ȘANTIER

3 August 1929.

Prima vizită la Shantiniketan. In automobil, spre gară, D. îmi făgădueşte să mă inițieze în practica Yoga. După opt luni... De ce a aşteptat atât? Sunt puțin emoționat ascultându-l. Imi amintesc fabula din Upanishade (foarte frumoasă, dar nu am timp s'o scriu aici). D. pare visător, dispus să se ocupe mai serios de mine. Nu mai mă întreabă ce fac fetele Perris, nu mai mă ceartă că n'am organizat un « ceaiu » la care ar fi putut şi el lua parte, etcetera.

In tren, visător şi el — visător şi eu. Priveam câmpiile inundate. Orezul Bengalului, palmierii lui! Imposibil să scriu ceva. Scot de câteva ori carnetul, pun mâna pe toc — dar D. mă întreabă mereu: « Ce faci acolo? Nu cumva ai un jurnal intim?! » Neg, fireşte. El nu poate suferi literatura bună, literatura intimă, în deosebi. Dacă ar şti că mă « ocup » şi cu asta, și-ar pierde orice încredere în mine. Să fiu numai un om de ştiință, aşa îmi spune. « Kill yourself in a single work! », aşa îmi spune.

Totuși, e visător; ar vrea să poarte o conversație sufletească. Englezeasca mea e oribilă; nu pot decât să-l ascult, deși aveam atâtea de adăogat la confidențele lui. D. este un om ciudat. După ce mi-a vorbit două ceasuri de renunțare, de planul lui de a se retrage din lume după ce și-o vedea opera încheiată (cele cinci volume!) — mă întreabă dacă am fost la Paris și dacă e adevărat că acolo...

Ajungem la Shantiniketan pe seară. Aşteptăm în gară automobilul lui Tagore. Nu se vede nimic decât câteva sate, cu vetre fumegânde, câmpii, palmieri — și, departe, dunga incertă a parcurilor. Mă plimb pe peron emoționat, apărându-mă de țânțari. Imi trec atâtea prin minte; când am auzit întâia oară de Shantiniketan, fotografiile din « La Science et la Vie », primele cărți ale lui Tagore... Totuşi, s'o mărturisesc, nu treceam prin starea sufletească pe care o aşteptam.

Doi sau trei chilometri cu mașina. Nu vorbim. Șoseaua bună. Ne oprim în fața « Casei oaspeților ». Un parfum neîntâlnit, de flori albe, pe care le zăresc dealungul zidului. Trec prin curtea largă, plină de umbră; nu pot vedea nimic înainte. Imi duc singur « bed-dingul » și servieta. Servitorul mă îndreaptă către odaia mea, la terasă; îmi aduce o lampă frumoasă, puternică.

— De ce nu aveți lumină electrică? întreb eu pe studentul care mă însoțise.

— Aici nu veghiază nimeni, cu lumină. Ne deșteptăm foarte devreme, diminețile...

D. a pornit mai departe cu mașina, spre casa lui Tagore. Astă seară vor cina împreună. Mie mi se pregătește masa în « Guest House »; ouă nu mi se îngăduie; numai vegetale și lapte...

Acum, când scriu, încerc să definesc întreaga emoție care mă străbate. Nu pot dormi, și briza e destul de plăcută. Ași vrea să fac atâtea lucruri. Ar fi trebuit să fac atâtea lucruri... Mă ridic mereu dela masă, și mă duc să mă plimb pe terasă. Milioane de greeri, și totuși nu se poate spune că parcul acesta nu e liniștit. Și parfumul! Cerul e cu adevărat exasperant; un european n'ar putea munci sub un cer ca acesta. Te îndeamnă pur și simplu la evanescență.

Mâine voiu vedea pe Tagore. Lucrul acesta mi se pare atât de ireal, atât de teatral. Parcă mă *văd* pe mine, ca într'un vis, făcând și vorbind altfel decât pot face eu de obiceiu. Și totuși nu pot dormi. Am deschis de zece ori carnetul acesta. Vreau să mă gândesc la ceva precis, să-mi dau și eu seama *cât de extraordinar* este tot ce se întâmplă.

Satul prin care am trecut se numește Bolpur. Imi spuneam: de ce-am pierdut eu atâta timp cu « things european »?

4 August.

Deschid caietul acesta, acum dimineața, ca să spun: respir binele, respir dragostea. Cea mai pură experiență a fericirii. Asta e. Inutil să adaog impresii.

D. vine să mă călăuzească prin parc și prin Universitate. Toate fetele dela cursuri mi se par frumoase. Stau pe prispă, au cosițe despletite; probabil că și le-au scăldat în uleiu de coco; parfumul greu străbate oriunde m'aș duce. E o adevărată minune.

Cea dintâi surpriză: biblioteca. Foarte mare, foarte preţioasă. Guvernul francez, în urma cererii lui Rabindranath, a dăruit toate publicaţiile ştiinţifice, filosofice şi critice. Remarc în treacăt un Renan integral, cu foile netăiate.

— Este un creştin ateu, îmi spune studentul. Mă interesează mai mult creştinii cari rămân creştini...

Il întreb de câteva cărţi.

— Shastri ştie, mă asigură studentul. Shastri ştie tot. E o industrie întreagă, spune D., care a auzit expresia asta dela Tagore. (Verificarea mi-a adus o ciudată satisfacţie; D. care spune că Tagore e un naiv, că deabia merită să fie cetit...).

Shastri; un râs nervos şi scurt; şi când îţi dă bună-dimineaţa, şi când îţi aprobă vreo observaţie. Nu mai mă satur privindu-l; este cel mai formidabil filolog al Bengalului. Lângă el, pe o rogojină, lucrează un Lama tibetan, care învaţă aici sanskrita şi pâli. Mă uit să văd ce face; transcria calm, corect, atent, un manuscris tibetan pe nişte coli mari de hârtie.

Ii spun că am să mai viu pe aici, şi atunci am să stau mult timp, să muncesc.

— Toţi spun aşa, zâmbeşte Shastri. Toţi care au fost pe aici s'au îndrăgostit de Shantiniketan şi au jurat să se întoarcă. Şi nu ştiu dacă au fost doi sau trei cari s'au ţinut de cuvânt. Vezi d-ta, nimeni nu vrea să recunoască sincer că a ajuns la marginea fericirii şi să încerce să se oprească acolo. Ei spun că locul ăsta e cel mai frumos din lume, că se vor întoarce aici — şi totuşi se duc mai departe, şi caută alte locuri...

[Am venit în odaie să însemnez aceste cuvinte ale lui Shastri. M'au mişcat foarte mult. Plec să vizitez şcoala de pictură şi atelierele].

Obosit. Parcă nimic nu mă ispiteşte să însemn aici cele văzute. Ce superbe odăi, ce curate, adevărate altare — şi fetele care pictau înăuntru, fete cu picioare goale şi cu părul pe umeri. Şi ce ridicul, eu, în ciorapi — pantofii îi lăsam în curte — cu casca în mână, încercând să le spun cât de frumoase sunt cadrele lor şi cât de mult îmi plac...

D. îmi spune că Tagore e puţin bolnav astăzi. Amânăm vizita.

Iarăşi deschid caietul. Lungă convorbire cu D., astăzi după amiazi, în odaia mea. Imi spune: « Nu ştiu dacă d-voastră, europenii,

înțelegeți natura. Iată, când am venit ultima oară la Shantiniketan, un profesor german lăuda parcul. L-am întrebat ce-i place. Imi place *cadrul* în care se îmbină colorile și formele arborilor, mi-a răspuns el. Multă vreme n'am priceput ce vrea să spună. Eu nici nu observasem că există un « cadru », că există, cum să spun?, o limitare a naturii din jurul meu. D-ta, când spui cuvântul acesta, *natură*, ce simți? »

Am încercat să-i explic, dar părea nesatisfăcut.

— Am să te mai întreb după un an, a adăogat D.

Noaptea. Observ cu mirare că n'am fumat astăzi deloc. Nici acum, după cină, nu simt nevoia să fumez.

Ce insipid! Ce curioasă făptură sunt eu, să notez lucrul acesta atât de puțin esențial, *aici*, la Shantiniketan!... Și totuși nu pot dormi. Liniștea mă obosește cumplit. Mă întreb dacă e prudent să rămân aici mai multă vreme.

5 August.

Zi foarte bogată. Nu o pot însemna în jurnal. Tagore e încă bolnav. Am să-l văd deabia mâine.

Mă simt tot mai străin, tot mai puțin eu însumi. Oare există acest lucru, *influența?* Oare se poate schimba un om prin decor? Aș vrea să aduc cât mai mulți prieteni la Shantiniketan, să verific influența aceasta fascinantă a decorului.

D. a fost tot timpul la Tagore. Eu, în parc și în bibliotecă. Aflu amănunte interesante despre Tucci și Stella Kramrish...

Vin la mine în cameră mai mulți studenți de aici. Mă întreabă fel de fel de lucruri ciudate. De pildă: care este atitudinea studenților noștri față de Evanghelii? Are Gandhi vreo legătură cu Cristos? Ne este teamă de suferință? Cum privim răul care se află în lume, ca o existență reală sau ca o părere a minții noastre?...

După ce pleacă studenții, încerc să înțeleg de ce mă simt atât de înseninat aici. Mă plimb mult pe terasă, negândind la nimic, simțind numai aceeași inefabilă emoție, aceeași dragoste liniștită față de oameni, de Creație, de orice făptură. Mă gândesc o clipă la un studiu, pe care va trebui să-l scriu cândva: Spiritul franciscan în Asia.

6 August.

In sfârșit, cea dintâi vizită la Tagore. Mi-am notat imediat conversația, într'un caiet cumpărat anume din Calcutta, unde am

transcris de asemenea tot ce-am auzit despre poet aici. Emoția mea, dela început. Nu m'am putut opri să nu admir (poate prea uimit) bogăția din hall, eleganța covoarelor și a ventilatoarelor.

— Un confort necesar unui bătrân poet bolnav, îmi spune Tagore.

Vorbește foarte încet, tușind sec, afectat. Ciugulește tot timpul dintr'o rodie. Lângă noi, pe o măsuță de aramă bătută, un vas cu fructe; banane, mango. Mă invită să iau și eu. Ii pun întrebările mai dinainte pregătite. Răspunde foarte afectat, într'o englezească perfectă, puțin « swanky ». Incerc, ascultându-l, să mă pătrund de fericirea pe care ar fi trebuit s'o simt; căci doar mă aflu înaintea lui Rabindranath Tagore...

D. e oarecum încurcat. Se preface că nu-l interesează ce spune Tagore, că astea sunt numai « sentimentalisme », « emotional stuff ». Privește în toate părțile în timp ce Tagore vorbește — și asta fără îndoială că-l exasperează pe poet. Imi și spune chiar:

— Dar de ce mă întrebi pe mine toate acestea, când prietenul meu Suren ți le-ar fi putut explica atât de bine!...

D. zâmbește măgulit.

— Eliade vrea să cunoască și părerea marelui poet, spune el, în glumă. Doar pentru asta a venit până aici...

Scenă oarecum penibilă. Zâmbim toți trei, stânjeniți. Tagore tușește foarte ușor după fiecare frază spusă. Stă pe un fotoliu, mâna dreaptă rezemată de genunchi, mâna stângă schițând gesturi fascinante, de o superbă eleganță. Și vocea și gestul îi sunt fascinante. In ochii lui, deși foarte blânzi, anevoie te poți uita. Părul miroase a cel mai oriental parfum.

In timp ce vorbea, îmi spuneam: De ce nu pot fi mai atent în ceasul acesta, când trăiesc un eveniment important al vieții mele?!

Alături, în hall, erau multe femei. Am și văzut pe una, tânără, privind pe geam spre noi. Conversația a durat mai mult de un ceas. Mă invită poimâne la masă. Se ridică anevoie de pe scaun.

— Dacă n'ași fi fost și eu, ți-ar fi spus lucruri mai interesante, îmi mărturisește D. pe drum. In fața unui filosof se intimidează...

Am venit repede acasă, să-mi notez conversația. Sunt puțin decepționat.

MIRCEA ELIADE

C I C L U
D I N
«C Ă L Ă T O R I I»

FOTOGRAFIE INTR'O ODAIE.

Noapte dură.
Scrie, cască;
Buza flască
Ochii, sgură.

Ce figură.
Nelumească...
Fruntea: cască.
Părul: ură.

Dimineață.
Nu e ceață:
El, fumează!

Mai mult moaște,
Nicio rază
Nu-l cunoaște...

CULORI.

Roșul urcă la tâmple
— Cu fluxurile sângelui — repede și greu :
Pe rând goale și pline, mereu
Le răstoarnă, le umple.

Negrul e dedesubt și adânc,
De noapte adâncă,
De sine ocnaș,
Negrul e de prăpăstii fantastice.

Luminii încă
Strunele
Toate șapte și elastice,
Nu i-au vibrat cântecul întregit.
Numai din presimțiri, pătimaș,
Cântecul trece ițit
Pe câte unele.

Iată verdele nelimpezit
Și stâng, și static,
Amar e
Verdele singuratec...

Cu toate-ale lumii nepotrivit
Numai sieș, cu îndestulare.

INTÂLNIRE.

Copacului coroana aceasta i-a mai plâns
Dar, ochiu rotund și verde, nu poate să și-l strângă.
Atâtea frunze frigul pe-acelaș fir și-au strâns
Pustietății toate alăturea să plângă.

Iubesc, acele p'ângeri neîncepute, chin
Al cerului prin stele, al muntelui prin ape,
In adâncimi păstrate, abia câte-un suspin
Lăsând, și rar, și fără vreo strălucire'n pleoape.

Ovalii ochi în lacrimi par două frunze, verzi —
Umbrind, îngreuiate de roua ce le'ncarcă
Tremurătoarea apă a feții unde-ți pierzi
Surâsul, greu, o mică și-anevoioasă barcă.

PRESIMȚIRI.

Lângă țărmul de schijă
Valul tulbure — greu
Legănase mereu
O tristețe, o grijă.

Amănunt ; pe lumini
De nisip, o lopată
De copil, neuitată
Scăpără cu rugini.

Ce târziu, ce albastră,
Marea dase din nou
Ca în floare-un platou
Lângă dragostea noastră.

Inchideai, în rotund,
Buze lin ocolite —
De un val amintite :
Tulburate, din fund.

DRUM INAPOI.

Cămin cald sfinţit în părăsire,
Odăi cântătoare de glas femeiesc,
Vieaţă'n uitare
Unde fiecare
Colţ, păstra o făptură subţire,
Uşile tale mă izgonesc.

Au lacăt de fier în urechi.
In loc de găuri de broască
Şi-au pus câte-o stea, să păzească
La intrările vechi.

E, aici, casa mea,
Şi nu pot intra,
Stăpânul, eu, spânzur în tei —
Ciorchine uscat la intrările ei.

Ingenunchiate, respinse-mi rămân
Buzele şi după ce le sărută!
Ochii mei printre
O sută
De focuri, orbiţi vor — şi în
Ele, tot nu pot să intre.

Cine, într'atât,
Te-a schimbat, m'a urât?
Uitato... ! le-am pierdut
Nu-ţi mai am cheile.

Tu fereci'năuntru și-ți aperi scânteile
Mai departe — câte-am iubit,
Patimei lor gingășiile, ce i le
Disprețuisem, disprețuit.

Din grădinile tale'nconjurătoare
Blesteme, m'ajung amintirile

Svârlind cerurilor interioare
Flămând macerate potirile
Deschise : crini
De-otrăvuri plini
Și-arome, — 'n spirale tremurătoare.

CICERONE THEODORESCU

FABULA UNEI NOPŢI

...Lumina rece umezea noaptea cu pâclă de aur, sleită peste trandafirii agăţători, din grădina-restaurant, deveniţi, în toamnă, clowni pe sârme nevăzute... Mese rotunde sub conuri de cretă amorfă cu vârful în becuri, mese ca nişte tăvi înconjurate de chipuri de ghips cu expresii triste, simplificate de vocaţie, ca'ntr'un tablou de Lautrec. Măşti cărora le vedeai grimasa reflectată parcă în apă, încât erai mereu ispitit să întorci capul pentru a căuta originalul; măşti de gumă albă care imită articulaţiile limbajului, dar nu le-auzi vocea, în clopote de vid; măşti care se întind, se turtesc dureros; ochi orizontali, oblici; pleoape mărunte, depilate; obraze spâne, moi, ridate chinuit; buze ţuguiate asemenea unor umbreluţe roşii sau subţiri, tăiate ca de un brici, usturătoare, sau circulare ca nişte sfinctere:

— Ţiiiiiiiiiiiiiii...

Nisip fierbinte, sticlă pisată pe nervii dinţilor găunoşi. Coşmar? Nu! Inceput de realitate. Punct. Punct de unde vieaţa se refuză şi morţii şi divinităţii; loc unic în care orele vin să ciugulească stârvurile roase de plictis; unde se povestesc sau se închipuie vieţi...

Vioara a fugit din umărul muzicantului, undeva în beznă sau poate în inimă şi cântă:

Baaar-ca pe vaaa-lu-uri
Saaal-tă uuu-şoor...

Urechile tuturor s'au lipit, capetele se clatină în jurul meselor, circular, iar buzele zumzăesc, descărnând dinţi reci, negri sub gingii vâscoase. Cântecul moare:

Iii-ni-ma-mi baa-te-ee
Pliii-nă de-aaa-moor...

Tovarășul mă ia de braț:

— Să mergem...

Dar în jurul nostru s'a petrecut ceva transparent, neașteptat. Grădina-restaurant, cade parcă, nemișcată, vertiginos, prin straturi acustice, vertical, cu plopii dela intrare subțiați de viteză. Iar pavilioanele urechilor s'au deschis asemenea unor frunze roșii către buzele care râd, zbiară și împăenjenesc imaginele, imaginele cenușii, îndepărtate după voaluri de sunete, după draperii atârnate de cerul înalt și rece, țintuite în stele, pe unde luna trece ca'n apă...

— Adormirea în țărâna cerului, albastră, sau vărsarea în groapa comună a neantului — după convingere sau alegere — s'a făcut în prezența mea și-a orelor albe, adunate asemenea unor hamali sortiți să-i poarte sacul trupului până la marginea lucrurilor... Cineva, ascuns după noapte, a bătut în geam, apoi, în liniștea mobilelor, au venit, s'au dus și iarăși au venit pași moi. Totul a fost normal, irevocabil, Bătrânul a răspuns golit, cu o tusă rece dindărătul dinților ascuțiți ca un rânjet, iar limba uscată a scârțiit asemenea unui ușor de poartă veche, în vreme ce, prin spărtura gurii, sângele s'a tors ghem, ca un fir tras din ghemul trupului, legând bărbia cu pieptul... Apoi, întunericul a aprins o lumânare, purtând-o deasupra patului unde, în lenjeria vieții, trupul greu se sgârcia după o topică nouă. Nimeni n'a plâns, căci toți știam înțelesul: *moartea este o pedeapsă dată acelora care nu știu să trăiască.*

— Un altul, sculptor, a tușit rece tocmai când închidea plicul în care s'a găsit răspunsul la o anchetă făcută printre acei cari se apropie cu anii, de secol:

— In ce cred? Sânt prea tânăr ca să pot răspunde calm... Cred că *vieața e ceva pentru care murim.* In ce voiu crede? Mă voiu considera mereu nepregătit de-a o părăsi...

Grădina-restaurant s'a oprit din cădere, devenind, subit, lată ca o tavă, ca o masă rotundă, pe care stau mese mici de pitici; un univers rece, mut sub clopotul de vid albastru al cerului către ziuă. Se împăenjenesc zările asemenea unor vitralii, când, din sala banchetului, ultimii prieteni au plecat, când cupele sânt răsturnate de-avalma cu amintirile, printre trandafiri morți și speranțe târzii. Tovarășul își urmează gândul și-mi spune:

— Trebue să-ţi rezervi o clipă, din viaţă, cea de pe urmă, nu pentru desăvârşirea operei, ci pentru a putea spune: NU. In această putere de negaţie stă întreaga preţuire a unei vieţi...

Linişte şi răcoare; oraşul se închipuie, se caută, se regăseşte. Peste evantaliile castanilor, casele sânt mai geometrice, mai pure, mai definitive; singure cu amorful aerului rar sub pâcluirea primelor raze. Şi e o tăcere atât de deasă încât parcă auzi cum creşte întreg oraşul, cucerind spaţiul, asemenea unor plante, asemenea unei păduri de piatră în soare.

Cine-va a strigat un nume; şi vocea a pornit dintre braţele unei ferestre, deschise, ca o pâlnie nevăzută cu vârful între buzele necunoscutului şi ridicată deasupra turlelor, deasupra acoperişurilor, închipuită din odihna văzduhului:

— Gheişa...

Tresar. Numele mi-a pictat subit peisagiu de lac negru cu adâncimi de abanos, în fundul căruia totuşi scutură flori de soare sub zăpezi calde, mate de cireşi, iar într'un picior de coral ca un lujer, s'a oprit un cocostârc de vată cu ciocul în piept. Şi, de undeva, în lumina micului întuneric, vin mandoline. Intreb, obosit, nostalgic, parcă mi-aş cere o amintire, o obişnuinţă:

— Cine-i Gheişa?..

— Vrei să-ţi povestesc vieaţa lui Klar?

Răspund afirmativ, înjunghiat, în glas, de teamă şi simt, nu ştiu de ce, că, în zorii deschişi ca un portal spre soare, singurele nelămuriri, în mijlocul acestei clarităţi albe de început, suntem numai noi, prietenul şi cu mine. Imi spune:

— Locuieşte în acelaşi hotel cu mine. Eu stau la Nr. 18, el la 22, iar la 20 stă o fetişcană cu picioare rahitice, roşcată şi cu piept de boxeur. Zile întregi, Klar nu ese din cameră. Intrând pe culuar, ai crede că din camera lui se întinde o plasă rece, invizibilă, vâscoasă, care te învăluie ca o pânză de mâl caldă, ca o hidră... Din când în când, către zori, uşa se deschide parcă singură, apoi se aude un glas, care seamănă a răget, a tristeţă, a mângâiere. L-ai auzit?

— Gheişa!

Dacă ar fi să reproduci grafic felul cum îl pronunţă Klar, ar trebui să-l începi cu nişte caractere mici, care să crească din ce în ce, înălţându-se în gol. E chinuitoare această desnădejde care aleargă prin culuar, lipindu-se de pereţii vechi, asemenea unui

afiş de circ sărac de periferie, sau eşind prin ochiurile geamurilor sparte sub cer, între pomi, ca un columb, poate ca o bufniţă... Iar fetişcana cu picioare rahitice şi piept de boxeur se furişează somnoroasă şi roşcată, pentru a fi amestecată cu ecuaţii poetice, cu calcule matematice, cu portative muzicale, de-avalma, strivită de răguşeala unui trup scorojit de insomnii şi minte, sub care sânii ei se lăţesc asemenea unor bucăţi de aluat cald, moale... Şi atunci îl auzi pe Klar gemând printre bale, prăvălit şi greu:

— Iarăşi a venit, Geişa! Iarăşi te-am chemat. Râde, râde de mine, de tine, şi mi-e scârbă... Râde aci, în piept, în braţe, în gâtlej; râde în trup ca într'o scorbură...

Acestea sunt singurele fraze pe care Klar le mai rosteşte, cu glas tare... Restul nopţilor tace, iar ziua doarme şi foarte rar ese.

Peisajul japonez de abanos adânc s'a întristat. Se aude iarăşi:

— Gheişa!

Apoi, o uşă izbită şi tăcere nivelează liniştea. Intreb:

— Il cunoşti?

— De mult. Acum câţiva ani, mi-a spus într'o zi, aruncând în foc un Tolstoi:

— Romanul nu este viaţă, după cum nici viaţa nu este roman. Poţi, foarte bine, scrie romane fără să fi trăit,... dar dacă ai fost viu o singură dată măcar, atunci nu mai ajungi niciodată la roman. Căci, viaţa nu are subiect, anecdotă... Ea nu poate fi narată, ci numai surprinsă. Ceea ce face ca viaţa să fie absolută, se cuprinde în faptul că se poate dispensa de existenţă. Viaţa nu cunoaşte această lene a existenţei care se numeşte timp. Omul nu are nevoie de cele şapte zile ale creaţiei pentru a inventa paradisul. Viaţa e o sărbătoare de prezenturi, de intermitenţe, de evenimente. Ce sens mai poate avea romanul când eşti viu? Pentru a fi ea, viaţa nu are nevoie să fie şi altceva decât viaţă... Să reproduci viaţa, s'o reconstrueşti în povestire? Să-i dai un subiect? Să-i acorzi un timp? S'o diluiezi? Romancierii, imbecilii, paraziţii vieţei, ei nu pot şti că viaţa trăieşte prin taina, prin tăcerea, prin spaţiul său... Odinioară vroiam să-mi cuprind viaţa în fişe; le-am păstrat, un timp, aşa cum veneau, fără continuităţi, distanţate de spaţiile agoniilor de atunci; mizere tălmăciri de fonf... Şi mă gândeam la o publicare, în care lectorul să simtă că trebue să se inventeze pe sine. Atunci mi-am dat seama că pentru a scăpa

morții nu trebue să fugi în amintire, ci în obișnuință... Și am renunțat pentru alte verificări...

Prietenul, sau tovarășul de o noapte, se regăsi lângă mine, venind agale din amintire. Eșirăm. Pe străzi oamenii veneau cu soarele în ochi, limpezi, copilandri. Timpul treera ore mărunte asemenea unor clipe. Lumina era sonoră, veacul tânăr...

— L'am cunoscut lângă o țigară și două oglinzi, într'o cafenea. Trebue să fi fost acolo de totdeauna, așa era de aprioric în interiorul localului. Era atât de semnificativ, încât aveam senzația că mai întâi a venit el, cu masa și scaunul său, absent și totuși revelator, și abia, în urmă, atrași de invenție, oamenii au împrejmuit cu beton și vitrine, singurătatea rămasă indiferentă dar devenită, printr'o neînțelegere, obișnuință a cartierului. Pe chipul lui Klar, faptele exterioare deveniau umbre pe o statuie albă, piezișe, lăturalnice. Simțeai că toate stările lui sufletești intră armonizate în conturul permanent al fizionomiei, căpătând primatul printr'un control precis, a cărui algebră invizibilă dădea nu știu ce scânteiere gestului. Singurul și chiar straniul apărea mai pronunțat, cu cât înțelegeai prezența unui întreg arsenal angajat în fiecare atitudine, vast, intens, fără repaos. Fiecărui gest, intrat în act ca într'o teacă, îi puteai bănui, întotdeauna involuntar, legămintele ideale pătrunzând, în lumini de trup, ca niște rădăcini.

Când am rămas singur cu el, s'a izolat subit, alb, departe. Apoi, m'a descoperit, boțind un zâmbet între buzele tari, grele, livide. Iar în zarea umedă a ochilor m'am zărit nivelat, neputincios. Zâmbetul acesta, mă sili să-mi caut siguranța în mulțime, să fiu frate de entuziasm cu necunoscutul care juca biliard, sau trândav cu mopsul octogenar și senzual care făcea curte unei cocote, în sfârșit cu toți cari erau în cafenea sau treceau pe stradă inventați de hazard. Trupul îmi vâjâia gol, ochii mi se împăinjeneau, mânile asudară, moi, roșii cu vinele umflate sub porii deschiși... Nu mă puteam sustrage transparenței... Trupul meu își oferea tainele reduse la obiecte știute, numerotate. Dar inchizitoriala interogare mută se rupse într'un hohot de râs cald, scurt:

— Vă cunosc de mult, mi-a spus el, de foarte mult timp... De atunci, de când știu că a cunoaște înseamnă a dresa... Dela început!

Era în tonul ultimului cuvânt ceva de restrişte, de haos, de început... Şi iarăşi începu să râdă, dar de data aceasta pentru el, cu faţa spre stradă, proaspăt încât aveam impresia că printr'însul curg limpezi ape de munte şi răcoare. N'am răspuns nimic, incapabil să plec şi îngrozit să rămân, conştient că figura mea nu-l pregătise pentru niciun fel de gând. Zadarnic îmi înşelam orgoliul, ascunzându-mi panica în indiferenţă. Prezenţa mea îl urma automat, destrămându-se ca o pânză putredă. Mă privi o clipă, întorcând capul masiv, lent, clarificându-mă definitiv. Imi muşcai buzele, deoarece simţii ceva în mine ţipând ca o înjunghiere. El tresări surprins, îmblânzindu-şi distanţa cu tandreţă de copil. Se aplecă şi-mi spuse:

— Trebue să ştii până la preciziune matematică, elementele sufletului, sau acelea care pot făuri un suflet. Se opri o clipă, respirând metalic. Apoi, adăugă: Numai aşa nu putem fi niciodată imitaţi. Tăie brusc fraza, plictisit parcă: Falşificarea e singura înţelegere a lumii...

Zâmbi reţinut, nostalgic, şi zâmbetul trecu ca o însufleţire roză sub pielea ghipsată, îmbujorându-i obrazii:

— E necesar să-ţi cauţi metafizicul. Să ştii să trăeşti rar, atât cât trebue pentru a supravieţui. Suntem hermetici prin ceea ce trebue să fim, căci a spune tot, înseamnă a nu avea tocmai ceea ce e necesar oricărei mărturisiri: secretul.

Chipul îi devenise transparent, adânc, subţire. I se zărea craniul de os alb, definitiv ca o axiomă, rânjind sub oboseala expresiei de mască şi statuie caldă. Ii căutai profilul, urmărindu-i privirea. Ochii erau rotunzi, goi de lucruri, insuportabil deschişi sub calmul arcadelor...

Prietenul meu tăcu. Urcam scările locuinţei lui. Când intrarăm, el îmi întinse un caiet, spunându-mi:

— Klar, nu mai *trăieşte* de mult şi totuşi, râsul său e aci sub coastele mele. Dar nu-l pot spune...

Am plecat să cetesc. Tot ceea ce urmează nu este decât propria-mi lectură, la care asistaţi şi voi lectori, fără voia mea, fără voia lui Klar, fără voia prietenului. Fără voia nimănui. Iar continuarea acestor pagini o face gândul din tăcerea voastră....

PETRU MANOLIU

PE CULMILE DISPERĂRII

Am încercat, într'o mare tăcere și într'o mare singurătate, în mijlocul naturii, departe de oameni și aproape de mine, o senzație de tumult nesfârșit în care lumea, ca un torent irezistibil, m'a năpădit, a trecut prin mine asemenea unui fluid transparent și insesizabil. Inchizând ochii, întreaga lume pare că s'a topit în creerul meu, prin care ea trece într'un elan torențial, de un farmec indefinibil și de un avânt impetuos, curgând apoi din mine în forme și înălțări de valuri ca în visurile de înec de o groază voluptoasă. Am simțit atunci nu numai cum un om poate trăi în anumite clipe toată esența misterioasă a destinului uman, dar și cum în el se poate concentra universalitatea lumii, absorbită în extazurile singurătății. Dacă ai închis ochii pentru a atinge o tăcere și o singurătate mai mare, ai pierdut infinitul ce ți-l oferă perspectiva exterioară, pentru a câștiga un infinit mai complex și mai atrăgător. Și în acest moment de extaz cosmic, de revelație metafizică, am simțit cum efluviile ce le degajam din mine erau efluviile acestei lumi, cum tremurul meu era tremurul ființei și cum halucinația mea era halucinația existenței. Și m'am simțit în acel fior neuitat responsabil de existența acestei lumi.

A ajunge să crezi numai în tăcere, să nu mai prețuești decât tăcerea, este a realiza una din cele mai esențiale expresii ale trăirii la marginile vieții. Elogiul tăcerii la marii singuratici și la întemeietorii de religie își are o rădăcină mult mai profundă decât își închipuesc oamenii. Trebue ca prezența oamenilor să te fi exasperat în așa măsură și complicația problemelor să te fi desgustat atât de tare, încât să nu te mai intereseze decât tăcerea, strigătele ei, strigătele tăcerii cari nu sunt decât cascade intime al căror sgomot îl obiectivezi în lumea din afară. Oboselile repetate te duc la aprecierea nelimitată

a tăcerii, deoarece în oboseli toate cuvintele își pierd semnificația și bat în urechi asemenea unor ciocane mecanice, se destramă în sonorități vide, în vibrații iritante și în sunete exasperante. Toate conceptele se diluiază, toate expresiile tari se atenuiază, tot ceea ce vorbești sau asculți se desgolește într'o nuditate ștearsă și respingătoare. In tine, nimic nu mai ia o formă sau o consistență expresivă, ci tot ce pleacă în afară, îndepărtat, monoton și egal, neputând în niciun fel să excite nuanțele vieții sufletești, să trezească un interes sau o curiozitate. Atunci îți pare inutil să-ți mai dai o părere, să mai iei o atitudine sau să mai impresionezi pe cineva și toate sgomotele la cari ai renunțat prin tăcere cresc în agitația sufletească existentă în toate marile tăceri. După ce te-ai frământat ca un nebun să rezolvi toate problemele, după ce te-ai chinuit pe culmi, când ar trebui să dai răspunsurile supreme, sfârșești prin a găsi în tăcere singura realitate și singura formă de expresie. Și cine nu sfârșește în tăcere, înseamnă că n'a văzut totul.

Cum o să pot admite că *eu* nu sunt făcut pentru vieață, când, în realitate *vieața* nu este făcută pentru mine? Căci s'ar putea foarte bine ca în alte forme de vieață, în forme cu totul diferite de acele în care sunt condamnat să trăesc, eu să pot fi fericit și încântat, dominat de voluptăți pe care ceilalți nici nu le-ar bănui. De ce să mă sacrific *în gând*, de ce în ordinea conceptibilului să nu admit că eu m'aș putea potrivi într'o altă formă de vieață, într'o altă alcătuire de existență? Și atunci de ce să nu găsesc toată vina în această vieață, iar nu în mine? Ar trebui mai puțin ireparabil și mai multă absurditate acestei lumi, pentru ca să se poată schimba. Absurditatea ei de până acum depășește cu puțin platitudinea, pentru a-mi îngădui cea mai redusă iluzie.Ași putea crede în această lume, când ea s'ar schimba pentru mine. Sunt prea orgolios pentru a vedea răul din lume în răul din mine. Eu însă, nu mă voiu schimba niciodată după această lume.

Procesul prin care cineva devine pesimist? O frecvență mare de depresiuni într'un om care are atâta elan încât în fiecare moment să fie viu. O fatalitate organică provoacă depresiuni incontinui, fără determinante și excitante exterioare, numai dintr'o adâncă turbu-

rare internă. Aceste depresiuni înăbuşă pălpăirile elanului, atacă permanent rădăcinile vieţei şi distrug bucuria naivă şi instinctivă de a trăi. Se afirmă cu totul greşit că devine cineva pesimist în urma unei deficienţe organice, în urma unor slabe posibilităţi vitale. In realitate nimeni nu devine pesimist dacă n'a avut anterior atât elan încât să fi dorit vieaţa cu o ardoare pasionată, chiar dacă această ardoare n'ar fi intrat în conştiinţa respectivului. Ulterior, procesul de devitalizare se întâmplă ca o urmare a depresiunilor. Orice deficienţă în pesimism este consecutivă depresiunilor. Căci numai la un om cu elan, cu aspiraţii şi cu pasiuni, depresiunile au acea capacitate de eroziune care consumă din vieaţă, precum valurile mării din uscat. La un simplu deficient, depresiunile nu duc la nicio încordare, la niciun paroxism şi la niciun exces, ci la o stare de indiferenţă şi apatie, de stingere lentă şi de monotonie liniştită, din care nu pot reeşi acele reacţiuni personale şi dureroase caracteristice pesimismului. A fi pesimist înseamnă a prezinta un paradox organic, ce dă naştere la contradicţii insurmontabile şi fatale, care explică efervescenţa atât de profundă a tuturor pesimiştilor. Şi cum să nu fie un paradox organic în această îmbinare a unor frecvente depresiuni cu a unui nu mai puţin frecvent elan? Că în cele din urmă depresiunile consumă elanul şi compromit vitalitatea, este mai mult decât evident pentru cine înţelege că depresiunile sunt adevărate atentate la vieaţă. Impotriva lor nu se poate lucra efectiv; ele pot fi cel mult neglijate temporal prin o ocupaţie intensă sau prin distracţii; dar după aceea apar într'o şi mai mare intensitate. Numai într'o vitalitate neliniştită poate apărea paradoxul organic al pesimismului. Cum rezistenţele vieţii se reduc şi scad progresiv, în conştiinţa omului se reflectează dureros acest proces de intrare în moarte. Nu devii pesimist, — un pesimist demonic, elementar, bestial şi organic, — decât după ce vieaţa în lupta disperată împotriva depresiunilor nu s'a ales decât cu înfrângeri. Atunci apare în conştiinţa omului destinul ca formă a ireparabilului, a acelui ireparabil pornit din esenţa lumii ca pentru a ne arăta mai dureroase şi mai apăsătoare zădărniciile acestei vieţi. Trebue într'adevăr, să te fi luptat mult cu forţele demonice şi negative ale vieţii pentru a ajunge la conştiinţa ireparabilului, care nu face din ireversibilitatea vieţii decât o cale spre moarte, o evoluţie care nu e, în fond, decât o disoluţie. Să poţi spune după fiecare experienţă de vieaţă: *niciodată!* după fiecare întâmplare şi după fiecare încercare acelaşi cuvânt,

simbol al definitivului şi al ireparabilului, este de sigur a fi pierdut totul, a fi atât de departe de vieaţă, aproape de nimicul în care te aruncă moartea. Este îngrozitor când te gândeşti, că după moarte îţi sunt definitiv pierdute, o zi cu soare, un zâmbet sau un prieten; dar este de o mie de ori mai îngrozitor să fi pierdut, *deja trăind*, toate aceste, să poţi spune despre tot ce ai auzit şi văzut: niciodată! niciodată! Este ca într'o absurdă călătorie internă, care te-a separat radical de lucruri, deşi prezenţa ta fizică se află în imediata lor apropiere.

Cine îşi înalţă aripi în mine, de simt cum zborul meu mă avântă într'o nebună şi barocă expansiune? Să fie aripile eternităţii care mă ridică în infinit, mă turbură şi mă însingurează? Simt toată confuzia eternităţii în mine şi sorb miresmele infinitului cum aş sorbi o otravă. Beat de eternitate şi atras de infinit, mă prăvălesc prin spaţii ca o figură solară şi mă avânt prin imensităţi, uşor ca o iluzie şi transparent ca un zâmbet, mă risipesc într'un nimic îmbietor pe care mi-l acoperă seninătăţi de azur şi transcendenţe de nouri. Cui să mă închin prin aceste deşerturi şi cui să întind mâna prin aceste singurătăţi, la cine să mă opresc în aceste evoluţii cosmice şi de unde să privesc ca la o mângâere? Cum se destramă azurul în fantastica mea viziune şi cum nu mai rămâne decât un alb cu misterioase chemări! Şi în acest drum cosmic asemenea unei supreme aventuri, parcă-l caut pe Dumnezeu. Dar în infinit nu există popas. Şi astfel nu-l voiu găsi niciodată.

Singurul lucru care-l poate salva pe om este iubirea. Şi deşi atâta lume a susţinut această afirmaţie, înseamnează a nu fi încercat niciodată iubirea, pentru a o declara banalitate. Să-ţi vină să plângi atunci când te gândeşti la oameni, să iubeşti totul într'un sentiment de supremă responsabilitate, să te apuce o învăluitoare melancolie când te gândeşti şi la lacrimile ce încă nu le-ai vărsat pentru oameni, iată ce înseamnă a te salva prin iubire, singurul izvor al speranţelor.

Oricât m'aş lupta pe culmile disperării, nu vreau şi nu pot să renunţ şi să părăsesc iubirea chiar dacă disperările şi tristeţile ar întuneca izvorul luminos al fiinţei mele, deplasat în cine ştie ce colţuri îndepărtate ale existenţei mele.

Prin orice pot cădea în lumea asta, numai printr'o mare iubire nu. Căci atunci când iubirii tale i s'ar răspunde cu dispreţ sau indiferenţă, când toţi oamenii te-ar abandona şi când singurătatea ta ar fi suprema părăsire, toate razele iubirii tale ce n'au putut pătrunde în alţii ca să-i lumineze sau să le facă întunericul mai misterios, se vor răsfrânge şi se vor reîntoarce în tine, pentru ca în clipa ultimei părăsiri strălucirile lor să te facă numai lumină şi văpăile lor numai căldură. Şi atunci întunerecul nu va mai fi o atracţie irezistibilă şi nu te vei mai ameţi la viziunea prăpăstiilor şi adâncimilor.

Dar ca să ajungi la accesul luminii totale, la extazul absolutei splendori, pe culmile şi limitele beatitudinei, dematerializat de raze şi purificat de seninătăţi, trebue să fi scăpat definitiv de dialectica luminii şi a întunericului, să fi ajuns la autonomia absolută a întâiului termen. Dar cine poate avea o iubire atât de mare?

EMIL CIORAN

ROSTUL MUZEULUI NOSTRU NAȚIONAL

Deși încet, dar cu pași siguri, România își recucerește prestigiul de odinioară în Orientul european, într'o privință totuși, trebue să recunoaștem, nu suntem încă la înălțimea vecinilor noștri. Pe când toate celelalte țări se fălesc cu muzeele lor, ale noastre lâncezesc aproape în acelaș hal în care se aflau înainte de războiu. Nu năzuim, bineînțeles, să ne comparăm cu muzeele de renume mondial ale Atenei și ale Istambulului, în care se adăpostesc atâtea capodopere constituind fala omenirii. Dar chiar cu vecinii noștri imediați de peste Dunăre greu suportăm comparația.

A trecut un sfert de veac de când, prin «Viața românească» din Decemvrie 1906, arătam superioritatea Bulgarilor față de noi în privința muzeelor, deși ei singuri recunoșteau a ne fi debitori în multe alte domenii. Despre Muzeul lor național, încă de pe la sfârșitul veacului trecut, Salomon Reinach prevedea că «le jeune Musée de Sofia, fondé en 1893, promet de devenir sous peu le plus important de la presqu'île balcanique après ceux de Constantinople et d'Athènes». Iar savantul Strzygowski adăoga: «e unic ce s'a făcut la Sofia în privința artei și a muzeografiei de un principe iubitor, ajutat de un ministru savant». De atunci Muzeul național bulgar, instalat într'o veche geamie admirabil adaptată noului scop, s'a tot sporit, despărțindu-se de partea etnografică, care este azi adăpostită, sub conducerea pricepută a colegului Kostov, într'o casă particulară, în așteptarea unui local propriu.

Sârbii de asemenea au muzee admirabile, cari, cu toate pagubele suferite prin transportarea vremelnică a obiectelor la Viena de către ocupanții austriaci, s'au refăcut îndată după războiu, conform noilor cerințe culturale ale Jugoslaviei de azi.

Comparându-ne deci cu vecinii noștri dinspre miazăzi, constatăm că situația Muzeului nostru național este într'o vădită inferioritate. Căci deși posedăm tezaure de artă prin care am putea în

chip avantajos concura pe vecinii amintiţi, totuşi nu avem încă un muzeu în care diferitele colecţii să fie expuse în condiţiile cerute, spre a pune în evidenţă adevărata însemnătate artistică a ţării şi a poporului nostru. E o ruşine expunerea odoarelor în fostele buduare elegante din Ştirbey-Vodă, iar antichităţile sunt aşezate înpotriva celui mai elementar bun simţ. Ne găsim, în privinţa muzeelor, în faţa constatării suprinzătoare că deşi, dela Hârşova până la Fălticeni, dela Salonta apuseană până la Chişinăul răsăritean, peste tot ţara românească este presărată cu o serie de aşa zise muzee, totuşi nu avem, după cum s'ar cuveni, un singur muzeu în adevăratul înţeles al cuvântului. Toate colecţiile, fie ale Statului precum şi cele regionale sau confesionale, municipale sau particulare, toate la un loc, nu compensează lipsa unui Muzeu naţional în Capitala Româneі întregite.

Inainte însă de a pleda din nou pentru desăvârşirea acestui muzeu, să revizuim, încă odată, întrucât este necesară crearea unei asemenea instituţii în vremea de azi cu tendinţe atât de practice.

Un prim răspuns ni-l dau Americanii, cei mult mai reali decât noi. La ei se impune ca o axiomă, că « muzeele sunt tot atât de necesare comunităţilor ca şi bisericile şi bibliotecile » [1]). Iar după alţii, « muzeele ar trebui să facă concurenţă chiar şi spitalelor. Căci pe când acestea redau sănătatea bolnavilor, muzeele contribuesc la îmbunarea, la înnobilarea chiar a celor sănătoşi » [2]).

Prin muzee ni se pun la dispoziţie mijloacele de cultivarea şi de satisfacerea simţului frumosului. Ele sunt un izvor necesar de îmbogăţire a vieţii, prin lărgirea experienţei şi stimularea curiozităţii. De existenţa şi de importanţa muzeelor este legată nu numai cunoştinţa mai amănunţită a ţării în care trăim, dar şi conştiinţa naţională, ce se desprinde mai vie în faţa obiectelor, decât din cronicele trecutului. După părerea altora, o ţară, care vrea să-şi păstreze locul de cinste printre naţiunile civilizate, este ţinută să-şi întreţină muzeele cu aceeaşi dragoste şi liberalitate ca şi universităţile şi laboratoarele ei. Căci în muzee bine organizate se concentrează întreaga vieaţă a poporului, din care generaţiunile viitoare să poată sorbi puterea morală, necesară pentru menţinerea unui rol de frunte în omenire.

---

[1]) Jean Capart: Le rôle social des Musées, Mouséion vol 12, IV, 3. 1930; pag. 219.

[2]) Ibid. p. 238

Pentru ca România, deci, să poată fi considerată ca un centru de cultură în sud-estul european, este absolut necesar să întrunim într'un Muzeu național toate dovezile puterii de creațiune artistică ale poporului, din trecutul cel mai îndepărtat și până în zilele noastre.

Incercări pentru realizarea acestui ideal nu au lipsit. Ele s'au împărțit însă în prea multe direcțiuni și bunele intențiuni au fost prea puțin concentrate asupra unui scop unic, care trebue să fie: realizarea în Capitala României a unui Muzeu național. In el să se oglindească, în toată măreția ei, civilizația trecutului nostru, pe care atâția caută să ne-o tăgăduiască.

Lipsei de interes și de justă apreciere a problemei aci enunțate se datorește nesăvârșirea clădirei dela Șosea. Iar astăzi, când interesul pare a fi din nou înviorat, să nu ne lăsăm tentați a repeta greșala trecutului, adică de a căuta să înjghebăm alte muzee, înainte de a fi terminat pe cel pe jumătate înfăptuit. Cu banii ce s'ar cheltui cu clădirea altor muzee noui, s'ar asigura atâtea opere ale patrominiului artei naționale care, din cauza lipsei de fonduri ale instituțiilor menite să le achiziționeze, intră în mâinile particularilor, sau , ceeace este și mai trist, trec peste hotare. In contra acestui flagel al exodului peste hotare a operelor de artă din țară, ar trebui luate măsurile cele mai energice. Iar puținele fonduri, ce statul ar putea pune la dispoziția manifestărilor artistice, să se întrebuințeze numai pentru sporirea colecțiilor de artă națională, iar nu pentru achiziționarea produselor sau manifestărilor străine, cum din nefericire se mai întâmplă azi. Ce folos trage arta și cultura românească, de pildă, din îmbogățirea Muzeului Stelian prin *falsul* tablou al lui Bonifazio dei Pitati, pe care d-l Oprescu îl tot numește, vrând să arunce praf în ochii lumii, Veronese, deși cel dela noi nu are nimic comun cu celebrul său omonim. Bani aruncați, care ar fi putut fi puși în serviciul artei românești, singura de care avem datoria să ne preocupăm, fără gândul ridicol de a voi să concurăm muzeele din străinătate.

Avem, din fericire, o splendidă colecțiune de opere de artă universală, alcătuită cu atâta pricepere și gust de Intemeietorul regatului român. Alături de această galerie, care cu alte mijloace decât acele ale statului va putea fi completată, să concentrăm toate operile de artă din țară într'un singur Muzeu național. Aceste două centre de artă nu se vor concura întru nimic, constituind fie-

care din ele o atracţiune specială pentru vizitatorii noştri. Căci dacă seria splendidelor tablouri ale lui Greco, de o reputaţiune mondială, precum şi celebra pânză a lui Rembrandt, şi altele ale atâtor alţi artişti pot într'adevăr să amăgească pe mulţi iubitori de artă străini să vie la Bucureşti, un muzeu românesc însă va constitui, prin singularitatea sa, o atracţiune cel puţin tot atât de puternică.

In vederea înfiinţării acestui muzeu au fost alcătuite, încă din 1906, planurile palatului dela Şosea, publicate în «Convorbirile literare» din Februarie 1907.

Din actul sădit în temelia lui şi semnat, în ziua de 17 Iunie 1912, de cei trei Regi ai României de azi, se arată scopul Muzeului, care este următorul:

«*Dorind a se cinsti arta strămoşească cu un adăpost vrednic de însemnătatea sa, pentru educarea poporului şi întărirea sentimentului patriotic, s'a pus, pe locul fostei monetării a Statului şi al palatului Mavrogheni, temelia Muzeului Naţional, menit să întrunească colecţiunile de artă acum răsleţite, spre a lăsa generaţiunilor viitoare o oglindă desăvârşită a întregului tezaur artistic din cuprinsul pământului românesc, începând cu vârsta preistorică şi până în zilele noastre*».

Aceasta era intenţiunea marelui Rege al cărui nume îl poartă Muzeul. Ea a fost contrasemnată de urmaşul său, de victoriosul Ferdinand I şi de locotenentul de vânătoari de atunci, Suveranul nostru de azi, Căruia îi este rezervată desăvârşirea acestei opere a înaintaşilor Săi.

In loc, deci, să ne mai gândim a clădi noui muzee, după cum năzuesc unii neofiţi în muzeografie, să ne străduim să terminăm mai întâi localul început în 1912, în care sunt rezervate sălile din parter pentru arta preistorică şi cea greco-romană, iar cele din catul întâiu pentru arta religioasă. Celelalte manifestări ale poporului român ar ocupa aripile sudice ale clădirii, pe când cele din Nord sunt rezervate picturii şi sculpturii moderne.

Planul general al Muzeului a mai fost revăzut acum câţiva ani de o comisie, numită de ministrul Lapedatu, sub preşedinţia profesorului Mrazec, când s'a ajuns la concluzia că, pentru a se adăposti într'un singur local tot ce se referă la studiul artei naţionale, să se alipească în continuare la Muzeul existent o nouă clădire, cu faţada pe Bulevardul Colonel Ghica. Intr'această aripă s'ar instala prevăzutul Institut de artă naţională, cuprinzând Comisia Monumente-

lor Istorice cu toate dependințele ei precum și cancelariile secțiunilor cu sălile necesare bibliotecii și studiilor. Clădirea actuală ar rămânea afectată numai sălilor de expoziție, cu intrarea principală prin Șoseaua Kisseleff.

In fața Institutului geologic și alături de Muzeul de științe naturale s'ar ridica în fine și un templu închinat artei. Planul însă pe cât era de măreț și frumos nu s'a desăvârșit, așa încât, până la terminarea clădirii, suntem reduși deocamdată numai la cele trei secții de curând deschise.

In așteptarea însă a apropiatei realizări a proiectului sub Voevodatul culturii, nu trebue să pierdem din vedere colecționarea obiectelor. Pentru ca Muzeul viitor să fie oglinda desăvârșită a întregii țări, va fi nevoie ca numeroasele muzee provinciale, în care se găsesc în genere mai multe exemplare ale produselor locale, să pună la dispoziția Muzeului central câte un specimen cel puțin în schimbul altor obiecte ce li s'ar da dela centru. Inceputul a și fost făcut în secțiunile colecțiilor noastre, unde, pentru a demostra și mai evident continuitatea motivelor olăriei din vremurile preistorice până în zilele de astăzi, Muzeul național secuesc din Sf. Gheorghe ne-a împrumutat, cu o liberalitate de care îi suntem adânc recunoscători, câteva splendide ceramice din mileniul al doilea înainte de Hristos, descoperite la Ariușd, în preajma Brașovului.

Semnalând colegiala faptă a Muzeului secuesc, nu putem regreta îndestul categoricul refuz de a ni se împrumuta câteva obiecte preistorice din partea Muzeului săsesc din Brașov, precum și întârzierea pe care secțiunile din București o pun în executarea înțelegerilor luate de a ni se preda colecțiile ce ne revin. Mai ales că din partea noastră s'a remis secțiunii de antichități tezaurul scit, ce am recuperat dela Muzeul din Berlin. Alcătuirea Muzeului național, dorit de un neam întreg, nu poate fi zădărnicit prin ambițiile nemotivate ale unor vremelnici conducători, cari nu înțeleg să cedeze locului cuvenit unele obiecte din colecțiile ce, întâmplător, se află sub a lor pază timporară. Odată ce repartiția normală a obiectelor va fi realizată în secțiuni bine delimitate și cu posibilități reale de bună expunere și de securitate nu vor întârzia, nici la noi, darurile numeroșilor amatori, cari au adunat în special icoane și odoare scumpe din biserici, sau au achiziționat din comerț obiectele rare, pe care instituțiile Statului nu și le puteau procura din cauza veșnicei lipse a fondurilor necesare.

Pentru înfăptuirea Muzeului naţional, care este astăzi dezideratul întregului neam românesc, se impune deci:

1. O nouă legiferare a Muzeelor, în afară de orice dependinţă de Comisia Monumentelor Istorice, redându-li-se rolul cuvenit de institute de sine stătătoare, ca în toate ţările civilizate.

2. Să se termine clădirea dela Şosea a Muzeului naţional, alocându-se anual suma de cel puţin cinci milioane lei, până la desăvârşirea localului.

3. Să se dea Muzeului posibilităţile necesare de a lucra şi a trage tot folosul din colecţiile agonisite, prin crearea unui institut de cercetări şi publicaţii, în diversele domenii ale artei pământene.

Astfel numai, şi în domeniul muzeografiei, vom atinge prestigiul de care avem nevoie faţă de celelalte popoare ale Sud-estului european. Atingerea acestui ţel va fi cu atât mai uşoară, cu cât, judecat după cele trei secţiuni de curând deschise, Muzeul nostru se bucură de cel mai bun renume faţă chiar şi de străini. Dintre aceştia Profesorul Hahm, directorul Muzeului de artă populară din Berlin, afirmă sub proprie semnătură că: « Muzeul naţional din Bucureşti şi-a cucerit un loc de frunte printre conducătoarele muzee europene, ca un model al artei muzeale moderne şi ca un exemplu de adevărat muzeu naţional ». Iar revista « Beaux-Arts », din 25 Iulie 1932, subliniind soluţiunile noui în organizarea acestui muzeu, afirmă că « Muzeul de artă populară din Bucureşti împlineşte în mod desăvârşit rolul său educativ şi artistic şi că România poate fi mândră de a poseda unul din primele muzee, care împlineşte îndoita sa misiune didactică şi estetică, arătând valoarea artei naţionale ».

Din condica Muzeului conţinând prea numeroase aprecieri, extragem deocamdată numai pe cele două mai recente. In urma vizitei sale din 3 Noemvrie 1933, Profesorul Jean Alazard, venit să organizeze expoziţia din Muzeul Toma Stelian, concretizează astfel părerea sa: « Ce Musée est un des plus intéressants et un des plus parfaits comme présentation que je connaisse ». Iar la 14 Noemvrie trecut, Profesorul şi deputatul fascist Eugenio Coselschi înscria în aceeaşi condică a vizitatorilor următoarele despre colecţiunile vizitate: « Ho vivamente ammirato questo interessantissimo Museo, dove e magnificamente espresso il sentimento artistico, ingenuo e profondo, del popolo romeno ». Cu sentimentul de admiraţie al reprezentantului celui mai artistic dintre popoarele Europei, cred

că pot să încheiu șirul altfel lung al mărturisirilor în favoarea Muzeului nostru.

Iar ca dovadă cât de așteptată este terminarea localului, voiu cita numai următorul deziderat înscris în condica Muzeului, la începutul anului trecut, sub semnătura d-lui Dr. Angelescu, Ministrul de azi al Instrucțiunii și al Artelor. « Am rămas foarte încântat de colecțiunea adunată și nu am decât o singură dorință de exprimat, și anume să se termine cât mai repede acest Muzeu; orice bun român trebue să caute să dea concursul său, ca acest lucru să se îndeplinească ». Azi mai mult ca oricând suntem deci în drept să așteptăm ca dorința d-lui Ministru, care este ecoul tuturor, să se realizeze, spre salvarea cinstei culturale a neamului românesc.

Să sperăm că de astă dată, în fine, încrederea, cu care țara întreagă așteaptă realizarea făgăduelii ministeriale, nu va fi desmințită și că se va purcede la desăvârșirea Muzeului național, parțial inaugurat sub așa frumoase auspicii.

AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

P. S. Se împlinesc treizeci de ani, de când am început campania pentru crearea unui Muzeu național în Capitala României!

La 26 Februarie 1904, în « Epoca » lui Nicolae Filipescu, mare cunoscător și protector al artei pământene, am propus ca pe locul viran al fostei monăstiri Sărindari, azi ocupat de Cercul Militar, la încrucișarea Bulevardului Elisaveta cu Calea Victoriei, să se înalțe clădirea Muzeului, după planul chiliilor unei monăstiri, în a cărei curți centrale să se fi transportat bisericuța Stavropoleos, azi turtită de Băncile învecinate.

Din cele 25 articole, aci cronologic înșirate, se poate urmări concepția inițială în vederea realizării Muzeului național, al cărui plan publicat în 1907 a fost întocmai executat în 1912, fără însă ca clădirea să fi fost terminată până azi.

După « Tragedia » din 1930 a urmat în curând, sub fericitul Voevodat cultural, « Inaugurarea » parțială din 1931, care, sperăm, va fi treptat continuată până la definitiva instalare a Muzeului, conform actului de fundație semnat de cei trei Regi ai Țării.

Spre comemorarea luptei de peste un sfert de veac, dusă în slujba aceluiaş ideal, se înşiră aci titlurile pledoariilor din acest răstimp:

1. Stavropoleos — Muzeu Naţional. « Epoca », 26 Februarie 1904.
2. Muzeul nostru naţional. « Viaţa Românească », Iunie, 1906.
3. Muzeul Românesc şi cel Bulgăresc. « Viaţa Românească », Decemvrie, 1906.
4. Un plan al Muzeului nostru naţional. « Convorbiri Literare », Februarie, 1907.
5. D-l Dr. Istrate pro şi contra Muzeului. « Convorbiri Literare », Iunie, 1907.
6. Din efemeridele Muzeului de Artă Naţională. « Convorbiri Literare », Mai-Iunie-Iulie, 1907.
7. Suntem vrednici de un Muzeu naţional? « Viaţa Românească », Ianuarie, 1908.
8. Catalogul Muzeului Aman, 1 vol. 4⁰, « Minerva », 1908.
9. Muzeul Neamului Românesc. Ce a fost; ce este; ce ar trebui să fie. Broşură 8⁰. « Minerva », 1909.
10. Din efemeridele Muzeului de artă naţională. « Convorbiri Literare », Martie, 1910.
11. Muzeul Luvrului şi al nostru în pericol. « Universul », Nr. ocazional, 7 Februarie, 1910.
12. Cultul trecutului şi Muzeele provinciale. « Convorbiri Literare », Maiu, 1910.
13. Muzeul Simu. « Convorbiri Literare », Iunie, 1910.
14. Muzeul naţional din Bucureşti, 1 broşură, 8⁰, « Minerva », 1912.
15. Colecţia Kalinderu şi drepturile Statului. « Adevărul », 31 Ianuarie, 1914.
16. Muzeul ca mijloc de educaţie naţională. « Politica », 1 Iunie, 1928.
17. Tragedia Muzeului de artă naţională. « Convorbiri Literare », Aprilie, 1930.
18. Centenarul Muzeelor din Berlin. « Convorbiri Literare », Octomvrie, 1930.
19. Inaugurarea Muzeului de artă naţională. « Convorbiri Literare », Septemvrie 1931.
20. L'art paysan en Roumanie, à l'occasion de l'ouverture du Musée d'art national, 1 brochure, 8⁰, « Socec », 1931.
21. Ce interesează pe români în Muzeul din Viena. « Convorbiri Literare », Martie, 1932.

22. Arta muzeală. « Convorbiri Literare », Noemvrie-Decemvrie, 1932, pag. 682.

23. Cum să folosim Muzeele. « Convorbiri Literare », Ianuarie, 1933, pag. 48.

24. Muzeele în aer liber. « Convorbiri Literare », 1933, pag. 879.

25. Peregrinări muzeografice. « Convorbiri Literare », 1933, p. 948.

La aceste publicaţii, susţinând crearea şi apoi terminarea Muzeului, trebue adăogat şirul mult mai lung de rapoarte adresate preşedinţilor de Consilii, Miniştrilor de Instrucţie şi de Finanţe, care, de cele mai multe ori, au rămas fără vreun răspuns. Iar răuvoitorii, cari nu au lipsit, puneau în sarcina direcţiei Muzeului lipsa de interes şi de sprijin ce întâmpina instituţia. Trebue să recunosc că ultimul raport al Direcţiei Muzeului a fost susţinut de către d-l Prim-Ministru Vaida-Voevod, care a cerut chiar să se acorde pentru continuarea lucrărilor şase milioane lei, din care, cu toată binevoitoarea stăruinţă a d-lui Ministru Gusti, nu s'a obţinut decât un milion pentru repararea acoperişului, ce se va întreprinde la primăvară.

Să sperăm că azi, când se proectează clădirea atâtor şcoli, se vor afla mijloacele necesare şi pentru terminarea acestei Şcoli a Neamului, unică în felul ei şi atât de necesară nu numai pentru cultura poporului dar şi pentru prestigiul ţării.

Asentimentul pentru terminarea Muzeului din partea actualului Ministru al artelor fiindu-ne asigurat, după cum a văzut, iar interesul sincer şi bine intenţionat al tânărului şi atât de priceputului Vistiernic pentru marele probleme culturale fiindu-ne bine cunoscut, avem toată nădejdea că realizarea Muzeului intră, în fine, după o lâncezire de peste douăzeci de ani, în faza definitivă.

Incheind lista pledoariilor în favoarea Muzeului prin articolul de faţă — al 26-lea —, am dori ca acestuia să nu-i urmeze decât rapoarte îmbucurătoare despre mersul progresiv al lucrărilor de terminarea Muzeului, atât de mult dorit şi aşteptat de întreaga suflare românească.

Al. T.-S.

ANUL 1933

1933: TRISTEȚI ȘI BUCURII LITERARE

Acum trei sau patru ani cartea românească avea pe piața literară o situație minoră. In ochii editorilor prea puțini autori aveau trecere suficientă pentru ca să li se primească, fără dificultăți. volumul de curând terminat. Incepea abia să se pună problema unui « roman românesc ». Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu, Ionel Teodoreanu, făceau figură de premergători și, alături de Sadoveanu, constituiau oarecum singurele certitudini editoriale. Iar când o carte atingea a doua ediție, chiar și după trei mii de exemplare numai, lucrul părea că stabilește un memorabil record.

De atunci, s'a dat o mare bătălie. S'a câștigat o mare victorie. Suntem la capătul unei ofensive, începută în mod infiltrativ, amplificată fără metodă și voință dar pe un plan vast, întărită de faptul că posturile avansate ale tuturor ziarelor au fost cucerite de un tineret care a susținut, într'o alianță spontană, promovarea scrisului românesc și în carte, și încoronată de o totală biruință.

Cartea românească a cucerit publicul și editorii. Și aci cartea românească înseamnă mai ales *carte a tinerilor*, și *roman românesc*. Căci aceste două realități au căpătat acum o existență concretă, vădită.

Cei cari, înainte, pentru a fi editați aveau nevoie de giruri, intervenții, întâmplare norocoasă, nebunie editorială sau bani din economii personale, sunt azi solicitați: « N'ai ceva prin sertare? Dă-mi un roman? » Nenumărate nume tinere au apărut în lumina vitrinei, îmbrățișate de editori adesea pe simpla prezentare a cărții de vizită. Și tinerii aceștia au avut succes. Intr'un an cărțile lor au ajuns la două și trei ediții. Iar alături de ei apare altă pleiadă de romancieri, recrutați dintre ziariști și dramaturgi, și beneficiari ai unor succese identici.

Astfel anul ce-a trecut a marcat intrarea definitivă în circulația publicului și a succesului a unor serii de nume noui. *Camil Petrescu*,

cu « Patul lui Procust », admirabilă confirmare a calităţilor epice ale autorului « Ultimei nopţi de dragoste... ». *Mircea Eliade*, a cărui « Maitreyi » se epuizează într'o lună. *N. D. Cocea*, care cu « Fecior de slugă » intră definitiv în cadrul romanului românesc, stratificând tardiv tumultosul şi risipitul său talent. *Mihail Sebastian*, care în şase luni vede epuizându-se două ediţii din romanul « Femei ». *Tudor Teodorescu-Branişte*, care amplifică proporţiile epice ale darurilor arătate în « Fundătura cimitirului Nr. 13 », dând la iveală două romane într'un an « Domnul Negoiţă » şi « Băiatul Popii », amândouă în mai multe ediţii. *G. M. Zamfirescu*, cu « Maidanul cu dragoste » şi *Victor Ion Popa* cu « Velerim şi Veler Doamne », reprezintă recruţii romanului din câmpul dramaturgiei. *I. Peltz* cu « Calea Văcăreşti », *G. Mihăescu* cu « Rusoaica » şi *Ion Călugăru* cu « Don Juan cocoşatul », ajung toţi trei la capătul amplu al unui drum de romancieri de mult bănuit.

Toţi aceştia se bucură în public, — şi e caracteristic, — de mai mult succes decât de pildă romanul « Apostol » a lui *Cezar Petrescu*, roman demn de un interes mai mare decât a întrunit, şi care plăteşte pe nedrept efectele gloriei facile şi ale speculării ei, sau romanul « Golia », carte dezolantă în care drumul decadenţei lui *Ionel Teodoreanu* se precizează şi se accentuează pe liniile pe cari i le prevăzusem.

Ca să fim aproape completi în această enumerare vom cuprinde şi « Doctorul Taifun », romanul care nu a corespuns în totul aşteptării admiratorilor lui Gala Galaction, şi pentru care am dori o strălucită răscumpărare, şi apoi, aparte, volumul în care *Tudor Arghezi* şi-a filtrat, inegal dar preţios, capacitatea de mânuire a prozei în slujba subtilităţilor lucidităţii şi sensibilităţii sale: « Ţara de Kuty ».

Pentru cine priveşte înşirarea de mai sus, din faptul că majoritatea celor citaţi sunt tineri şi adesea debutanţi, din numărul lor şi din numărul ediţiilor ce marchează succesul lor, apare lesne prima caracteristică a acestui an, final de ofensivă literară: *Victorie a scrisului nou. Publicul câştigat. Editorii de asemeni.*

Din această primă caracteristică decurge însă firesc o a doua: *Inflaţie literară.*

Simptomele ei apar:

In pletora de roman. Toţi scriitorii români, esseişti, gazetari, poeţi sau dramaturgi, au scris, scriu sau vor scrie un roman.

In cascada premiilor. « Adevărul » a promis un premiu de roman. « Vremea » a promis un premiu de roman. « Techirghiol-Eforie » a

instituit un premiu de roman. « Delafras » a instituit un premiu de roman. Ministerul de Instrucţie a dat bani unei comisiuni pentru a decerne sub auspiciile « Fundaţiilor Regale » şapte premii pentru poezie şi esseuri de debutanţi.

In numărul zilnic crescând al revistelor. Reviste care continuă să apară: *Viaţa Românească*, *Vremea*, *România Literară*, *Viaţa Literară* etc. Reviste care au apărut de curând: *Revista Fundaţiilor Regale*, *Herald*, *Cuvântul Liber*, *Şantier*, *Omul*, *Reporter*, etc. Reviste care se reorganizează: noi înşine.

In vertiginoasa succesiune a ciclurilor de conferinţe (Succesiune sau încălecare). Şi aceasta e tot un semn că se scrie mult, căci conferinţele nu sunt decât ocazia de a emite nişte idei ce vor fi prelucrate în viitoare articole de revistă, broşuri sau cărţi.

In programele anunţate de diferitele edituri (şi remarcaţi că anul acesta a văzut renaşterea unor edituri care sistaseră, cum ar fi « Alcalay », şi amplificarea altora minore, cum ar fi « Cugetarea »), programe ce culminează în vasta schemă de lucru, editură, reviste, conferinţe, enunţată de « Fundaţiile Culturale Regale », ca un somptuos şi impresionant efort de cultură.

Aceste două caractere: biruinţă a cărţei asupra publicului şi a editorului şi inflaţia scrisului, ar fi în definitiv îmbucurătoare dacă nu ar avea şi o contra parte.

Biruinţa scrisului este, am spus-o, o biruinţă a romanului. Poezia continuă să nu găsească editori, nici răsunet în public. Doar « Destin » al poetului *Voiculescu* şi-a verificat valoarea prin succes. Literatura românească continuă să fie lipsită de studii documentate, serioase, aprofundate. Mica mişcare pentru esseu ce s'a putut remarca în acest an s'a circumscris în domeniul revistelor, n'a câştigat încă pentru gen nici editorii nici cumpărătorii şi nu pare a fi încă dovada unei aplecări a scriitorilor către speculaţia intelectuală.

Pe de altă parte inflaţia pomenită a adus şi o dezorientare a publicului. In faţa cascadei de publicaţii cetitorul se află desarmat. Câte o cronichetă de laude îl îndeamnă să ia o carte pe care apoi o află slabă. Un nume mare îl tentează să cumpere un volum, care se adevereşte nereuşit. Şi nimeni n'a fost acolo care să-l ferească de aceste decepţii. Nici-o autoritate critică nu mai domină momentul, pentru a selecta vastul material de lectură ce inundă piaţa. La maximul ofensivei scrisului românesc ne apare că această ofensivă n'a avut un plan unitar. Anul acesta de victorie, de efort şi bogăţie,

este şi un an de haos, de incoherenţă. Şi la capătul lui trebue să ne întrebăm dacă îi vom culege roadele.

Astfel apare ultima caracteristică a anului: *N'avem critici!* D-l *Lovinescu* scrie romane: anul trecut « Bizu », anul acesta « Firu 'n patru ». D-l *Ibrăileanu* a scris un roman (bun): « Adela ». D-l *Călinescu* a scris un roman (mai puţin bun): „Cartea nunţii". Chiar şi D-l *Dragomirescu* scrie, bine înţeles mai multe romane. D-l *Cioculescu* scrie un studiu. D-l *P. Constantinescu* şi-a scos în volum recenziile. Amândoi se privesc deci pe ei înşişi. Ca şi ceilalţi, de altfel, ale căror romane par autobiografii. Deveniţi narcisici şi creatori, criticii abdică dela misiunea lor. Iar alţii tineri nu există...

Cred de altfel că şi dacă n'ar scrie romane sau studii, sau dacă ar exista, rezultatul ar fi identic. Poate că avem critici dar n'avem critică. Căci glasul lor nu mai ajunge la urechea cetitorilor, cade în vid, inutil, incolor, eronat.

Primejdia este astfel ca publicul, prins în valurile supraproducţiei literare şi enervat de deziluzii, să-şi retragă sprijinul. Unui an de efervescenţă riscă să-i urmeze unul de desgust.

De aceea, dacă bilanţul anului din urmă ne aduce satisfacţia intimă de a constata victoria scrisului românesc, de a verifica resursele autohtone, el impune în concluzie chemarea la ordine a criticei.

Imperativul zilei trebue să fie o nouă luciditate, o nouă ierarhizare acerbă de valori.

Totodată un frâu producţiei facile, ce speculează succesul faţă de publicul proaspăt câştigat.

Şi apoi o chemare spre atitudinea de seriozitate, spre opera de gândire adâncă, spre modalitatea intelectului.

Aceasta trebue să ne fie de acum pecetia unei maturităţi pe care, de nu, vom fi proclamat-o prea grăbit...

ION I. CANTACUZINO

ANUL POLITIC INTERNAȚIONAL 1933

Anul 1933 a fost anul atitudinilor nete. Un an de cuvinte răspicate, de acțiuni îndrăznețe, de succese răsunătoare, de eșecuri concludente. Anul 1933 a lămurit. Fapte — din plin. Activitate diplomatică febrilă, an de agitație politică, poate chiar un an de răspântie.

Faptele unui an și a unei lumi nu pot fi înșiruite în câteva pagini. De aceea, doar o glosă pe marginea faptelor.

Atmosfera dominantă agitată: războaie în America de Sud, uneltiri răzvrătitoare în Indii și Irlanda, lovitură de stat în Grecia, turburări de stradă și cascadă de guverne în Spania, contrabandă de arme italiene pentru Ungaria, comitagii în Balcani, represalii economice între marile puteri, experiență economică și monetară riscată în Statele-Unite, experiență politică amenințătoare în Germania. Departe, în răsărit, armatele japoneze înaintează în Jehol.

Peste fapte se așterne dosarul, voluminos în rezultate negative, al negocierilor pactului dela Roma, ale rezoluțiilor și propunerilor conferinței dezarmării și ale conferinței economice mondiale dela Londra, scrisorile de retragere a Japoniei și a Germaniei din Societatea Națiunilor. Spre liniștire, dosarul cuprinde tratatele de definire a agresorului negociate de Litvinov cu statele învecinate Rusiei și, pentru noi, atât de valorosul pact constitutiv al Micei Ințelegeri.

Din dedalul de fapte și documente se desprind directivele politice ale statelor. Diagnoza este clară: Statele-Unite — dezinteres pentru Europa, teamă de Japonia — deci politică de non-entanglement, de neamestec; Marea Britanie — în expectativă pentru evenimentele din Europa și Extremul Orient, își organizează comerțul imperial — deci politică (poate imprudentă) de deseuropenizare; Japonia — acțiune netă de realizare a Marei Japonii — politică imperialistă; Rusia Sovietică — în luptă dogmatică contra Germaniei hitleriste, în preparativă de luptă militară cu Japonia — deci politică (foarte

prudentă) de conciliere. In Europa, Germania — în febra exaltării hitleriste — politică de îndrăzneli; Italia — în urmărirea vechilor planuri de egemonie — politică de culise; Franța — fidelă ordinei de drept creată de tratatele de pace — politică de rezistență; Austria — încolțită și râvnită de statele vecine — își menține independența prin eforturi eroice; Ungaria — veleitară — statornică în politica ei de insinuări; Mica Ințelegere — realistă și constructivă — politică de intransigență.

Anul 1933 se poate împărți în trei perioade:

Prima debutează prin afirmarea micilor puteri. E vorba de pactul constitutiv al Micei Ințelegeri semnat la 16 Februarie. De fapt, pact constitutiv al celei de a opta mare putere. Perioada se încheie cu replica marilor state: pactul celor patru puteri semnat la Roma la 7 Iunie.

Prima perioadă este dominată de conflictul dintre statele mari și statele mici.

Perioada doua — perioada de armistițiu — se desfășoară sub semnul lui Roosevelt. Incepe cu instalarea Președintelui Statelor-Unite și mesagiile sale de colaborare cu statele europene (în credința mai ales că succesul conferinței dezarmării va aduce economii în bugetul armamentelor ce vor fi folosite pentru plata datoriilor către Statele-Unite). Perioada se încheie brusc la 4 Iulie — prin telegrama sa către conferința economică mondială declarând, nu numai tendința autarhică a Statelor-Unite, dar ce este mai grav, caducitatea temporară a conferințelor internaționale.

Perioada doua caracterizată prin eșecul conferinței dela Londra și amânarea conferinței dezarmării, încheie ultimul val de universalism în politica internațională.

Armistițiul încetat, începe perioada treia, dominată de conflictul dintre Statele revizioniste și cele anti-revizioniste. Perioada treia debutează prin acordurile semnate la Londra la 3 și 4 Iulie, și se continuă prin conferința dela Sinaia a Micei Ințelegeri. Călătoriile d-lui Titulescu și ale d-lui Litwinov strâng roadele acordurilor: pe de o parte recunoașterea Rusiei Sovietice de către Statele-Unite și pe de altă parte politica de solidaritate regională a sud-estului Europei. Perioada este caracterizată prin consolidarea blocului anti-revizionist și întărirea lui prin alăturarea Turciei, Greciei și mai ales a Rusiei Sovietice la politica de respectare a statu-quo-ului. Perioada se încheie cu reacțiunea statelor revizioniste, exprimată printr'o

campanie ungară pentru captarea opiniei publice engleze și un plan italian de reformă a Societății Națiunilor.

Anul 1933 se încheie lăsând în urma manevrelor politice un tablou ce redă, la prima vedere, Anglia deplasată din rolul de arbitru al politicei europene, Italia lansată ca gerant în locu-i, Germania indirect încurajată, Franța parțial izolată; tabloul se completează însă prin Rusia reabilitată, Turcia integrată în politica balcanică, Bulgaria pacificată și Mica Ințelegere promovată ca Mare Putere și, pentru totdeauna consolidată.

Fiecare stat are o politică proprie. Dar, alături de această problemă de reprezentare și apărare a intereselor sale, există o problemă de integrare în comunitatea internațională. Cu alte cuvinte, fiecare stat are o politică externă și în același timp o politică internațională. Politică internațională înseamnă deci expresiunea diplomatică a fenomenului de constituire a societății internaționale. Ei bine, politica internațională a statelor europene a fost străbătută, în anul 1933, de două conflicte: conflictul dintre statele mari și statele mici, și conflictul dintre statele revizioniste și cele anti-revizioniste; în plus anul a înregistrat abandonarea formulei de cooperare universală.

Conflictul dintre statele mari și cele mici are un caracter dual: el oglindește un conflict de concepții ideologice — dintre autocrație și democrație — și un conflict de interese politice — dintre Italia și Mica Ințelegere.

In momentul actual, Italia trasează directivele politicei europene. La prima vedere, ar putea părea că principiile regimului fascist sunt singura cauză. Fundamentul acțiunii italiene însă nu este numai doctrinar. S'a spus adesea că politica Italiei urmărește izolarea Franței, disocierea Micei Ințelegeri și dezagregarea Jugoslaviei. A recunoaște aceasta ar fi hazardat, — dar veleitățile de egemonie ale Italiei în Marea Mediterană și în bazinul dunărean sunt evidente. Unitatea Micei Ințelegeri, pe de o parte și regula unanimității hotărîrilor Societății Națiunilor, pe de altă parte, sunt piedicele cele mai importante în aceste tendințe. Ergo, diplomația fascistă preconizează acordul Marilor Puteri și reforma pactului Societății Națiunilor.

Contradicțiile de interese îmbracă însă și o formă principială. Statele mari sunt numeric în minoritate în toate conferințele internaționale. Firește, voturile celor cinci Mari Puteri reprezentate în

Societatea Naţiunilor sunt pierdute în noianul celorlalte cincizeci şi mai bine de voturi.

Aceasta formal, căci, în fapt, influenţa Marilor Puteri este hotărîtoare. Statele mici au totuşi rolul de amortizor şi s'au dovedit constant surse de idealism politic în toate reuniunile internaţionale. Sunt însă state cu ambiţiuni imperialiste sau cu veleităţi de egemonie pentru cari idealismul statelor mici este o piedică.

De aceea sau se retrag din instituţiile internaţionale — ca Japonia sau Germania — sau uneltesc la modificarea actualei orânduiri — ca Italia.

Dar principiul de egalitate dintre statele suverane este principiul de bază al dreptului internaţional. Secolul al XX-lea cere coordonarea, nu subordonarea statelor. O eră de înţelegere şi pace nu poate fi construită pe ierarhii ci pe respectul reciproc şi egalitate perfectă dintre statele civilizate. Statele mici au întreaga lume democratică alături de ele în retezarea acestor planuri de dictatură internaţională.

Al doilea conflict latent este cel dintre statele revizioniste şi cele anti-revizioniste.

Sunt de obiceiu denumite state revizioniste: Germania, Italia, Ungaria şi în al doilea rând Austria şi Bulgaria; State anti-revizioniste: Franţa, Belgia, Polonia şi Mica Inţelegere. Ce vor?

Statele anti-revizioniste — sprijinite pe principiul de drept: pacta sunt servanda — cer ca statele care au semnat tratatele de pace dela Versailles, Saint-Germain, Trianon şi altele ulterioare, să-şi respecte angajamentele lor. Nu poate exista o ordine internaţională fără respectul obligaţiilor.

Statele revizioniste folosesc argumentele cele mai variate: inocenţa Germaniei în declararea războiului, criza economică de astăzi, reclamaţiile tendenţioase ale minorităţilor iredentiste, inaplicabila clauză rebus sic stantibus, teoriile filosofice ale lui Hegel şi chiar documente istorice apocrife, pentru a cere revizuirea acestor tratate.

Problema revizuirii este sau o problemă de drept, sau de forţă.

In drept, statele revizioniste invoacă aplicarea articolului 19 al pactului Societăţii Naţiunilor. Nu este nevoie să intrăm în fond; un argument ajunge. Articolul 19 prevede într'adevăr că adunarea Societăţii Naţiunilor va putea invita pe membrii săi să examineze din timp în timp tratatele devenite inaplicabile. Deci o invitaţie eventuală pentru a face un examen asupra unor dispoziţii inaplicabile.

(Sunt anumite clauze ale tratatelor, de exemplu reparațiile, care au fost modificate). Dar revizuirea cerută se referă la clauzele teritoriale, adică la aceea parte din tratat care a determinat, după încheierea războiului, frontierele statelor. Art. 19 se referă textual la acele clauze de tratat care sunt *inaplicabile*. Nu poate fi vorba deci de frontiere care au delimitat 15 ani de zile teritoriile statelor, nu se poate discuta dacă sunt sau nu aplicabile de vreme ce de 15 ani *sunt aplicate* — și încă cu câtă dreptate.

Pe de altă parte, pentru ca Societatea Națiunilor să ia o hotărîre, sau chiar să pună în discuție această problemă a revizuirii sau oricare alta, trebuește unanimitate de voturi. Toate statele — dar absolut toate statele — trebuesc să fie de acord. In cadrul Societăți Națiunilor, niciun stat nu poate impune unui alt stat suveran să accepte o hotărîre fără consimțământul său. Prin urmare ar fi destul să fie un stat — și, slavă Domnului, dreptatea cauzei a strâns zeci de state — pentru a se opune discutării problemei revizuirii clauzelor teritoriale ale tratatelor.

Problema de drept nu poate fi pusă în cadrul Societății Națiunilor. Cu atât mai puțin în afara ei. Răspunsul Franței și al Micei Ințelegeri a fost categoric: « revizuirea este o imposibilitate și este o primejdie gravă pentru pace. Revizuirea înseamnă războiu ».

Cu spontaneitatea patriotismului adevărat, toată conștiința românească s'a trezit. Intreaga opinie publică românească a format zid în jurul d-lui Titulescu când acesta a rostit răspicat pentru acei ce ar râvni la pământul nostru: « Noi voim pacea. Dacă alții nu o vor, nu ne temem nici de aceasta ». O atare declarație de neșovăire și de forță este un serviciu adus cauzei păcii.

Anul 1933 a mai prilejuit un fapt interesant: abandonarea formulei de cooperare universală. Sunt state care socot că activitatea în conferințe internaționale nu mai este valabilă; că statele nu se pot înțelege din cauza conferinței.

E simptomatic. In loc de a căuta eșecul conferinței dezarmării în insecuritatea creată de politică de bravadă a lui Hitler și eșecul conferinței economice dela Londra în politica ego-centristă a lui Roosevelt, sunt politicieni cari aruncă vina pe sălile prea mari și fotoliile prea numeroase. Statele, în acerba urmărire a intereselor lor egoiste, motivează contradicțiile lor prin acuzarea metodei.

In loc de a recunoaște ambițiile imperialiste ale Japoniei și ale Germaniei, dovedite prin retragerea lor din Societatea Națiunilor,

sunt unii cari preconizează modificarea statutului Societății Națiunilor.

Revizuirea pactului Societății Națiunilor ar fi o primă de încurajare pentru infractori. Legile ce orânduesc solidaritatea internațională apar cătușe numai pentru acei ce vor să le violeze. Societatea Națiunilor este acuzată de vițiul virtuților sale: garantează stabilitatea ordinei de drept și egalitatea dintre state. Democrație și securitate. De aceea trebue luptat pentru ea.

Cu acest ultim comentariu, bilanțul anului 1933 este făcut. Intrăm într'un an nou, cu pretențiile afirmate și atitudinile clarificate. Chiar marile puteri și-au definit tendințele: Două zone de turburări: Japonia și Germania; două baze de rezistență: Franța și Mica Ințelegere; două forțe de manevră: Marea Britanie și Italia; două mișcări inverse (nu adverse): una de izolare a Statelor-Unite și cealaltă de reintegrare, a Rusiei Sovietice.

In afară de zona Oceanului Pacific echilibrul politic, este menținut. Mai ales în Europa. Spiritul de frondă al Germaniei, planurile de dictatură internațională ale lui Mussolini, au stârnit aprehensiunea Angliei, reacția Micei Ințelegeri și curentul de solidarizare a statelor mici din sud-estul Europei. Aceasta a coincis cu reabilitarea Rusiei Sovietice. Reintrată în arenă în rândul statelor anti-revizioniste, a înclinat balanța cu tărie în favoarea Franței, a Poloniei și a Micei Ințelegeri, care au de partea lor — pe lângă sprijinul diplomatic al statelor pacifice — litera vie a dreptului și arma grea a forței lor militare și economice, drept stavilă pentru orice politică de aventură.

Ultimul cuvânt despre politica țării noastre.

Condusă cu talent și clară viziune, politica externă a României a fost deosebit de rodnică. Reconciliată cu Rusia Sovietică prin acordurile dela Londra, încadrată într'un lanț de solidaritate pacifică cu statele sud-estului European, România continuă organizarea securității sale și afirmarea autorității sale în cadrul democratic al Societății Națiunilor. Credincioasă pactului Societății Națiunilor și ordinei de drept creată de tratatele de pace, unită cu celelalte state anti-revizioniste, România se sprijină tot mai temeinic pe blocul unitar al Micei Ințelegeri, în care se integrează.

Anul 1933 a fost pentru România o consacrare a politicii sale de pace.

RICHARD HILLARD

INTRE LONDRA ȘI WASHINGTON

Caracterizarea situației economice a lumii în timpul anului 1933, implică două perspective: una *structurală* și alta *conjucturală*.

Vieața economică poate fi privită, într'adevăr, în două planuri suprapuse. Unul superficial, care resfrânge în *variația seriilor economice elementare* (producție, schimb, distribuție, consum, sub toate formele lor), influența unor factori periodici. Altul, adânc, în care se oglindește *variația cadrelor* însăși ale *vieții economice* (cultură, tehnică, psihologie, raporturi juridice și politice).

Primul plan îmbină oscilațiunile periodice ale vieții economice într'un *ritm alternativ de prosperitate și de depresiune*. Al doilea, indică transformările calitative de lungă durată, *schimbările istorice de configurație* ale aceleiași vieți.

Fiecare moment al vieții economice se situează astfel, simultan, într'una din fazele ciclului conjunctural, dar și — împreună cu întregul ciclu — undeva pe linia structurală a tendințelor ei istorice.

Se știe, astfel, că vieața economică a lumii întregi trece din 1929 printr'o criză deosebit de gravă, caracterizată prin prăbușirea generală și concomitentă a cursurilor acțiunilor, a prețurilor mărfurilor, a producției și a schimburilor mondiale. Se mai știe că această criză are un caracter conjunctural, asemănător celor din 1873, 1886, 1893, 1907, 1913 sau 1921; dar că — spre deosebire de acestea — ea e prelungită și agravată, prin faptul că *depresiunea ciclică se suprapune unei depresiuni tendențiale* de lungă durată. Această depresiune tendențială, se datorește anumitor prefaceri structurale ale lumii capitaliste, care împiedecă jocul normal al mecanismelor de rezorbire automată a crizei ciclice. Cele mai des citate dintre aceste prefaceri sunt: 1) *ruperea legăturii dintre volumul afacerilor și cantitatea de aur* servind de acoperire instrumentelor monetare care mișcă aceste afaceri, prin inflația monetară din timpul războiului și prin inflația de credit de după el; 2) *persistența sarcinilor internaționale anormale* provenite din reparații și

datorii de războiu, care tulbură condiţiile normale de echilibrare a balanţelor de plăţi dintre state; 3) *desvoltarea capitalismului indigen în ţările agrare şi coloniale*, care pune frâu tendinţelor de expansiune nelimitată a vechilor ţări capitaliste; 4) *desvoltarea regimului monopolist*, 5) *raţionalizarea producţiei*; 6) *socializarea riscurilor* şi, în sfârşit — last not least — 7) *ruperea vechiului echilibru dintre preţurile agricole şi cele industriale*, mai întâi prin dispariţia Rusiei dintre statele producătoare de cereale şi înlocuirea ei prin ţările sud-americane, împinse de conjunctura favorabilă creată de această dispariţie să-şi întindă considerabil suprafeţele de cultură, apoi prin reapariţia Rusiei în 1929 şi prin desvoltarea excesivă a mecanizării producţiei agricole din lumea întreagă. Toate acestea, sporind producţia peste nevoile consumaţiei mondiale, au determinat o prăbuşire a preţurilor de o amploare care nu-şi găseşte egal decât în perioada care a urmat în Europa, desfiinţarea blocusului continental, după războaiele napoleoniene.

Prins în această urzeală, care a fost caracterul specific al vieţii economice a lumii în timpul anului 1933?

Structural, anul 1933 e anul încercărilor radicale de refacere a vieţii economice capitaliste şi de eşire din criză *printr'un efort de organizare, încercată mai întâi pe planul mondial şi reluată*, după eşecul ei pe acest plan, *la nivelul economiilor naţionale*.

Conjuctural, anul 1933 reprezintă un an de repriză aparentă a vieţii economice mondiale, stimulată mai întâi şi pe urmă stânjenită de măsurile artificiale rezultate din prefacerile structurale mai sus pomenite.

Să lămurim.

*

Am spus că, structural, anul 1933 e anul sforţărilor de refacere a lumii capitaliste. Intr'adevăr, de unde, în anii precedenţi, experienţa de economie dirijată în stil mare pe care o începuse Rusia, ocupase într'atât primul plan al atenţiunii generale încât atenuase chiar răsunetul prăbuşirii Lirei sterline din Septemvrie 1931, — în 1933, urmărirea rezultatelor aplicării planului cincinal devine o problemă locală, *atenţiunea generală a economiştilor* fiind acum *aţintită către statele mari capitaliste*: America, Franţa, Anglia, Japonia şi apoi Germania şi Italia.

Inceputul aplicării politicei economice hitleriste în Germania, politica iniţiată de noul preşedinte al Statelor-Unite, Roosevelt,

începând din Martie 1933, convergența eforturilor de salvare economică a lumii în Conferința dela Londra din Iunie, bătălia iscată în conferință între practicanții monedei dirijate și apărătorii ortodoxiei monetare, urmată, după eșecul conferinței, de risipirea încercărilor de salvare într'o mulțime de eforturi divergente, printre care strălucește în primul plan bătălia dintre Liră și Dolar, — pasionează încă toate cercurile economiștilor și sunt departe de a-și fi pierdut puterea de a capta interesul marelui public.

Inceput sub semnul eforturilor de unificare, anul 1933, s'a sfârșit cu accentuarea tendințelor spre autarhie, ivite încă din anul precedent, într'o lume atât de diversă încât numai cu greu o putem concepe derivată din structura omogenă și solidară a pieții mondiale cunoscută din manuale.

Lumea economică a practicat, într'adevăr, în 1933, două regimuri dominante de proprietate a mijloacelor de producție radical deosebite (capitalism și comunism) și cel puțin trei regimuri tipic deosebite de libertate economică (economie liberală, intervenționism, economie dirijată), două politici de producție antagoniste (agrariană și industrială), mai multe politici comerciale (liber schimbism, protecționism, contingentare, compensație, balanță a contractelor, etc.) și mai multe politici monetare (devalorizare, inflație, ortodoxie monetară).

Prin combinarea regimurilor libertății cu ale proprietății, statele pot fi împărțire, în 1933, în trei mari grupuri: state *capitaliste*, practicând regimul proprietății private și o relativă libertate economică (Franța, Anglia, Japonia); state *neocapitaliste*, practicând tot regimul proprietății private, dar îngrădindu-i folosința și fructificarea printr'o restrângere a libertății economice (Italia, Germania, Statele-Unite) și state *comuniste*, practicând simultan proprietatea colectivă a mijloacelor de producție în comun și economia dirijată, (U. R. S. S.).

Caracteristic pentru anul 1933 e faptul că *victoria democraților în alegerile prezidențiale din Statele-Unite, a smuls aceste State din rândul lumii vechi capitaliste, aruncându-le în rândul celor neo-capitaliste.*

Această întărire a tendințelor de dirijare a economiei capitaliste, corelată ușurărilor acordate pentru a doua oară după revoluție, în Rusia, micei proprietăți personale, par a indica *o vagă tendință de apropiere a celor două tipuri de economie până aci radical antagoniste.*

In ce priveşte *politica producţiei, vechile state industriale au continuat să practice*, în 1933, *politica agrariană* de desvoltare a producţiei agricole proprii. Aceasta, de sigur, *ca o reacţiune împotriva restrângerii debuşeurilor produselor lor industriale în ţările agrare şi coloniale* sub influenţa scăderii puterii de cumpărare a acestora, provocată de prăbuşirea preţurilor produselor agricole începând din 1929; precum şi sub influenţa desvoltării industriale a acestor ţări din urmă.

Politica aceasta de reagrarizare caracterizează deopotrivă eforturile Italiei, Germaniei, Franţei, Cehoslovaciei şi parţial chiar pe ale Statelor-Unite. Numai Anglia, beneficiind de condiţiile speciale ale « Commonwealth »-ului britanic, a continuat o politică proprie de preferinţă a producţiei agricole a dominioanelor ei.

In *Italia* însă, în vreme ce fascismul continua experienţa regimului corporatist în industrie, Mussolini anunţa sfârşitul « bătăliei grâului », adică ridicarea volumului producţiei agricole italiene la nivelul necesar acoperirii nevoilor ei interne. Incepând din 1933, nevoile de hrană ale Italiei urmează a fi deci acoperite, în întregime, de producţia agricolă indigenă şi Italia încetează de a fi o ţară importatoare de cereale.

In *Franţa* ca şi în *Cehoslovacia* ţări în care producţia agricolă nu acoperă decât o parte a consumului intern, producţia a fost apărată printr'un regim deosebit de sever, prin obligaţii impuse industriei de transformare şi printr'o politică specială de stocaj.

In *Germania*, sub influenţa condiţiunilor specifice ale acestei ţări şi programului hitlerist, politica agrariană, inspirată de baroni, a luat forme deosebite de cele de aiurea.

Ţară industrială, exportatoare de produse manufacturate, constituită pe o bază agricolă internă nesigură şi dependentă, sub raportul aprovizionării, mai ales de ţările agricole din basinul dunărean pe care le domina înainte de războiu industrialiceşte, Germania s'a văzut, după războiu, lipsită de debuşeuri coloniale, precum şi de zone controlate de aprovizionare cu materii prime necesare industriei ei. Dacă Germania a continuat totuşi să facă câtva timp o politică de intensă industrializare, această politică s'a făcut cu preţul unui şomaj cronic şi a pierderii independenţei sale economice, industria şi comerţul german trecând sub controlul străinilor.

Obligația demilitarizării agravase acest șomaj cu toată povara cotei de populație ocupată înainte de războiu trei ani după majorat, în cadrele armatei imperiale (circa 1 milion de oameni).

In aceste condițiuni, desvoltarea motorizării într'o agricultură de altfel parcelară în mare măsură, ar fi însemnat o liberare a brațelor dela țară și o sporire a contingentului de șomeri industriali și așa destul de numeroși.

Era firesc ca hitlerismul, dornic să asigure mai presus de orice independența economică a Germaniei, să încerce o revizuire a acestei politici.

Aci stă explicația politicei relativ anti-industriale a celui de al treilea Reich, constând în stabilizarea bazei agricole interne prin oprirea agricultorilor la ei acasă, fixarea autoritară a prețurilor produselor agricole, încetinirea investițiilor, obligarea industriilor să primească muncitori supranumerari, lupta contra raționalizării excesive, etc.

Se știe însă că orice politică de prețuri înalte în agricultură atrage o lărgire a pieții industriale, prin creșterea cererii de mărfuri, dar implică o scădere a ratei profitului industrial prin obligația implicită de a plăti salarii urcate în raport cu costul vieții. Dacă la aceasta adăugăm obligația impusă industriei de a angaja lucrători peste nevoi, spre a putea beneficia de avantajele oferite de stat diferitelor industrii, se distinge că e vorba de o adevărată politică de scumpire a costului de producție, de scădere a productivității în industrie, care lovește direct în rentabilitatea ei.

După cum observă unii economiști, se petrece aci o tendință inversă aceleia manifestate în statele agrare în curs de industrializare, de pildă în Rusia unde politica de stat urmărește dimpotrivă reducerea costului de producție în agricultură, liberarea brațelor necesare industriei și menținerea salariilor joase, spre a reduce și în industrie costul mijlociu de producție și a spori productivitatea materială, ei eftenind prin aceasta lucrurile și sporind bună starea generală.

Acest dublu proces, al desvoltării agriculturii, pentru consolidarea industriei și al înfrânării industriale, prin stabilizarea agriculturii, nu e un proces izolat și fără semnificație. El *constitue una din tendințele principale ale lumii contimporane* și trebue înțeles ca o *reacțiune a statelor industriale împotriva cauzelor permanente de depresiune isvorîte din sărăcia statelor agrare și desvoltarea capitalismului indigen.* In fața concurenței capitalismului

colorat, statele industriale se întorc asupra lor înșile și își desvoltă propria lor piață, prin lărgirea bazei agricole indigene sau frânând ritmul desvoltării lor industriale excesive!

Politica aceasta a producției a avut repercusiuni adânci în politica comercială, ducând mai întâi la o restrângere a volumului comerțului internațional, apoi la o redistribuire a lui sub influența restrângerii importului, *și în sfârșit la o creștere a comerțului internațional de materii prime*, caracteristic anunțător al unei reprize industriale, artificiale este drept, dar nu mai puțin reale. Să lămurim:

Paralel cu această tendință de reagrarizare a statelor industriale creditoare, *statele agrare*, în majoritatea lor debitoare și aflate în imposibilitate să-și echilibreze balanța plăților prin excedentul de export — stânjenit de protecționismul agricol al statelor industriale —, *au fost nevoite să reacționeze, recurgând* la rândul lor, încă din 1932, *la o serie de măsuri restrictive ale comerțului lor. La adăpostul acestor măsuri o nouă înflorire industrială se schițează în aceste state* în 1933.

Prin aceasta, *o a doua tendință a economiei mondiale* pare a se desemna *în faptul înlăturării diviziunii internaționale a muncii* și înlocuirii ei cu o mai mare omogenitate a structurii producției diferitelor țări.

Această omogeneizare a producției implicând aparent o restrângere a volumului schimburilor internaționale, nu implică în fond, decât o redistribuire a lor, întru cât pe măsură ce scade comerțul produselor fabricate dintre state, se desvoltă între ele — în măsura desvoltării industriale ale țărilor noui — comerțul materiilor prime. Volumul comerțului materiilor prime tinde deci să crească sub efectul combinat al neomogeneității distribuției lor geografice și al nouei eflorescențe industriale. Ce ar putea rezulta de aci, într'un viitor apropiat, n'ar fi o stagnare a comerțului, ci o redistribuție a curentelor de capitaluri între statele producătoare de materii prime și statele transformatoare.

Căci, paralel cu aceste transformări structurale ale producției și comerțului mondial, *s'a schițat un antagonism în interiorul statelor capitaliste industriale, între funcțiunea capitalului lor financiar, care le constitue creditoare și funcțiunea capitalului lor industrial, care le impunea să exporte.* Intr'adevăr încurajarea activării balanței lor comerciale prin politica de reagrarizare amenință — prin carența statelor agricole debitoare pe care o provoacă—

să ducă la o desechilibrare a balanței lor de capitaluri. E aci un moment dificil de opțiune, care pare a desemna *o a treia tendință în sânul lumii capitaliste* și anume o tendință *de oprire organică a curentelor internaționale de capitaluri, care circulau până acum dela țările industriale la cele agricole.* Prin aceasta se stânjenește însă industrializarea acestora din urmă. Se vede că, *în forme noui, impuse de nouile configurații economice, reapare jocul automat al factorilor de echilibru economic.*

In sfârșit, *în politica monetară*, anul 1933 este important prin faptul că *pentru întâia oară s'a încercat dirijarea sistematică a vieții economice cu ajutorul îndrumării fluctuațiilor monetare*, după cum vom vedea pe îndelete mai departe.

*

Dacă din punct de vedere structural, *anul 1933 este* anul autarhiilor și al progreselor economiei dirijate, *din punct de vedere conjuctural* el este *anul unei reprize relative în toate compartimentele vieții economice.* Indicii principalelor serii de fapte economice, comparați cu cei din anul precedent, indică o netăgăduită creștere a activității, dovedind că *punctul cel mai de jos al crizei deslănțuită în 1929 a fost depășit* și că intrăm într'o nouă zodie de prosperitate economică.

Cu toate acestea, *optimismul acesta nu trebue să ne iluzioneze. Transformările structurale ale vieții economice sunt de natură să inspire oarecare îngrijorări asupra desvoltării ulterioare a reprizei constatate.* Există serioase temeri că urcarea prețurilor, a producției și a cursurilor acțiunilor înregistrată în 1933 să nu fie decât artificială, și că anticiparea rezultatelor reprizei, prin diferitele politici, să nu-i fi compromis eficacitatea.

Conjuctura anului 1933 poate fi împărțită în trei perioade.

In primul trimestru, deprimarea generală a vieții economice a continuat, sub influența factorilor sezonali, atingând cel mai scăzut nivel în Martie. Singură Germania s'a resimțit mai puțin în acest interval.

Perioada de înviorare generală a vieții economice, *începe din Martie* odată cu nădejdile legate de reușita conferinței dela Londra și de politica președintelui Statelor-Unite *și ține până în Iulie*, când se încheie, odată cu decepțiile primeia și cu începutul greutăților celei de a doua.

Speculația se înviorează în acest interval peste tot. Prețurile cresc ca și producția în toate țările.

Dar fenomenul nu ţine mult. *O a treia perioadă, de nouă depresiune, urmează eşecului conferinţei dela Londra*, în care statele îşi iau fiecare măsuri de apărare pe compt propriu împotriva depresiunii.

Ceea ce caracterizează această ultimă perioadă este reacţia Angliei şi a Japoniei împotriva încercării Statelor-Unite de a-şi menţine, cu ajutorul deprecierii monetare, nivelul preţurilor aur la acela al preţurilor lor.

Cum se vede, întreg anul, pare dominat de încercarea conferinţei dela Londra şi de experienţa americană. Să ne oprim deci puţin asupra lor.

*

Conferinţa dela Londra, convocată în Iunie în vederea studierii mijloacelor eşirii din criză, constatând că unul din simptomele cele mai generale ale acesteia era restrângerea îngrijitoare ale relaţiilor economice dintre state, îşi propusese să discute:

1. In materie financiară, *mijloacele de reluare a circulaţiei internaţionale a capitalurilor*, stânjenită de numeroasele restricţii ale comerţului de devize practicate în diferitele ţări.

2. In materie comercială, *mijloacele de reluare a circulaţiei internaţionale a mărfurilor*, îngreunată de măsurile de apărare vamală luate aproape pretutindeni.

Ambele soluţii sugerate se izbeau, în fapt, de complexul de împrejurări care, producând dezechilibrul balanţelor de plăţi ale statelor mai greu atinse de criză, provocaseră luarea măsurilor restrictive tocmai ca mijloace de combatere a acestui desechilibru. Venind astfel, dela început, în conflict cu politicile de apărare contra crizei adoptate de diferitele guverne, soluţiile sugerate conferinţei întâlneau în calea lor rezistenţa surdă a tuturor statelor participante.

Luând astfel poziţie de înlăturare a simptomelor crizei, împotriva curentului adânc al economiei mondiale care le determinase, fără a pune în suficient relief antagonismele care justificau acest curent în ochii fiecărui stat, *conferinţa dela Londra era mai dinainte sortită unui eşec sigur.*

Intr'adevăr, statele participante erau silite: 1) sau să refuze făţiş discuţia problemelor care nu le convenea, (cum au făcut de pildă Statele-Unite în chestiunea datoriilor, răpind astfel orice sorţi de izbândă lucrărilor comisiunii financiare, în care sarcina datoriilor reprezenta, pentru toate celelalte state, cauza primordială a desechilibrului de care se apăraseră introducând măsurile

restrictive); sau, dimpotrivă, 2) acceptând discuția, aceste state făceau totuși astfel de rezerve mintale și condiționau soluțiile în așa fel încât lucrul echivala tot cu un refuz de discuție. Așa a făcut de pildă Franța când a condiționat discuția consolidării vamale de soluția prealabilă a problemei monetare, deși era sigură de refuzul Statelor-Unite în acest punct, provocând astfel, indirect, eșecul lucrărilor comisiunii economice.

In fond, *niciun Stat nu venea cu dorința sinceră de concesiuni și coöperare, ci fiecare cu dorința de a găsi o soluție a propriilor sale greutăți pe spinarea celorlalte.*

Și pentrucă nimeni nu se înșela asupra propriilor lui intenții și nici nu ignora pe ale rivalilor, s'a desemnat dela început, în mod limpede, că *toată abilitatea în conferință va consta, pentru fiecare Stat, exclusiv în arta de a arunca asupra celorlalte răspunderea eșecului ei.*

In acest joc, s'ar putea spune că fiecare țară și-a dat arama pe față: Germania, brutalitatea cinică și masivă a unui popor de 70 milioane care se înăbușe; America, ipocrizia egoistă și moralizatoare; Franța, abilitatea logică riguros interesată; Japonia, calculul ascuns; Rusia, indiferența față de orice rezultat; Anglia, izolarea curtenitoare și generoasă, dar distantă, a gazdei silită să ție cumpăna între oaspeți.

Din acest punct de vedere, conferința s'a soldat cu o victorie netă a Franței, care, mai încercată în manevră, a izbutit să exploateze în așa fel stângăciile delegației americane, încât a aruncat, în ochii lumii întregi, asupra acesteia, toată răspunderea morală a eșecului conferinței, deși ea însăși nu contribuise cu puțin la acest eșec.

Rareori s'a putut astfel vedea o conferință care, sub numele cooperării internaționale, să prezinte o mai mare încercare de manevrare a tuturor de către fiecare.

Care era situația reală a statelor prezentate la conferință?

Franța se prezenta doritoare să-și asigure, prin stabilizarea dolarului, nivelul intern al prețurilor și poziția comerțului său exterior, amenințate de dumpingul de schimb practicat din Aprilie de către Statele-Unite. In al doilea rând, credincioasă tezei sale a solidarității dintre datoriile de războiu și reparații, Franța urmărea să obțină dela conferință, în fața carenței Germaniei, dacă nu anularea, măcar reducerea datoriilor ei în limita plăților germane.

Astfel, atitudinea Franţei se prezenta fermă pentru revizuirea datoriilor şi pentru stabilitatea monetară. In schimbul lor, ea ar fi acceptat consolidarea taxelor vamale şi renunţarea la măsurile luate contra dumpingului valutar american.

A pune astfel problema însemna însă a refuza orice înţelegere nouei politici economice americane.

Intr'adevăr, *Statele-Unite* erau hotărîte să-şi apere cu orice preţ politica de curând începută, şi de aceea ele cereau în primul rând conferinţei să obţină abolirea restricţiunilor comerciale, dar refuzau să stea de vorbă în timpul ei, atât despre revizuirea datoriilor de războiu, cât şi să-şi mai ia un angajament în privinţa stabilităţii monetare.

Intre ele, *Anglia*, stânjenită în comerţul său exterior, atât de politica de protecţie vamală a Franţei, cât şi de politica dumpingului de schimb practicată de Americani prin deprecierea sistematică a dolarului, îşi propunerea, urmată în aceasta de Japonia, să profite în ambele soluţii.

Inţelegând că nicio consolidare vamală nu poate fi de lungă durată, Anglia a căutat să obţină dela Franţa, în prealabil măcar, un armistiţiu vamal, care consolidând un timp situaţia existentă a comerţului ei exterior, îi lăsa deplină libertate de acţiune în privinţa eventualei devalorizări a lirei sterline, de îndată ce deprecierea dolarului ar fi devenit jenantă pentru comerţul ei.

Eşecul conferinţei a folosit astfel în primul rând Angliei şi Japoniei, care au putut profita câteva luni de situaţia armistiţiului vamal, fără a fi obligate la o consolidare monetară care le-ar fi lăsat la discreţia Americei.

Rusia s'a prezentat la conferinţă pasivă, subliniind numai cooperarea sistemului sovietic la eforturile de refacere economică mondială, ca şi cum n'ar fi fost vorba de eforturile de refacere a lumii capitaliste, opuse ei!

Prezenţa Rusiei la conferinţă era însă justificată în realitate de interesul ei de a iniţia noui relaţii diplomatice şi economice cu statele occidentale europene şi cu America, în locul celor compromise odată cu schimbarea politicei dela Rapallo, după triumful hitlerismului.

Fapt vrednic de menţionat e că la Londra a apărut pentru întâia oară posibilitatea de cooperare — măcar nominală — a celor două sisteme economice, capitalist şi comunist, într'un efort de

organizare unitară a economiei mondiale. E aci, consecința ultimă trasă din premizele Stalinismului asupra putinței edificării socialismului într'o singură țară, implicând însă consecutiv, dacă nu o revizuire, cel puțin o largă interpretare a tezelor Leninismului, după care misiunea esențială internațională a Statului sovietic e aceea de avantgardă a revoluției mondiale.

Din toate țările, singură *Germania* a avut curajul să arunce masca și să forțeze — poate dinainte convinsă de insucces — destinele conferinței, prezentând ca un balon de încercare, repede dezavuat sub presiunea indignării morale a idealiștilor adunați la Londra, propunerea Hugenberg, prin care nu cereau nici mai mult nici mai puțin decât: 1) suprimarea reparațiilor, 2) credite, 3) restituirea coloniilor, 4) dreptul de colon zare a Rusiei sovietice.

Statele mici din răsăritul Europei s'au prezentat la conferință, cum era și firesc, relativ solidare cu punctul de vedere francez, împiedecând astfel izolarea Franței în conferință. Zic «relativ» solidare, pentrucă tuturor — inclusiv Polonia — le lipsea autoritatea morală să vorbească în numele etalonului aur, altfel decât mizând mintal pe aurul băncii tutelare.

Dincolo de această atitudine, unele dintre ele schițaseră însă, pentru cazul unui eșec posibil al colaborării mondiale, gestul deschizător de perspective unui eventual bloc răsăritean, de configurație încă incertă.

România a mers la Londra încadrată în blocul acestor state favorabile punctului de vedere francez. A obținut astfel teoretic, recunoașterea morală a lumii că o acoperire reală a circulației cu 25% nu e compromițătoare pentru creditul unei bănci de emisiune, un contingent de câteva zeci de mii de vagoane în acordul grâului și... perspectiva căutării unui plasament real recoltei.

Conferința a început sub auspiciile atitudinii « idealist moralizatoare » a delegației americane, care, uitând tot ce era egoist în atitudinea ei, se socotea iarăși datoare să mântuiască lumea, ca în Martie 1917, la declararea războiului, în Ianuarie 1928, la publicarea celor 14 puncte, în 1929, la conferința păcii și în 1921, la conferința navală dela Washington.

Rar s'a văzut atitudine mai lamentabilă într'o conferință internațională decât aceea a delegației americane! Căzută în cursa întinsă de propria ei atitudine generoasă, adică obligată moralmente prin declarațiile ei de început, să refuze cu orice preț răspunderea risipirii

conferinţei, delegaţia americană, cedând principial în faţa jocului ferm al Franţei, a fost dezavuată de Preşedintele Roosvelt, conform vechii tactici a democraţilor americani, pentru care ce se spune în Europa nu trebue înţeles la fel în America. Preşedintele nu s'a sfiit să repete personal « avertismentele » sale lumii şi, în faţa răspunsului conferinţei că aşteaptă propuneri concrete, a trimis chiar pe fiul său (sufletesc: Molley), ca cei ce vor crede în el să nu piară şi conferinţa să aibă vieaţă veşnică! Dar încă înainte de a fi debarcat, Molley a fost şi el dezavuat de Duhul tatălui prezidenţial, care l-a prezentat numai ca pe un delegat oficios al său, neautorizat să vorbească altfel decât ad-referendum.

Convinsă că n'are cu cine sta de vorbă, în faţa refuzului preşedintelui Roosvelt de a veni personal în Europa, altfel decât ca mântuitor, în felul lui Wilson din 1918, conferinţa şi-a mai târît existenţa câteva săptămâni cu discuţiuni lăturalnice asupra procentului de acoperire, sau organizării comerţului de cereale, menite să rămână pe hârtie, până când, convingându-se de adevărul cuvântului Mussolinian că orice încercare de organizare economică pe plan mondial e prematură atât timp cât fiecare ţară nu s'a organizat la ea acasă, şi-a amânat lucrările sine die, rămânând în fiinţă numai un mic comitet permanent, destinat să prindă momentul când redeschiderea ei s'ar dovedi oportună.

Incercarea de a concentra la Londra eforturile în vederea ieşirii din criză, eşuând, Statele participante s'au regăsit — după risipirea delegaţiilor, — în prada aceloraşi dificultăţi dela plecare.

Drept vorbind, cele mai multe state scontaseră acest eşec. Şi unele, chiar dacă nu-l doriseră de-a-dreptul, nici nu făcuseră nimic ca să-l împiedece.

Aşa că a doua jumătate a anului reprezintă perioada reacţiunilor şi ajustărilor economiei mondiale în urma eşecului conferinţei dela Londra. *Fiecare ţară şi-a căutat,* în acest interval, *salvarea prin mijloacele ei proprii.*

Printre toate experienţele încercate, se impune în primul rând aceea a economiei americane.

*

Statele-Unite au fost într'adevăr, în 1933, teatrul unor adânci prefaceri economice, iscate în urma alegerilor prezidenţiale din Martie.

Prăbuşirea speculaţiei bursiere a preţurilor şi a producţiei, scăderea consumului, creşterea şomajului, continuate până în Martie

1933, treziseră pe Americani din iluzia prosperității perpetue cu care trăiseră aproape un sfert de veac.

Departe de a fi o calitate inerentă economiei americane, « prosperitatea Hoover » se dovedea un accident!

Nedeprinși să îndure rigorile crizei, încrezători în artificialitatea așezării lor economice și sociale și neacceptând fatalitățile niciunui destin, Americanii întâmpinaseră, la începutul anului, cu manifestații sgomotoase de opinie publică, încercările, timide de altfel, de deflație din ultimele zile ale guvernării Hoover. Era firesc ca întreaga campanie electorală să se desfășoare în jurul întoarcerii prosperității, și ca noul ales să încerce să justifice de îndată nădejdiile care salutaseră înscăunarea lui, cu o reluare a afacerilor!

Politica sa se desemnează în lunile imediat următoare.

Prins între interesele protivnice ale fermierilor, ale industriașilor, ale bancherilor și ale deponenților, președintele fixează în modul următor obiectivele imediate ale politicei sale:

1. *ușurarea lichidărei pasivurilor*,

2. *sporirea producției*, realizată prin creșterea puterii interne de cumpărare a populației!

Soluția aleasă în acest scop a fost *dirijarea producției cu ajutorul circulației, realizată în interior printr'o inflație de credit, concomitentă cu o devalorizare exterioară a monedei.*

Trebuia deci realizată în interior operația delicată a ridicării costului de producție, fără o urcare concomitentă a costului vieții. Politica prezidențială lovea, ca atare, în primul rând în « businessman »-i, în beneficiile întreprinzătorilor!

Sensul politicei Rooseveltiene nu era însă numai acela de a ușura lichidarea sarcinilor fixe ale întreprinderilor, operând o urcare artificială a prețurilor pe piața internă americană, înlesnind plasarea șomerilor și întreținând o prosperitate factice a unei industrii anemiate. Dacă acesta ar fi fost scopul, soluția inflației interne ar fi precumpănit, fără îndoială, în desbaterile trustului inteligenții asupra soluției devalorizării. *Politica Rooseveltiană însemna însă și o încercare de redresare a comerțului exterior american.*

Efectele deprecierii concomitente a lirei și a yen-ului, începute în toamna lui 1931, însemnaseră o lovitură serioasă pentru comerțul american care, cu toată reducerea prețurilor de cost, se vedea înlocuit pe toate piețele sud-americane, extrem orientale și asiatice, de comerțul anglo-japonez, beneficiar al unui formidabil dumping de schimb.

Paralel cu desvoltarea puterii de consumaţiune internă sub influenţa urcării preţurilor materiilor prime, sporirii salariilor şi angajării şomerilor, politica de creştere a producţiei trebuia sprijinită şi prin altceva. Creşterii producţiei trebuia să-i corespundă simultan o expansiune reală a posibilităţilor de desfacere în afară, în lipsa cărora, cu toată inflaţia de credit, stokurile noui produse nu s'ar fi putut scurge, provocând cu necesitate o nouă prăbuşire de preţuri. Recucerirea pieţelor pierdute în faţa concurenţii anglo-japoneze se impunea astfel politicei prezidenţiale ca o necesitate ineluctabilă.

Pentru ca o asemenea politică să reuşească *trebuia* însă *ca ritmul creşterii preţurilor interne să întârzie asupra ritmului deprecierii monetare în aşa fel încât* — sub influenţa acestui decalaj — *nivelul preţurilor aur americane* să se deslipească de acel al statelor cu monedă stabilă şi *să scadă treptat până la nivelul preţurilor practicate de statele concurente.* Acesta şi nu altul este secretul întregii politici monetare Rooseveltiene.

Refuzând aparent să dea satisfacţie Franţei în Conferinţa dela Londra, preşedintele Roosevelt îşi punea la adăpost armele de atac contra Angliei şi Japoniei. Ceea ce şi explică duplicitatea Angliei, care, deşi aderase în timpul conferinţei la politica franceză de stabilizare, nu s'a sfiit, după eşecul conferinţei, să recurgă, începând din Iulie, la procedeele devalorizării monetare pentru apărarea comerţului său.

Rezultatele politicei rooseveltiene nu întârzie să dea roade începând din Aprilie.

Bursa care fusese grea în tot timpul primului trimestru, precum şi producţia şi preţurile americane, în scădere continuă până în Martie, încep din Aprilie o repriză care durează până în Iulie. In tot acest timp, intenţiile preşedintelui se realizează, deprecierea dolarului întrece ritmul creşterii interne a preţurilor, aşa că asistăm la o continuă scădere a preţurilor aur americane, până în Iulie, când acestea ating nivelul celor englezeşti. Căderea dolarului se opreşte atunci şi preşedintele se gândeşte un moment la stabilizarea lui! Din nefericire, continuarea urcării interne a preţurilor antrenează în luna următoare o urcare a preţurilor aur.

Incepe atunci, odată cu sfârşitul conferinţei dela Londra şi cu atingerea nivelului preţurilor americane, un mare duel monetar anglo-american.

Amenințată să piardă beneficiile politicei sale de dumping, realizată prin deprecierea lirei, Anglia, care urmărea încă din Mai cu atenție, fluctuațiile dolarului, dă drumul la rândul ei Lirei sterline.

Temător să nu-și vadă compromise rezultatele politicei sale, președintele Roosevelt, care — cum am văzut — intenționase un moment o stabilizare a dolarului, reia și el cursa deprecierii. Se petrece însă în acest timp un fenomen îngrijitor pentru sorții politicei prezidențiale. Anume, prețurile interne americane continuă să urce, împingând pe cele externe peste paritate și determinând o pasivisare a balanței comerciale!

Lucrul se accentuează spre sfârșitul anului și explică pentru ce, începând din Noemvrie, lira sterlină se desparte de dolar! Anglia nu mai are de ce urmări cursa deprecierii!

Producția americană a urmat ritmul crescând până în Iulie și scăzând după aceea, paralel cu speculația, impresionată la început de perspectivele nouei politici, decepționată apoi de dificultățile ei!

Ritmul conjuctural al celorlalte țări poate fi împărțit în două grupe. De o parte Franța și Germania, influențate defavorabil de conferința dela Londra, văd și ele o scădere a speculației începând din Iulie, mai accentuată pentru Germania, țară mai interesată de rezultatul conferinței. In vreme însă ce în Franța producția dă ușor înapoi, ca și prețurile, în Germania. sub influențaco ndițiunilor specifice, cresc și unele și altele.

Al doilea grup, cuprinzând Anglia și Japonia, suferă oscilațiuni inverse. Intr'adevăr, asistăm în aceste țări la o repriză a cursurilor acțiunilor și a prețurilor, concomitentă cu o depreciere a prețurilor aur și cu o urcare a cursului aur a acțiunilor. Scăderea din August este de mică importanță și nu schimbă sensul mișcării generale. In special producția japoneză pare a suferi în prima jumătate a anului fluctuațiuni inverse sorților de reușită a politicei americane, producția luând avânt din Iulie, odată cu dificultățile ivite în calea politicei americane.

Paralel, economia sovietică își consolidează și pe alocuri își desvoltă pozițiile câștigate prin aplicarea primului plan pe cinci ani. Dumpingul moral al primelor momente, i-a urmat o politică mai realistă de adaptare la împrejurările de fapt. Economia sovietică cunoaște în aceste condiții o destindere, dar condițiile de apreciere a ei, sunt mai greu de precizat, întru cât criteriul bună stării, după

care se judecă economiile burgheze, nu mai e singur revelant pentru diagnosticarea situaţiei economice! Intr'adevăr, politica sovietică urmăreşte o comprimare voită a nivelului de vieaţă, în vederea accentuării ritmului acumulării colective a «plus valorii» întreprinderilor, acumulare destinată desvoltării accelerate a trustului vertical pe care-l realizează economia sovietică! Intre acestea se anunţă terminarea confecţiei celui de al doilea plan cincinal trebuind să ducă industria sovietică la un potenţial suficient satisfacerii nevoilor interne ale Rusiei.

Franţa a rămas în dificultăţile ei proprii, ameninţată de perspectiva unui grav desechilibru al balanţei sale de plăţi sub influenţa reducerii concomitente a exportului şi a încasărilor provenite din cupoanele creanţelor sale asupra străinătăţii; ameninţată de o nouă scădere a nivelului preţurilor, şi de neputinţa de a realiza un echilibru bugetar.

In faţa acestor fapte, producţia a dat îndărăt şi odată cu sfârşitul anului au început să se arate primele semne de neîncredere în franc, manifestate printr'o scădere a rezervelor de aur ale Băncii Franţei!

Toate aceste fenomene arată că, *dacă o destindere pare a se fi produs în lumea întreagă, condiţiile obiective ale unei reprize ciclice sunt încă departe de a se putea manifesta automat. Stimularea lor prin diferite politici menite să înlesnească lichidarea e de natură să dea un avânt temporar vieţii economice. Dar, în măsura în care această lichidare nu e încă operată, aceste urcări nu fac decât să angajeze cu anticipaţie un viitor încă incert.*

Trebue totuşi observat că, *în forme noui, o lichidare se produce în lumea întreagă.* Dar nu sub forma cunoscută până acum a retragerii din procesul de producţie a întreprinderilor greşit angajate, ci prin preluarea artificială de către colectivitate a pagubelor lor şi prin înmulţirea generală a semnelor de circulaţie în măsura în care se acoperă aceste pagube! *Intervenţia aceasta a statului, în vederea socializării pagubelor, e însă de natură să modifice adânc funcţionarea unui sistem economic întemeiat în primul rând pe interesul şi pe riscul individual,* Statul, care azi socializează pagubele, nu se poate să nu îşi pună mâine întrebarea despre socializarea beneficiilor. Căci toate sistemele de uşurare a lichidării, prin intervenţia statului, ridică pe primul plan al atenţiei generale interesul colectiv şi împing pe nesimţite vieaţa economică contemporană către un regim de economie colectivă şi dirijată. Până ce o repriză bine

caracterizată nu va reuşi să spargă cadrele acestei politici, trebue însemnat cu hotărîre că vieaţa economică a lumii actuale se îndreaptă în zodiile unei astfel de economii.

In ce priveşte în special ţara noastră, trebue să observăm petrecerea aceloraşi fenomene. Moratoriul datoriilor agricole a uşurat situaţia exploatatorilor. Banii tezaurizaţi în 1932 au început să iasă din ascunzători, alimentând, de teama inflaţiei, o puternică campanie de construcţie. Stimulată de această campanie, industria română a cunoscut şi ea, la adăpostul contingentării, o diversificare şi o creştere a producţiei. Sub raportul politicei economice de Stat, România a rămas, după conferinţa dela Londra, în cunoscutele dificultăţi de transfert, care au culminat cu suspendarea lui la jumătatea lui August. Măsură inevitabilă, dar veleitară, interpretată ca un gest de independenţă, care a compromis în două săptămâni un an întreg de eforturi de adaptare a politicei noastre economice la exigenţele statelor creditoare tutelare!

E stranie această întoarcere a lucrurilor care face ca Virgil Madgearu, venit în 1928 la putere sub presiunea creditorilor, să cadă înfrânt exact pe poziţiile pe care fusese înfrânt acum cinci ani Vintilă Brătianu; iar partidul liberal să-i succeadă în numele politicei pentru care fusese răsturnat atunci de partidul naţional-ţărănesc.

E aci o situaţie care trebue să dea de gândit oricărui Român, asupra realităţilor în care este încadrată politica economică a ţării lui şi mai ales asupra contingenţelor de politică externă care ne silesc — de voe, de nevoe — să ne jertfim independenţa economică pe altarul unităţii naţionale.

S'o facem deci, dacă n'avem încotro, dar cu conştiinţa limpede că prin aceasta nu facem decât să plătim *încă odată*, România Mare!

MIRCEA M. VULCĂNESCU

CRONICI, COMENTARII

HUMANISTUL DR. I CANTACUZINO ŞI ARTA

O minune de om, o podoabă a omenirii, şi a neamului românesc în deosebi, Dr. Ion Cantacuzino nu mai este printre noi!

Mişcarea artistică a ţării îndură o groaznică lovitură prin dispariţia aceluia care şi în domeniul artei a avut o covârşitoare înrâurire, fiind unul din cei mai de seamă animatori şi pe acest tărâm. Căci înainte de a fi creat Institutul de seruri şi vaccinuri, care-i va perpetua numele în lumea ştiinţifică mondială, înainte de a i se fi încredinţat, în împrejurările grele ale războiului, conducerea serviciului sanitar şi apoi al Ministerului Sănătăţii Publice şi înainte chiar de a a fi ilustrat prin atâtea lucrări originale catedra universitară, de care se simţea aşa de strâns legat, Dr. Cantacuzino a rămas, în tot decursul frumoasei sale vieţi de adevărat humanist, un adept înflăcărat al literelor şi al artelor.

Ca copil s'a iniţiat în misterele clasicismului elin, încă viu în căminul bunicului său, Generalul Mavros, ale cărui colecţii provenite în majoritate din patria sa, străvechia Olbie, au alcătuit primul nucleu al Muzeului nostru de antichităţi. Prin tradiţia păstrată şi în casa părinţilor săi, tânărul Cantacuzino moştenise, între altele, din cultura vastă a mamei sale, cunoaşterea pe de rost a rapsozilor elini, cu care a surprins pe dascălii săi din Paris, unde şi-a terminat educaţia literară. Tot din îndemnul mamei lui, care până la adânci bătrâneţi concerta împreună cu fiicele sale, el a primit şi iniţierea în tainele muzicii, pe care a cultivat-o şi executat-o cu atâta pasiune, fiind unul din cei mai convinşi wagnerieni şi un nelipsit oaspe al manifestărilor dela Bayreuth. Prin cumnatul său mai vârstnic, absolvent al Şcoalei Politehnice din Paris, cunoscutul academician-numismat Mihail Sutzu, decedat la vârsta de 90 de ani în vara trecută, a căpătat gustul pentru ştiinţele naturale, pe care le-a absolvit în Sorbona, înainte de a se consacra definitiv studiului medicinei. Pe acestea le-a desăvârşit cu strălucit succes, prin lucrările din laboratorul lui Metchnikoff la Institutul Pasteur şi apoi la staţiunea biologică dela Roscoff, unde şi-a urmat cercetările până în vara trecută.

Din vremea entusiasmului său, veşnic neîncătuşat de o singură preocupare, datează şi iniţiarea lui în domeniul artelor plastice, pe care a avut prilej să le cultive pe îndelete şi profund în minunatele colecţii ale Luvrului şi ale celorlalte Muzee din Capitala şi din alte centre ale Franţei, devenită patria intelectualităţii sale.

Spirit larg înţelegător şi de o uimitoare vioiciune şi prospăţime, unită cu o neprecupeţită bunătate a sufletului său nobil şi îngăduitor, Cantacuzino, din cea mai fragedă a sa tinereţe şi până la sfârşitul zilelor sale a căutat să aline sub toate mijloacele suferinţele semenilor săi. Lăsând în seama autorităţilor

competinte grija de a pune în lumina cuvenită marea operă de salvare a omenirii de către savantul medic, să-mi fie îngăduit să arăt aci, în treacăt numai, influenţa pe care a avut-o şi asupra formării politico-sociale a tinerilor din generaţia sa.

Intr'un vibrant articol în amintirea prietenului său Ion Radovici, Dr. Cantacuzino, în calitate de director al revistei « Viaţa Românească » alături de Constantin Stere, ne înfăţişează astfel mentalitatea de care era animat grupul social, ce se înjghebase sub a sa înrâurire pe la finele secolului expirat.

« *Era momentul când vastele încercări de sinteză ştiinţifică socială sau filosofică ale occidentului cult începeau să pătrundă şi în tineretul nostru*; *când, în contra capitalismului industrial, proletariatul apusean îşi organiza forţele sale conştiente*; *când, faţă de autocratismul rusesc, începeau să protesteze elementele liberale ale naţiunii în numele demnităţii omeneşti. Evoluţionismul în biologie, în domeniul ştiinţelor fizice, transformismul forţelor şi identitatea între energie şi materie*; *pe de altă parte panteismul Hegelian şi puternicul criticism social al lui Karl Marx* ; *strigătele de durere şi de desnădăjduire aruncate, din profundul conştiinţei lor, de poeţi, de Beethowen şi de Richard Wagner*; *acest formidabil uragan de idei şi de sentimente care, spre mijlocul secolului trecut, zgudui Europa intelectuală, avu răsunetul său puternic în sufletele tinerei generaţiuni de şcolari români dintre 1880 şi 1890. Faţă de materialismul ambiant se ridică, din centrele noastre universitare, un tineret vibrant, însetat de înaltă cultură şi criticism ştiinţific, însufleţit de un nobil ideal de justiţie socială. Acestei generaţiuni aparţinea Ion Radovici. El fu, dela început, unul dintre reprezentanţii ei cei mai generoşi, cei mai pasionaţi, cei mai profund devotaţi idealului ei* ».

In mijlocul acestui grup, din care mai făceau parte răposaţii fraţi Alexandru şi Mişu Seulescu, George şi Constantin Diamandi, precum şi contimporanii noştri: Racoviţă, Voinov, Bujor, Garofild şi Alexandru Slătineanu, am cunoscut pe D-rul Cantacuzino în ultima decadă a veacului trecut.

După cum ni se arată în pomenitul articol, « *grupul evoluă spre concepţiile poporaniste condus şi susţinut în toată evoluţia sa, de cel mai pur, cel mai desinteresat spirit democratic* ». In următoarea descriere a prietenului său se reflectează însăşi imaginea lui Cantacuzino. Ca şi Radovici, savantul doctor era şi el, deşi de o cultură internaţională, « *un adânc iubitor de neam. Spre ţăranul nostru despreţuit şi apăsat*; *spre acest ţăran fin, inteligent, însă fatalist, fără spirit de iniţiativă, de abia desrobit, incult şi, economiceşte desarmat, pornea tot avântul de dragoste* » al celor doi prieteni azi dispăruţi dintre noi. Expresiunea acestei vii simpatii era mărită prin senzaţiuni estetice; iar amintirea luminoaselor orizonturi şi a elegantelor siluete evocate de Grigorescu revenea mereu în convorbirile lor despre Ţară şi ţărănime.

Aceste preocupări sociale, cărora Cantacuzino le-a rămas credincios întreaga sa vieaţă şi care îl însufleţeau la epoca când l'am cunoscut, nu-l împiedecau a da curs, cu tot atâta pasiune, şi fireştilor sale înclinări artistice. Sub înfăţişarea de înfrigurat amator şi colecţionar de artă mi-a fost dat să-l apreciez mai ales în acest timp, când Parisul era dominat de faimoasa colecţie a fraţilor Goncourt şi de interesul pe care chiar maestrul lumii medicale Charcot îl manifesta atât pentru opera de el semnalată a lui Matthias Grünewald cât şi pentru pictura contimporană.

Nu voiu uita niciodată perigrinările sub conducerea pricepută a entusiastului Dr. Cantacuzino în muzeele Parisului, ce pentru întâia oară cercetam atunci, şi vizitele pe la anticarii şi furnisorii săi de stampe, unde era primit cu deferenţa cuvenită amatorului ce se impunea prin cunoştinţe atât de solide în diferitele specialităţi.

Stăpânit de pornirea atavică de a poseda obiectele de artă ce-l interesau, pe lângă desenurile italiene cumpărate la o licitaţie din Nisa, tânărul savant se specializă în colecţionarea de gravuri ale tuturor marilor maeştri. Condus în alegerea sa nu numai de înăscutul său gust dar şi de discernământul eruditului cunoscător al tuturor tainelor tehnicei gravurii, pasionatul doctor reuşi să-şi alcătuiască o colecţie din cele mai complete şi variate. Nemulţumindu-se cu exemplare curente, subtitlul amator, dublat de un specialist din ce în ce mai expert, reuşi să-şi însuşească tiragii rarisime — « *avant la lettre* » — sau din diferitele stări ale gravurilor de seamă. In cartoanele sale cu îngrijire clasate de el însuşi se găseşte astăzi, între altele, una din cele mai complete colecţii a operei lui Albrecht Dürer, cuprinzând atât gravurile cât şi xilografiile şi diferitele pasiuni ale marelui artist al renaşterii germane şi ale principalilor săi premergători şi contimporani. Din şcoala franceză posedă nu numai epoca lui Claude Lorrain dar şi mai tot secolul al XIX-lea cu splendidele serii din Faust şi Hamlet ale lui Delacroix şi din alţi ilustratori moderni. Şcoala italiană este reprezentată nu numai prin gravorii clasici ai renaşterii dar şi prin clar-obscurii secolului al XVII-lea.

Din opera atât apreciată a lui Rembrandt au dispărut, sub ocupaţie, unele din cele mai rarisime planşe, ce au fost depuse spre păstrare aiurea. Intreg tezaurul de gravuri, cărţile şi celelalte opere de artă, ce mi-au fost încredinţate la părăsirea Bucureştilor, au fost salvate graţie unei plăsmuiri de acte ocazionale, combinate cu ajutorul prietenului comun, a D-rului Dinu Brătianu.

Din domeniul picturii, Profesorul Cantacuzino poseda o serie de tablouri moderne dintre care unul par a fi atribuit lui Manet, altele sunt de Carpeaux şi Monticelli. Sculptura e mai bine reprezentată prin operele lui Constant Meunier. O valoare deosebită rezida în bogata bibliotecă, în care se găsesc publicaţiile epocii romantice în ediţii princeps precum şi cele mai vechi cărţi referitoare la începuturile medicinei de Ambroise Paré şi André Vésalle. Estampe japoneze, o bogată colecţie de ceramică de Rouen, Nevers, Marseille şi Strasbourg, precum şi pânze ale pictorilor români şi alte obiecte de artă din ţară mai îmbogăţesc colecţiile existente.

Toate aceste comori, adunate cu pricepere şi cu discernământ, unice în ţara noastră şi rare chiar în străinătate, acum intrate în patrimoniul naţional, ar trebui să **nu** scape Statului, care ar putea da astfel o menire mai precisă Muzeului Stelian, de pildă, rămas fără scop bine definit până aci.

In afară de acest rol de colecţionar, Profesorul Cantacuzino mai avea şi pe cel de mare animator în domeniul artei româneşti. Sub a sa preşedinţie s'a înfiinţat, acum vreo 30 de ani, Societatea « Arta Românească », care a salvat unele obiecte de preţ din domeniul artei naţionale şi a publicat principalele monumente arhitectonice din ţară. Tot sub auspiciile acelei societăţi a apărut şi monografia bisericei din Filipeştii de Pădure, din preajma moşiei dela Că-

lineşti a preşedintelui nostru, unde membrii Consiliului se adunau uneori în plăcute şedinţe extraordinare. Şi alte opere de specialitate au mai fost editate de Societate înainte de războiu.

Prin contactul cu tinerele generaţii de artişti, cari s'au bucurat de nepreţuitul său sprijin de orice fel, D-rul Cantacuzino, prin simţul său rafinat şi prin entuziasmul său sănătos şi comunicativ, a avut o prea fericită influenţă în asanarea curentelor extremiste şi menţinerea artei româneşti în marginile tradiţiei sănătoase.

Foarte interesantă este privirea generală ce el dete asupra artei contimporane, a picturii în special, în Catalogul expoziţiei româneşti din 1925 de la Jeu de Paume din Paris.

Extragem din acest studiu următoarele: « *quelques brèves remarques rélatives aux tendances actuelles de la peinture en Roumanie. Il y a trente ans à peine, le chiffre des artistes qui constituaient l'École roumaine se réduisait à un très petit nombre d'unités; nous assistons aujourd'hui à l'épanouissement d'un art qui répond si bien au sens inné de la couleur et de la décoration que l'on découvre chez le peuple roumain. Mais pour que ce goût naturel pût prendre corps et donner naissance à un mouvement artistique de quelque importance, il était nécessaire que la vie sociale en Roumanie se constituât dans toute sa complexité actuelle; ce fut l'oeuvre de la renaissance nationale.*

Il est intéressant de constater à quel point le goût de la peinture s'est répandu, en fort peu d'années, dans le public roumain; si l'on en juge d'après le nombre toujours croissant de collections ou d'expositions particulières, de salons annuels, de publications d'art, de monographies de peintres luxueusement éditées, il est certain que nous nous trouvons en présence d'une manifestation nouvelle, féconde, très juvénile et très vivante, de la vie artistique en Roumanie; dès maintenant, cette école à peine maissante fait paraître une extrême diversité de tendances; elle témoigne aussi de certaines qualités qui lui sont propres et qui la différencient nettement des mouvements analogues que l'on observe chez les nations voisines.

Le peintre roumani est avant tout un coloriste; il a le goût des beaux tons, des nuances fines et de l'élégance dans les formes; il se plaît à transporter sur la toile les aspects des êtres ou des paysages qu'il observe autour de lui; il est peu enclin au symbole ou aux formules allégoriques; il aime les idées claires; c'est un réaliste. *Tout comme le peuple roumain lui-même il est paysagiste et physionomiste avant tout; le paysage, la peinture de fleurs, le portrait constituent la matière préféreé de son art; contrairement aux artistes polonais ou hongrois, il se sent peu attiré par les grandes compositions historiques ou les vastes sujets légendaires, que son histoire nationale pourrait cependant lui fournir à foison; le pitoresque familier lui convient davantage. Peut-être, dans cet éloignement pour la « grande peinture », y a-t-il un manque de tradition scolastique* ».

Claritatea concisă a acestui rezumat ne redă oglinda vastului spirit sintetic al savantului universal, care cu aceeaşi uşurinţă dar cu aceeaşi pătrundere trecea dela lucrările migăloase din laborator la cele mai subtile aprecieri estetice.

Figuri aşa din belşug înzestrate de fire şi aşa de mărinimoase ca a D-rului Cantacuzino nu-şi găsesc perechea decât printre humaniştii vremurilor de splendoare ale apusului cu tradiţii bine stabilite. Ivirea lui în mediul nostru nu

se lămureşte decât prin străvechia obârşie boerească a descendentului voevozilor cu rădăcini până în Byzanţ, asupra căruia a prins temeinic altoiul nobil al civilizaţiei franceze. Ca un dar deosebit i-a mai fost hărăzită şi acea nemărginită bunătate de suflet, de care atâţia s'au bucurat, de care nu puţini au abuzat chiar. Pe aceştia din urmă, însă, lesne credinciosul entusiast îi uita, gândindu-se numai la mijloacele de a împărtăşi altora cât mai multe raze din fericirea vieţii sale. Căci într'adevăr luminoasă şi binecuvântată pentru sine dar şi pentru alţii i-a fost trecerea pe acest pământ. Nu avea mulţumire mai mare decât de a mângâia pe alţii făcându-i părtaşi la bunurile sale pământeşti sau sufleteşti. Săpate în suflet îmi rămân ceasurile în care el ne tălmăcea tainele tezaurelor sale de artă. Şi ca un îndemn spre mai bine păstrez ultima îmbărbătare cu care a onorat condica Muzeului dela Şosea, cu prilejul ultimei sale vizite din 7 Iulie 1933, semnând cu a sa măruntă dar energică slovă următoarea apreciere: « *Cu toată admiraţiunea pentru originalitatea atât de estetică a prezentării obiectelor* ».

România zilelor noastre nu a numărat printre fii ei o făptură mai fericit zămislită, cu o inimă mai largă şi cu o cultură mai vastă ca aceea a D-rului Ion Cantacuzino, a cărui personalitate era apreciată de o lume întreagă, depăşind hotarele ţării noastre. Nenumărate sunt şi vor fi rezultatele mântuitoare decurgând din rodnica sa activitate pe tărâmuri atât de deosebite, îmbinând cultura serurilor salvatoare cu îndrumările binefăcătoare în domeniul gingaş al artelor frumoase.

AL. TZIGARA-SAMURCAŞ

IN CĂUTAREA UNUI PRIM ADEVĂR

Trebue să exercite o stranie încântare constatarea repetată că din nesfârşitele şi istovitoarele strădanii ale cugetării europene, dela cei vechi până în ceasul de faţă, se desprinde numai parfumul fad de flori moarte al cimitirelor. Şi cu toate acestea, după o suverană părere a filosofului italian B. Croce, istoria nu e niciodată istoria morţii, ci totdeauna istoria vieţii; în orice faptă a trecutului stă ascuns ceva pozitiv, un cât de mic adevăr istoric, o pulsaţie a unei posibilităţi de trăire conştientă. Nu întâlnim epoci de decadenţă, ci numai răstimpuri, mai lungi sau mai scurte, de chinuitoare zămislire a mai binelui.

Un romantism al ruinelor a inspirat, pela 1852, poetului Barbey d'Aurevilly următoarele aprecieri asupra istoriei filosofiei: « Sau, istoria filosofiei, ce înseamnă altceva decât: nu mai există filosofie. Căci niciodată istoria nu se scrie decât pe mormântul cuiva sau a ceva. Ultimă dovadă de decrepitudine, gândirea îmbătrânită istoriseşte isprăvile gândirii vajnice şi active, precum bătrânii, pe cari vârsta îi ţine departe de războiu, îl istorisesc copiilor lor, imbecili sau laşi, cari nu-i vor mai imita ». (Philosophes et Ecrivains, 1909).

Filosofia este martora — şi martira — cea mai convingătoare şi tovarăşa cea mai credincioasă a spiritului apusean în ceea ce acesta are necesar, în componenţa lui, ca moment critic. Criza nu înseamnă însă distrugere cu orice preţ, cum nu înseamnă nici termenul înrudit de critică. Criza e chiar procesul de regenerare, proces ce stă, dimpreună cu creştinismul, la temelia întregii noastre culturi.

Filosofia trăeşte o dramă sguduitoare de înnălţare şi prăbuşire, de linişte şi sbucium, de pendulare între totul şi nimic. Drama e atât de sguduitoare, fiindcă e în adevăr unică. Şi e unică, fiindcă ţâşneşte spontan din fiinţa nestrămutată a filosofiei, întru cât aceasta e înţeleasă ca supremă închegare unitară a conştiinţei umane. Care e fiinţa incomparabilă a filosofiei; care e năzuinţa ei de nestăvilit; prin ce îşi asumă această cutezătoare disciplină un rol, care duce la un desnodământ dramatic? Răspunsul e de asemenea unul singur, şi numai cine îl primeşte sau îl pricepe poate avea un contact nemijlocit cu vieaţa din adâncuri a gândirii.

Filosofia a fost pururea — şi nu se putea altfel — « în căutarea unui *prim adevăr* », expresie care, fiind bine înţeleasă, poate fi înlocuită cu acelea echivalente dar, vai, atât de uzate de: *absolut* sau *necondiţionat*. Dacă definim metafizica prin categorica orientare spre absolut sau necondiţionat, nimeni nu poate tăgădui perenitatea acestei preocupări spirituale. Numai că şi aci, cum adesea în marile întrebări, ne pândeşte cel mai nefericit echivoc.

Metafizica în alcătuirea ei istorică, nu se confundă cu toată râvna după necondiţionat, ci cu o râvnă, neîndestulată până azi, după un *anumit* absolut sau necondiţionat. Logiceşte, nu e dar corect a extinde, la orice filosofie, ceea ce este adevărat numai pentru o determinată modalitate de a înţelege filosofia. Absolutul nu e un monopol al metafizicii, ci aparţine oricărei filosofii conştiente de menirea şi puterile ei. Se poate spune chiar mai mult şi mai precis: controversa fundamentală în filosofie, cauza primă a neînţelegerilor, a neisbânzii şi a haosului, este varietatea de înţelesuri a conceptelor de absolut şi necondiţionat.

De aceea ni se pare că opoziţia obişnuită dintre absolut şi relativ nu se justifică serios. O astfel de opoziţie ia fiinţă pe un anumit plan secundar, adică pornind numai dela sensul strimt metafizic al absolutului. Cu drept cuvânt relativul se ridică în faţa unui absolut rău sau sumar înţeles; în vreme ce pe un plan superior absolutul şi relativul se contopesc într'un necondiţionat, care nu elimină ideea de relativitate, ci o absoarbe în tot ce ea are îndreptăţit. Căci una e relativitatea *ontologică*, întemeiată chiar pe natura obiectelor sau a realităţii, şi alta e relativitatea *psihologică*, pricinuită de amestecul intempestiv al subiectului, de o fatală deformare a realităţii prin atitudini subiective. Un examen neprevenit probează că toate cazurile de relativitate psihologică se reduc la un joc de relaţii chiar între obiecte, nu între obiecte şi subiect. Nimic nu ne împiedecă a enunţa că realitatea în sine e constituită din relaţii.

Oricum, absolutul, întru cât e cerut de filosofie, impune numai un « prim adevăr », un punct iniţial sigur, o propoziţie, care să nu mai solicite o justificare, fiindcă ea cuprinde în sine atâta evidenţă, încât se poate dispensa de condiţia restrictivă a demonstraţiei. Problema aceasta e neatârnată de orice fel de metafizică, deşi a fost confiscată de aceasta. Care e conţinutul acestui prim adevăr, a acestei « arche », a acestui punct arhimedic? Iată problema hotărîtoare din toate timpurile.

Ne pândeşte însă scepticismul, şi numai o gândire laşă face totul pentru a ocoli lupta, poate fatală, cu îndoiala. Pentru noi tot ce nu rezistă pârjolului îndoelii, nu merită să trăiască.

Dacă până în prezent nu s'a descoperit niciun prim adevăr, niciun punct de plecare fără predeterminări inconştiente sau intenţionat trecute cu vederea, scepticismul se poate socoti biruitor. Scepticismul e piatra de încercare a oricărei gândiri autentice şi sigure pe sine, dela Socrate, Platon, Augustin, Descartes, Kant şi până la J. Rehmke, H. Rickert, H. Bergson, Edm. Husserl, Hans Driesch.

Eternul Mefisto zâmbeşte şi apoi rosteşte: « Speranţe zadarnice. Mereu aceeaşi iluzie renaşte, pentru a suferi o nouă înfrângere sau, cel mult, pentru a avea satisfacţia unui nou şi inutil capitol în istoria erorilor umane ».

Mefisto e un bun învăţător; el nu-ţi îngădue somnolenţa pe perna cea moale a dogmatismului. Iar cel ce ţine mai presus de orice la adevăr, trebue să îmbrăţişeze scepticismul, dacă acesta e adevărul. Vom vedea, în ce margini scepticismul mai are dreptul de a vorbi de « adevăr ».

Fapt netăgăduit e că de vreo 40—50 ani filosofia europeană încearcă din nou cu eroism să escaladeze zidurile neospitaliere ale Necondiţionatului. O ilustraţie, mai cunoscută la noi, a acestui proaspăt apetit absolutist este filosofia intuiţionistă a lui *H. Bergson*, cu care nu avem a ne explica aci. Con-

semnăm numai sforțarea. « Intuiția, dacă s'ar putea prelungi dincolo de câteva clipe, ar asigura nu numai acordul filosofului cu propria sa gândire, ci și acela al filosofilor între ei » (Evolution créatrice, p. 259). Iar în prefața aceleiași opere cu drag repetă ceea ce declarase mai pe larg în *Introduction à la métaphysique*: el vede în intuiționism « constituindu-se o filosofie progresivă, liberată de discuțiile care s'au ivit între școli, capabilă de a rezolva problemele ».

A fost bergsonismul mai fericit decât celelalte școli filosofice; a mulțumit el integral neliniștita curiozitate a gândirii? Nici chiar cel mai fervent bergsonist nu mai e, poate, atât de afirmativ azi. Disputa între gânditori continuă: vechile doctrine își duc mai departe vieața lor precară. Kantismul, bunăoară, nu mai e ce a fost altădată, dar el numără încă numeroși slujitori, cari cu o îndărătnicie fără leac rezistă pretenției de a cuceri prin « intuiții » adevăruri universale și de a ajunge acolo unde nu străbate decât o filosofie ce, după cuvântul lui Kant, are « mersul sigur al științei ». Așa dar, intuiția n'a devenit pentru toți mijlocul nediscutabil de a descoperi punctul prim și neclintit al gândirii, sau plasa în rețeaua căreia absolutul se va lăsa prins.

Un contemporan al lui Bergson, apreciat profesor și părtaș la același cult al spiritualității, *L. Brunschvicg*, refuză net chiar posibilitatea unei « axiome filosofice ». Iată chiar cuvintele lui tăioase: « Dacă e azi un adevăr pe care gânditorii îl recunosc într'un acord unanim, e fără îndoială acesta: în afară poate de principiul identității, din care de altminteri nu se poate scoate fără paralogism altceva decât stearpa repetiție de sine, nu este în filosofie o propoziție în sine necontestabilă, de a cărei probare să fim dispensați; nu există axiomă filosofică ». (L'idéalisme contemporain, p. 43).

Din fraza, inconștient axiomatică, a lui Brunschvieg se desprinde luminos acest lucru: nu există în filosofie un enunț care să nu aibe nevoie de probă sau un enunț care se probează singur prin evidență interioară și ca atare e măsura celorlalte probe. Un enunț nedemonstrabil ar fi în adevăr dogmatic, numai dacă ar închide în sine judecăți subînțelese și deci s'ar bucura de o falsă evidență. In orice caz, orice probă presupune premise, care trebue să fie mai învederate decât propoziția ce așteaptă probarea, iar dacă înaintăm pe această linie, trebue să ne oprim la un prim adevăr, altminteri cădem sub loviturile unuia din clasicele argumente ale scepticismului: regresul la infinit.

Problema « axiomei filosofice » trebue altfel îndrumată, pentru a pierde caracterul umilitor de vană și naivă încercare. Nu e vorba aci de « axiomele » mărturisite și deci cu putință de examinat, ci de cele ce sunt cu atât mai tenace, cu cât se ascund mai bine. Fiecare filosofie, conștient sau nu, e susținută de o asemenea axiomă, de un absolut sau necondiționat, și orice ar face, ea nu poate ocoli această necesară prezență. Chiar scepticismul — așa cum e înțeles de manuale — se constitue doctrinal numai cu ajutorul unei supoziții, care pe lângă legile formale ale gândirii se referă și la un precis conținut. Indată ce îi desvălui ipoteza subînțeleasă, scepticismul poate riposta: nu e o ipoteză, ci un fapt « evident ». Ipoteza scepticismului e siguranța de sine a conștiinței sau așa numitul « conținut de conștiință »: mă pot îndoi de realitatea externă, nu însă de stările « interne » sau de fenomene. Nu știu de pildă, dacă există sau nu culoare în sine, însă e evident că eu am culoarea ca fapt « subiectiv ».

Un exemplu încă mai topic de absolutizare contradictorie a relativului ni-l oferă *Aug. Comte* în propoziția lapidară și atât de des pomenită, scrisă la tinerețe în revista « L'Industrie » a lui Saint-Simon: « tout est relatif, voilà la seule chose absolue ».

Un alt chip de a refuza un « început » filosofic este declarația, mai de grabă generoasă decât prudentă, că filosofia nu are început sau e « fără început », fiindcă poate începe de oriunde. E doctrina lui *Hegel*, care, deși primește principiul sceptic al negativității, stă la antipodul scepticismului prin spiritul și rezultatele ce o definesc. In fapt, Hegel respinge orice început bine determinat, finit, static, închis în sine, nu însă un început care cuprinde Totalitatea infinită, dinamică, a Spiritului. Cum se vede, el precizează calitatea totalității: e Ideea, Gândirea, Spiritul. Este acest « început » așa de evident încât să fie acceptat fără discuție de toți? Teza hegeliană — vom arăta îndată — se integrează într'o atitudine mai cuprinzătoare, comună celor mai felurite filosofii.

Inainte de a schița atitudinele de căpetenie în fața problemei vitale a « începutului », o simplă observație asupra unei bizare stări de lucruri ce stă în nemijlocită legătură cu această problemă. Filosofia are ca obiect inalienabil noțiunile cele mai obișnuite, dar și cele mai vaste ce formează armatura logică a vieții umane. In acest sens, filosofia e pururea de față și toți fac filosofie « fără să știe ». Nu vorbesc toți de « materie », « spirit », « gândire », « individualitate », « acțiune », « vieață », « moarte », « lege », etc.? Dar câți simt obligația de a cântări vorbele lor? Ele par evidente, căci stau la îndemâna oricui.

Să facem doar încercarea de a reflecta asupra lor sau, încă mai mult, de a le înmănuchia într'o formă coerentă, și vom fi surprinși văzând cum acele « evidențe » se vor topi în mâini, lăsându-ne în cea mai groasnică perplexitate. E o minune că în aceste împrejurări viața umană își mai continuă mersul ei normal. Ce să ne mai mirăm atunci că lumea se sbate în cea mai penibilă zăpăceală, când tocmai acestor noțiuni de bază li se refuză limpezimea mântuitoare? De ar merge totul bine fără reflecție și grea examinare, n'ar mai fi poate nevoie de sforțarea de închegare și limpezire a filosofiei. Aceasta ar fi atunci un adevărat lux și o îndeletnicire de mandarin. Dar tocmai desgrădinarea vremii e proba dureroasă a insuficienții în primirea noțiunilor ecumenice, dar mai ales în recunoașterea a ceea ce singur e vrednic a fi numit « principiu » sau « început ».

Unde vom găsi acest principiu, acest început fără « supoziții » și în adevăr autohton? Dacă până în prezent nu avem o determinare obștesc valabilă a începutului, pricina de căpetenie nu poate fi decât imensa greutate a acestei determinări și reînoita desamăgire a tuturor încercărilor. Care sunt aceste încercări temeinice de a surprinde punctul arhimedic al Necondiționatului?

Până azi, două au fost aceste încercări de a da un cuprins noțiunii de absolut. Absolutul e tâlmăcit întâiu ca o *Realitate perfectă*, superioară ordinei sensibile, decretate ca iluzorie, iar în Divinitate se concentrează ca într'un focar orbitor toată perfecția reală. E atitudinea curat *metafizică* sau *ontologică*, proprie gândirii antice și medievale. In sine, e tot una, dacă la această realitate sau *Existență* se ajunge prin pură gândire, cum se crede mai adesea (d. p. Platon) sau prin sensație (Stoicii, Epicureii), sau printr'o intituiție suprațională (Plotin și mistica medievală). Calea sau metoda de străbatere până la prin-

cipiu e ceva secundar, esenţialul e determinarea intrinsecă a principiului sau începutului. De asemenea, e indiferent, dacă această Existenţă e privită ca imobilă şi fără schimbare, convingerea cea mai răspândită la păgâni şi creştini, sau ca în continuă mişcare şi prefacere, cum gândeau altădată Heraclit (acesta destul de echivoc) şi azi atâţia.

Deci cea dintâiu determinare a începutului e maximală: *toată* existenţa. Nu interesează în acest loc, cum s'a sdruncinat treptat această teză — *ca principiu* evident, însă e fapt istoric că omenirea a ajuns necesar la constatarea că Existenţa perfectă şi integrală se sustrage cunoaşterii. Şi atunci s'a făcut a doua ancorare în Necondiţionat, ancorare ce caracteriză deopotrivă scepticismul, mistica şi dialectica Spiritului. In loc de maximum de realitate, s'a aflat ca reazem sigur al cunoaşterii un minimum de realitate. Dela existenţa perfectă s'a trecut vertiginos la existenţa cea mai imperfectă, la aceea care se îndoia, suferea şi se sbătea în nelinişte: sufletul uman, conştiinţa personală, eul, spiritul, ideea, gândirea. E teza idealistă, schiţată de creştinismul lui Augustin şi pusă la temelia filosofiei moderne de R. Descartes. Până în vremea de faţă ea a rămas piatra neclintită a filosofiei şi în această credinţă comunică semiscepticismul lui D. Hume, criticismul lui I. Kant, dialectica lui Hegel, intuiţionismul lui Bergson şi toate formele actuale de psihologism, care în loc să exploreze Existenţa se mulţumesc a descrie stări sufleteşti sau « trăite ». Notăm că pentru suflet şi ca un echivalent al său s'a instaurat ca început sigur noţiunea de Vieaţă, ca şi cum vieaţa ar fi mai vădit şi mai nemijlocit cunoscută decât sufletul sau conştiinţa.

Rezultatul acestei răsturnări filosofice, care vroia să fie un progres, nu e un acord mai desăvârşit între gânditori. Dimpotrivă, teza priorităţii conştiinţei a pricinuit o confuzie şi mai gravă decât teza ontologică. Aşa se explică năzuinţa contimporană de a reînvia teza ontologică sau metafizică, fiindcă, oricum, aceasta a reuşit mai bine în clădirea de sisteme şi nu a fundat gândirea pe arbitrariul notaţiilor personale.

Dar o concepţie înmormântată nu învie, oricâtă bunăvoinţă am avea. Drumul gândirii nu e înnapoi, ci înainte. Trebue dar să facem sforţarea trebuitoare şi costisitoare de a descoperi un alt început mai sigur, mai ferit de controversismul sterp. Noua perspectivă plină de riscuri dar necesară va fi o teză, care să se ridice peste orice consideraţie de realitate sau nerealitate, aceasta pentru cuvântul că în punctul de plecare, în adevăr de nesdruncinat, nu putem cuprinde fără greş, cum s'a văzut, nici măcar acel minimum de existenţă, care e sufletul sau vieaţa. S'ar putea chiar spune: nu putem cuprinde fără greş *mai ales* acel minimum de existenţă, conştiinţa, findcă dela o parte nu e cu putinţă trecerea la totalitate. In schimb, instalarea iniţială în totalitate e poate mai îndreptăţită, dar încă mai greu de fundat până la capăt. De unde, un continuu şi fatal cerc viţios.

Drumul cel mai drept pentru a întemeinici însăşi Existenţa este un prim enunţ, care nu închide niciun fel de existenţă, mărul discordiei. Unicul punct de plecare stă dincolo de opoziţia naivă real-nereal, existent-neexistent, căci nemijlocit sigur şi netăgăduit este numai că existenţa, sufletul, conştiinţa, vieaţa, *îmi sunt date*, însă nicidecum că îmi sunt date fie ca o Existenţă perfectă şi « absolută », fie ca simple fapte de conştiinţă sau « conţinut sufletesc ».

Evident este numai că şi Existenţa şi Conştiinţa îmi sunt date, deci, că aparţin *datului* — indiferent dacă acesta *la început* e real sau nu — şi nu invers, că datul aparţine fie Existenţei, fie conştiinţei, mai ales, conştiinţei, cum cred gânditorii moderni.

Inceputul filosofiei nu poate fi nici metafizic, nici psihologic (epistemologic), ci e sincer şi fecund neutral, chiar la partizanii celor două atitudini, însă la aceştia inconştient şi nemărturisit. Altminteri, metafizica şi teoria cunoştinţei (bazată totdeauna pe psihologie) n'ar mai fi avut nevoie de niciun fel de justificare şi teoretizare, ci s'ar fi impus fără discuţie, ca un mod spontan de vieaţă, cum sunt instinctele animalului şi tropismele plantelor.

MIRCEA FLORIAN

ÉMILE MEYERSON

Imi vine în minte, acum, la moartea lui Émile Meyerson, o reflecţie amară pe care am întâlnit-o într'un tratat de istorie a ştiinţelor. Oamenii de ştiinţă — spunea istoricul acela, — trebue să moară din când în când, pentru ca ştiinţa să progreseze. Căci, oricât de curat le-ar fi gândul, ei sunt încă oameni şi au această umană încăpăţânare de a crede în adevărul lor, şi numai în adevărul lor. Ştiinţa n'ar fi progresat dacă cei cari au slujit-o ar trăi încă. De atâtea ori auzim spunându-se: dacă ar trăi Aristotel astăzi! Sau: dacă ar trăi Kant! Dar, şi Aristotel şi Kant, ar fi astăzi aceiaşi, deşi lumea e alta. Ceea ce au avut ei de spus, ceea ce au putut ei să spună, au spus.

Émile Meyerson şi-a spus cu prisosinţă adevărul său. Dela publicarea primei sale cărţi filosofice de amploare: *Identité et Réalité*, şi până la publicarea acestei nesfârşite şi deseori monotone excursii prin toate, intitulată *Du cheminement de la Pensée*, Meyerson spune unul şi acelaş lucru filosofic. Nu este o obstinaţie, incontestabil. Este totuşi un lucru care seamănă cu aşa ceva. In aparenţă deschis către toate înnoirile, curios faţă de toate descoperirile ştiinţifice, supus gândirii omului de ştiinţă, pe care nu vrea decât să o explice, el rămâne totuşi posesorul unui singur punct de vedere, pe care nimic nu-l sdruncină şi nimic nu-l infirmă.

Aşa sunt evreii, spunea cineva: posedaţi de o singură idee, de un singur principiu explicativ. Şi poate că e adevărat. In orice caz evreul acesta, Émile Meyerson, verifică ceva din legendă.

Plecat din Polonia acum mai bine de cinci zeci de ani, studiază câtva timp în Germania, pentru a se stabili apoi la Paris, în serviciul Agenţiei Havas. Dar nu-şi părăseşte studiile ştiinţifice. Fără să mai lucreze în cadrul vreunei şcoli, fără să profeseze, pe de altă parte, niciodată la vreo şcoală — în orice caz nu ca profesor universitar undeva — omul acesta munceşte pe cont propriu, agoniseşte gânduri pentru el, depunând o muncă nesistematică, poate, de diletant, dar, oricum, impresionantă.

Dela ştiinţa pe care o studiase, chimia, trece la istoria ştiinţii, şi la istoria ştiinţelor în genere. Câmpul i se deschide către cunoştinţele filosofice. Cercetează istoria filosofiei în aceaş ritm bogat de muncă. Dar acum ideea lui cea mare era formată. Cu cât cetea mai mult, cu atât credea mai mult în ea; şi, până la cei şaptezeci şi patru de ani, care înseamnă sfârşitul vieţii sale, Meyerson va citi mult, va învăţa mult, dar va rămâne într'una concentrat asupra ideii sale.

Ideea aceasta mare, punctul de vedere al sistemului lui Meyerson, apărea proaspăt în *Identité et Réalité*. Şi este: gândirea omenească înseamnă identificaţie.

Când vorbeşte de gândire, Meyerson nu denumeşte numai gândirea ştiinţifică. După el, forma de gândire este aceeaş la primitivi ca şi la omul cult, în ordinea bunului simţ ca şi în ordinea ştiinţei. A explica ceva — dela explicaţia vulgară, până la explicaţia cea mai rafinată — înseamnă să descoperi o identitate într'o schimbare. E adevărat că, formulând o identitate, noi punem în acelaş timp şi o diversitate. Dar tocmai aceasta ne îngădue să cunoaştem lumea, care se prezintă diversă, şi, în aparenţă, iraţională. Idealul ştiinţei nu e de a ajunge la o identitate absolută, ceea ce ar însemna nemişcare, tautologie, în plan logic; ci de a identifica diversul ca divers.

Simţurile ne dau tocmai acest divers. Raţiunea e principiul identificării. Dacă are un sens să vorbim de un « intellectus ipse » leibnizian, scrie undeva Meyerson, atunci singurul element al acestui intelect este identificarea. Dar nicăieri nu e identitate, peste tot e identificaţie.

Raţiunea se inserează în lucruri, îşi trimete propriile sale ipoteze, unificatoare, în lume, ca să le vadă lucrând acolo, ca să le vadă explicând lucrurile aşa cum sunt sau, mai de grabă, aşa cum ar vrea mintea noastră ca lucrurile să fie. Ştiinţa face identice lucrurile distincte ale percepţiei. Raţionăm presupunând că lucrurile se comportă precum o fac conceptele noastre. De fapt aci e un ideal; sau o presupoziţie, în orice caz: raţionalitatea realului. Dacă nu am crede că realul e raţional, că putem pune schemele noastre în el, atunci nu ne-am putea explica nimic. Realul nu ne învaţă ceva decât dacă punem raţiunea în el, spune Meyerson. Iar raţiunea e simplă identificaţie.

Odată acest punct câştigat, Meyerson întreprinde verificarea lui în ştiinţă şi în filosofie. De fapt, face mai mult decât atât. Verifică ştiinţa şi filosofia raportându-le la acest punct. « De l'explication dans les sciences » nu este numai o verificare a modului epistemologic în care lucrează ştiinţele, în particular fizica, ci şi o cercetare a istoriei filosofiei, în aceeaşi lumină. Filosofia va întâlni acest lucru surprinzător în lucrarea lui Meyerson, afirmaţia că Hegel, care pentru multă vreme păruse complect străin de spiritul ştiinţei contemporane, este mai apropiat decât Kant, mai apropiat decât Descartes, chiar, « părintele » acestei ştiinţe. *« La Déduction relativiste »*, va aplica acelaş tratament nouei teorii fizice, cea a relativismului. In sfârşit, ultima lucrare, *« Du Cheminemen de la Pensée »*, va topi împreună filosofie, ştiinţă şi gândire vulgară, dovedind cu bogăţie de citate şi cu o mare erudiţie ştiinţifică şi filosofică, acelaş şi acelaş lucru: că a gândi înseamnă a identifica şi că peste tot spiritul identifică.

Nu trebue să se creadă totuşi, că filosofia lui Meyerson, e simplitatea însăşi. Un principiu explicativ poate fi simplu de înţeles, fără ca procesul explicării lui să fie tot atât de simplu. Şi cărţile, atât de muncite, ale lui Meyerson stau dovadă de câtă bogăţie şi adâncime e în stare un singur gând.

Dar, dincolo de cărţile lui Meyerson mai era vieaţa lui. Să nu uităm că omul acesta, atât de bun cunoscător al filosofiei de o parte, al fizicei şi chimiei, de altă parte (ce păcat că nu şi al matematicii) a venit în legătură cu cei mai străluciţi reprezentanţi de astăzi ai acestor discipline, şi că vieaţa sa a fost, prin discuţie şi confruntare vie, la fel de activă ca şi opera sa. Viu, curios, primitor şi bun la sfat, Meyerson şi-a propagat ideile poate la fel de mult prin vorbă cât a făcut-o prin scris. De aceea s'a şi bucurat de o preţuire atât de largă.

Impreună cu Brunschwicg, el era filosoful cel mai reputat al Franţei, exceptând pe Bergson.

Asupra lui Meyerson s'a scris deosebit de mult în ultimii doi ani, adică dela apariţia operei « Du Cheminement de la Pensée ». S'a scris în englezeşte, în italieneşte, în publicistica germană chiar, atât de nepăsătoare în general faţă de producţia franceză. Cu scrisul şi cu vorba, Meyerson şi-a făcut loc de cinste în lumea cărturarilor contemporani.

Astăzi doar scrisul lui rămâne. Omul a murit. Omul care purta viu gândul cărţilor sale a murit. Şi ce rămâne, intră în istorie, devine discutabil, adică încetează de a mai fi dârz şi încăpăţânat.

Un om care a slujit cu gând curat ştiinţa pleacă din lume. Ştiinţa e liberă să meargă înainte.

C. NOICA

IDEI PRECONCEPUTE

Acesta e titlul unei conferinţe pe care d-l G. M. Cantacuzino, autorul preţioasei cărţi « Arcade şi Firide », a ţinut-o la Analele Române.

Sunt atâtea sugestii ce se desprind din acest subiect că, fatal, cele câteva exemple care au încăput într'o oră au apărut puţine, şi poate fiecare ascultător, din încercarea lui de a cunoaşte realitatea fără iluzii, îşi aminteşte de o mie de descoperiri mai crispante.

D-l G. M. Cantacuzino a citat, ca părere preconcepută românească, admiraţia pentru pictorul Grigorescu, considerat ca neegalat, (cu toate că Andreescu, aproape necunoscut de public, îi este infinit superior în adâncime) şi colorându-ne idilic — prin nenumăratele care cu boi mereu la drum, prin ciobănaşi totdeauna drăguţi, curaţi, şi buni cântăreţi din fluer, sau prin fete năzdrăvane. Epoca dela Barbizon, singura care demonstrează că Grigorescu a avut totuşi mare talent, este preţuită numai de specialişti, iar noi păstrăm mentalitatea lui Vlăhuţă, poet mediocru fără scuza măcar de a fi luat parte la prefacerile naţionale ca Alecsandri, şi care a scris versul cel mai inept, cu pretenţie de filosofare, pe care l-am cunoscut vreodată: « Nu de moarte mă cutremur, ci de veşnicia ei ».

O altă idee falsă care ne persecută şi o agităm la orice ocazie — în strictă legătură dealtminteri cu cele ce s'au spus — este pretenţia noastră de « naţional », chiar dacă se face prea puţin pentru acest naţional, în timp ce alte state, Japonia de pildă, au reuşit să infiltreze pretutindeni specificul artei lor. Personal, cred că aceasta e mai mult o nenorocire de ordin comercial, decât sentimental. Costumele româneşti, ca şi toate fineţele oalelor, lucrăturilor în lemn, ouălelor colorate, şi-ar pierde din farmec transpuse în alte părţi decât în decorul lor propriu. Ar deveni cel mult o modă şi apoi s'ar bagateliza. Mi-a duc aminte că toată adolescenţa mi-a fost iritată de şcolăriţele în costume naţionale dela 10 Mai, străbătând Calea Victoriei, şi numai o călătorie întâmplătoare, pe acel drum imaginat fără îndoială de zei, dintre Curtea de Argeş şi Cumpăna, m'a convins că această îmbrăcăminte este totuşi superbă, chiar dacă, în locurile acelea ornamentele erau mai puţin numeroase, şi picioarele ţărăncilor erau de cele mai multe ori goale şi bătătorite de muncă.

O altă idee falsă ar fi predilecţia pe care o avem pentru tipul « mitocan ». Nu cred să fie o predilecţie generală. Sunt oameni cari au gustul acesta şi e fatal ca să se găsească amatori pentru toate perspectivele pe care le oferă viaţa. E drept numai că, popor tânăr, suntem în urmă cu educaţia ca şi cu multe alte obiceiuri şi, din nenorocire, la o piesă de teatru, de pildă, trebue să exagerezi mult o trăsătură, ca s'o faci sesizabilă. (La Comedia Franceză, fiecare spectator, cel mai modest, ascultă, reţinându-şi răsuflarea, versurile rafinate ale lui Racine!) Exemple de lipsă de educaţie se găsesc la noi la fiecare pas. Mi-aduc aminte cum,

la piesa mea « Oameni Feluriţi », un ministru important, voind să mă felicite, mi-a întins mâna stângă, şi toată fiinţa lui exprima convingerea că face un act solemn, de o generozitate indiscutabilă.

D-l G. M. Cantacuzino închee amplu cu idei preconcepute în arhitectură (bineînţeles) şi remarcă modele ultime ce sosesc la noi, cărora le lipseşte aşa de deseori comodul (l'aisance). Aici n'am priceput. De ce neapărat o modă ultimă e lipsită de « aisance »? După cum n'am înţeles odinioară (logica mi se pare asemănătoare) dece Bossuet pe « riche » îl împerechează neapărat cu adjectivul « mauvais ».

Acestea sunt observaţiile pe care d-l G. M. Cantacuzino le face, numărând câteva din credinţele noastre fixe. Tragedia noastră îmi apare şi mai generală. Suntem incapabili să găsim câteva caracteristice valabile pentru poporul nostru, după cum francezii, cu un spirit de obiectivitate admirabil, (căci adescori au făcut mărturisiri dureroase), au demonstrat pentru ei. E drept că, având îndărăt atâtea exemple extraordinare, o cunoaştere precisă se poate face totuşi mai uşor decât la noi. Dar cine va putea înşira, fără groază, toate calităţile şi defectele noastre? Eventual o cantitate de defecte tulburătoare? Să tragem concluzia, de exemplu, (este numai o ipoteză) că suntem oameni de o moralitate dubioasă, lipsiţi de cel mai elementar spirit de autocritică, folosind o inteligenţă facilă, superficială, numai pentru satisfacţia de a epata pe vecini. Cei ce conduc (când nu fură personal) cu toate că şi-au făcut cultura în străinătate, împart daruri administrative, fără nici un respect al legilor, amicilor şi tovarăşilor politici ca şi cum ar fi vorba de bunuri personale. Că ne oboseşte repede o muncă intelectuală (O! francezii de 70 ani cari stau de dimineaţa până seara deasupra cărţilor, la Biblioteca Naţională!) iar ramolismentul este ceva obicinuit la noi.

Ca să nu avem păreri preconcepute despre noi trebue să cercetăm din nou, pe cont propriu, toată istoria noastră, fapt cu fapt, căci şi acum institutorii se mai înfoiază de entuziasm, povestind elevilor cum Marele Duce al Rusiei a scris Regelui Carol I: « Numai vino, căci Turcii ne prăpădesc! ».

Să cunoaştem peisajele României şi să le comparăm cu peisajele pământului. Să nu ni se mai pară că nu se mai găsesc nicăeri culorile tandre ale mărei dela Balcic. Din literatura noastră n'am mai învăţa, dintre cei vechi, decât un sfert din Eminescu, iar picturile bizantine nepreţuite ale bisericilor vechi ar părea, aşa cum şi este, o fidelă transpunere, venită din alte părţi, fără legătură cu sufletul nostru. Chiar şi doina, după afirmarea d-lui George Enescu, e o importaţie orientală. D-l G. M. Cantacuzino se plânge că voim să facem operă naţională, gesticulând cu câteva forme numai. In orăşelul meu natal, Fălticeni, era un învăţător care compunea în fiecare an câte o piesă naţională jucată de eleve, şi neobosit una făcea pe Basarabia, alta pe Transilvania, Bucovina sau Banat. Inainte de războiu, inepuizabil se jeluiau toate fetele către mama România (fiecare fălticenean făcând parte din inima mamei), iar după războiu, tot aşa de inepuizabil, cu aceleaşi costume şi cu fuiorul în mână, îşi cântau fericirea deplină. Iată câteva titluri de piese: Tragedia Neamului, Logodna Neamului, Nunta Neamului...

Desigur că idealul ar fi ca o lucrare românească să-şi mărturisească imediat originea, fără nici un detaliu exterior, după cum ştim că Andromaque este o operă specific franceză, cu toate că eroii au numiri greceşti şi aventura lor e luată tot dela greci. Dar cum se poate izbuti aceasta, când nu avem altă cunoaştere despre noi, decât acelaşi idilic Grigorescu? Panait Istrati a făcut culoare locală

intercalând în textul francez la fiecare pagină, cuvinte băştinaşe ca « mămăligă » sau « opinci » şi Brăila (cel puţin acea pe care o putem cunoaşte acum) a apărut tot aşa de artificială, ca şi Orientul lui V. Hugo unde « fes » alăturat de « iatagan » trebuiau să înfăptuiască un climat.

Dar voiţi un adevăr cert, pe care l-am descoperit (nu l-am cetit nicăeri) după multiple observaţii şi timp îndelungat?: Muzica nu joacă absolut nici un rol în structura românească. La cerere aş putea furniza un mic volum de date precise. Corurile de prin şcolile româneşti sau dela mânăstiri sunt mediocre, faţă de cele ruseşti, italieneşti sau germane. La ţară ca să meargă hora, apelezi la lăutari ţigani (dealtminteri la noi între ţărani şi târgoveţi e o prăpastie). Intelectuali fideli la toate concertele sunt rari. (Fiind nelipsit de ani de zile, ca licean chiar stând cu ceasurile ascuns pe după statuele Ateneului, pe când nu-mi dam seama că pot să extrag din fapta mea un orgoliu, cunosc pe fiecare dintre asistenţi şi am dreptul să-mi dau părerea despre ei). Cei mai deştepţi dintre intelectualii noştri extrag din muzică idei — pe care se grăbesc să le transmită — în loc de emoţii a căror supremă glorie este de a fi secretă. Şi totuşi spune oricui: (Şi ţie cetitorule, nu crede că te uit, dar profit de calea deturnată a scrisului, căci în faţă n'aş avea curajul să-ţi spun nimic): « Nu-ţi place muzica », şi totuşi acela (aşa de mare îi va fi orgoliul — prost înţeles desigur) se va ofensa, cu toate că nu ascultă concerte decât odată pe lună şi atunci numai pe jumătate atent. Pentru el va găsi oricând o scuză binefăcătoare: « Dacă sunt aşa de ocupat! Dar la anul negreşit! ».

Dacă vom încerca să descoperim ideile preconcepute ce le avem chiar despre noi, rezultatele sunt încă mult mai grave. Oricât de mărinimoşi am fi, avem cu toţii instinctul că lumea este rezultatul închipuirii noastre şi odată cu moartea totul se va dăstrăma. Şi e greu ca în fiecare moment să ai veleitatea să te compari cu restul contimporanilor, şi cu toţi oamenii ce s'au perindat înaintea ta, iar apoi să tragi concluzii. Să mărturiseşti « sunt laş », « sunt prost » (cum poţi constata tu însuţi că eşti prost, adică a-ţi măsura inteligenţa cu însăşi inteligenţa ta?) « sunt fanfaron », « vecinul meu e mai talentat ca mine », când chiar un hoţ autentic nu spune niciodată « am furat » ci « am luat »? Şi acelaşi spirit critic să-l îndrepţi cu aceeaşi stricteţe apoi spre cei mai dragi ai tăi. Cred că oricât de severi am fi, tot am trişa, găsind un argument satisfăcător. Altminteri, n'am mai putea trăi. Atât timp cât trăeşti, fii sigur, oricât de pesimist ai fi şi ascuns, că ai un bagaj cu consolări.

D-l G. M. Cantacuzino a citat un cuvânt al lui Spinoza: « Pentru a fi fericiţi, oamenii au prea multe păreri ».

Dimpotrivă, cred că, pentru fericire, părerile sunt salutare. Te strecori cu atât mai bine cu cât arhitectura lor e mai impozantă. Dacă eşti inteligent, alcătueşti cu ele un sistem ingenios. Cum, cu toate îndoielile, Montaigne a reuşit să rămână sănătos sufleteşte, este un mister pentru mine. La o cercetare mai riguroasă desigur că aş putea demonstra că neîncrederile sunt mai mult de ordin intelectual decât sentimental. Goethe pretindea: « Dă-mi o certitudine, îndoieli am şi eu destule ». De ce să dărâmăm aceste certitudini, surse de calm, oricât am şti de bine că sunt false? Deci să continuăm să credem că Grigorescu, autorul carelor cu boi, este cel mai bun pictor român. Dacă am spune altfel am izbuti poate să încetăţenim un adevăr, dar el ar rămâne deplasat lângă un miliard de minciuni.

ANTON HOLBAN

LUCRĂRILE DE FOLKLOR ALE SOCIETĂŢII COMPOZITORILOR ROMÂNI

Sunt aşa de rare organizaţiile dela noi, de orişice fel, care să fie altceva decât o simplă imitaţie stearpă a organizaţiilor similare din Apus, încât nu ne putem opri decât cu o mirată bucurie în faţa Societăţii Compozitorilor Români. Cu atât mai mult cu cât originalitatea acestei instituţii a apucat o cale pe care orişice om care cunoaşte originile crizei culturale dela noi, trebue să o socotească cea bună: Compozitorii români au înjghebat una din cele mai serioase opere de cunoaştere ştiinţifică a realităţii româneşti şi folklorul muzical îşi găseşte acolo o matcă înţelegătoare, aşa cum alţii nu i-au putut-o da.

La început, prin 1920, Societatea avea un caracter pur artistic şi nu avea alt scop decât să strângă laolaltă pe toţi compozitorii români, crescuţi la atâtea şcoli diverse şi să le puie la îndemână tipar, pentru a da la iveală operele lor şi concerte, în care să-şi execute bucăţile. Iar în anul 1928, Societatea şi-a mai adăogat încă un scop: acela de a organiza un birou de percepere a drepturilor de autor.

Aci stă de fapt originalitatea acestei societăţi. Birourile de percepere din străinătate sunt alcătuiri pur comerciale. La noi, activitatea comercială a societăţii nu numai că nu este exclusivă, ci, dimpotrivă, serveşte ca o sursă de venituri pentru activitatea pur culturală, în vederea căreia societatea se înfiinţase. Condusă fiind şi acum de acelaşi desinteresat comitet care fusese şi înainte, s'au putut afecta Societăţii sumele care altfel ar fi servit plăţii consiliului de administraţie. Datorită acestei surse de venituri constante, pe care spiritul practic al Compozitorilor şi l-a creat, Societatea a putut trăi, fără să ceară absolut niciun ajutor dela Stat.

Iar meritul foarte mare al Compozitorilor şi care îndeosebi pe noi ne interesează, este că printre activităţile ei culturale a înscris şi pe aceea a folklorului.

Folklor s'a făcut dela început în această societate, deşi mai mult ca o îndeletnicire particulară a câtorva, de pildă a lui Kiriac, al cărui merit în folklorul nostru muzical nu-l ştiu decât atât de puţini. Maestrul Kiriac făcuse de altfel şi demersuri la Minister, pentru ca acesta să ia în mână chestiunea studiului serios al folklorului şi îşi aşternuse ideile într'un memoriu, rămas, bine înţeles, fără efect. Gândul lui însă putu lua întemeiere în momentul când societatea îşi creă fonduri suficiente, prin organizarea biroului de percepere.

S'a putut începe mai întâi o serioasă activitate de editură a operelor muzicale româneşti, din care majoritatea erau în directă legătură cu folklorul, muzica

populară servind drept izvor de inspiraţie pentru artistul cult. Astfel s'au tipărit, în condiţii tehnice superioare, muzică vocală de Borgovan, Cremer, Brăiloiu (4 cântece populare, Spitalul Amorului de Anton Pann, 4 cântece şi 3 sârbe); Kiriac (6 cântece populare şi 9 cântece populare, Cântece şi Coruri pentru copii); Jora (5 cântece); Ghica-Comăneşti (Cântece pentru copii). De asemeni, cor, s'a tipărit Cucu (Haz de necaz), Chirescu (Cântece de stea), Jora (Trei coruri) şi Sabin Drăgoiu. Literatură de pian, o sonatină de Negrea, o Suită de dansuri populare şi Cântece şi doine de Sabin Drăgoiu. Vioară, o bucată de Scărlătescu şi un quartet de Enacovici, iar pentru orchestră, 2 dansuri populare de Rogalscki şi Divertismentul rustic al lui Sabin Drăgoiu.

In al doilea rând, câteva zeci de audiţiuni, parte din ele în străinătate, au dat din nou putinţă muzicii româneşti să se facă cunoscută.

Partea cea mai originală însă, este aceea a creării unei arhive de folklor, fără îndoială cea mai bună din Europa, în ceea ce priveşte seriozitatea metodei sale de lucru şi valoarea materialului cules, arhivă de folklor care e legată, până la identificare, de numele Profesorului Constantin Brăiloiu.

Am avut prilejul, fiind eu însumi cercetător al vieţii satelor pe alte domenii decât acelea ale folklorului muzical, să lucrez timp îndelungat cu dânsul şi să-mi dau amănunţit seama de temeinicia celor pe care le spun.

Arhiva de folklor a Societăţii Compozitorilor, spre deosebire de altele, a luat asupra sa sarcina de a lămuri problema folklorului românesc în întregul lui, aşa cum astăzi este dator să o facă orişice om de ştiinţă. De sigur s'a lucrat şi până acuma destul de mult folklor la noi. Insă metoda de culegere a acestui folklor era fundamental greşită. Versurile populare nu sunt decât în rare cazuri despărţite de muzică. Este deci greşit a rupe din cântecul popular numai textul sau numai melodia, pentru a le studia. Rezultatele la care se ajunge astfel, nu pot fi decât viţiate prin parţialitatea punctului de vedere al cercetătorului. Pe de altă parte, în majoritatea cazurilor, aceste cântece sunt integrate unor împrejurări de viaţă bine determinate: o colindă nu se poate înţelege fără de studiul colindatului şi nici cântecele rituale de nuntă fără de ceremonia nunţii. Mai mult decât atâta: aceste împrejurări de viaţă sunt ele înşile prinse în anumită societate omenească şi arta populară e legată şi ea de formele vieţii laolaltă a oamenilor. Pentru a face deci folklor muzical, dator este muzicologul să facă un studiu care întrece cu mult muzica: e dator să facă folklor în sensul larg al cuvântului, e dator să facă monografie sociologică propriu zisă. Societatea Compozitorilor Români este pătrunsă de acest adevăr. Ceea ce, de altfel, a permis colaborarea ei, ani întregi de zile, cu Institutul Social Român, în mai multe campanii de monografie sociologică. Studiul pe care d-l Brăiloiu l-a publicat asupra bocetului din Drăguş, în „Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială", anul X Nr. 4, stă dovadă de noutatea şi fecunditatea pentru folklorul muzical, a acestui mod de a lucra pe teren, care e caracteristic întregii şcoli româneşti de sociologie.

Evident că munca astfel concepută este destul de grea. Nici nu-şi poate închipui un neiniţiat numărul imens de fişe de informatori, fotografii de informatori, dosare de texte notate fonetic, dosare de informaţie privitoare la instrumentaţie, repertorii şi circulaţie de melodii, care sunt necesare lămuririi unei atare probleme. Până şi filme sonore au trebuit să fie întrebuinţate (un film

cuprinzând obiceiuri din Bucureşti: urs, paparude, Lăzărel, şi un cântăreţ de baladă) fără să mai vorbim de filmul normal al unei nunţi din Odorhei sau cele peste 200 filme format Pathé Baby, care sunt un excelent mijloc de a fixa paşii jocurilor populare. Pentru a uşura culegătorilor izolaţi munca lor, Societatea Compozitorilor a alcătuit şi o serie de fişe tipărite, pe care le iau cu sine destul de numeroşii folklorişti crescuţi pe lângă Arhivă şi al căror detaliu îl poate vedea doritorul în textul comunicării la Sorbona făcută de d-l Brăiloiu şi tipărit apoi în revista « Boabe de grâu » şi în extras francez.

Insă problema cea mare a oricărei arhive de folklor muzical este aceea a înregistrării mecanice a melodiilor. Fonograful lui Edison, foarte primitiv, este totuşi singurul care dă rezultate bune în condiţiile cu totul grele pe care le presupune o expediţie prin sate. Insă înregistrările acestui aparat, pe suluri de ceară, nu pot fi folosite decât în laborator. In expuneri publice ele sunt cu totul deficitare. Pe deasupra, sulurile de ceară se uzează foarte repede, mucigăesc cu timpul şi se pot sparge foarte uşor. In bună parte defectele acestea se pot înlătura. Mai întâi, la Societatea Compozitorilor există o maşină de copiat melodiile de pe un sul pe altul; iar pentru audiţiuni publice, s'a încercat transpunerea melodiilor de pe sul, pe discuri obişnuite industriale. Operaţiunea este însă foarte grea, foarte costisitoare, casele industriale nu o execută decât în urma unor insistenţe deosebite şi rezultatul final nu este totuşi deplin satisfăcător. Nici pe departe aceste discuri, care au la bază înregistrarea pe cale sonoră directă, după cum nici discurile Arhivei din Viena care întrebuinţează şi ea înregistrarea electrică direct pe discuri de clei care servesc şi la reproducere, nu se pot compara cu desăvârşitele înregistrări electrice ale caselor mari industriale. Aceste procedeuri presupun însă echiparea cu o întreagă uzină, excesiv de costisitoare pentru orişice Arhivă de Folklor.

La un moment dat s'a găsit pentru noi putinţa unor înregistrări de muzică populară prin procedeurile perfecţionate de azi. In 1929, din îndemnul d-lui N. Iorga şi graţie unei subvenţii importante a Statului român, au fost deplasate în Bucureşti aparatele casei Pathé, subt direcţiunea d-lui Pernot, director la « Archives de la parole », din Paris.

Lucrurile făcându-se însă în pripă, folkloriştii din ţară nefiind anunţaţi din vreme ca să prepare culegerea, majoritatea textelor melodice înregistrate atunci sunt foarte slabe.

Soluţia cea bună trebuia căutată însă tot într'o încercare de a stabili legături cu o casă industrială de discuri, aşa după cum de pildă „Les Archives de la parole", din Paris, le are cu casa Pathé. Societatea Compozitorilor a ajuns astfel la un dublu acord cu casele His Master Voice şi Columbia: pe de o parte, aceste case înregistrând în scopuri comerciale muzică populară, mai ales muzică de taraf, au fost convinse ca aceste înregistrări să le facă subt privigherea Societăţii Compozitorilor, astfel ca discurile să prezinte un dublu interes, nu numai comercial ci şi folkloric. Evident, Societatea nu profită cu nimic, dimpotrivă, de pe urma acestor înregistrări. Insă rezultatul lor este totuşi o colecţie de discuri cu foarte bună muzică populară. Pe de altă parte, societăţile comerciale au fost convinse să facă şi câteva înregistrări fără scop comercial, bineînţeles contra plată, cu un procedeu care, dând rezultate perfecte, evită totuşi fabricarea matricelor de cupru. Procedeul nu permite însă decât turnarea unui număr

restrâns de côpii. Astfel în 1929, cu casa His Master Voice şi în 1932 şi 1933 cu casa Columbia, s'au putut face asemeni învoieli.

Printre discurile comerciale s'au înregistrat astfel tarafuri din Runc-Gorj, Argeş, o vioară şi cobză (lucru neînregistrat până atunci); din Dâmboviţa, jocuri instrumentale şi vocale, unele cântece « de masă »; cimpoierii excelenţi Papuc, din jud. Buzău şi bucureşteanul Gheorghe Cimpoierul. De asemeni o orchestră ardelenească din Sebeş. Iar ca discuri necomerciale, în 1932, 3 discuri (în 6 exemplare) şi în 1933, 7 discuri (în 10 exemplare). La alegerea melodiilor astfel înregistrate, s'a procedat după un plan sistematic al Arhivei întregi, menit să lămurească genurile muzcale ca atare şi răspândirea lor pe regiuni. Astfel « doina propriu zisă » a fost înregistrată în variante vocale la unison, vocale cu orchestră, din fluier, drâmbă şi solz de peşte, în exemplare din judeţele Gorj, Mehedinţi, Dolj, Câmpulungul Bucovinii, Orhei, Brăila, Buzău, Făgăraş şi Lăpuşna. De asemeni « bocetul » a fost luat din Făgăraş, Târnava Mică, Gorj, Olt, Lăpuşna. « Jocurile » iarăşi, din gură, fluier, taraf, vocale cu taraf, din jud. Argeş, Buzău, Făgăraş, Târnava Mică, Râmnicul Sărat, Dâmboviţa, Lăpuşna şi Bucureşti.

Este lesne de înţeles greutatea cu care se pot strânge informatorii necesari unor asemenea înregistrări. Uneori, informatori foarte importanţi pot fi întâmplător găsiţi în Bucureşti, cum de pildă găzarul care a cântat doina din fluier din Dolj. De cele mai multe ori este însă nevoie, atunci când vrei ceva deosebit de reprezentativ, să aduci informatorul dela el de acasă, în Bucureşti. Ceea ce nu este tocmai uşor şi nici puţin costisitor. De pildă două femei din Drăguş, Hira lu Lade şi Hira Cuţii lu Ţăzar, au fost aduse pentru a cânta o singură melodie! Şi pentru 7 feţe de discuri, în 1933 au fost aduse 9 informatoare, din Făgăraş, Gorj, Bucovina şi Basarabia. Işi poate da fiecare seama de greutatea unui asemenea lucru, de buna cunoaştere a acestor informatori şi de calitatea cercetărilor făcute în prealabil.

Este drept că efortul Societăţii Compozitorilor este răsplătit. Am avut prilejul să aud aceste discuri şi nu pot uita impresia ce mi-au făcut glasurile şi cântecele lungi ale unei Maria Arbagic, Parasca Grămadă sau Uliţa Bubai. Sunt fără îndoială cele mai desăvârşite înregistrări pe care le-am auzit, a unor bucăţi de o autentică frumuseţe ţărănească. Şi tocmai pentrucă sunt eu însumi cercetător al vieţii săteşti, îmi dau seama de nepreţuita lor valoare. Inregistrări bune de melodii proaste, sau înregistrări proaste de melodii bune, am mai auzit. Sau în cazul când şi melodia şi înregistrarea erau bune, cum de pildă e cazul înregistrărilor de muzică exotică sau de muzică spaniolă, era vorba de înregistrarea unor profesionişti ai muzicii. In discurile Societăţii Compozitorilor Români, însă, sunt înregistraţi chiar ţărani, ceea ce nu este un lucru nici uşor, nici lipsit de importanţă.

Pentru a da seama mai desăvârşit de ce importanţă anume are această arhivă de folklor, datorită iniţiativii lăudabile a Compozitorilor români, spiritul lor practic care a ştiut să strângă şi fondurile necesare activităţii lor culturale, precum şi a priceperii deosebite a conducătorului ei, reproducem câteva date din raportul pe care această societate l-a trimis drept răspuns la chestionarul Institutului Internaţional de Cooperare Intelectuală.

Arhiva, la 13 Martie 1933, se compunea din două fonduri: un fond principal, alcătuit din 5.460 de melodii înregistrate pe cilindre, discuri și filme sonore, și din 457 de transcrieri după fonograme; un al doilea fond, auxiliar, de 1.673 de melodii provine din diverse colecții, unele notate direct după auz, altele fiind înregistrări pe suluri, însă provenind dela informatori insuficienți, de pildă oameni culți cântând arii populare, etc. Este deci mai mult un fond de achiziții întâmplătoare.

In total depozitul Arhivei cuprindea 7.590 de melodii, evident cu toate informațiile suplimentare și studiile de care vorbeam la începutul acestei dări de seamă. Județele de unde s'au cules aceste melodii sunt următoarele:

Oltenia: Gorj, Mehedinți, Vâlcea, Dolj.

Muntenia: Argeș, Brăila, Buzău, Dâmbovița, Ilfov, Vlașca, Teleorman, Muscel, Râmnicul Sărat, Ialomița, Prahova, Câmpulung, Durostor, Tulcea.

Ardeal: Făgăraș, Bihor, Alba, Cluj, Hunedoara, Mureș, Năsăud, Odorhei, Sibiu, Someș, Târnava Mică, Sălaj, Maramureș, Arad, Brașov, Târnava Mare, Turda.

Basarabia: Hotin, Orhei, Soroca, Tighina, Cetatea Albă, Lăpușna.

Moldova: Bacău, Putna, Fălciu, Neamț.

Bucovina: Câmpulung.

Intreg acest material este organizat într'un catalog provizoriu, care de sigur nu este cel care va servi la prelucrarea informațiilor, dar care de o cam dată este excelent pentru a putea regăsi repede melodia de care ai nevoie și a-ți da seama de ce anume există cules în anumit gen sau regiune.

Adăogăm că la această colecție se adaugă o serie de discuri vechi din comerț în legătură cu muzica populară și o excelentă bibliotecă de specialitate.

Arhiva de folklor nu are decât un singur defect: acela că nu vine mai nimeni să o cerceteze. Folkloriștii noștri trebue să recunoască un fapt: greutatea nu le vine din pricina unei supra abundențe de material informativ. Știu că boala cea gravă a folkloristului român este aceea de a se codi la munca directă pe teren. Mi-a fost dat să văd cercetători foarte pricepuți ai textelor populare scrise (de către alții), care te puteau lămuri foarte bine în cercul restrâns care le forma preocuparea, dar care de pildă nu auziseră în viața lor cântându-se un cântec bătrânesc și ascultau fermecați la executarea vie a unuia din textele acelea pe care erudiția lor librescă se acumulase impresionant. Să vie măcar aceștia să consulte Arhiva Compozitorilor. Până și filologii au ce învăța acolo: dovadă ne stă d-l Al. Rosetti care a folosit această Arhivă în unele din studiile Domniei-Sale.

Să vie, cu atât mai mult cu cât această Arhivă, datorită unei inițiative pur private, își face un punct de onoare în a ajuta, pentru binele obștesc, o muncă pentru folklorul românesc pe care alții — de pildă Academia — o părăsesc din ce în ce mai mult.

HENRI H. STAHL

CĂRŢI

M. SORBUL: O IUBEŞTI?

Romanul astăzi este literatura cea mai căutată. Este, din capul locului, o nedumerire care se ridică cu toată legitimitatea anume: « Cum se împacă ritmul febril, accelerat, al vieţii noastre cu o lungă povestire, cu genul epic, cel mai revărsat dintre genurile literare ?».

Ce explicaţie să dăm acestei preferinţe a romanului, într'o vreme când viteza a anulat ideea de timp?

Aproape toate genurile literare sufăr pecetea epocei noastre: lirica este o împletire de imagini abrupte, drama e redusă la trei acte, singur romanul e nealterat ca lungime, modificat însă ca concepţie.

O explicaţie a preferinţei romanului este nevoia cetitorului de a evada din real în lumea iluziilor. In epoca aceasta a maşinilor, a mişcării automate, a aeroplanului, a marilor probleme economice, sufletul omenesc turburat de greutăţile vieţii simte necesitatea peregrinării în altă lume, a ficţiunilor ideale. Iar romanul modern simţind această cerinţă psihologică tinde să nu devie o povestire de un vaporos romantism, ci o idealizare a vieţii reale, păstrându-şi totuşi rigoarea plantei, eşită din pământ.

Cu aceste consideraţiuni ne apropiem de romanul d-lui M. Sorbul.

Titlul romanului, o propoziţiune interogativă: O iubeşti? presupune dela dela început o intrigă amoroasă, dar ne depărtează de marile romane balzaciane, care purtau titlul numele personajului principal.

De sigur, nu din lipsa unui personaj, ci mai ales din setea de noutate a titlurilor.

Berescu Aurel, un burghez liniştit, care-şi petrece timpul la restaurant, cafenea şi cameră mobilată, ceteşte seara în ziar, că un coleg de şcoală al lui Vasile Oprişan a fost ucis de un automobil, pe când traversa o stradă. Nemai văzându-l de aproape 30 de ani, cum nu ştia nimic despre el, moartea aceasta l-a impresionat. S'a interesat dacă fostul său coleg de liceu este scriitorul de frunte Vasile Oprişan, mort într'un regretabil accident de automobil şi s'a convins că el este. I-a cumpărat toate volumele şi cu ele sub braţ a colindat pe unde aflase dela Ispas, chelnerul dela Cafeneaua Şelari, că se ducea Oprişan: Terasa Oteteleşanu, Calea Victoriei etc.

Scrie pentru el un poem: « Florile » pe care îl publică revista « Zori de Zi » revistă, la care scria Oprişan. Dintr'o timiditate şi modestie până la absurd, nu numai că nu semnează poemul, dar pseudominul nu este decât anagrama lui Vasile Oprişan, Elisav Prioşan. Pentru a fi mai aproape de Vasile Oprişan se duce cât de des la mormântul lui presărând flori şi stând de vorbă — ca să zic aşa — cu Oprişan. La mormântul lui cunoaşte pe d-na Oprişan, o femeie

frumoasă și elegantă și se apropie amândoi prin această iubire comună: Vasile Oprișan.

Aurel Berescu, acum scriitorul Elisav Prioșan, ca să împece și mai mult sau, ca să mulțumească și mai mult pe decedatul V. Oprișan, ar vrea să fie protectorul familiei lui: al doamnei și celor două fetițe. Se mută în pensiune la d-na Oprișan din casa lui M-me Popescu, unde locuise opt ani.

Aci se începe o idilă de dragoste sub umbra lui Vasile Oprișan. Când însă doamna simte că ar putea să-l iubească serios pe Aurel Berescu își scrie o anonimă în care arată imoralitatea în care trăește cu Berescu și cum profanează memoria soțului ei. Aurel Berescu se reîntoarce la vechea lui cameră mobilată. Ii scrie în să d-nei Oprișan că dacă în timp de trei zile nu-i răspunde, se va sinucide. Vine în casa lui d-na Oprișan și după o discuție aprinsă, el se decide ca mai înainte de a locui în casa d-nei Oprișan, să mai vadă mormântul lui Vasile Oprișan. Aci îl întâlnește o studentă, admiratoarea lui, care-i dă « rendez-vous » în Cișmigiu. Aurel Berescu, în loc să plece la d-na Oprișan, care-și sacrifica o situație, se îndreaptă către Cișmigiu.

Acesta este cuprinsul romanului. Observăm aici ca și în « Patima Roșie » anume nedumeriri, inadvertențe psihologice. D-l Sorbu este un mare analist sufletesc dar tema pe care o susține depășește puterile sale artistice. D-sa crede că un mort, mai ales dacă e și scriitor, influențează atât de mult asupra unui om, încât îi înlătură categoric personalitatea lui proprie, dându-i personalitatea defunctă a scriitorului. Așa cum în stare de hipnoză, un mediu trăește și ascultă de comandamentele hipnotizeurului, tot astfel Aurel Berescu este fantoma lui Oprișan, care activează prin el. El, poetul defunct, îi revarsă în sufletul lui Berescu și talentul de scriitor și dragostea de familia lui, de casa lui. Intre Berescu și Oprișan este o comunicativitate eterică, diafană care scapă cetitorului, dar care este singurul mobil puternic de toată acțiunea ce o face Aurel Berescu. Un om timid, cu o senzibilitate femenină, fără orientări definitive în vieață, este subjugat de memoria mortului. El scrie, fiindcă vrea mortul, căci el nu este scriitor. El iubește, fiindcă mortul poruncește.

Iată o convorbire între directorul « Zorilor de Ziuă » și Aurel Berescu. Berescu se plânge că mortul din gelozie a scris anonima d-nei Oprișan.

— Eu încă nu te socotesc nebun, grăi totuși criticul și de aceia îmi permit să te contrazic... « Cum ar putea un biet mort să mai scrie »?

— Prin altul... Mediile sunt o realitate sau nu?

— Da și nu.

— Eu ce am fost până acum, decât un mediu? argumentă cu toată convingerea Berescu... Gândiți-vă numai la apariția mea în Cercul « Zorilor de Ziuă ». Scrisul meu întârziat, dragostea neașteptată pentru un coleg, ce nu-l văzusem de aproape 30 de ani. Imboldul ce vi l-am dat să luați inițiativa unui monument. Patima mea dezinteresată de a-i ajuta familia și câte altele!...

Insă dacă în știință sunt lucruri care nu se pot explica ci numai constata, nu tot astfel este în literatură.

Aici toate se văd și personajele sunt transparente ca sticla, în care vedem cum se rostogolește fiecare mecanism uman.

D-l Sorbu nu ne-a putut lămuri acest proces de hipnoză, așa că domnia sa plimbă între str. Popa Tatu și Basarabia fantome nu oameni cu înălțări și scăderi omenești.

Le savant dit: Comment? Le penseur dit pourquoi? zice V. Hugo într'una din poeziile sale, admiţând că poetul poate fi un gânditor, dar nu un savant. Romanul zice Guyau povesteşte şi analizează *acţiuni* în legătură cu *caracterul* ce le-a produs şi cu *mediul* social sau natural în care, ele se manifestă. Romanul psihologic nu este complet, decât dacă ajunge, într'o oarecare măsură, la generalizări *sociale* şi omeneşti ».

Aurel Berescu nu este o voinţă fermă care va învinge sau se va frânge, ci un timid, un suprasensibil care trăeşte pentru o idee, Vasile Oprişan. Dar nu e motivat suficient această contopire sufletească între erou şi obiectul către care tinde. De aceia e un caracter izolat, unic, fără a oglindi umanitatea într'un caz particular.

D-na Oprişan este o neconsolată. Este stăpânită de o singură durere: pierderea soţului.

Se luptă ca Andromaca între sentimentul de înaltă demnitate soţie şi mamă, respectul soţului şi amorul ce începe să-l simtă pentru Berescu.

Redusă la gesturi schiţate, fără declanşare de pasiuni, ea îţi face impresia unei călugăriţe, care se osândeşte şi se pedepseşte amarnic pentru puternice motive etice burgheze, dar sărace în sugestiuni artistice.

Mai reali, mai oameni sunt personajele secundare din romanul d-lui Sorbul: Mirescu, Madame Popescu, Ispas, Despi, Ralu, etc.

Romanul are descrieri de un realism robust, pe care le găseşti mai ales la romanele cu cheie.

Acţiunea se petrece în zilele noastre, pe străzi cunoscute, prin localuri ştiute, decât nu se plimbă, nu aleargă oameni, ci fantome. Pasiunea umană, care rostogoleşte vieţile omeneşti, care dă naştere la conflicte interne sau externe de mare rezonanţă, lipseşte în romanul d-lui Sorbu.

Nu tăgăduesc analiza psihologică, minuţioasă, veridică a timidului, a omului fără voinţă fermă.

Este atât adevăr sufletesc în psihologia omului inadaptat în vieaţă, că-ţi sugerează ideea unei *autobiografii* sufleteşti, dar premiza dela care porneşte este discutabilă.

D-l Sorbu este un povestitor abil, variat, abundent, duce acţiunea cu dibăcie, motivează gesturile mărunte dar e greu să împământeneşti o idee abstractă de o aşa de mare proporţie: hipnotismul morţilor.

Romanul d-sale e cel mai frumos răspuns însă romanului lui Lawrence, care reprezintă forţa cosmică a omului, pe când aici este abnegaţia, dezinteresarea, eticul reprezentate într'un singur om: Aurel Berescu.

C. GEROTA

« PATMOS », ŞI ALTE ŞASE POEME, de ILARIE VORONCA

Priveam pe una din paginile interioare ale copertei cărţii din urmă a lui Ilarie Voronca, înşirarea volumelor pe care, din 1923 şi până azi, le-a făcut să apară. Sunt zece culegeri de versuri şi una de proză, unsprezece volume, din care doar unul a fost publicat de grija unei edituri; celelalte toate sunt doar rodul tenacităţii poetului însuşi în a-şi sacrifica economiile pentru a pune în literă tipărită expresia sufletului său. Şi socotesc că lista acestor volume, cu înfăţişarea ei de a spune « je maintiendrai », reprezintă o autentică şi puternică mărturisire de credinţă poetică, impresionantă în sinceritatea ei minunată.

Al douăsprezecelea volum al lui Ilarie Voronca, acest « Patmos », este, cred, o etapă în viaţa de poet a acestui om care reprezintă, el singur, o atitudine aparte în lirica noastră de azi.

Am avut ocazie să mă ocup de poezia lui Voronca şi în alte dăţi. Ca şi alţii am lăudat puterea sa exuberantă de a crea imagini, de a vedea lumea sub un necontenit joc de raportări, de corespondenţe neaşteptate, uluitoare.

Dar am deplâns lipsa unei axe în jurul căreia să graviteze dansul de stil al acestei cascade de imagini. Un volum de Voronca era o simplă înşirare a propriilor sale unelte. Lirismul redus la înfăţişarea pură şi simplă a mijloacelor sale de expresie, a elementelor tehnicei sale. Şi, insistent, am cerut lui Voronca să-şi disciplineze viziunea, să pună această lume de a doua a imaginilor în funcţie de o lume dintâi, a unor teme pe care imaginile să aibă rostul de a le sugera, de a le încercui treptat conţinutul.

Ei bine, « Patmos », realizează astăzi acest deziderat necesar pentru destinul poetului nostru. Eflorescenţa acaparantă de imagini apare strânsă în frâu. Mijlocul de expresie nu mai e scop în sine, firul unei atitudini în faţa vieţii, a unei viziuni a lumii începe să se precizeze, învăluit doar în haina imaginatică şi nu redus propriu zis la ea.

In curând poetul Voronca se va putea defini complet. Vom putea, de acum suntem siguri, şi ne bucură, — să-i analizăm nu numai talentul de a crea imagini, ca până acum, dar şi sentimentul lumii, concepţia de vieaţă, temele dominante ale preocupărilor, miezul operei, aşa cum se degajă din coaja strălucitoare a poemelor sale.

Pentru a ilustra acest nou aspect poetic al lui Ilarie Voronca, aş putea cita multe pasagii semnificative. Mă mulţumesc să citez acest poem, în care totul e pus în slujba evocării delicate, a unei stări sufleteşti perfect precizate, şi care, dacă nu e dintre cele mai realizate, reprezintă însă foarte bine modalitatea nouii disciplinări a poetului, felul cum jocul imaginilor se tempereazā, şi poate chiar schiţează o atitudine, în fondul ei :

Intr'o dimineaţă întâia oară pe străzile unui oraş
Tu, călător abia sosit pe străzile unui oraş
Ai lăsat marea în port ca pe-o valiză plină cu unelte şi haine de călătorie
O! cum mai strălucesc vitrinele, obrajii, anotimpurile

Treci atât de invizibil atât de transparent printre localnici
Fără să-ţi pese de graba lor, de bucuria sau de tristeţea lor,
Intr'o dimineaţă călător abia sosit pe străzile unui oraş,
O! Cât de proaspăt sună vocile. O! Dulceaţă a unei lumi fragede.

Sunt cristale şi flacări. In chioşcuri
Muzici albe şi ape minerale între priviri plutite,
Părul femeilor se apropie sau se depărtează ca o altă zare,
Atât de liber, hohot de râs, spumă printre aceşti localnici.

Tu, străin, nu te închini în temple, nu gâfâi în ateliere,
Nu calci furiş pe dinaintea Domnului Contra-maistru, Domnului Director.
Nu aştepţi ceasul să sune o întoarcere grăbită, tristă,
Tu singur în acest oraş plutind ca o mireasmă sălbatecă adusă de vânturi.

Sunt şi ganguri răcoroase şi squaruri cu nisipuri solare.
Şi tramvaie cu clinchetul limpede şi băcănii cu fructe exotice
O! Fanfare, mulţimi fastuoase. O! heralzi şi mărfuri strălucitoare,
Intr'o dimineaţă, întâia oară pe străzile unui oraş.

(Oraşul fără nume)

Alături cu « Destin », admirabil realizatul volum al d-rului Voiculescu, şi de « Bulgări şi stele », de N. Crevedia, despre care vom scrie în viitor, « Patmos » e singura mărturie poetică de preţ din ultimul timp.

ION I. CANTACUZINO

Nota. — Semnalăm apariţia romanelor: « *Velerim şi Veler Doamne* » de Victor-Ion Popa şi « *Don Juan Cocoşatul* » de Ion Călugăru. Ne vom ocupa de ele în numărul viitor.

i. i. c.

IDEI, FAPTE, OAMENI

ACTUALITATEA JUNIMISMULUI

Martie 1867...

Câţiva ani după întâia Unire...

Un şir de evenimente istorice au schimbat brusc înfăţişări, moravuri, structuri psihologice şi cadre sociale, au rupt şirul trecutului şi au aruncat deasupra vechilor aşezări şi a vechei mentalităţi conştiinţa unei schimbări, ideea unei înnoiri.

Aprigă de a se încadra în formele nou dobândite, societatea se leapădă de propriul ei chip, priveşte nesăţios în afară, primeşte orice drept bun, adoptă desordonat şi necontrolat, se vrea pe sine turnată în tipare noui. Oricare. Oricum.

Fără a încerca o înţelegere justă a fenomenelor din jur, fără a căuta o cunoaştere precisă a realităţilor, încercăm să ne încorporăm forţat destinelor universale.

Dintr'o totală lipsă de spirit critic, forma depăşeşte fondul încă nedobândit.

In acelaşi timp conştiinţa bruscă a propriei noastre personalităţi istorice, noua importanţă a Statului, biciuesc amorul propriu şi provoacă îngâmfarea. Modelele pe care le vrem imitate ni se par curând întrecute. Vertiginoasa evoluţie politică ne pare a fi fost urmată de o egal de rapidă evoluţie culturală. Involuntar publicul are credinţa că trebue să fim egalii culturali ai culturilor vechi, inexperienţa de selectare a masei consideră geniale orice banalităţi cuprinse în colosala supraproducţie literară.

Dintr'o totală lipsă de spirit critic, confuzie a valorilor.

Marile principii ale junimismului apar ca o trezire a conştiinţei. Ele se înfăţişează astfel drept cadrele cerute pentru îndreptarea haoticelor vremuri:

Proclamarea primatului lucidităţii; *intronarea spiritului critic*; *necesitatea cunoaşterii precise a realităţilor*, *lupta împotriva formei fără fond*, *ierarhizarea valorilor*, formează axele esenţiale şi necesare ale epocii...

Ianuarie 1934...

După 67 ani aspectele culturii româneşti sunt aceleaşi.

Inaintea noastră, a celor de azi, aceleaşi înfăţişări desordonate ca şi în ochii înaintaşilor noştri, pe care niciunul din noi nu i-a cunoscut.

Câţiva ani după războiul mondial şi Unirea cea mare...

Intr'o uriaşe convulsiune lumea s'a prefăcut din adâncime. Valorile pe care vechile structuri se rezemau, s'au prăbuşit pe rând, în ritmul precipitat în care se preschimbau destinele omenirii.

In locul lor o nouă spiritualitate încearcă să-şi afle coloana vertebrală. Viaţa îşi caută un nou sens.

Dar nelămurirea pluteşte în jur. Curente de idei, valuri de soluţii, se succed vertiginos, dispar tot astfel.

Pentru noi, astăzi, se pune deopotrivă problema regăsirii unui suport spiritual, — în clipa când idealul naţional, satisfăcut, îşi seca temporar resursele de activare, — problema unei structuri echilibrate de dat statului şi societăţii, în urma prefacerilor istorice, — problema găsirii unui sens şi unui rost culturii noastre.

In faţa acestor probleme, printr'un neaşteptat paradox, ne aflăm tot atât de nepregătiţi astăzi cum am fost şi în atâtea alte momente istorice. Ritmul împrejurărilor istorice depăşeşte din nou capacitatea noastră de restabilire a unui echilibru interior.

Şi astfel, lipsiţi brusc de suport, căutăm în afară reazămul care lipseşte culturii noastre. Şi azi ca şi altă dată, adoptăm la întâmplare tot ceea ce aiurea pare o soluţie, fără a cerceta dacă împrejurările permit. Orice, oricum.

Din lipsă de spirit critic forma depăşeşte din nou fondul.

Şi fiindcă din nou simţul personalităţii noastre istorice ca Stat a fost biciuit, fiindcă astăzi planul universal e mai lesne amestecat punctului de vedere particular, visăm mai mult decât oricând o integrare, pe plan de egalitate, în cultura universală, şi fără să căutăm a cerceta exacta înfăţişare a fenomenelor, fără să folosim o judecată calmă şi esenţială, ne grăbim să glorificăm tot ceea ce pare apt să satisfacă aceste veleităţi, supraevaluând mai totdeauna valoarea realizărilor noastre. De nu ar fi altfel şi încă supraevaluarea aceasta ar exista în felul în care ne simţim totdeauna mulţumiţi cu realizări imperfecte, fără să încercăm să le depăşim.

Dintr'o totală lipsă de spirit critic ne aflăm din nou în faţa unei epoci de confuzie a valorilor.

Dincolo de temporalitatea existenţei ei istorice, « Junimea » ne dă şi pentru vremea de azi soluţiile marilor principii care acum 70 de ani au îngăduit o clarificare a unor condiţiuni analoage.

In faţa vremilor de haos se cere din nou *să proclamăm primatul lucidităţii.* Să renunţăm la entusiasmul steril, la lauda necugetată, la aprobarea integrală dată oricărei realizări imperfecte. *Să intronăm din nou domnia spiritului critic,* care să nu socotească nimic drept bun înainte de prealabilă şi atentă cercetare. Să punem deci la baza culturii noastre *necesitatea cunoaşterii precise a realităţilor* ce ne înconjoară, a fenomenelor sociale, a împrejurărilor politice, a proceselor culturale, a creaţiunilor artistice. Astfel vom putea din nou duce atât de necesara *luptă împotriva formei fără fond,* împotriva înfăţişărilor adoptate fără să fie cerute de necesităţile organice ale culturii noastre. Fără a refuza altoiul generos al înţelegerii contrarilor, care să ne ducă la rodul cel mai bun, îl cerem crestat în trunchiul autenticelor realităţi autohtone, crescut armonic din seva propriei noastre spiritualităţi. Şi în lumina acestui spirit critic să procedăm de grabă la *o ierarhizare a valorilor* de nu chiar însăşi la *reîntronarea ideii de valoare.*

Peste decenii, cei de eri şi cei de azi se regăsesc astfel, firesc şi necesar, pe aceleaşi mari drumuri ale Junimismului...

i. i. c.

I. G. DUCA

Frângerile soartei curmă adesea atât de neaşteptat şirul firesc al vieţii omeneşti încât, iată, acum când ne putem închina şi noi, aci, înaintea celui ce a fost I. G. Duca, însăşi amintirea năprasnicului său sfârşit nu mai e proaspătă.

Mersul neîncetat, grăbit, spre mai departe, şi-a reluat ritmul fără sfârşit, viaţa s'a angrenat din nou, fără sguduiri aparente, în alte forme, iar cuvântul nostru de pios omagiu sună, fără să vrea, cu mare întârziere.

Dar, desprinşi de cumplita impresie a clipei dintâi, putem privi figura celui pe care destinul l'a făcut să intre în Istorie învăluit în giulgiul sacrificiului de sânge, în lumina ei cea adevărată.

Şi gândul mi se poartă către omul de cultură care a fost Ion Duca... S'au spus multe despre el, ca orator, ca scriitor, ca înfăptuitor de cultură. Mă gândesc însă la pătimaşul iubitor al ei care a fost omul acesta, de o atât de autentică fineţă intelectuală, a căruit ultimă imagine pe care mi-o amintesc este aceea a unui ins modest îmbrăcat, venit pe jos într'o librărie mică dar cu cărţi preţioase, şi alegând, liniştit, senin, după ochelarii de om studios, o carte pentru lectura serii aceleia...

Vă mai amintiţi articolul cu care se inaugura «Flacăra» lui Banu, acum peste douăzeci de ani, câţiva ani înainte de Războiul Unirei noastre? Se chema «Un vis» şi era iscălit I. G. Duca. Şi cuprinsul său, care cred că a apărut ciudat, inactual, incredibil, pe vremea aceea, se luminează abia azi de adevăratul lui sens, luminează abia azi fizionomia sufletească reală a omului.

In mijlocul vâltoarei care deja începuse, de chemări naţionaliste, de înfrigurări patriotice şi iredentiste, printre discursurile care cereau să ne mişcăm pentru a realiza unitatea naţională, atunci când toată lumea îşi punea doar problema dacă trebue sau nu, — şi cum se va putea — să realizăm unitatea, I. G. Duca, privind peste vremi din înălţimea curată a unui alt ideal, se întreba: « Să ne gândim ce se va întâmpla în ziua când Unirea va fi fapt împlinit. Ea trebue să se realizeze, se va realiza. Dar apoi? » Şi analizând lucid destinul ţării acesteia, aşa cum istoria, aşezarea şi sufletul său i-l impun, conchidea: « Nu vom putea deveni, după ce idealul naţional se va realiza, nici o forţă colonială, nici un stat imperialist, nici un mare stat industrial. Menirea noastră ne dă ca ideal nou, pentru vremea aceea, cultura. Viitorul nostru ideal naţional este acela de a fi un stat cultural ».

Minunată înălţime a punctului de vedere, admirabil, just, reconfortant ideal. Vremile n'au îngăduit — şi oamenii, poate — ca el să devie încă fapt. Dar I. G. Duca, cel care cel dintâi, profetic, îl proclamase, ajunsese acolo de unde să-l poată promova şi în fapt. Dragostea sa fanatică pentru cultură nu aştepta decât să se valorifice. Şi destinul a fost odată mai mult nedrept, şi prin aceasta, sfâşiind vălul vieţii celui dintâi dintre oamenii de stat români cari înălţaseră în ochii acestei ţări, drept idéal, cuvântul lumină: cultură...

i. i. c.

HANS WAIHINGER

Ziarele aduc vestea morţii lui Hans Waihinger, filosoful german bine cunoscut. Waihinger moare în vârstă de 81 de ani.

Unii credeau despre el că murise de mult, deoarece o bună parte din activitatea sa filosofică are loc în veacul al XIX-lea. Şi într'adevăr, Waihinger, prin munca sa probă şi prin temeinicia gândirii lui, intrase de mult în istorie. Dar ceea ce făcea figura sa mai îndepărtată, era faptul că, prin spirit, aparţinea veacului al XIX-lea, pe care n'a reuşit niciodată să-l depăşească.

Neokantian din a doua generaţie (prima fiind cea a lui Lange), Waihinger scrie în tinereţe o lucrare intitulată « Hartmann, Dühring, Lange » (1876). Apoi pune bazele lucrării sale capitale « Philosophie des Als Ob » pe care abia după decenii întregi de muncă o va publica (1911). Acest sistem ficţionalist, în care toate valorile filosofice sunt « ca şi cum » -uri, a impresionat la apariţia volumului, dar a fost curând depăşit.

Cea mai valoroasă contribuţie filozofică a lui Waihinger este masivul său « Kommentar » în 2 vol. asupra lui Kant, precum şi întemeierea preţioasei reviste de filozofie « Kant studien ».

c. n.

15 ANI DELA UNIRE

La 1 Decemvrie s'au serbat 15 ani dela Unirea provinciilor alipite. Prilejul este binevenit pentru a încerca un mic bilanţ al timpului scurs dela emoţionantele clipe din Decemvrie 1918 până în zilele noastre. Când îţi mai aminteşti frumoasele discursuri, lacrămile scurse de bucuria evenimentului ce depăşea cele mai utopice visuri, turneele triumfale şi cuvintele mari ce se rosteau în toate colţurile şi în orice ocazie şi le alături atmosferei de mutuală neîncredere cu care se privesc acum « fraţii », prin diversele provincii, acuzaţiilor reciproce, — în cari titulatura de « ardelean », sau « regăţean » a devenit aproape o insultă — într'un cuvânt întregei atmosfere din prezent, mulţumeşti Domnului că a lăsat bunul obicei al aniversărilor pentru ca măcar odată pe an să redevenim români. Din nefericire însă şi această zi nu are decât 24 de ore, iar anul are de 365 de ori mai multe. Şi dacă nu ar fi decât atât...

Ziarul « Viitorul » anunţă cu deosebită satisfacţie că înfine după cincisprezece ani dela unire Sibiul are un primar român. In acelaş oraş nu se găsea acum câteva luni un loc de cinste pentru o statuie a lui Şaguna! La Sibiu, oraş situat în plin centru românesc! Şi aceasta se petrece nu numai la Sibiu, dar şi la Braşov şi la Cluj, la Cernăuţi şi în toate oraşele din Ardeal şi Bucovina. Iată, la Cernăuţi acum câteva luni strada Mareşal Pressan a fost botezată — dacă se poate spune — Mayer Ebner. Şi credeţi că numai în Ardeal? In Basarabia ziarele locale apar în limba rusă în frunte cu organele oficiale al partidelor politice româneşti. Chişinăul nu are încă după cincisprezece ani de stăpânire românească un singur ziar scris în limba noastră a tutulora... In toate nouile provincii ziarele apar în limbi străine, exceptând evident ziarele în care românii se insultă unii pe alţii.

Duceţi-vă în nouile provincii şi încercaţi să vă înţelegeţi cu băştinaşii în limba noastră curentă! In cazul — fericit — în care va binevoi să vorbească limba noastră nu veţi înţelege, absolut nimic. Vă veţi putea închipui că vă găsiţi în faţa unui esperantist, poate, dar în niciun caz în faţa unui cetăţean român ce vorbeşte limba statului său.

Să nu-i acuzăm pe ei, ar fi şi inutil şi falş. Noi şi numai noi, suntem adevăraţii vinovaţi. Cu ce sunt ei de vină dacă noi nu putem găsi în bugetul nostru cele câteva milioane necesare pentru editarea — de către stat nu de guvern — a unor ziare locale româneşti în nouile provincii, ziare care indiferent de politică şi pe deasupra ei să reprezinte punctul nostru de vedere permanent naţional — iar nu temporar politic, — care să încerce românizarea şi naţio-

nalizarea, nu a minorităţilor, căci experienţa noastră de sub jugul ungar ne-a fost suficientă — ci a conaţionalilor noştri, ziar care să-i înveţe încetul cu încetul să vorbească româneşte, — iar nu păsăreasca pe care o practică cu toţii cei de dincolo de Carpaţi şi Prut — să gândească şi să simtă româneşte, să-i facă să simtă legătura lor cu ţăranii din fundul Gorjului sau al Muscelului, graţie căreia suntem cu toţii astfel împreună?

Cu ce sunt ei de vină dacă politicianii noştri înainte de a fi români, sunt liberali, naţional-ţărănişti, partizani politici, într'un cuvânt ei în loc să se unească atunci când interesul lor naţional şi de stat o cere, se sabotează unii pe alţii şi se luptă unii cu alţii pentru câştigul celor de altă naţie şi de alt sânge...

Cu ce sunt ei de vină, Doamne, dacă în loc să se facă politică naţională se face politică pur şi simplu...

Strada Mareşal Pressan botezată Mayer Ebner, iată adevăratul bilanţ al celor cincisprezece ani dela Unire...

a. c. t.

SĂRBĂTORIREA D-LUI PROF. P. P. NEGULESCU

Societatea de filosofie a sărbătorit, Duminică 21 Ianuarie, pe d-l prof. P. P. Negulescu, cu ocazia împlinirii vârstei de 60 de ani, în Amfiteatrul Fundaţiunii Universitare Carol I. Un public pe cât de numeros şi ales, pe atât de entusiast, compus din colegi, foşti şi actuali elevi şi admiratori a ovaţionat pe ilustrul profesor într'o atmosferă de prietenească simpatie. Au rostit cuvinte de laudă reprezentanţii Ministerului Instrucţiunii, al Universităţii, al colegilor dela Universităţile din Bucureşti şi Cernăuţi, ai foştilor şi actualilor elevi, şi revistei « Convorbiri Literare ». Toţi au subliniat, cu o sinceră bucurie, meritele netăgăduite ale unei munci rodnice şi dezinteresate, desfăşurată în preocupările filosofice şi în viaţa politică; în această din urmă mai ales în calitate de ministru al Instrucţiunii Publice şi preşedinte al Adunării Deputaţilor. Sărbătorirea de Duminică a fost pentru d-l Negulescu scadenţa celor 60 ani de viaţă, din care aproape 40 de ani de viaţă publică. Căci, după afirmaţiile d-lui prof. Al. Tzigara-Samurcaş, în omagiul adus din partea « Convorbirilor Literare », d-l Negulescu a început să scrie în preajma vârstei de 20 de ani. Era atunci o luptă între două curente. Unul, susţinând arta clasică, reprezentat prin cumpătatul Titu Maiorescu; celălalt, propovăduind arta cu tendinţe, născută din preocupările politice ale lui Dobrogeanu-Gherea. In lupta aceasta d-l Negulescu, prin articolele sale pe cât de fragede pe atât de documentate, publicate în bătrâna noastră revistă, a hotărît victoria de partea lui Titu Maiorescu, ajutând la triumful artei clasice în detrimentul celeilalte, atât de păgubitoare.

Din cei 40 de ani de viaţă politică, d-l Negulescu are treizeci şi şapte de ani în profesorat, în specialitatea filosofică. Rezultatul muncii din acest îndelungat, nu ştiu dacă tot atât de tihnit, timp, a fost în deobşte recunoscut cu această impunătoare ocazie. Dar mi se pare că d-l Negulescu tocmai pentrucă are aceată excepţională pregătire, care fără îndoială este rezultatul unei munci considerabile, are încă o misiune capitală de îndeplinit. Intr'adevăr, în răspunsul atât de elocvent dat oratorilor, sărbătoritul a mărturisit că n'a putut să creeze o doctrină personală în filosofie, dându-şi seama de tinereţea acestui

studiu. Argumentele aduse de d-l Negulescu în susţinerea tezei de mai sus au fost convingătoare, dar aş îndrăzni totuşi să nu fiu de aceeaşi părere. Credinţa mea este că fiecare generaţie are datoria să clădească atât cât o minte omenească luminată poate prinde din imensitatea fenomenelor naturii. Nimeni nu va putea vreodată să prindă cu mintea lui un sistem *garantat* imutabil, afară numai de o fiinţă supra-omenească. Dacă fiecare generaţie îşi dă contribuţia sa la construirea unui sistem, ale cărui dimensiuni sunt şi rămân veşnic necunoscute, se ajunge la realizarea progresului, singurul care interesează din punct de vedere practic.

D-l Prof. P. P. Negulescu, care prin pregătirea sa temeinică în filosofie, a reuşit să-şi lămurească toate sistemele filosofice de până acum, şi în special să înlăture erorile care le şubrezesc, are nu numai autoritatea, dar şi datoria faţă de generaţiile viitoare să-şi spue cuvântul, fără preocupări de durata valabilităţii sistemului ce va construi.

Sper că la încheierea bilanţului provizoriu, cu ocazia împlinirii vârstei de 80 de ani, cu părul înălbit de vremi, voi putea mulţumi d-lui prof. Negulescu pentru contribuţiunea preţioasă ce va da şi de aci înainte la progresul filosofiei româneşti.

d. c.

LIPSA SIMŢULUI ISTORIC

Deşi două luni au trecut de când s'au închis expoziţiile Brâncoveneşti care, la Archive şi la Academie, au comemorat pe Domnul prea creştin, totuşi nu e niciodată prea târziu să subliniezi importanţa învăţămintelor de tras din aceste manifestări.

Dacă expoziţia dela Academia Română se arăta săracă, neaşteptat şi dureros de săracă într'un domeniu în care în mod excepţional s'ar părea că urmele trecutului nostru istoric nu s'au pierdut încă cu totul, vânturate de neîngrijirea oamenilor şi vitregia vremurilor, expoziţia dela Muzeul Arhivelor Statului desvăluia, dimpotrivă, cel puţin o vagă indicaţie din toată splendoarea magnifică a epocei Brâncoveneşti.

Dar aceste două şi atât de deosebite înfăţişări, una săracă, alta neaşteptată în splendoarea ei, chiar bănuită, se reduc în definitiv la aceeaşi tristă constatare.

Intr'o parte trecutul istoric e ignorat. In cealaltă parte el se arată ascuns, necunoscut. In amândouă deci răzbate dureros incapacitatea de valorificare a ceea ce ne-au lăsat vremurile care au fost de strălucire şi mărire.

Pentru cel care, la Arhivele Statului, putea compara o diplomă a Impăratului Austriei atot puternice, — manuscris sărăcăcios, lipsit de artă şi de inspiraţie în decoraţiuni, banal în înfăţişarea literei, — cu o diplomă din vremea lui Şerban Cantacuzino sau Constantin Brâncoveanu, — manuscris bogat în inspiraţiunea decoraţiunei, original şi somptuos în varietatea dispoziţiei caligrafiei — apărea deodată, luminos, adevărata amploare, rangul real la care se aşeza, în atmosfera vremei de atunci, ţara aceasta al cărei trecut nu-l cunoaştem.

Căci pe când urmele trecutului altor ţări, pios păstrate în muzee, exaltă în permanenţă, prin integrarea adesea forţată în traectoria unui destin de grandoare, sentimentul demnităţii istorice a naţiei, moştenirile noastre, adesea mult mai

de preţ decât acelea, — şi mai de preţ mai ales fiindcă sunt mai puţine, — zac uitate, necunoscute, nevalorificate. Toate aceste mărturii cari ar trebui să fie pentru noi fermentul permanent al întreţinerii sentimentului demnităţii istorice naţionale, nu parvin să actualizeze niciodată, printre deficienţele prezentului, splendoarea plină de învăţământ a trecutului.

Inceputul unei opere de reeducare a simţului istoric trebue făcut neîntârziat. Cel puţin prin desgroparea şi punerea în valoare, în muzee care prin organizarea lor să fie în adevăr muzee, a rămăşiţelor vremurilor de glorie voevodală.

Şi această operă de renaştere a simţului istoric, ce ne lipseşte atât, va fi şi unul din primii paşi adevăraţi de reeducare a simţului demnităţii naţionale, inconsistent, inexistent, atât timp cât în mintea şi sufletul fiecăruia nu se va înscrie, cu tărie de tradiţie, ideea integrării permanente a momentului actual în destinul mândru al naţiei acesteia.

i. i. c.

« PREMIUL CELOR ŞAPTE »

O admirabilă iniţiativă a d-lui Gusti pentru încurajarea, deopotrivă morală şi materială, a tinerilor poeţi şi esseişti români, era cât pe aci să nu-şi poată realiza scopul îndoit cultural, înecată în eternele intrigi, bârfeli şi lucrături naţionale.

De bună seamă când e vorba de un premiu — cu atât mai mult când e vorba de şapte — nu poţi mulţumi pe toată lumea Dar esenţialul în chestia aceasta este să mulţumeşti cultura românească, să acoperi cel puţin în parte nevoile ei de ajutorare şi încurajare a operilor de valoare.

La 16 Ianuarie, după trei luni jumătate dela publicarea concursului şi o lună jumătate dela închiderea lui, cei şapte membrii ai comisiunii trebuiau să dea o hotărîre în ce priveşte cele şapte volume premiate.

Poate că durata discuţiunilor să pară unora lungă, dar să nu se uite că era vorba de triarea unui material extrem de bogat: aproape o sută de volume de poezii, peste douăzeci de volume de studii şi esseuri.

Despre hotărîrea aceasta până acum nu s'a dat încă niciun comunicat oficial, deşi toată lumea ar vrea să ştie. Totuşi cineva a anunţat la Radio, ziua trecută (în cadrul unei conferinţe) numele celor premiaţi. Ar fi poeziile d-lor Vl. Cavarnali, Eugen Jebeleanu, Horia Stamatu, Dragoş Vrânceanu şi esseurile d-lor E. Cioran, C. Noica, Eugen Ionescu... Aşa să fie?

Nu ne mai rămâne decât să aşteptăm publicarea volumelor premiate pentru a putea verifica dacă, realmente, premiul şi-a ajuns scopul, dacă o operă de valoare a ajuns astfel sub teasc şi în librărie, dacă cei cari au bârfit au avut dreptate...

Iar celor ce n'au avut parte, le rămâne consolarea că, la anul, Fundaţiile Culturale Regale, părinţi adoptivi ai iniţiativei, vor da din nou şapte premii identice.

a. c. t.

UITE ROMANE, NU-S ROMANE!

Ne plângeam de brusca invazie de romane în scrisul românesc. Şi totuşi, iată, « Adevărul » a publicat un concurs dotat cu un premiu important pentru un roman social, însă « Adevărul » a trebuit să amâne data prezentării manu-

scriselor, foarte probabil pentru a aştepta ca un nou răgaz să stimuleze apariţia unui manuscris de valoare. Iar pentru un premiu identic, oferit de « Vremea », am auzit că doar vreo trei, patru volume s'au prezentat, timide şi slăbuţe, ceea ce a determinat şi din partea respectivei edituri o tăcere îndoită în ce priveşte închiderea concursului şi decernarea premiului.

In faţa acestei situaţii întrebarea firească ce se pune este: au secătuit atât de repede resursele noastre de romancieri? Totul n'a fost decât un foc de paie şi ne-am grăbit când am crezut că românul a încetat de a mai fi poet pentru a deveni romancier?

Noi mărturisim că ne-ar părea rău. Nu pentrucă n'ar mai apărea romane atât de multe ci pentru că asta întârziază cu încă mulţi paşi drumul nostru cultural dela o cultură lirică (încă a totputernică: vezi cele 93 volume de poezii prezentate la « premiul celor şapte ») către o cultură de atitudine intelectuală. Şi întârziază acest drum tocmai fiindcă el trece prin etapa de decantare obiectivă a romanului, stadiu premergător, în mersul cultural, atitudinii purificate în ideie a studiului şi a esseului.

i. i. c.

« CONFRUNTĂRI »

Incepând din ultimele zile ale lunii acesteia revista noastră ia iniţiativa organizării unui ciclu de conferinţe, intitulat « Confruntări ».

O personalitate a generaţiei mature şi un reprezentant al generaţiei tinere vor înfăţişa fiecare imaginea ce-şi face despre câte o figură din şirul marilor « Convorbirişti ».

O epocă ce a aşezat gândul şi sufletul său la temelia nouilor forme ale acestei ţări, va retrăi, sub chipul evocat al marilor săi oameni.

Unul din cei ce i-au cunoscut pe Odobescu, Titu Maiorescu, Carp, Eminescu, Caragiale, Lambrior, Creangă, Missir sau Slavici, vor evoca imaginea omului viu, aşa cum le-a rămas întipărită în amintire.

Unul din cei ce nu i-au cunoscut, pentru care omul de atunci nu mai este astăzi viu decât prin opera rămasă pe urma lui, va înălţa în faţa imaginei celui ce a fost, aspectul subt care el mai trăeşte încă, pentru vremea de astăzi, în marile trăsături ale înfăptuirilor sale.

Omul în faţa statuei. Legenda în faţa istoriei.

Cele două imagini confruntate vor măsura concret urma trecerii vremii, amploarea reală a marilor figuri de altă dată.

Şi « Convorbirile » cred că prin aceasta îşi îndeplinesc deopotrivă misiunea de permanentizare a bunurilor definitive ale culturii noastre, şi rostul tradiţional de integrare a acestor bunuri în ritmul vremurilor noui.

i. i. c.

PENTRU O BIBLIOTECĂ A BUCUREŞTIULUI

Incă nu s'a terminat discuţia provocată de scrisoarea d-lui Rosetti cu privire la greutăţile ce se fac cetitorilor bibliotecii Academiei şi se şi anunţă de către conducerea Municipiului hotărîrea de a se înfiinţa o bibliotecă publică a oraşului. Nu ştim întru cât ştirea este adevărată şi nu putem încă şti întru cât punerea în practică va soluţiona realmente această problemă; căci este o ade-

vărată problemă aceea a bibliotecii publice din Capitala Țării românești. Este trist că după peste 70 ani dela înființarea Statului român modern, în timp ce Severinul are o bibliotecă de peste 30.000 de volume, în timp ce mai toate orașele din provincie se mândresc cu biblioteci care constituesc cel puțin un bun început, dacă nu încă o realizare, Bucureștiul nu are o bibliotecă publică. In afară de bibliotecile deschise numai specialiștilor sau anumitor categorii de cetitori (ca cea a Fundației Universitare Carol I și a diverselor Facultăți și Institute, deschise numai profesorilor și studenților, sau aceea a Casei Școalelor, specială pentru elevii de liceu), cercetătorii nu aveau până acum la dispoziția lor decât biblioteca Academiei, dar și aci cu condiția să obțină un permis special. Acum, sub pretextul păstrării cărților și pericolul distrugerii lor, se interzice cercetarea, fie a cataloagelor, fie a periodicilor mai vechi de 10 ani, fie a altor categorii de cărți.

Dar să nu se creadă că în Capitala Țării nu avem o bibliotecă publică, din lipsă de mijloace. Statul a cheltuit în acest scop sume foarte frumoase, care însă au fost rău întrebuințate. Așa, Senatul are o minunată bibliotecă pentru care s'au cheltuit acum câțiva ani milioane, spre a fi cercetată de doi senatori într'un an întreg (faptul este riguros autentic). Ateneul Român are o bibliotecă, pe care o ține sub cheie, de frica moliilor probabil, Liga Culturală are o bibliotecă, a cărei singură menire pare să fie mobilarea pereților goi. Iar Municipiul anunță înființarea unei biblioteci publice a orașului, compusă din bibliotecile deja existente în diversele servicii tehnice ale Primăriei.

Dar ce-ar putea reprezenta pentru populația stabilă și mai ales flotantă a Municipiului București, o bibliotecă *publică*, chiar dacă ar uni la un loc bibliotecile mici ale diferitelor servicii! Numai prin contopirea bibliotecii Senatului, a Casei Școalelor, a Fundației Principele Carol, prin trierea actualelor biblioteci ale Ministerelor și Instituțiunilor publice, prin cedarea de către Ateneu, Liga Culturală și alte Asociațiuni a biblotecilor lor particulare, și prin punerea la dispoziție de către Primărie a localului și a fondurilor necesare, se poate face în câteva luni o bibliotecă de câteva zeci de mii de volume, care să constitue un bun început a unei biblioteci demne de primul oraș al Țării și să satisfacă cel puțin în parte necesitățile de cultură ale populației sale.

Și pentru aceasta nu trebue multă cheltuială, ci numai puțină bunăvoință și poate ceva mai multă pricepere.

a. c. t.

COLECȚIA DE ESSEURI A « CULTURII NAȚIONALE »

La începutul acestui sezon editura « Cultura Națională » și-a anunțat intenția, în care transpărea simțul inspirat și inteligența diriguitorului ei, d-l Al. Rosetti, — de a publica în cursul anului o colecție de esseuri.

Au trecut câteva luni și încă n'am văzut apărând nici unul. Se pare că d-l Tudor Vianu lucrează la un esseu asupra lui Ion Barbu. De asemeni se zice că d-l Cioculescu ar lucra la un « Arghezi ». Iar d-l Camil Petrescu, deși s'a anunțat apariția cărții, nu lucrează la esseul « Românii e deștepți ».

Așa dar singurele esseuri de care se pomenește în zisa colecție rămân încă a fi scrise. Și totuși noi știam a fi cetit în ultimii ani nenumărate pagini de esseuri remarcabile, în diferite reviste românești. Oare acelea n'ar putea alimenta

substanţa câte unui volum care să figureze în colecţia « Culturii »? Căci e semnificativ că nici un nume de autor mai tânăr nu figurează între cele pomenite. Şi totuşi am fi fost curioşi de un volum al lui Mircea Eliade, sau Petru Manoliu, de pildă, pentru ... nu cita decât atât...

Şi, întristaţi, ne întrebăm dacă faptele acestea nu înseamnează încă odată verificarea dureroasă că nicio carte de gândire personală nu există încă, act de nobleţe şi mărturie de valoare a tinerei generaţii de gânditori.

Avem doar o cultură de foileton...

i. i. c.

REVISTA FUNDAŢIILOR REGALE, 1 IANUARIE

Primul număr al Revistei Fundaţiilor Regale, apărută la 1 Ianuarie, are în fruntea sa « Inchinarea » M. S. Regelui, care aduce un pios omagiu filial memoriei Marelui Rege Ferdinand I, iubitor de adevărată cultură şi îndrăgostit de frumuseţile naturale ale ţării noastre, pe care le cunoştea tot atât de bine ca şi tainele sufletului neamului, a cărui întregire a înfăptuit-o.

Din numeroasele şi interesantele articole şi studii, care ar trebui toate menţionate, nu putem să nu relevăm cele de literatură pură, ca minunatele Rugăciuni ale d-lui T. Arghezi — veşti bune venite de dincolo de zări, apropiate de cea mai lăuntrică coardă a firei noastre —, ca puternica evocare de atmosferă şi de contur sufletesc semnată de părintele Gala Galaction, ca viile şi atrăgătoarele « Insemnări pe o criptă regească » ale generalului N. M. Condiescu. Studiile şi articolele de critică literară extrem de variate şi de bogate precum şi articolele de cultură generală, ce prezintă fiecare un interes deosebit, alătură nume în deajuns de cunoscute publicului nostru pentru a nu mai necesita vreun comentariu. E suficient să cităm pe d-nii P. Zarifopol, G. Bogdan-Duică, I. C. Filitti, V. Vâlcovici, Patrulius, Cioculescu şi alţii.

s. t.-s.

REVISTA DE FILOSOFIE Nr. 3—4, IULIE—DECEMVRIE 1933

Inchinat d-lui profesor P. P. Negulescu, cu ocazia împlinirii a 60 de ani de vieaţă, numărul pe Iulie-Decemvrie 1933 al Revistei de Filosofie se bucură de contribuţiile celor mai valoroşi filosofi şi prieteni ai filosofiei, astfel că se impune atât prin calitatea materialului, cât şi prin numărul mare al colaboratorilor.

Neputându-se face o expunere chiar cât de succintă a bogatului material cuprins în acest număr omagial, mă opresc asupra câtorva articole numai.

D-l Al. Posescu, se ocupă de P. P. Negulescu ca gânditor şi istoric al filosofiei, într'un articol interesant prin concluziile la care ajunge autorul în caracterizarea operei filosofice a d-lui profesor Negulescu, dar mai ales printr'un rezumat destul de lămurit al principiilor sale filosofice, extrase din *Filosofia renaşterii*, *Critica apriorismului şi a empirismului*, *Problema epistemologică, ontologică şi cosmologică.*

In istoria filosofiei d-l profesor Negulescu a lucrat neobosit dintr'o sete nepotolită de a cunoaşte adevărata valoare a diferitelor curente filosofice. In felul acesta, a ajuns să expună temeinic ideile filosofice din diferite timpuri şi să le explice obiectiv, realizând un program complet de istoria filosofiei. Căci

pentru d-l Negulescu istoria filosofiei nu e o simplă reproducere de idei ci un studiu metodic al cărui principal scop este nu numai explicarea curentelor de gândire dar și degajarea valorilor reprezentative a problemelor permanente. Despre această îndeletnicire filosofică a d-lui P. P. Negulescu, autorul se ocupă în capitolul VI, caracterizându-l astfel: « Nimeni nu va pune la îndoială interesul deosebit pe care îl prezintă ideile d-lui Negulescu expuse până acum; ceea ce însă — cel puțin după credința noastră — prezintă în activitatea d-sale cel mai mare interes, prin originalitatea concepției și mai ales prin deosebitul talent al realizării, este punctul de vedere pe care d-sa îl reprezintă în istoria filosofiei ».

D-l Mircea Florian, într'un articol foarte interesant și substanțial, se ocupă de complexele raporturi dintre istorie și filosofie, care par a se mișca pe două planuri, deosebite până la antagonism radical. Istoria se ocupă de oameni, de faptele și ideile lor, pe care caută să le surprindă în legătura lor cu timpul, deci scopul ei este să particularizeze și să temporalizeze. Din contră, filosofia tinde spre Adevăruri valabile pentru orice loc și timp, mai ales pentru viitor. Dar în desvăluirea acestor Adevăruri, care pot fi numite absolute, filosofia nu poate trece peste experiența trecutului și tradițiile de gândire.

Istoria filosofiei s'a născut din entusiasmul Renașterii pentru vechea cugetare. Renașterea reabilitase toate doctrinele antice, ridicând astfel grava problemă a pluralității sau anarhiei în filosofie. Pentru a evada din acest impas, în ajutorul filosofiei a venit istoria, care la început se mulțumea numai cu o expunere a *sectelor filosofice*, pentru ca mai târziu să-și facă un ideal din căutarea unui adevăr de nesdruncinat. După o expunere competentă a importanței pe care istoria filosofiei o are la diferiți filosofi din sec. XVIII și XIX, d-l Mircea Florian face o serie de aprecieri personale și conchide că « istoria filosofiei nu este, cum s'a socotit nu demult, un semn de slăbire a interesului pentru filosofie, ci mai degrabă ea întreține prin probleme și critică spiritul și zelul filosofic ».

D-l N. Petrescu scrie documentat asupra *Sociologiei ca disciplină filosofică*, arătând importanța pe care o are această știință pentru filosofie, precum și pentru alte discipline sociale. Dacă până acum sociologiei nu i s'a dat importanța meritată, cauza este tinerețea acestei discipline, ca știință de sine stătătoare.

Mai colaborează d-nii E. Otetelișanu, Al. Otetelișanu, Paul Zarifopol, I. Rădulescu-Pogoneanu, care contribue cu amintiri din vieața universitară de pe la 1890, Eug. Speranția, N. Bagdasar, Mihail Rădulescu, C. Narly, Alexandru Naum, Bezdechi și alții.

d. c.

REVUE DE PARIS, 15 DECEMBRIE 1933

Numărul de față al revistei conține un articol extrem de interesant semnat de Wladimir d'Ormesson, în care atacă în miezul lor unele probleme capitale și de o actualitate arzătoare în jurul temei « Les Conversations franco-allemandes ». Dacă concluziile la care ajunge adâncul cunoscător al politicei internaționale interesează mai mult din punct de vedere francez și numai ca efecte generale în special pe noi românii, sunt însă câteva constatări judicioase de

care trebue să ţinem seamă, atunci când am căuta să justificăm atitudinea noastră faţă de Occident.

Apropierea Germaniei de Franţa a atras în mod mecanic încercarea de împăcare cu Polonia; aci d-l d'Ormesson explică cu claritate psihologia specială a Poloniei a cărei sentimente de uşoară nemulţumire faţă de Franţa ar izvorî din impresiunea că marea şi puternica aliată nu ar îmbrăţişa fără discuţie toate tezele tinerii republici, situaţie ce este asimilată — mutatis mutandis — cu acea a Franţei faţă de Anglia, care nu se pronunţa « într'un fel destul de evident de partea ei ».

Această teamă a Angliei ca o afirmare prea vădită a solidarităţii franco-britanice să nu fie interpretată de către Germania ca o ameninţare în contra ei, este cauza aparentelor neînţelegeri dintre aliaţi. Politica de solidaritate extremă între Franţa şi Polonia ar risca pe de altă parte să mărească în loc să îndulcească intransigenţa poloneză faţă de ea. « D'où l'insistance (peut-être absurde par le temps qui court) que nous mettons à situer le plan de la conciliation européenne au-dessus du plan des alliances pures et simples ».

Mai departe, vorbind de apropierea germano-polonă, după încordarea aproape războinică dintre aceste două ţări, d-l d'Ormesson afirmă că drumul lung pe calea raţiunii « a fost parcurs nu de Polonia, dar de Germania ». Cu toate că asupra rezultatelor practice ale unor conversaţii directe franco-germane sau germano-poloneze el se arată foarte sceptic, trebue să relevăm faptul că perspectiva unor înţelegeri sincere şi raţionale este privită cu simpatie de Franţa, care nu urmăreşte decât asigurarea păcii.

Pe planul artistic şi în domeniul trecutului, în acelaş număr al revistei, d-l Pierre Francastel se ocupă de influenţele franceze în Saxonia sub domnia lui August cel Tare, cu prilejul expoziţiei din Dresda, comemorativă a bicentenarului morţii marelui elector şi apoi rege al Poloniei. Cadrul însăşi în care a avut loc expoziţia este o mărturie a înrâuririi artistice a Franţei la curtea lui August cel Tare, unde pictori ca Silvestre sau Hutin, sculptori ca G. Couston şi arhitecţi ca Raymond Le Plat, consilierul artistic al principelui, au adus la Dresda gustul francez în ceea ce secolul al XVIII-lea a avut mai autentic. Aceasta însă nu împiedică arta germană să-şi păstreze, cu toată influenţa operelor franceze, specificul său naţional. Ceea ce epoca lui August cel Tare a împrumutat necondiţionat dela Franţa, a fost ambiţiunea de a crea ceva mare şi mai ales cunoaşterea elementelor din care se compune cadrul splendid al unei societăţi noui.

Dacă ştiam de mult că dela Frederic al II-lea nu au rămas decât prea puţine scrisori în limba germană, aflăm că contesa Aurora de Königsmarck (care dacă nu mă înşel era mama celebrului Mareşal Mauriciu de Saxa, despre care Pierre Gaxotte ne spune că Louis XV-lea avea o considerare specială şi nu i se adresa decât numindu-l « Comte de Saxe ») scria regalului său prieten în limba franceză. Şi tot în franţuzeşte August cel Tare îşi redactase testamentul politic sub titlul: « Règle pour la posterité ».

Acest tablou al apropierii artistice şi culturale din trecut ale celor două mari naţiuni creatoare vine să adaoge farmecul său « roccoco » impresiunilor produse de reflecţiunile serioase ale cronicarului politic, animat de o dorinţă sinceră de înţelegere şi conciliere. *S. I.-S.*

MERCURE DE FRANCE, 15 DECEMBRIE 1933

D-l André Fauconnet analizează pentru întâia oară în chip documentat elementele esenţiale ale psihoanalizei pe care le găseşte în opera lui Schopenhauer: unele numai în embrion iar altele clar formulate.

Freud însuşi a recunoscut că, după ce concepuse doctrina refulării, găsise, după indicaţiile lui O. Rank, principiile ei fundamentale în explicarea nebuniei de către Schopenhauer, mai ales atunci când filosoful german descrie procesul prin care reacţionăm pentru a refuza să admitem o realitate penibilă. Cu exemple edificatoare din « Lumea ca Voinţă şi Reprezentare » şi mai ales cu pasagii din « Suplimentele » operei, ni se dovedeşte analogia, pe planul psihologic, dintre unele convingeri ale lui Schopenhauer cu punctele doctrinei lui Freud şi anume: dorinţa bolnavului de a scăpa de o obsesie, de o teamă; ruperea lanţului amintirilor; lacune ocupate de ficţiuni, de erori sau de minciuni mai mult sau mai puţin consimţite; refularea brutală, în timpul veghii, atenuată sau complicată în timpul somnului, a reminiscenţelor care ar risca să supuie eului real eul fictiv şi altele.

Dar nu numai în principii, ci chiar în terminologia şi mai ales în terapeutica freudiană, autorul descoperă în filosofia lui Schopenhauer unele precedente, înrudiri sau presimţiri incontestabile. Spre pildă: « procesul de sublimare » a lui Freud în « transpunerea pe planul reprezentării a mişcărilor voinţii » sau « sublimarea rău făcută » asimilată « visurilor nesocotite » analizate de Schopenhauer.

Cu toate că în finalităţi, Schopenhauer şi Freud sunt atât de diferiţi, ei par să fie adesea de acord şi în privinţa igienii mintale, d-l Fauconnet ajungând la concluzia că în ambele sisteme echilibrul sufletesc ar fi condiţionat în ultimă analiză de principiul că « a învăţa să te cunoşti înseamnă înainte de toate a învăţa să-ţi aminteşti ». *s. t.-s.*

LA NOUVELLE REVUE FRANÇAISE, IANUARIE 1934

Pe lângă un fragment din lucrarea lui Paul Valéry despre Degas, care va apare în curând, precum şi alte articole interesante, la Nouvelle revue française publică o capricioasă şi spirituală incursiune a lui Julien Benda în labirintul problemelor care îi răsar în minte. Din bogata recoltă de maxime sau de reflecţiuni mai puţin concentrate, însă turnate într'o formă când sentinţioasă când săltăreaţă, în care accentul mai mult decât ideea vrea să pară paradoxal, este aproape cu neputinţă de a încerca să culegem exemple semnificative, deoarece farmecul lor consistă mai ales în gradaţia şi în metoda în care se desfăşoară în timp. « Dealtminteri nimeni n'a zis vreodată că justiţia ar fi un agent de progres. Şi nici raţiunea. Ele se dau ca puncte de sosire, niciodată ca puncte de plecare. Ele nu sunt lucruri care caută ci lucruri care au găsit ».

« Dar nu. Popoarele n'au de loc nevoie de şefi pentru a crede în principii. Popoarele sunt în chip natural metafiziciene. Ele forţează pe şefii lor să agite principii în care ei, şefii, nu cred. Dela suveranitatea popoarelor, lumea se bate pentru principii ».

« O clasă există atâta timp cât este considerată. Nobilimea continuă să existe pentru că burghezii n'au încetat să aibe ochii fixaţi pe ea şi să dorească să se insereze în ea ». s. t. s.

CONVORBIRI LITERARE

LXVII — 2

FEBRUARIE 1934

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAŞ

FEBRUARIE 1934

CRONICI

CĂRŢI

IDEI, OAMENI, FAPTE

REVISTE

FRAGMENTE[1]

INCEPUTUL

La munte. *1920.*

Trenul m'a adus aici, și m'a lăsat. M'am dat jos în aerul rece al munților.

E seară. Soarele a apus și din gară spre sat, șoseaua albă, pietruită, frumoasă, dar străină și necunoscută. Un țăran se apropie cu pălăria de pâslă în mână: « Dumneavoastră sunteți la casa lui Ion Neagu? » — « Da, eu sunt » și o pornesc alături de el, spre povârnișul muntelui.

Urcăm încet, fără vorbe.

Acuma, colo sus, în căsuța din marginea pădurii. Stau în pridvor. Gazda mi-a adus o cană de apă rece, și două bucăți de zahăr pe o frunză de viță. Și așa, cum stau singură în fața casei goale, neîncălzită încă de lucrurile ce-mi sunt obișnuite și dragi, înaintea văii violete ce se deschide misterioasă în fața mea, cu capul plin de vuetul cascadelor, mă apucă deodată o groază. Cine știe ce-mi va aduce și vara asta! Cine știe ce tristeți și ce dureri vor adăposti căsuța asta rece ce se'mpacă fiecare an cu alte firi, cu alte griji, cu alte doruri. Cine știe?

Poiana Țapului. *18 Iulie.*

Plouă. Ceasul 6 trecute. Munții înfundați de ceață. Cer cenușiu, uniform, greu, apăsător; brazi înalți, drepți, nepăsători. Plouă mereu. Cântă ploaia mereu același cântec. In odaie se face întuneric.

Prin ferestrele joase abia mai intră un pic de lumină. Departe se aude trenul fluerând jalnic. Pe marginea galeriei de lemn picură ploaia.

[1]) Din manuscrisele rămase dela Igena Floru.

Casa-i mică, n'ai unde să te duci. Dacă te-ai putea culca undeva să n'auzi nimic, să visezi. Dar ce? Ce să mai visezi? Vine un timp când toate te obosesc. De ce ai lăsat, te-ai săturat; în ce-o să vie nu speri. Atunci? Mi-e dor de tine... Pe tine te chem, pe tine te vreau. Azi, când m'am sculat, cerul era albastru şi valea toată inundată de soare strălucitor. Am închis ochii la loc şi am visat. Pe strada ta, peste pomii tineri de sub geamurile tale, se revărsa soarele dimineţii, acelaşi soare, care inundă valea de-aici. Sus la etaj, în balcon, cele trei scaune stau nemişcate ca totdeauna. Uşile stau întredeschise, iar cele două ferestre cu perdeluţe de dantelă, stau deschise mari, cu transperantele lăsate până la jumătate, ca să nu-ţi supere ochii tăi, pe care-i ţii închişi încă, leneşule, dar vântul, adierea dimineţii dă năvală, leagănă transperantele albe, necăjeşte ciucurii subţiri şi-ţi mângâie faţa cuminte şi se joacă cu părul tău nebun, şi-ţi sărută mâinile albe şi subţiri, întinse peste cuvertură.

Şi când te gândeşti că toate astea sunt adevărate şi că eu nu le pot vedea!

De când sunt aici, nu mă pot interesa de nimic. Când plouă şi timpul e trist, sunt tristă cu el, din pricina lui; când e frumos şi străluceşte soarele, şi adie vântul, şi se înalţă drepţi munţii fără pic de ceaţă în jurul creştetelor neclintite, sunt tristă, că nu eşti şi tu aici şi nu putem să ne bucurăm împreună. Slabă consolatoare e natura moartă, rece, natura pe care n'o iubim decât pentru aceea ce punem noi în ea. Din toată natura moartă, rece şi nepăsătoare de noi, la durerile şi bucuriile noastre, doar marea, marea trăeşte. Ea singură poate consola fiindcă singură ştie să plângă, fiindcă singură se chinueşte, se sbate şi suferă. Munţii? Nepăsarea împietrită şi mută. Ei aduc disperarea în sufletul celui ce suferă. Nemişcarea lor zdrobitoare e simbolul fatalităţii, al inevitabilului, al neînfrântei, al neîmblânzitei fatalităţi oarbe.

La munte.

Şi plouă, plouă, mereu. Inconjurat de atâta încăpăţânată nepăsare, îţi vine să întorci ochii să nu mai vezi nimic şi, din ce în ce, dorinţa mai pătimaşă te apucă de a te refugia într'o iubire imensă, oarbă, de a uita, de a închide ochii, de a adormi, de a uita că trăieşti, de a nu mai şti ce te înconjoară.

Plouă. Din toate părţile se adună înserarea. Cărările se şterg, pomii se amestecă în pete negre cu forme bizare, pe cer par monştrii cu mii de braţe şi forme fantastice, ce se agită, ce se agită într'un haos fără culoare, fără proporţii.

Şi plouă mereu, plouă de nu ştiu unde, plouă, plouă.

Beţie. *Vineri, 18 August 1920.*

Rotocoalele de hârtie aurită se 'ngrămădesc pe scrumiera albăstruie, străjuită de un mic pierrot cu capelă albă ce mă priveşte zâmbind sarcastic.

Fumez.

Panglica îngustă şi uşoară de fum se ridică spectrală din cartonul subţire.

Stau întinsă pe canapea cu ochii deschişi, cu privirea vagă — un braţ mi-atârnă peste perne, un altul s'a sprijinit de soba de porţelan rece.

Fumez şi mi-e bine

E cald. Atmosfera nu mă apasă. E bine subt clopotul ăsta de sticlă. Mi se pare că sunt o gânganie pusă la închisoare de un colecţionar de lucruri rare...

Fumez.

Storurile sunt lăsate. E penumbră în odaie. In cuier lângă dormeuză se profilează fantomatică o haină neagră.

Fumez.

Cenuşiul odăii mă învăluie. Dincolo de clopotul meu trec ropote de cai, trec ropote de cai exagerate de distanţe, trec, trec ropote de cai...

Chibritul aruncă o flacără roşie înaintea privirii mele uimite.

Fumul mi se suie la cap. Acele de păr mi-au căzut. Oboseala dulce şi fină mă cuprinde tot mai tare, mă strânge, mă învăluie...

Şi buzele mă usturā uşor...

Mă usturā uşor, mă usturā tare, mă dor...

Eşti prea aproape de mine! Mi-e cald, mi-eşti drag. Iţi zâmbesc şi mă priveşti drept în ochi. Imi ascund capul în perne şi mă săruţi pe gât.

Vreau să te dau la o parte, dar n'am putere. Eşti prea frumos, eşti prea puternic, eşti prea minunat... eşti prea Tu!...

Te-am regăsit în sfârşit!

Mâinile mi se agață de tine, ochii mei te contemplă, te adoră, te sorb...

Ești Tu.

Buzele îmi zâmbesc într'o simțământ de completă fericire...

Ești Tu.

Tot dorul, toate torturile s'au sfârșit. Ești tu, și toate visurile s'au împlinit...

Sfârşitul lumii poate să vie.

Pot să mor mâine.

Azi sunt a ta şi te ador.

Amețită, mă culc pe covoare cu părul despletit, mă culc pe covoare, mă îmmlădii, șerpuesc... Ești al meu, ochii tăi se cufundă într'ai mei cuprinși de beția supremă.

Și clopotul nostru e o închisoare, o colivie, o cavernă, un haos.

Aproape am adormit.

Ești aici, sau ești departe?

Nu știu, fumez.

19 Septemvrie.

O săptămână cerul a stat cuprins de nori. O săptămână au picurat de sus, zi și noapte, stropii omorîtori de mulțumire. O săptămână întreagă, timpul a plâns... Astăzi i s'a înseninat fruntea, într'o isbucnire de veselie. Sus, cerul e albastru, albastru. Un norișor alb surâde pe întinsul fără margini. Frunzele îngălbenite tresar ușor și tremură, ca atinse de mângâierea unei mâini iubite. Frunzișul întreg se mișcă ușor, legănând în el mii de steluțe luminoase, șoptindu-le mereu același refren neschimbat. Pe stradă se întinde lumina. Săr vrăbiile prin praful călduț și strălucе asfaltul. Din sus, vine fluerând alene un băiețaș cu un coș gol pe spate. Cu ochii pe jumătate închiși, cu capul gol în bătaia dulce a soarelui, vine încet, abia trăgând un picior după altul, buzele-i se împreună și începe să fluere fără să știe ce face. Dincolo, măturătorul și-a lăsat pălăria pe ceafă. Rezemat de gard, cu mătura sprijinită de corp, stă și el în bătaia soarelui, mâncându-și, încet, bucata de pâine neagră... Îi trebue lui mai mult ca să fie fericit, o clipă?

IGENA FLORU

PLICTICOASE FANTOME

« Lecţie de deschidere... ţinută în ziua de III Noemvrie MCMXIX ».

Exemplarul în care citesc acestea aparţine unei mari biblioteci publice; dedesubtul numărului roman MCMXIX, un cititor— un june student, cred, a însemnat frumos cu creionul: 1919. Volumul cuprinde patru lecţii de deschidere; toate sunt datate în cifre romane, şi la toate cititorul acela, scrupulos şi doritor de a face bine aproapelui, a însemnat sub numărul roman numărul arab corespunzător. In primele trei locuri a nemerit bine; la al patrulea a avut nenorocire: sub MCMXX a pus 1910. O altă mână, cu altă cerneală, a îndreptat: 1920, şi cu semnul! — mai mult ironic decât caritabil.

Latini suntem; totuşi nu ne vine prea uşor a învăţa numeraţia romană şi scrierea ei.

De noi toţi regretatul Vasile Pârvan practica scrierea romană a numerelor cu o stăruinţă minunată. Unora, această stăruinţă le-a părut curioasă, câtorva, poate, chiar copilăroasă. S'ar putea vedea, în această practică de stil a marelui istoric, o intenţie educatoare, dacă judecăm lucrurile după întâmplarea acelui cititor de cărţi serioase care, sub MCMXX, a scris 1910. Bănuesc totuşi, că acel romanism ortografic avea legături cu o dispoziţie pentru solemnitate ce-mi pare exagerată. Această dispoziţie a dus pe Vasile Pârvan spre un păcat, care surprinde şi întristează la un om de valoarea lui. Exemplul e mare; de aceea nu poate fi trecut cu vederea, şi numai în credinţa fermă că niciun om înţelegător nu-mi va socoti drept profanare sau atingere a meritelor înalte ale lui Pârvan cercetarea ce urmează, m'am hotărît a o da publicului.

Uzul cifrelor romane, scrierea unor simple subtitluri cu litere capitale, întrebuinţarea lui V în loc de U, ca în inscripţiile latine, dedicaţiile în greceşte, sunt amănunte pline de semnificaţie

simptomatică. Omul acela, înzestrat cu un solid spirit de erudit, căzuse în obsesia unor atitudini copilăros pompoase. Ne aflăm în fața unui caz, pentru care trebue să dăm vina unei orientări foarte generale ale epocei noastre. Astfel de curente largi sunt mânate de puteri căruia prea puțini sunt vrednici a le rezista, deoarece nici spiritul nici caracterul unui om ca acel de care vorbim nu a fost în stare a le sta împotrivă.

Un om apt pentru cercetări serioase, și pentru viață serioasă, se preface într'un monument obez al beției de cuvinte!

Și nenorocirea a fost vastă: stilul întregei sale persoane s'a alterat în sensul unei artificialități teatrale de un gust dintre cele mai regretabile.

In una dintre cele întâi publicații ale sale, în studiul despre Marcu Aureliu, apare acel stoicism pe piedestal, care-l face să spuie și să repete, că *toți* cari au scris, înaintea lui, despre împăratul filosof, au fost tot oameni lipsiți de «înrudire sufletească» cu marele Marcu; să-și expuie comunitatea sa de sentimente cu stoicul împărat până și prin o atât de naiv suficientă constatare ca aceasta: incapacitatea Romanilor, vechi și noui, de a-și încălzi casele — «*am încercat-o și eu și știu ce mare dreptate avea Marcus să se plângă*»; să vorbească foarte de sus despre *neînțelegerile* și *uitările* lui Mommsen «în *populara* sa Istorie Romană». Il supărase Mommsen pe Pârvan, fiindcă *bagateliza* superbul stoicism.

Prins în o atitudine rigid pompoasă, pe care el o socotea probabil rodul suprem al filosofiei stoice, Pârvan își potrivi un stil de oficiant permanent înaintea unui altar al solemnității neîntrerupte. In acest stil un profesor, de exemplu, este «un *prospector* de aur și diamante în stâncosul pustiu al neînțelepciunii omenești», dator a trăi «pentru sublimul pe care trebue să-l faci să înflorească în inima contemporanilor tăi, chiar de ar fi să-l crești cu tot sângele vieții tale, pe care numai odată o ai».

In adevăr: «a face să înflorească sublimul», în ornament stilistic enorm vizibil, ajunse a fi o preocupare rituală a marelui istoric; și-mi pare că norma însăși a acestui rit de viață verbală, se află exprimată în această măreață formulă: (a spune) «gândul ca expresie delicat-sentimentală, mistic încrezătoare, a înțelegerii intuitiv-lirice a Cosmosului».

Sonoritatea cuvântului *Cosmos* pare să fi revărsat în spiritul lui Pârvan o încântare ilimitată: «ca atomii în *Cosmos*, ideile

pure alcătuesc vibrarea vieții etern conștiente de sine: atitudinea religios-lirică, cea ritmic-muzicală, cea poetic-plastică, cea filosofic-tragică, cea științific-arhitectonică, cea istorică-epică-dramatică, cea socială-culturală, ori în sfârșit... etc. ».

Vine apoi: « ideea ordonatoare a tuturor aparițiilor în *Cosmos* »; « Realul spiritual care, de fapt, e adevăratul real în lumea omenească, singură conștientă de sine și de *Cosmos* »; « în viața-spirit, în viața-ne-moarte e cuprinsă însăși legea de existență a *Cosmosului* »; « a sintetiza realități complete ale *Cosmosului* »; « noi suntem tot parte din *Cosmos* »; « unificarea ritmului personal cu ritmul *cosmic* »; « energia ritmică a *Cosmosului* »; « parte integrantă din *Cosmos* »; « forțe ce construesc în *Cosmos* »; « ritmul *cosmic* »; « realitatea *cosmică* »; « *cosmic* nu e o deosebire între antropolog și Elenul din epoca lui Phidias »; « spiritul universal vibrând în noi și în întregul *Cosmos* »; « o idee etică, deci atractiv-repulsivă, quasi-gravitațional-centrifugal-*cosmică* »; « întrețeserea continuă a umanului cu *cosmicul* prin spiritul creator al marilor vizionari ai Eternului »; « legea *cosmică* a variației formelor vieții»; « după chipul și asemănarea *Cosmosului* »; « ritm de lărgime *cosmică* »; « formele *ritmice-cosmice* »; « tendința incomensurabil de puternică a materiei *cosmice* de a se *integra* în cohesiune... »; « ideile transcendentale hărăzite nouă de *Cosmos* »; « forma în *Cosmos* e vibrare »; « nu partea, ci totul, care e *Cosmosul* »; « uriașa armonie a forțelor vibrând în *Cosmos* ».

« Cosmos » este un adevărat cuvânt « radical » — nu vi se pare? De altfel: « omul e singurul animal *cosmic*, pe care până acum l-a creat Rațiunea supremă ». Poate că prin acea acumulare verbală, ce poate părea alarmant monotonă, istoricul a vrut, ca filosof, să ne împlânte cât mai adânc adevărul superb: să suntem singurele animale cosmice — noi oamenii adică, privilegiați, printre celelalte, și prin această interesantă calitate a noastră.

Un amor verbal de o aprindere aproape egală i-l insuflă, în altă parte, lui Pârvan, cuvântul *ritm*: « *ritmul* diurn-nocturn, *ritmul* solstițial-equinocțial, *ritmul* pulsațiilor magnetice, *ritmul* petelor solare, *ritmuri* cosmice, *ritmul* iubirii, *ritmul* întunericului și luminii, *ritmurile* vieții și morții, *ritmul* personal, *ritmul* spiritual, *ritmul* vieții umane, *ritmul* istoric, istoria *ritmului* vieții creatoare, *ritm solidificat* în fapte, cercetând faptele găsești *ritmul*, *ritmul* care vivifică, *ritmul* arhitectonic, sunt devenirile omenești

simplu *ritm* biologic? *ritm* greoi biologic, materia *ritmizată* umană, *ritmul* muzical-metafizic-mistic, *ritmul* intens spiritual al cetăților de lumină, *forța propulsivă* a *ritmului*, *ritm* activ și *ritm* pasiv, *ritm* armonios ondulat, *sinritmie*, *ritmul* rațional, structura *ritmului*, *ritmul* violent agitat al spiritului elenic, *ritmul* trepidat al săpătorilor în piatră, *ritmul* adagio-grandioso, un poco stanco, al cugetătorilor tragediei, filosofiei și religiei elene; marea *sinritmie* culturală a secolului al IV-lea, *ritmul* spiritual unic, creșterea e *ritm*, *ritmul* creșterii sufletelor, ideile *ritmice*, *ritm* de repetiție, *ritm* de compensație, *ritmuri* identice, linii *ritmice*, unde *ritmice*, *ritm* dinamic, *ritmul* undelor intense și restrînse este ca un nucleu *cosmic*, *ritm* de tradiție, *ritm* de inovație, stil *ritmic*, poema lui Tristan (care poemă a lui Tristan?) și catedrala din Chartres au același *ritm*, salturi de octavă, mai sus, mereu tot mai sus, cu triluri la fiecare octavă, în iuțire din ce în ce mai pasionată... ».

Care va să zică: și *ritmul* funcționează ca vorbă « radicală ». Este aceeași îmbătare de vocabular.

Celor neatenți îngrămădirea aceasta de exemple va părea scandaloasă, eventual inutilă; cei atenți au înțeles că această acumulare era indispensabilă pentru a face palpabilă enormitatea unui procedeu. Pe aceşti din urmă nu se cade a-i ofensa cu explicații: citatele le-au arătat, până la oboseală desigur, ce desăvârşite banalități se descoperă prin asemenea monstruos țesut de vorbe goale, prin această umflată paradă verbală.

Pârvan îmi pare robit și unui oarecare stil nemțesc. Abuzul de adjectiv substantivat: etnograficul, genericul, ornamentalul, funcționalul, utilitarul, esteticul, culturalul; abuzul de compuneri ca: ideal-rațional-antropocentric, sensorial-fantastic-theocentric, solidar-devenite, sensoriu-armonizat, evolutiv-vital, energetic-vibratoriu, (esență) generator-generată, diabolic-cacofonic, muzical-metafizic-mistic, atractiv-repulsiv, armonios-ondulat, conservator-vital, generator-vital, nobil-individual, superiorizat-spiritual, naiv-hâd, copilăresc-monstruos, mimetic-cultural, uman-divin, material-spiritual, geografic-uman, cultural-creator, colectiv-civilizator, capitalist-naționalist-imperialist, în sfârșit: *quasi-gravitațional-centrifugal-cosmic!*

Ce sunt acestea toate?

Pârvan însuși amintește că Marcu Aureliu avea mare slăbiciune pentru cuvintele rare, și că-i plăcea mult să-și fabrice

cuvinte. S'ar zice că, odată cu superbul stoicism, regretatul istoric a adoptat şi aceste vicii verbale ale tristului împărat filosof. De sigur nu spre norocul limbii, nici a culturii române în general.

Şi judecaţi că asemenea ornamente culturale, profesorul — « *prospector* de aur şi diamante în stâncosul pustiu al neînţelepciunii omeneşti » — înţelege a le oferi, înainte de toate, tinerilor ţărani veniţi la şcolile înalte. Se 'nţelege. « Care e sufletul cu care avem noi (adică profesorii) a lucra? — De sigur înainte de toate sufletul ţăranului daco-roman ». Tinerilor ţărani « trebue să le redăm atmosfera de acasă, vioae, veselă, lipsită de orice pedanterie şi închipuire de sine magistrală, în libertate deplină dela frate mai mare la frate mai mic —, ca să-şi poată veni în fire copiii aceştia ai unei rase în adevăr nobile, încăpute pe mânele educatoare ale unor oameni strâmb pregătiţi ori rău conduşi ». Auziţi? Vorbeşte de oameni « strâmb pregătiţi ». Să fi avut oare acest om o atât de imensă inocenţă?

Imi pare destul de probabil că Pârvan a fost, în vanitatea lui culturală, şi un naiv. Dar cazul nu e simplu. Când, odată, l-am întrebat de ce nu scrie o istorie a anticităţii, care ar putea fi un frumos text literar românesc, mi-a răspuns, cu acea puerilă poză care-i cuprindea, la ocazii, înfăţişarea întreagă: Domnul meu, eu nu pot scrie pe înţelesul tuturor. — Mai târziu, cunoscând de aproape scrisul lui, m'a cuprins mare tristeţe: inocenţa lui stilistică îmi apăru foarte relativă.

Şi aşa s'a făcut un maistru; aşa s'a înfiinţat, sau reînfiinţat, o măestrie.

Ştia sau nu ştia, voia sau nu voia, să scrie popular? — Inclin a-l înţelege pe Pârvan ca tip cu totul aliterar, plin de o formidabilă ambiţie de a fi un maistru al cuvântului — al cuvântului sublim, hieratic, hermetic — dar: al cuvântului. O vanitate de costum, localizată în vorbă.

Dialogul a rămas, din vechime, formă prin excelenţă ispititoare pentru diletanţii scrisului literar — formă hibridă de încrucişare a atitudinii practice cu atitudinea contemplativă. Astăzi au ajuns chiar filologii, în sfârşit, să acorde că, la Platon însuşi, această formă, în afară de cazul anecdotei sau al scenei pitoreşti, s'a dovedit a fi impediment, şi nu frumuseţe: cu cât înaintează închegarea doctrinei sale, cu atât dialogul se arată ineficace şi cedează expunerii directe. Ce era deci să se întâmple în şirul

infiniților săi imitatori? Așa, Pârvan a scris pe al său *Anaxandros — Dialog platonic — Citit în ziua de III Noemvrie MCMXX la — deschiderea Cursului despre originea — Dramei antice, ținut* în anul MCMXX—XXI *la Universitatea din București.*

Insensibilitatea literară a acestui învățat distins era de un grad astfel, încât el nici nu bănuë problemele, care, la o asemenea încercare în românește, se ridică imperios din însăși firea graiului și a culturii noastre. Nu se gândește că, pentru o evocare a lumii vechi grecești, se cere, neapărat, pe românește un ton curat, și discret arhaic. Grecii profesorului Pârvan vorbesc, în desăvârșită liniște, o românească foarte prea comună de foileton academic sau de lecție inaugurală; acești greci vorbesc de « mythici luptători și suferitori », de « aetherul ideilor platonice », de « turmele meschine de oameni » și « formele moarte ale vechilor poeme și imnuri », de acei « bărbați ai mării calde de sud care începuseră a trăi lyric », de un « imens memorial al trecutului », de « mythurile epice și naivul chor lyric », în sfârșit de « acorduri de furtună, cântări de uragan, speranțe titanice și zbor prometheic » întocmai ca un poet bucureștean antichizant; sau chiar de « analiza sufletului » și de « raționalism antropomorf », în pur limbaj universitar.

In definitiv, insensibilitatea literară funcționează aci ca infirmitate ce predispune la viciul vorbei goale — o infirmitate dezastros activă.

Dar care e forța ce determină acest caracter activ, și-l face să devie generalitate și modă? Pârvan a fost exemplu enorm și tip; din nenorocire însă, nu o întâmplare izolată. Sumedenie de tineri, și unii de sigur cu înzestrare superioară, scriu — accidental sau cronic — stil frumos ca al lui Pârvan.

« Ideia țîșnește din adevărurile de viață ale sufletului omenesc, ca obîrșie ordonatoare. Prin ea se realizează armonia; prin armonie, unitatea; și prin unitate, existența; — existența fiind tot una cu unitatea și cu armonie — Ideia deci e o viziune în totalitate ».

Iată un tânăr, cultivat de sigur și cu mintea întreagă, vorbind limbajul, pompos și primar totdeodată, al comunicărilor spiritiste. Un altul, turburat de problemele, atât de vânturate astăzi literaricește, ale vieții erotice, se exaltă terminologic pomenindu-ne de « femeia *dinamică* ». Vă rog: *dinamică* se numește acea femee căreia îi place mult să facă dragoste. In numele lui

Dumnezeu şi al Sfintei Vineri: de ce — *dinamică?* Nu au cunoscut încă până acum Românii femei foarte pricepute la dragoste, şi nu au fost ei în stare încă să le numească potrivit? Ce gust de bocciu academism, să le zici *dinamice* unor femei atât de agreabil binecuvântate!

In sfârşit, un scriitor foarte preţuit, ne ia, chiar dela începutul unui roman, cu aceste vorbe încordate teribil: « Nervii fermentau mai de demult, oţetind tăcerile din compartiment.., dar abia în gara Iaşi se afirmară urzicători caşi tremurul burniţei de toamnă rece, vizibil numai în dreptul becurilor electrice din faţa gării ». Acest scriitor ne pare că exercită cu cel mai popular succes, astăzi, proza dinadins şi implacabil frumoasă de care ne ocupăm. La el aflăm, alături de preludiul cu « nervii care fermentează, oţetesc tăcerile şi se afirmă urzicători », zboruri de elocvenţă pur pârvanică, cum ar fi descrierea aceasta a unui tânăr student ce şade seara la masa lui de lucru: « ... când singur, aprindea lampa, aplecându-se pe o carte, peretele pe care i se proecta umbra profilului, devenea preţios ca pereţii muzeelor de artă statuară greacă, în clipa de mister când aceeaşi lună care a luminat cu veacuri în urmă profilul de eternă tinereţe a efebilor greci, în nopţile Eladei, luminează icoana lor de marmură, trimiţându-i umbra vie pe peretele muzeului ».

Imi vine în minte încruntarea sprîncenelor regretatului Pârvan şi vorbele lui solemn tăioase: eu nu pot scrie pe înţelesul tuturor. *Sculptură*, de exemplu, este pe înţelesul tuturor. *Artă statuară* este mult mai « radical ».

*

Să nu fie cumva aci o explicaţie? Ne găsim în faţa unor oameni speriaţi de învăţătură, — în specie: beţi de un vocabular de care singuri se miră că-l maniază. Oamenii lui Caragiale îşi împodobeau vorba cu neologisme pocite; jocul era acolo destul de inocent. Aici avem oameni cultivaţi — dè! — dar mai ales culturali, care umblă să terifieze pe cine pot, cu mardà de lexicon savant. Acest joc pare mai puţin inocent. Dar poate nu chiar pervers: căci şi în această păunire cu sonorităţi sau metafore cu mult năduf adunate, este ceva naiv.

Numai: comicul acestor din urmă bate cam spre odios; al celor d'întâi, al mahalagiilor pocitori de vorbe « radicale », era drăgălaş.....

Acum vreo patruzeci de ani, d-l profesor Rădulescu-Motru fusese grav impresionat de stilul palavragesc al răposatului Ionescu-Gion — cu: « un palat, — și ce palat! — o cupolă, și ce cupolă! — o colonadă, și ce colonadă! »; sau: « palatul acesta splendid și falnic... falnic și splendid, dar care plânge », și încă: « dorința devine obsesiune; obsesiunea, durere; durerea, chin, — o obsesiune, o idee-mreajă care te înfășoară în vrăjile sale », și alte asemenea triste caraghioslâcuri, din care acel literat de pe vremuri își alcătuia conferințe și articole de revistă. D-l Rădulescu-Motru scrise atunci, despre *Literatura patologică*, un studiu ce apăru în *Convorbiri literare*. Cu dreptate mare se refera autorul la cuvintele lui Maiorescu: « Vițiul radical în toată direcția de astăzi a culturii noastre, este *neadevărul*, pentru a nu întrebuința un cuvânt mai colorat ». Și d-l Rădulescu-Motru propunea să se modifice interpretativ caracterizarea acelui *neadevăr*: d-sa vorbi atunci de literatură *patologică*. Vreo zece ani după articolul său, sub impresii analoage, se întreba d-l Al. Tzigara-Samurcaș, tot în această revistă, dacă nu s'ar putea să ne ferim de *beția de cuvinte* în — critica de artă. « In literatură, scria d-sa, beția de cuvinte a *cam* fost stârpită » (în 1907!). *Cam* nu era de prisos: o dovedesc exemplele adunate aici de mine.

Legea creștină ne învață a zice: Dumnezeu să-l ierte, despre cel răposat; iar celui în viață, când pleacă la împărtășanie, din toată inima să-i strigăm: Dumnezeu să te ierte. In adevăr este o ușurare, să trecem iertarea pe seama Ziditorului. Noi oamenii trebue să cădem în păcatul de a ne supăra pe aproapele nostru, și a păstra supărarea.

Să ne îndemnăm totuși a zice: Dumnezeu să ierte pe răposați ca și pe cei vii, care, cu uricioasă nesocotire a vorbirii și înțelepciunii « țăranului daco-roman », compromit atât de supărător frumusețea — « Cosmosului ».

PAUL ZARIFOPOL

DIN CICLUL
«BAL DE MOARTE»

TIMPUL MORT

Stelele au patine și sparg, trecând, ferestre.
E 'n orișice caisă câte-un apus cu liră.
Toată grădina cântă. Păsări tac și se miră.
Arcușul stelei plânge pe viola din poveste.

Părul pădurii umflă cimpoaie. Umbre mor
Ca preșurile. Frunzele cad, ca niște palme.
E o holeră 'n toamnă. Tăcerile își vor
Lăsa baletul, ca să uimiască lacuri calme.

Țările tremurate frunze sub ape — acu,
Intoarse, spun legenda cu gnomii cât o cușmă.
Cucul a luat parfumul copilăriei cu
Văzduhul, smuls din urmă repede ca o pușcă.

Munții urcând cu bouri, suflă cu-acelaș stol
De var de-asupra coamei. Flautul e 'n mesteceni
Și plânge ca zăpada din coaje, care trece 'n
Elanii foști aicia, cândva sub cerul gol.

Dar nu se mai pot prinde cuvinte, cari acum
Impodobesc falange de laș cu reci brățări,
Când trec în curcubeie otrăvile cu mări
Și oazele'n inele sunt șterse de simun.

AUTOPORTRET

Gura surâde 'n ruini.
Garduri dinții căzuți.
Viață, pierdută pe-o stea,
Nu, să nu mă săruți.

Arcul din braț nu mai știe
Corbi să rotească în păr.
Fumegă ninse ca melcii
Bucle de var fără scări.

Și în uitatele poze,
Printre platani, în ochiane,
Bolțile aeriane
Veștede 'n apoteoze.

Rochia stea stins foșnea
(Poate-un frunziș cu un tril).
Glasul de-atunci nu mai mi-l
Simt aburind ca o nea.

Norii 'n volane marchize
Dau evantalii de moarte
Mâinii făcând semn departe
Pașilor mici de caise.

Fruntea pe umerii cumpeni
Lin subțiază arare,
Pe sub reci suliți de tușuri,
Câte-un incendiu, o mare.

Leprei din soare'mpărat
De toate razele tuns,
Capul se pleacă surpat
Pletelor lungi ca un plâns.

DIN CICLUL «ARC»

SCHIMBARE FINALĂ

Lumini serale liniștite
Și cer acelaș nu mai vreau.
Să cadă pieile-osândite
In închisori, cari nu mă au.

Iar mâna, care scrie, fie
Stea verde cu degete cinci,
Ca suliți stând, nu ca opinci,
In mlaștinile de vecie.

Cântec ce-o să se frângă lângă
Turn lung lucind, va fi ceas mort.
La ora fără număr plângă
Cei ce-au știut că n'o să-l port.

In mine am destule ; dor.
Și sunt mai strâmt. Brâu — le 'nconjor.
Stau și privesc : orbite mici
Cuib drag tăcutelor furnici.

Nu. Drept cred vieții gemene
Și 'n lumi ce n'or să pregete
Și 'n osu-acestor degete, —
Semn tare, clar, de cremene.

NELĂMURIT

Tălmăcitori de stele sunt prea mulți.
Grele 'ndoielile ; apar ca faruri.
Multiplicat același gând asculți, —
Față de clown voalată sub calcaruri.

Vreau puritățile din ape și din cer;
Albastrul depărtat fuge și minte.
Când haiducește înflorite flinte
Descarc, nu cad cortine de eter.

In diamant, incendii. Stinse 'n noi.
Sufletele răstoarnă și slutesc.
Ochii de-otravă 'n hrube amândoi,
Reflux vioriu chemând, îl înverzesc.

Apus — flori oxidate — prin lentile.
Nimeni nu știe. Ștergeți aquarela.
Cum calcă seara, e și nu. Gazela
Se șterge cu copite ude 'n file.

INDEMN

Havuzul cerului stropește spadă ;
Incremenitul cavaler sub ea.
Bronz înverzit sub rece acoladă,
Plecat grumaz tăceri nu străpungea.

Fruntea cădelniță nu-i vitejească.
Bufonul stă, nu senioru 'n rugă.
Coif soarele, nu dungile de slugă.
Neagră, sutana e călugărească.

Rostogolirea piatra o cunoaște.
Săgeata melci nu o să contureze.
Călugări prin vulpi și prin asceze
Te-or silnici să faci din oase, moaște.

Rotește-arătătorul de lumini,
Din bărbi ia-ți mătură pentru coturn
Și dârz smulgând inelul lui Saturn,
Din popi fă constelații de jivini.

EUGEN JEBELEANU

TEOLOGIA LUI TUDOR ARGHEZI

Asemenea tuturor lucrurilor din lumea aceasta, predestinate să le iubești până la sfârșitul mersului tău printre ele și întovărășite de taine, opera lui Tudor Arghezi mi-a apărut, în ceasul întâlnirii mele cu ea, absurdă, urîtă, inutilă, monstruoasă. Obișnuit cu facilitatea poeziei și prozei românești dinainte de războiu, și neștiutor să cer actului literar altceva decât exprimarea într'o limbă cotidiană a unor stări sufletești comune, opera lui Arghezi îmi cerea eforturi de înțelegere și concentrări de atenție pe care eu le acordam de obiceiu cărților de filosofie. Or, eu știam pe atunci că, numai filosofia este aceea care poate pune și, deci încerca, să rezolve problemele centrale ale existenței în genere. Trăisem până la diformitate prescripțiile învățate de-a-lungul unei ierarhii scolastice, și în care specificitatea genurilor îmi era oferită ca și cum ea ar fi corespuns unor serii de obiecte heterogene între ele. Imi închipuiam că liricului îi corespunde în lumea din afară un obiect distinct decât acela al epicului, după cum tragedia surprinde o altă fațetă a lumii de care metafizica nu are a se ocupa niciodată. Și ajunsesem, cu acest mod de a vedea lucrurile, la un fel de pluralism perfect ierarhizat în afară, dispunând de o arhitectură aproape matematică, însă care în conștiință dădea naștere la tot felul de confuzii și conflicte care, mai întotdeauna, mă făceau să mă cred absolut incapabil să înțeleg ceva. Orele acelea când aceste categorii de existență se întâlneau, simultan formulate, și când întreg efortul meu de a le armoniza într'o viziune unitară a lumii se dovedea neputincios, zadarnic, îmi dau și astăzi simțimântul unui sfârșit inutil. Aș fi vrut să pot găsi undeva, în repetatele mele lecturi sau întâlniri cu oamenii, ceva care să fie în stare să-mi dea mijlocul de a realiza o unitate perfectă între mine lăuntricul și lumea din afară. Și pentrucă-mi lipsea acest pisc, de aceea sbuciumul meu era steril. Deoarece eu nu ceream formula

unui principiu abstract, inuman, asemenea acelora întâlnite în toate sistemele de metafizică. Principiul pe care mi-l ofereau aceste sisteme era tangent prezenței mele. El era un obiect asemenea tuturor obiectelor care formau pluralismul de care am vorbit. Aceea ce vroiam nu era un principiu care să-mi ceară participarea directă, activă, riscantă, dureroasă. Și doream găsirea acestui principiu atât de mult încât, întoxicat de insomnia neliniștii mele, îl consideram pe Faust un om fericit deoarece el găsise pe cineva care, în schimbul unui contract scris cu sânge, îi dădea cheia tuturor durerilor și remediul oricărei îndoieli.

In aceste împrejurări sufletești m'am întâlnit cu Tudor Arghezi. M'am oprit în fața vitrinei dela « Bibliofila » și am cetit: « Cuvinte potrivite ». Însă curiozitatea mea, pe atunci, avea o cu totul altă educație.

— Cuvinte potrivite! mi-am spus și am vrut să plec. Dar cineva nebănuit a răspuns ca un ecou iar ochii mei, de data aceasta involuntar, au făcut ocolul cărții de format mare și cu înveliș galben-portocaliu. Și în clipa aceea, mi-am amintit că, odinioară, cetisem într'o revistă ieșeană cum că Tudor Arghezi deschide listă de subscripție pentru publicarea a cinci volume printre care era însemnat și acela pe care-l aveam acum, în vitrină, dinaintea mea. Și am crezut că ecoul acela este o aducere aminte. Insă mă înșelam. Dece am intrat atunci în librărie și am dat ultimul ban pentru « Cuvinte Potrivite » aveam să știu mai târziu. Insă de atunci cred că, adevăratele cărți sunt ființe vii care ne vorbesc și noi le auzim, nu însă cu urechile, ci cu un fel de surprindere oarecum a conturului lor spiritual. In prezența unei atari cărți tu devii materialul maleabil, mulajul care ridică masca spirituală a operei.

In seara aceea, l-am cetit pe Tudor Arghezi și n'am priceput nimic. Am aruncat cartea odată, de două ori, de trei ori. Imi apărea imposibil, vulgar, adesea trivial și pretutindeni chinuit, însă chinuit nu inventând o topică frumoasă a făpturii, ci mimând ceva care oscila între moluscă și lepră. Cât l-am urît eu pe Tudor Arghezi în noaptea aceea. A doua zi l-am aruncat în fundul unei lăzi, cu jurământul de a nu-l mai deschide niciodată. Și astfel am reușit să-l uit. Eu credeam atunci că acesta este un gest al meu, o libertate a mea. Dar aveam să aflu, nu cu prea mare întârziere, că mânia mea venea tot dela Arghezi. Deoarece Tudor Arghezi știe

că amintirea uită. De aceea, singurul drum către turburările adâncurilor şi singurul mijloc de a face să işti îndoiala, curiozitatea şi apoi entuziasmul, este numai pe acolo pe unde omul se apără mai îndârjit. Datorită acestui fapt, nu mult după uitarea şi zăvorîrea în sipet a « Cuvintelor Potrivite », m'am pomenit, într'un moment de totală absenţă, recitând în gând şi apoi cu glas tare:

« Vreau să pier în beznă şi în putregai
« Ne 'ncercat de slavă, crâncen şi scârbit,
« Şi să nu se ştie că mă desmierdai
« Şi că 'n mine însu-ţi tu vei fi trăit.

Versul din şoaptă mă făcu să-mi aplec urechea ca şi cum aşi fi ascultat pe cineva care-mi fredona un cântec drag, ştiut dar uitat, un cântec nelumesc de însingurată durere, de nemărturisire. Era, în clipa aceea, în mine ceva de scrâşnet de dinţi, de spasm fără gest, o consumare de chin neştiut:

« Ingerul meu îşi mai aduce aminte
« De fericirile de mai 'nainte
« Cerul la gust i-ajunge ca un blid
« Cu laptele amar şi agurid.
« Stelele lui nu şi le mai trimite
« Ca nişte steaguri sfinte zugrăvite,
« Şi vântul serii nu-i mai dă îndemn
« Cu-aroma lui de vin şi undelemn.

De fapt, până atunci, viaţa nu-mi îngăduise să fac nimic. Trăiam la întâmplare neştiutor de ceea ce va veni nepăsător de ceea ce a fost. Râvneam să pot fi asemenea eroului lui Dostoiewski din « Glasul subpământean » care spune:

— Prefer să crape întreaga lume în zeci de mii de bucăţi numai ca eu să-mi pot bea liniştit ceaiul...

Şi-mi aminteam cu un fel de amară luciditate de o scrisoare a lui Nietzsche către Malvida, de acea scrisoare în care sufletul cel mai timid pe care l-a dat civilizaţia europeană încearcă actul cel mai curajos: transformarea unicei sale vieţi într'un act, într'un singur act: « Oricine ai fi tu, tu trebue să fii izvorul propriei tale experienţe », îmi aminteam de acea scrisoare din 11 Iulie 1878:

« Plec în tăcere şi singuratic pe singurul meu drum;
« renunţ la tot ceea ce ar putea să mă împiedice

« Iată-mă în sfârșit în fața nodului gordian a vieții « mele. Iată-mă în fața crizei! Dacă nu aș avea sen- « timentul infinitei fecundități a filosofiei mele, poate « ar trebui să tremur. Eu sunt, însă, de acord cu mine « însumi ».

Actul acesta de părăsire îl mai întâlnisem. In partea întâia al acelui prea modern « Discurs asupra Metodei ». Descartes scria tocmai la 1620 « pătruns de entuziasm »:

« ... îndată ce vrâsta mi-a îngăduit, am părăsit cu « desăvârșire studiul și hotărându-mă de-a nu mai « căuta altă știință decât aceea care se poate găsi în « mine însumi sau în marea carte a vieții, mi-am în- « trebuințat restul tinereții călătorind ».

Dar de ce face Descartes acest gest de evadare din scolastic?

« ... pentru a culege experiențe, pentru a mă în- « cerca eu pe mine în diferitele împrejurări pe cari « soarta mi le va scoate în cale ».

Iar completarea vine cu această lămurire iarăși prea contimporană:

« Eu am crezut totdeauna că voi putea găsi mai « mult adevăr în raționamentele pe care fiecare le « face atunci când este implicat în împrejurări de viață, « decât savantul care închipuie speculații fără niciun « efect viu ».

Insă această încercare de evadare din obișnuință, din cotidian, o găsisem și la André Gide. In ale sale « Hrane pământești » el spune reeditând pe Descartes:

« La optsprezece ani, când am terminat primele studii, « am plecat pe toate drumurile, cu sufletul obosit de « cărți, cu inima goală, cu trupul exasperat de impe- « rative ».

De fapt aceste evadări le găsisem în Evanghelia lui Luca. Și actul acesta, corespunde în vieața lumească a lui Iisus Hristos, momentului când El ne învață că: « Nimeni nu poate sluji la doi

stăpâni» lui Dumnezeu şi Satanei. Iată care este fragmentul în care găsim porunca părăsirii lumii:

> « Şi veni la Dânsul mama şi fraţii Lui, şi nu puteau
> « să se întâlnească în clipa aceia cu El, din pricina
> « gloatei. Şi i s'a adus ştirea lui Isus Hristos că mama
> « Lui şi fraţii Lui sunt afară şi că-L aşteaptă. Atunci
> « Isus Hristos a întrebat:
> — Cine este mama mea şi cari sunt fraţii mei? Apoi
> « întinzând mâna către ucenici a spus arătându-i:
> « Iată mama şi iată fraţii mei ».

Dar problema aceasta, a părăsirii lumii, Tudor Arghezi a ştiut că este o corelativă a celeilalte probleme şi mai capitale a învierii. Iar această problemă a învierii se găseşte în Evanghelia lui Ioan formulată de însuşi Isus Hristos:

> « Răspunse Isus Hristos: « Adevăr, adevăr zic ţie,
> « dacă cineva nu se va naşte a doua oară, nu poate ve-
> « dea Împărăţia lui Dumnezeu ».

Tudor Arghezi a ştiut toate acestea. Şi le-a ştiut nu numai din Evanghelii ci şi din tovărăşia lui spirituală cu fratele său întru îndoială Charles Baudelaire. Tudor Arghezi râvnia şi el, pe vremea când se numea Theo, să strige:

> « O Mort, vieux capitaine, il est temps! levons l'ancre!
> « Ce pays nous ennuie, ô Mort! Appareillons!
> « Si le ciel et la mer sont noirs comme de l'encre,
> « Nos coeurs que tu connais sont remplis de rayons!
>
> « Verse-nous ton poison pour qu'il nous réconforte!
> « Nous voulons, tant ce feu nous brûle le cerveau,
> « Plonger au fond du gouffre, Enfer ou Ciel, qu'importe?
> « Au fond de l'Inconnu pour trouver du *nouveau*!

Pe linia acestor spirite care vor verificarea adevărului cu propria lor vieaţă vine Tudor Arghezi. Iar dacă problema iniţială a întregii lui filosofii este: cum devii ceea ce eşti? sau cum poţi ajunge să fii demiurgul propriei tale vieţi? aceasta se datoreşte faptului că el ştie ce înseamnă a fi născut în tiparele determinismului natural.

Iată formularea acestei probleme în poezia intitulată, atât de semnificativ, « Arheologic »:

« Sufletul meu își mai aduce-aminte
« Ș'acum și ne'ncetat de ce-a trecut,
« De un trecut ce mi-e necunoscut
« Dar ale cărui sfinte oseminte

« S'au așezat în mine făr'să știu
« Cum nici pământul știe pe-ale lui,
« In care dorm statui lângă statui
« Și-i zăvorât sicriu lângă sicriu.

« Un murmur ne'ntrerupt de epitafe
« Cari mai străine cari mai sonore.
« Prin aer, timpu-i despărțit de ore
« Ca de mireasma lor niște garoafe.

« Tăcerea vocile și le-a pierdut,
« Care-o făceau pe vremuri să răsune.
« Aud țărâna doar a vocilor străbune
« Cum se desface, cum s'a desfăcut.

« Și câteodată, totul se deșteaptă
« Ca 'ntr'o furtună mare cât tăria:
« Și-arată veacurile temelia.
« Eu priveghez pe ultima lor treaptă.

Aceeași problemă se formulează, printre altele și în « Testament »:

« Așeaz-o cu credință căpătâi.
« Ea e hrisovul vostru cel dintâi
« Și-al robilor cu saricile, pline
« De osemintele vărsate 'n mine.

iar mai departe în finalul aceleeași poezii:

« Far' a cunoaște că 'n adâncul ei
« Zace mânia bunilor mei. . .

Prin naștere suntem o actualizare a eredității. Cu alte cuvinte, momentul nașterii noastre corespunde, în specie, unei intersecții

de vieţi a căror definitivă realizare le-a fost interzisă de societate, de inteligenţă, de morală, sau de moarte. Prezenţa noastră, ca noi născuţi, se justifică aşa dar printr'o satisfacere a unor dorinţi neîngăduite lor în vieaţă, adică străbunilor noştri. Noi ne naştem pentru a le răzbuna sau continua interzicerile, laşităţile, sau cunoaşterile. Suntem deci în lume numai în măsura în care străbunii au fost necesari iar copii noştri se vor putea naşte numai în măsura în care noi, integrându-ne în aceeaşi lege a eredităţii vom prezenta o egală necesitate. Un nou născut este cu alte cuvinte un mozaic de tendinţi, de apriorisme, pentru a căror consumare a fost adus între soare şi moarte:

« . . . eu veneam din morţi ».

Nimeni nu se naşte dacă străbunii nu au nevoe de o răzbunare, de o libertate, de o continuare. Un om care şi-a trăit vieaţa până la capăt; un om care nu a visat toată vieaţa în căldura nici unui somn; un om care nu şi-a ascuns nimic în sânge; un om cu secretele consumate în aventuri, în gânduri; un om care nu ştie ce înseamnă preţul cenuşii, deci un om care moare cu fiecare sfârşit de gest şi se naşte odată cu începutul altei acţiuni, un asemenea om nu poate avea copii. El epuizează şi inutilizează specia. Dar un asemenea om-monstru nu e posibil în planul naturii. Copilul este prelungirea vie a insului în moarte, sau dacă vreţi, un mort îşi are un strigoi al său şi care este copilul. Iar copilul devine matur numai în clipa în care mortul său nu-i mai cere nimic. De aceea, copilul este un crepuscul al speciei sau ar trebui să fie ca atare, vreau să spun că străbunul moare cu adevărat numai în ora în care copilul scapă de sub tutela lui. Copilul, prin însuşi faptul că e un produs al unor refulări a speciei, ar trebui să epuizeze toate resturile acesteia. Cu alte cuvinte ar trebui să o purifice, să fie un filtru:

« Din mucigaiuri, bube şi noroi
« Iscat-am frumuseţi şi preţuri noi ».

Or, ce se întâmplă în majoritatea cazurilor? Socialul îngădue anumite satisfaceri, iar adolescentul, — din anumite aversiuni pentru efortul către sine însuşi, — confundă voit tendinţele şi apriorismele speciei cu primatele fiinţei sale libere şi individuale ajungând astfel la o vieaţă de ambiguităţi, de incoherenţe, de faci-

lități. Produs al neclarului, adolescentul va instaura neclarul, fără ca să știe cine este, de ce trăește și mai cu seamă de ce a trebuit să fie...

> « Fiecare se naște mai mulți și moare singur, spune « Valéry, în Eupalinos, prin gura lui Socrates. Copilul « care se naște este un furnicar de oameni pe cari viața « îi reduce încetul cu încetul la unul singur, la acela « care va muri singur. Odată cu mine s'au născut o « cantitate imensă de Socrați, dar din numărul lor s'a « desprins treptat, treptat, unicul Socrates care a fost « dat judecătorilor și cucutei ».

« Cuvintele Potrivite » sunt etapele acestei eliminări a tuturor Arghezilor posibili, în vederea realizării unicului Arghezi. Volumul acesta de versuri cuprinde experiențele creierii făpturii argheziene. « Cuvinte Potrivite » este tratatul unei arhitecturi a spiritului. Arghezi se vrea el însuși! Vrea să fie o voință a sa propie care să înceapă și să sfârșească în sine. Tot ce caută, tot ceea ce râvnește, duce în această fază inițială de formație către un singur punct central: Eu. Această fază își are *Prințul* său înfrânt:

> « Biruitor pe lifte și jivine,
> « Așteaptă dârz, la rându-i biruit,
> « Și ochii lui, de patru timpuri pline
> « Incremeniți pe zare n'au dormit.

apoi:

> « Inchis în turnul morții din poruncă,
> « Prințul e 'ntreg, dar gândurile-l dor,
> « Ca niște vulturi negrii ce-și aruncă
> « Intre cotețe rotirile lor.
>
> « Puterea lui întreagă și vitează
> « Ascultă 'n noaptea de safir și lut.

Care este momentul în care « Cuvinte Potrivite » devin act?— Răspunsul nu este atât de dificil pe cât este de paradoxal. « Cuvinte Potrivite » nu este o succesiune ci o hartă spirituală. Fazele sau dacă vreți etapele de care vorbeam mai sus, sunt concomitente, prezențe care se inter-determină, care se țes și care creează încetul cu încetul geografia spirituală a lui Arghezi din această vreme

în care gândul ca aventură internă este substituit adesèa de aventura spațială, de încercarea lui de evadare. Nimic din ceea ce este consumat în această etapă a « Cuvintelor Potrivite » nu are un suport obiectiv. Toată drama se petrece înlăuntru iar călătoriile lui Arghezi sunt numai periferice cadre de cenesteze și nici de cum obiecte de gândire. Și fără să mă tem că falsific adevărul voiu afirma că, de fapt, « Cuvinte Potrivite » sunt fragmentele unui singur monolog care bine înțeles că în economia sa internă nu s'a prezentat autorului așa cum ni l a dat el în volum. Singurele elemente constante ale experienții cuvintelor potrivite sunt următoarele:

a) *Titlul volumului*, care închide în el o teorie a cunoașterii precum și o estetică;

b) *Inscripție pe biblie.*

Aceste două elemente sunt oarecum polii acestei arhitecturi spirituale. Să le analizăm pentru a vedea care este concluzia acestei inginerii interioare ierarhizată sie-și.

Problema centrală din « Cuvinte Potrivite » este actul cunoașterii. Insă la Tudor Arghezi cunoașterea are un cu totul alt înțeles decât acela curent, cotidian, sau decât acela filosofic. Pentru Arghezi cunoașterea lumii înseamnă prezența omului în însăși natura ei. Cu alte cuvinte participarea omului la procesul de existență a naturii. In vederea acestui pisc de ființare Arghezi are conștiința acută a necesității unei purificări și depășiri din biologic. Vreau să spun că, pentru Arghezi, cunoașterea implică unicitate. Căci ceea ce e nou și contimporan la autorul « Cuvintelor Potrivite » este faptul că el face parte — prin problematica pe care o formulează ca și prin modul în care încearcă să o soluționeze — din aleasa familie a acelor gânditori pe care Chestov îi numea « pirații gândirii ». Pentru Chestov, această familie de gânditori e formată în special din aceia cari, ignorând scolastica filosofică precum și tradiția oficială, au atacat problemele centrale ale existenții pe alte căi decât acelea obișnuite. Pentru Chestov, Pascal sau Dostoiewscki sunt gânditori mai mari decât Descartes sau Kant. Iar filosoful rus merge atât de departe în această privință încât afirmă că Dostoiewschi este acela care a scris în adevăr Critica Rațiunii Pure, nu Kant așa cum se obișnuește să se mai creadă (Leon Chestov: Revelațiile Morții). Ei bine, Tudor Arghezi intră cu volumul său de versuri « Cuvinte Potrivite » în rândul acestor pirați ai gândirii. — Cum?

Spuneam mai sus că în « Cuvinte Potrivite » există o epistimologie precum şi o estetică. Afirmaţia mea poate va părea paradoxală dacă nu cumva absurdă şi deaceia trebue să dau câteva explicaţii preliminarii. Ceea ce este necesar să ştii dela început, este faptul următor: cunoaşterea în planul cuvintelor potrivite este fără obiect. Şi numesc, în cazul acesta, obiect o realitate care să fie exterioară subiectului cunoscător. Or, la Arghezi obiectul cunoaşterii în « Cuvinte Potrivite » este propria sa nelinişte, nelinişte pe care încearcă să o liniştească, deci să-i găsească odihna într'o certitudine:

« Tare sunt singur, Doamne, şi pieziş! »

apoi:

« Nalt candelabru, strajă de hotare,
« Stelele vin şi se aprind pe rând
« In ramurile 'ntinse pe altare —
« Şi te slujesc; dar Doamne, până când?

şi mai departe spune:

« In rostul meu, tu m'ai lăsat uitării
« Şi mă muncesc din rădăcini şi sânger.
« Trimite, Doamne, semnul depărtării,
« Din când în când, câte un pui de înger.

Dar cine e *acest* « Doamne » către care se adresează Arghezi? Este el obiect real, exterior lui? Şi dacă, desnădăjduit, cere la sfârşitul acestei poezii:

« Să bată alb din aripă la lună,
« Să-mi dea din nou povaţa ta cea bună ».

îndoiala totuşi îl roade:

« Te drămuiesc în zgomot şi 'n tăcere
« Şi te pândesc în timp, ca pe-un vânat,
« Să te ucid sau să 'ngenunchi a cere.

Insă Tudor Arghezi, — trebue să se ştie, — cere revelaţia numai după ce « cuvântul » se dovedeşte a fi sterp:

« O mie de neamuri plecate, domoale,
« Te caută 'n ceruri, în vis, în pământ.
« Ascuns te-au găsit în cuvânt.
« Sfărâmă cuvântul; cuvintele's goale.

Absența obiectului din cauza neliniștii interioare este marca acestor pirați ai gândirii. Dar Arghezi are totuși, inițial, o certitudine. Iar această certitudine, cu care începe viața sa de îndoială cuprinsă în « Cuvinte Potrivite », se află închisă în epistemologia Bibliei. Iată pasajul:

> « Dumnezeu după ce creiă din pământ toate ani-
> « malele câmpului și toate păsările cerului, l-a adus
> « pe Adam ca să vadă cum să le numească. Și numele
> « dat de Adam viețuitoarelor era numele viețuitoarelor.
> « Și Adam puse nume la toate vitele și la toate pă-
> « sările cerului și la toate fiarele câmpului. Și Dumnezeu
> « văzu că numele sunt adevărate și că acest lucru
> « e bun ». Geneza 2, *19*.

Or, ce rezultă de aci? — Epistemologia cuprinsă în *Geneză*, presupune *identitatea cuvântului cu obiectul.* Deci, cunoașterea adamică înseamnă identitatea între cunoaștere și lumea interioară. Intre aceste două acte nu există nicio deosebire. Ființa, în actul de cunoaștere adamic, este identitatea cu ea însăși. Cuvântul deci există în obiect. Cuvântul este aspectul iminent al lucrului. Este poate masca. Sau poate cuvântul este prezența obiectului în ființa vie. Oricare ar fi formula cu care am vrea să lămurim semnificația pasajului citat mai sus, ceea ce reiese clar este faptul că, în Biblie, cuvântul însuși înseamnă cunoaștere. Insă, făcând acest comentariu, eu nu vreau să omit eventuala confuzie care s'ar putea face între pasajul din Evanghelia lui Ioan:

> « La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dum-
> « nezeu și Dumnezeu era Cuvântul »

deoarece « Cuvântul » din filosofia ioaniană își are origina în « Logos-ul » lui Philon. Or, noi știm că Logos-ul philonian este de origină elină și că în ultimă analiză el nu este decât o altoire a conceptului vechiu ebraic: *Eloa*, *Eloim*, *Eli*, pe principiul idealist al filosofiei lui Platon. Or, pasajul citat din Geneză nu prevede un principiu de explicare metafizică a lumii. Cuvântul cu care Adam a desemnat lumea este însuși existența lumii. Cu alte cuvinte, totul se reduce la o problemă de cunoaștere. Geneza afirmă, deci, că omul paradiziac avea puterea să cunoască lumea în mod absolut. Iar acest lucru rezultă din faptul că omul este acela de

care depinde nomenclatura obiectelor. Or, dacă n'ar exista o cunoaştere absolută nici cuvintele n'ar fi posibile.

Iată-ne, aşa dar, în inima epistemologiei cuvântului, cu alte cuvinte la rădăcina certitudinii argheziene. Cu ajutorul acestor *cuvinte infailibile*, Arghezi încearcă să cunoască lumea. De oarece numai aşa se explică încercarea lui de a transfigura natura:

« Din mucegaiuri bube şi noroi
« Iscat-am frumuseţi şi preţuri noui ».

Iar încercarea aceasta de transfigurare a lumii nu înseamnă altceva decât a spune din nou lucrului pe numele lui originar. Actul de cunoaştere este în acelaşi timp şi un act estetic, deoarece prin cuvânt se ajunge la armonia şi perfecţiunea lumii aşa cum a fost creată iniţial de Dumnezeu. Iar toate aceste acte corespund însăşi lumii. In acest plan Tudor Arghezi nu cunoaşte îndoiala!

« Slova de foc şi slova făurită
« Imperechiate 'ntrânse se mărită.

Insă certitudinea nu durează. *Inscripţia pe Biblie* fixează prăbuşirea:

« Sfărâmă cuvântul; cuvintele's goale ».

Şi, atunci, alături de ţăndările cuvintelor goale şi sparte de setea adevărului, Arghezi rămâne singur şi scrie, întorcându-se în lume, deci în sânge, cu alte cuvinte la străbuni:

« Din graiul lor cu 'ndemnuri pentru vite
« Eu am ivit cuvinte potrivite ».

Piscul acestei faze de cunoaştere adamică, se defineşte în acest sfârşit de Psalm:

« Singuri, acum, în marea ta poveste,
« Fără să vreau să ies biruitor
« Vreau să te pipăi şi să urlu: « Este! »

Prăbuşirea lui Arghezi se datoreşte deci unei repetări a păcatului adamic. Arghezi încearcă să-l simtă pe Dumnezeu exterior, separat de voinţa lui de cunoaştere, obiectiv. Cu alte cuvinte, Arghezi, deşi nu vrea să fie biruitor, totuşi crede că poate

fi şi în acelaşi timp să poată avea cunoaşterea lui Dumnezeu. Or, Biblia spune:

« Cine îl vede pe Dumnezeu, moare ».

Iar moartea aceasta trebue, bine înţeles, luată în sensul că este imposibil unui om să reziste paroxismului spiritual din prezenţa lui Dumnezeu. Iar Biblia adaogă:

« Nimeni nu a văzut pe Dumnezeu »

adică nimeni nu a putut ajunge la tensiunea spirituală din planul căreia Dumnezeu devine obiect de cunoaştere. Insă cunoaşterea lui Dumnezeu este, iniţial, o absurditate. Deoarece cunoaşterea noastră în prezenţa lui Dumnezeu nu mai este cunoaştere, vreau să spun că această facultate dispare. In piscul acestui paroxism omul este o sinteză, o concentrare, o unitate. Iar singurul lucru, eventual, pe care l-ar putea face ar fi numai exclamaţia sau urletul. Valéry spunea cu multă dreptate:

« Limbajul este desfăşurarea unei exclamaţii »

având în vedere că, iniţial, orice cunoaştere, chiar lumească, presupune un oarecare paroxism. De aceea, Arghezi nu pune, în versul citat, alt cuvânt decât: « urlu ». Deoarece această expresie cuprinde şi extazul şi durerea şi poate şi bucuria.

« Vreau să te pipăi şi să urlu: « Este! »

Insă, să se observe că însăşi această fază de biruinţă a lui Arghezi este sub semnul îndoielii. El nu ştie dacă Dumnezeu există. Arghezi spune: Singuri, acum, în *marea ta poveste* ». Deci nu în *marea ta realitate*.

Iar toate acestea ca o consecinţă logică a versului:

« Pentru credinţă sau pentru tăgadă
« Te caut dârz şi fără de folos.
« Eşti visul meu, din toate, cel frumos
« Şi nu'ndrăznesc să te dobor din cer grămadă.

după ce mai sus spusese:

« Te drămuiesc în zgomot şi'n tăcere
« Şi te pândesc în timp, ca pe-un vânat,

« Să văd: ești șoimul meu cel căutat?
« Să te ucid sau să'ngenunchi a cere.

Dar nu mai cere nimic:

« Pâinea nu mi-o caut să te cânt pe tine
« Și nu vreau cu stele blidu'nvăluit.

deoarece îngerul lui:

« Oriunde capul caută să-și puie
« Locu-i spinos și iarba face cuie.

Și prăbușirea se anunță:

« Căci neștiută'ncepe să'ncolțească
« Pe trupu-i alb o bubă pământească.

Din clipa aceasta, actul de cunoaștere la Arghezi se va numi *rugăciune*. Deoarece, de acum înainte, el este conștient că:

« Sânt vinovat că am râvnit
« Mereu numai la bun oprit.

și sfârșește împăcat de-a fi pământ:

« Dar eu râvnind în taină la bunurile toate,
« Ți-am auzit cuvântul, zicând că nu se poate.

De acum înainte Arghezi nu mai *vroiește* nimic. El cere, el se roagă:

« Nu-ți cer un lucru prea cu neputință
« In recea mea'ncruntată suferință.

Și, ceva și mai mult, Arghezi implora revelația:

« Trimite, Doamne, semnul depărtării,
« Din când în când, câte un pui de înger.

« Să bată alb din aripă la lună,
« Să-mi dea din nou povața ta cea bună.

Insă:

« O stea era pe ceruri. In cer era târziu ».

Deci, și revelația îi este interzisă:

« Ingerii tăi grijeau pe vremea aceia
« Și pruncul și bărbatul și femeea.

« Doar mie, Domnul, veșnicul și bunul,
« Nu mi-a trimis mă rog, nici unul.

In această fază de totală însingurare și prăbușire Arghezi scrie acest « Psalm » care-i definește îndoiala:

« Ruga mea e fără cuvinte
« Și cântul, Doamne, mi-e fără glas,
« Nu-ți cer nimic. Nimic ți-aduc aminte,
« Din vecinicia ta nu sunt măcar un ceas

« Nici rugăciunea, poate, nu mi-e rugăciune
« Nici omul meu nu-i, poate, omenesc.
« Ard către tine'ncet, ca un tăciune,
« Te caut mut, te'nchipui, te gândesc.

« Ochiul mi-e viu, puterea mi-e întreagă
« Și te scrutez prin albul tău veșmânt
« Pentru ca mintea mea să poată să'nțeleagă
« Ne'ngenunchiată firii de pământ.

pentru a sfârși fără curajul de-a mai întreba singur, direct și tutelar cum făcuse în trecut, cu alte cuvinte fără orgoliul libertății:

« Spune tu, Noapte, martur de smarald,
« In care-anume floare și tulpină
« Dospește sucul fructului Său cald?

« Gătită masa pentru cină,
« Rămâne pusă dela prânz,
« Sânt, Doamne, prejmuit ca o grădină
« In care paște-un mânz.

Ajunsă aici, experiența argheziană din « Cuvinte potrivite » se întâlnește cu fratele lui de îndoială Charles Baudelaire. Dar, înainte de-a arăta care sunt punctele comune dintre poetul francez și cel român, vreau să indic, analizând pe scurt « Psalmul »

citat, fizionomia spirituală a lui Arghezi. Impotriva felului său de a scrie diferitele *articole* cari în frază se refereau la Dumnezeu, *în «Psalmul» acesta* şi numai în acesta, Arghezi întrebuinţează litera mare pentru a desemna posesivul: *Său*. In niciun alt « Psalm », acest lucru nu e prezent. Pretutindeni sunt scrise cu literă mică. Apoi în acest « Psalm », Arghezi renunţă la cuvinte... potrivite. Adică renunţă şi la epistemologia inventată din vorbele moştenite dela străbuni. Ruga lui e fără cuvinte, se îndoeşte dacă este într'adevăr rugăciune. Vrea numai să înţeleagă... Dar fără violenţe, fără zbuciume. Işi dă seama ce semnificaţie are el alături de Dumnezeu:

« Doamne, izvorul meu şi cântecele mele!
« Nădejdea mea şi truda mea!

Şi singurul lucru pe care-l mai aşteaptă este moartea, deoarece îşi dă seama că aceasta e singura cale pe care mai poate ajunge, la Dumnezeu. Şi în acea oră de supremă luciditate se întreabă conştient de zădărnicia trudei, de zădărnicia căutării, de zădărnicia rugii, de tot, de tot:

« N'ar fi mai scumpă vremea sleindu-se'n tăcere
« Decât bătută'n clopot de-un glas fără durere?

Arghezi ştie ceea ce şi Ştefan Petică întrevăzuse:

« Cântarea care n'a fost spusă
« E mai frumoasă ca oricare

Şi se simte că:

« Piscul sfârşeşte'n punctul unde'ncepe »,

Apoi vine răcnetul de durere, acel unic « Psalm » în care nu se vorbeşte de Dumnezeu. Arghezi îşi închină sieşi un cânt de durere, de mare durere, dar niciodată destulă:

« Sânt prins pe patru laturi deodată »

pentru a mărturisi înfrânt:

« Şi cântă moartea'n trâmbiţile mele ».

Vă aduceţi aminte de « Le Gouffre » al lui Baudelaire. Sonetul e închinat lui Pascal: « Pascal avait son gouffre... » şi se termină cu această desnădejde:

« Ah! ne jamais sortir des Nombres et des Etres!

Cine sunt, însă aceste *numere* și ființe? Nu cumva: « Sânt, Doamne, prejmuit ca o grădină », precum și: « Sunt prins pe patru laturi deodată », înseamnă exact starea de întemnițare în categoriile existenței pe care o sugerează Baudelaire în versul citat? Iar aceste categorii ce sunt? Tot ceea ce este material și în care, participând la biologicul tău, independent de tine, te ține aici cu rădăcinile în lut, bântuit de îndoieli, nemulțumit de tine și neputincios să te întreci.

Dar înainte de a sfârși, vreau să leg această concluzie, de afirmația făcută că experiența cuvintelor potrivite nu are obiect. Iar ca o ilustrare voiu cita numai o singură frază din « Rugăciunea » lui Arghezi publicată în « Poarta Neagră », p. 238:

> « Mă rog ție, Doamne, și nu știu cui mă rog și de ce mă rog ».

Totuși, Arghezi încearcă o definiție a lui Dumnezeu:

> « Tu ești și-ai fost mai mult decât în fire
> « Era să fii, să stai, să viețuiești.
> « Ești ca un gând, și ești și nici nu ești,
> « Intre putință și 'ntre amintire.

. . . .

Și mă întreb: de ce vor oamenii să existe Dumnezeu? Oare sentimentul corespunzător nu le este de ajuns? Ca și cum asemenea experiențe pot avea obiecte, ca și cum singura lor frumusețe n'ar sta tocmai în absența obiectului.

PETRU MANOLIU

REPREZENTAREA UNIVERSITĂŢILOR IN PARLAMENT

1. Prin Constituţia dela 1866 se introducea la noi dreptul de reprezentare al Universităţilor în Parlament [1]). Instituţia nu era, bine înţeles, născută direct din necesităţile societăţii noastre. Cele două universităţi abia luaseră fiinţă, iar aşezămintele de învăţământ superior, care funcţionaseră înainte la Bucureşti şi Iaşi, nu erau atât de desvoltate încât să fi făcut necesară reprezentarea lor în diferitele Adunări naţionale, precedente instituirii Parlamentului propriu zis.

Cu toate acestea, se pare că preocuparea de a vedea aşezămintele de învăţământ superior reprezentate în Adunările naţionale, a existat la conducătorii noştri cu mult înainte de 1866. Astfel în « Obşteasca extraordinară Adunare de Revizuirea Regulamentului Organic » din 1831 la Iaşi, se prevedea că printre membrii acestei Adunări să fie şi « un deputat al Academiei naţionale de învăţătură » (Art. 2, *d)* [2]). In Adunarea de revizuire dela Bucureşti nu se pomenea însă de o asemenea participare. Faptul nu e surprinzător, când ne gândim că foarte puţini din conducătorii noştri de atunci vor fi cunoscut organizarea Parlamentului englez, singurul în care universităţile erau reprezentate. Este probabil că prevederea din Adunarea dela Iaşi să fi emanat din partea unui membru, care cunoştea instituţia din Anglia. Dar nu este exclus ca ea să fi fost propusă şi fără o asemenea cunoaştere, din simpla dorinţă ca cel mai înalt aşezământ de învăţătură să fie reprezentat în Adunare.

---

[1]) Art. 73: « Universităţile din Iaşi şi Bucureşti trimit fiecare câte un membru la Senat, ales de profesorii universităţii respective ».

[2]) *Analele Parlamentare ale României,* Bucureşti 1893. Tomul I, Partea II, p. 80. Asupra acestui fapt mi-a atras atenţia d-l I. C. Filitti.

A fost reprezentarea universităților în Parlament importată în 1866 direct din Anglia, țara de origină a instituției? Putem afirma, în lipsă de date precise, că ipoteza este plausibilă, căci nici Franța și nici Belgia, țările dela care se inspirau de obiceiu reformatorii noștri din secolul trecut, nu aveau reprezentarea Universităților în Parlament. Atât Constituția franceză din 1852 cât și Constituția belgiană din 1830, pe atunci în vigoare, nu prevedeau o asemenea reprezentare.

O indicație cu privire la ipoteza pe care o facem, pare să se desprindă din desbaterile, care au avut loc în Constituanta din 1866, cu ocazia votării articolului 73. Nu cunoaștem autorul acestui articol, neavând la dispoziție diferitele comisii, care au elaborat Constituția. Din discuțiile desfășurate în sânul Constituantei, putem însă afla ceva din atmosfera, în care a fost votat articolul.

Mai întâi este de relevat faptul că măsura de a extinde dreptul de reprezentare în Senat celor două universități, pe baza principiului corporativ, era combătută numai de doi deputați, Nicolae Ionescu și A. Marcovici. Fie din spirit de critică, fie din dorința sinceră de a nu vedea adăogată încă o formă nepotrivită pentru corpul Statului nostru, atitudinea opozantă a celor doi deputați rămânea fără consecință asupra votului Adunării.

Deputatul Nicolae Ionescu, profesor de istorie la Universitatea din Iași, fost ministru și cunoscut mai ales ca orator, se ridica în contra reprezentării universităților, propunând să se suprime articolul 73. Argumentarea lui se întemeia pe unele considerații de ordin general, arătând că o asemenea instituție contrazice spiritul democrației moderne. In discursul oratorului ieșan nu întâlnim însă o motivare din care să se vadă că instituția importată era inutilă. « Modul de a se reprezenta universitățile ca persoane civile », zicea Nicolae Ionescu, « e un rest al timpurilor trecute, când universitățile formau persoane civile. Astăzi în Adunarea Engliterei există reprezentațiunea universităților, dar la noi socot că aceasta ar crea un privilegiu și îmi pare că tocmai corpul învățat nu ar trebui să dea exemple de sporirea privilegiilor într'un stat democratic, căci corpul învățat are destul privilegiu, sciința și virtutea. De aceea socot cum că reprezentațiunea universităților nu e numai un ce ieșit din spiritul de civilizare de care suntem pătrunși, dar însă ea tinde a crea o ficțiune mai

mult ». La care Ar. Pascal, raportorul Constituției, îi răspundea cu un argument *ad hominem*, spunând: « Amendamentul onorabilului reprezentant dela Fălciu mă a surprins foarte mult, fiindcă vine din partea unui om care are multă admirațiune pentru sistemul englez. Cum, onorabilul reprezentant ia de model pe Englitera, cum, tocmai dumnealui, zic, cu această ocaziune se opune a se întroduce la noi o dispozițiune ce esistă în constituțiunea Englitерei? ». In sfârșit, al doilea opozant al instituției, A. Marcovici, profesor la Universitatea din București, se mulțumea să spună: « In adevăr, domnilor, după cum a zis onorabilul domn Ionescu, această măsură miroase, ca să zic așa, a epocile acelea când universitățile erau un Stat în Stat, când ele inspirau temeri serioase guvernului și pe când guvernul le respecta » [1]).

Cum vedem, opoziția întâmpinată la introducerea reprezentării universităților a fost slabă. Articolul 73 era votat de Constituanta din 1866. De unde putem presupune că noua instituție apărea în ochii majorității ca bine venită. Constituția din 1923 menținea, cum știm, reprezentarea universităților în Parlament. Nimeni nu protesta în contra acestei mențineri, considerând instituția ca un drept câștigat de universități și de mult încetățenit în spiritul public dela noi.

2. Să urmărim instituția în țara ei de origină, Anglia. In primul rând trebue să observăm că reprezentarea universităților în Parlament, dacă ținem seama de timpul când era introdusă în Anglia, nu este o instituție medievală propriu zisă, cum susținuseră adversarii ei în Constituanta din 1866. Privilegiul de a trimete reprezentanți în Parlament era acordat pentru întâia oară Universităților din Oxford și Cambridge de către regele Iacob I în anul 1604. In acel an, fiecare din aceste universități trimetea câte doi reprezentanți în Camera Comunelor. Era o favoare acordată de noul rege la începutul domniei lui, care inaugura în același timp și începutul unei noui dinastii (a Stuarților). Măsura era luată, bine înțeles, în spiritul medieval, care atunci stătea încă la temelia monarhiei engleze. Cele două universități primeau o chartă de reprezentare în calitate de corporații, cum

[1]) *Desbaterile Adunării Constituante din anul 1866 asupra Constituțiunii și legii electorale din România*, publicate de Alexandru Pencovici, Bucuresci, 1883, pp. 237—238.

primiseră atâtea orașe pe timpul domniei Tudorilor. Prin aceasta nu se înțelegea însă un drept, care ar fi putut să degenereze într'un « Stat în Stat », cum spunea A. Marcovici. Favoarea regală nu implica drepturi deasupra Statului, personificat în Coroană, ci numai recunoașterea unui drept de reprezentare în Parlament, alături de celelalte categorii ale societății. Căci era în tradiția și practica monarhiei engleze de a lărgi dreptul de reprezentare al poporului, cum reiese din evoluția Parlamentului englez în decursul celor trei secole dinaintea revoluției din 1688 [1]).

E drept că privilegiul era acordat înainte de revoluția, care desființa regimul medieval de guvernare al monarhiei. Privilegiul emana direct dela rege, iar nu dela Parlament. Pe lângă aceasta, el se adresa universităților, cum am spus, în calitatea lor de corporații. In acest sens măsura poate fi considerată ca reflectând concepția medievală a monarhiei și a societății: de o parte regele, deținătorul efectiv al tuturor puterilor în Stat, de altă parte societatea organizată în spiritul corporativ al diferitelor profesiuni și interese.

Cu toate acestea e caracteristic faptul că revoluția din 1688 menținea dreptul de reprezentare al celor două universități. In secolul al XIX-lea, cu prilejul diferitelor reforme de lărgire al dreptului de vot, reprezentarea era extinsă și la alte universități din Anglia, precum și la acelea din Scoția și Irlanda. Insuși faptul că dela început reprezentanții celor două universități făceau parte din Camera Comunelor, reflectă caracterul democratic al instituției. Iar odată cu introducerea votului universal (legea din 1918), dreptul universităților de a fi reprezentate în Parlament era menținut. Astăzi în Anglia nimeni nu vede într'un asemenea drept un privilegiu medieval.

3. Funcționarea instituției în Anglia de azi merită a fi de asemenea cunoscută pentru a vedea deosebirea între original și copie. Cum se aleg reprezentanții universităților și de cine sunt aleși? Ne vom referi la procedura care există după prevederile legii electorale din 1918, astăzi în vigoare. Luăm ca model cele două universități, cari s'au bucurat cele dintâi de un asemenea drept. Atât la Oxford cât și la Cambridge alegerile au loc cu ocazia

---

[1]) Cf. Nicolae Petrescu, « Parlamentul englez și înfățișarea lui actuală », în *Revista de Drept Public*, Anul IV, Nr. 3—4 (1930).

oricărei alegeri generale. Candidații trebuesc să fie, pe lângă cetățeni britanici, și titrați ai universităților respective. Ei sunt propuși de cel puțin zece electori, ei înșiși diplomați ai universității unde are loc alegerea. Candidații pot fi membri ai corpului profesoral, dar ei pot fi și din afară, cu singura condiție să aibe, cum am spus, un grad academic obținut la instituția în numele căreea voește să se aleagă. De cele mai multe ori candidații sunt aderenți ai unuia din partidele politice de guvernământ, dar se poate întâmpla ca ei să nu facă parte din asemenea organizațiuni, cum a fost cazul la alegerile din 1922 pentru Universitatea din Cambridge.

Dreptul de a alege pe reprezentanții universităților nu este limitat la profesorii titulari sau ceilalți membri ai corpului profesoral (*fellows*, *lecturers*, *readers*, etc.). Orice diplomat al universității, chiar când nu deține decât primul grad academic (*A. B.* sau *S. B.*, bacalaureatul în litere sau științe), bărbat sau femeie, poate exercita acest drept, dacă nu e descalificat prin vârstă, lipsă de cetățenie sau din alte motive. Astfel Universitatea din Cambridge numără astăzi peste douăzeci și opt de mii alegători pe listele electorale. Dreptul de a vota pentru toți graduații și membrii corpului profesoral era în vigoare și înainte de actuala lege electorală, care nu schimba cu nimic procedura. Căci totdeauna reprezentanții erau aleși de toți membrii universității (titrați și profesori), de unde se vede încă odată spiritul corporativ și în acelaşi timp democratic al instituției.

In acest mod universitățile engleze sunt reprezentate în Parlament de persoane, la a căror alegere participă întreaga corporație. Se înțelege că o asemenea participare contribue la statornicirea unor relații permanente între instituție și membrii ei, întreținând astfel interesul viu pentru tot ce privește propășirea universităților.

4. Să vedem cum este înțeleasă și practicată reprezentarea universităților la noi. Pe când reprezentanții universităților engleze în Parlament sunt aleși, cum am văzut, de toți membrii corporației, adică ai universității respective, la noi Constituția stipulează ca ei să fie aleși numai de profesori. Prin « profesori » se înțelege titularii și agregații. Totuși, la alegerile din 1927 votau pentru întâia oară și conferențiarii definitivi. Lărgirea aceasta în numărul votanților era datorită legii electorale din 1926 (Art. 4, *d*), în care conferențiarii figurează printre membrii colegiilor universitare.

Dreptul conferenţiarilor era menţinut şi la alegerile din 1928 şi 1931. La alegerile din 1932 însă conferenţiarii erau înlăturaţi dela dreptul de vot, pe motivul că după noua lege pentru organizarea învăţământului superior (legea Iorga) ei nu figurează în « marele colegiu universitar » [1]). De asemenea aşa numiţii agregaţi onorifici ai Facultăţilor de Medicină, creaţi prin aceeaşi lege şi proveniţi din conferenţiari definitivi, erau excluşi dela dreptul de vot.

Se ştie că « marele colegiu universitar » contrazicea prevederile legii electorale în vigoare. Măsura de a elimina pe conferenţiarii definitivi era ilegală şi pentrucă nesocotea chiar prevederile decretului regal din 10 Iunie 1932, pe baza căruia era convocat colegiul universitar şi în care figurau printre votanţi şi conferenţiarii. Evident, noua interpretare dădea naştere la proteste din partea acelora, cari votaseră la alegerile precedente. Inşişi juriştii ridicau obiecţii în contra acestui mod de a interpreta legea electorală. Protestările rămâneau însă fără efect. Aceeaşi interpretare se adopta şi la ultimele alegeri (Decembrie 1933), în defavorul conferenţiarilor definitivi şi a agregaţilor onorifici [2]).

5. Aşa cum este înţeleasă şi practicată reprezentarea universităţilor la noi, trebue să admitem că instituţia este departe de a fi expresiunea concepţiei corporatiste. Eliminând dela dreptul de vot o însemnată parte din corpul didactic universitar, noua lege crează un adevărat privilegiu pentru titulari şi se depărtează de spiritul democratic al modelului englez. Am văzut că în Anglia participă la alegerea reprezentanţilor universităţilor nu numai titularii şi oricare membru al corpului didactic, dar şi toţi graduaţii, adică toţi aceia cari au obţinut un titlu academic în instituţia respectivă.

Dacă dreptul de vot s'ar lărgi în acest sens şi la noi, s'ar desvolta acel spirit de solidaritate între toţi membrii unei universităţi, cari face tăria instituţiilor engleze. Atunci s'ar stabili şi la noi o continuă legătură sufletească între instituţie şi membrii ei, o legătură care ar supravieţui dincolo de anii de studii. A fi un

---

[1]) Art. 13: « Marele colegiu universitar este format din profesori onorari, profesori titulari şi profesori agregaţi ai universităţii. El alege pe senatorul universităţii ».

[2]) In schimb, la ultimele două alegeri votau profesorii Facultăţii dela Oradea Mare, consideraţi ca făcând parte din Colegiul Universităţii din Bucureşti.

« *Oxford man* » sau un « *Cambridge man* » înseamnă în Anglia nu numai expresiunea unei mândrii de a fi studiat la cele mai vechi și celebre universități, ci în același timp conștiința de a aparține pentru totdeauna corporației în sânul căreea ți-ai câștigat primele îndrumări în viață. Căci spiritul de solidaritate se desvoltă numai prin conștiința răspunderii de a face parte integrantă dintr'o instituție sau comunitate.

Adevărul este că dintr'o măsură liberală și democratică, noi am înțeles să facem un privilegiu incompatibil cu spiritul așezămintelor noastre de Stat, realizându-se astfel prevederile opozanților din Constituanta dela 1866. Este încă un caz de falsificare a unei instituții importate, pe care adoptând-o acum aproape șaptezeci de ani, nu am știut să ne însușim spiritul ei adevărat. Fără o reajustare la rolul ei original, existența instituției nu e cu nimic justificată, mai ales astăzi, în condițiile de autonomie de care se bucură la noi universitățile. Intr'un cuvânt, pentru a fi viabilă și folositoare, reprezentarea universităților în Parlament trebue să reflecte în mod adecuat spiritul corporativ și democratic al modelului englez.

NICOLAE PETRESCU

IN JURUL LUI GOBINEAU

Nu ştiu de ce ultimul număr al revistei pariziene *Nouvelle Revue Française* a fost închinat Contelui de Gobineau. In niciun caz nu e vorba de o comemorare. Omul acesta s'a născut în 1816, a murit în 1882, iar opera sa capitală, *Essai sur l'inegalité des races humaines*, a apărut între 1853—1855. Totuşi, prin una din acele coincidenţe care fac deliciile istoriei, numărul din *N. R. F.* apare puţine zile în urmă după cartea pe care Marcel Granet a publicat-o în bine cunoscuta « L'Evolution de l'Humanité » a lui Henri Berr, *La Pensée chinoise*. Frunzărirea revistei pariziene m'a făcut să cobor din raft acele câteva cărţi de seamă ale lui Gobineau. Şi în timp ce citeam *La Pensée chinoise* a lui Granet, am căutat pasagiile din *Essai* referitoare la China şi la civilizaţia chineză. Merită să reproduc unul din ele, căci concepţia lui Gobineau asupra rassei galbene a influenţat mult pe un Chamberlain, de pildă, ca să nu mai vorbesc de un Vacher de Lapouge.

« Les jaunes sont des gens pratiques dans le sens étroit du mot. Ils ne rêvent pas, ne goûtent pas les théories, inventent peu, mais sont capables d'apprécier et d'adopter ce qui sert. Leurs désirs se bornent à vivre le plus doucement et le plus commodément possible. On voit qu'ils sont supérieurs aux nègres. C'est une populace et une petite bourgeoisie que tout civilisateur désirerait choisir pour base de sa société: ce n'est cependant pas de quoi créer cette société ni lui donner du nerf, de la beauté et de l'action » *(Essai*, I, 16).

Nu mai vorbesc de originea etnică pe care Gobineau o acordă societăţii chineze (aluviune ariană peste straturi galbene). Mă opresc numai la acest text mai sus citat, care e cel dintâiu care îmi cade sub ochi, şi probabil nu cel mai grav. Cred că nu e domeniu al istoriei universale în care Gobineau să se fi înşelat mai compromiţător ca asupra civilizaţiei chineze. Şi totuşi, în timpul

când lucra la *Essai*, Biot publicase acele studii luminoase asupra astronomiei chineze (*Traduction et examen du Tcheou-pei* fusese tipărit în « Journal Asiatique » în 1841; iar din 1839 apăreau în *Journal des Savants* celebrele articole asupra Zodiacului chinez, fundamentale până astăzi). Şi din publicaţiile lui Biot se întrevedea spiritul destul de adânc al chinezilor, calculele lor astronomice, previziunile lor. Este adevărat că s'a accentuat mereu faptul că tot ce au precis chinezii în astronomia lor se datoreşte influenţelor străine. (L. de Saussure reia în această privinţă unele ipoteze ale lui Biot). Dar nu aceasta intereseează: ci faptul că Chinezii au avut o structură mentală aptă pentru aceste calcule geometrice şi astronomice. Aşa dar, seriozitatea argumentului rămâne în picioare.

Spuneam de coincidenţa numărului din *N. R. F.* cu *La Pensée chinoise* a lui Marcel Granet. Profesorul acesta de chineză dela Hautes Etudes a fost în acelaşi timp şi elevul lui Durkheim, şi chiar al lui M. Mauss, şi a publicat până acum câteva cărţi asupra instituţiilor vechi chineze de o mare importanţă şi pentru orientalistică şi pentru sociologie. *Danses et légendes de la Chine Ancienne* (2 vol. Alcan, 1928) sunt un model de ce poate da o analiză sociologică şi istorică pe bază de serioase cunoştinţe linguistice. Iar cartea sa recentă, *La Pensée Chinoise*, este o adevărată deschidere de drumuri. Teoria « Numerelor » dovedeşte o tendinţă către « calitativizare » (dacă ni se îngădue expresia) care întrece cu mult simplele exerciţii abstracte ale minţii occidentale. Gobineau spunea: « Chinezii nu gustă teoriile ». Dar e ceva cu mult mai însemnat; ei transformă teoriile, le armonizează, le prefac în « calităţi ». Mă feresc să intru aici în expuneri, dar nu pot trece cu vederea faptul că absolut toată viaţa instituţională şi socială a Chinei nu este decât o teorie, adică se bazează pe un univers întreg de scheme mentale, de simboluri, de analogii, care ar înspăimânta chiar pe cel mai abstract european. (Şi l'ar înspăimânta tocmai pentru că acesta din urmă nu cunoaşte tendinţa de « calitativizare » a teoreticului, a abstractului, tendinţă care domină întreaga gândire orientală, şi care a dat naştere, de pildă, unei fizici « calitative » în India).

E păcat că Gobineau care a intuit atât de magnific Asia, şi a cărei carte *Les Religions et les Philosophies dans l'Asie Centrale* rămâne încă cea mai bună introducere în gândirea orientală, a

pătruns atât de fals, atât de sofisticat, gândirea chineză. Astăzi, la o cetire mai atentă a lui *Essai*, poate că teoriile sale rassiste nu apar atât de funambuleşti. Gobineau neagă existenţa unei rasse pure « ariene » sau « semite ». El constată precis trei tipuri antropologice: albul, galbenul şi negrul. Toate celelalte « rasse » sunt aproximative, deoarece presupun amestecuri şi degenerări. Totuşi, asupra rassei galbene a făcut greşeli peste greşeli; şi aproape toate aceste erori de perspectivă au trecut în cărţile rasiştilor.

Pentru a-l scuza, să amintim paginile atât de frumoase asupra « Orientalului » (persanului) din *Religions et philosophies*. Cartea aceasta, deşi foarte celebră şi foarte citată, este destul de puţin cetită. Şi mă întreb de ce: pentru că rareori mi-a fost dat să întâlnesc o carte mai plină de sevă şi de sugestii ca aceasta. (Ediţia dela Crès, reproducerea ediţiei lui Schemann din 1900 (Leroux), se află încă în comerţ). Iată câteva rânduri despre asiatici: « Ils ont besoin du monde qu'on ne voit pas; ils le sentent peser sur eux; ils se débattent contre l'impression perpétuelle du mystère; ils cherchent quelque chose au-dessus de la vie courante et, dans une agitation, dans une attente, dans un désir, dans une fièvre qui ne se calme pas, on les voit en alerte, leurs yeux cherchant à s'ouvrir sans mesure, regardant en l'air et partout, inquiets de la vie à venir bien plus que de tout ce qui est au monde. Ils ont peur de manquer Dieu ou même que Dieu les manque ».

Gobineau scrie cu o inimitabilă artă asupra unor aspecte foarte puţin accesibile din viaţa interioară a orientalului. De pildă, când vorbeşte despre « spiritul eclesiastic » al fiecărui asiatic. Este în acest termen o bogăţie de nuanţe şi o precizie de care nu vă daţi seama decât după mai multe lecturi. Cred că numai Browne în cartea sa de erudite amintiri, *A year among Persians*, şi colonelul Lawrence în *Revolt in the desert* au izbutit să mai adaoge ceva la psihologia orientalului. Gobineau a fost unul dintre cei dintâi care au observat caracterul tolerant şi aproape *indiferent* al islamismului în materie de religie — când nu se amesteca politica. A fost cel dintâiu care a revelat spiritul critic excesiv de care suferă « orientalii » (persanii) — într'o vreme când se credea că spiritul critic derivă din sec. XVIII-lea apusean. A fost întru totul un om extraordinar, şi e bine că *N. R. F.* dă prilejul unor oameni care au auzit atât de vag despre el, să-l citească şi să-l mediteze.

MIRCEA ELIADE

CRONICI

FORME ȘI CULORI

Omul, cât trăeşte, se află în permanent conflict cu lumea din afară. Ca să-l evite, ilusoriu de altfel, el s'a fost obişnuit din vechi, să-și creeze îndreptarii morale şi spirituale. Ni se pare că astfel deviația e mai puţin posibilă. Având-le precizate omul se liniştește, crezând că viața câştigă un înţeles, odată ce i-a stabilit ţelurile. Un asemenea ţel ne-am propus şi noi să ne fixăm în titlul acestei cronici, încă din 1927, tot în acest loc. A-și forma un program şi-a exige stricta lui aplicare e o cochetărie a minții, ce-și ridică zăgaz în fața sentimentului personal de care se lasă mereu surprinsă. Independența minții anihilată la răstimpuri e deziderat sortit să fie veșnic râvnit, în consecință. La o autonomie spirituală am râvnit și noi când ne-am fixat un conținut strict delimitat scrisului nostru. Ne-am gândit că, opera de artă plastică în scopul ei final se rezumă la rezolvarea unei probleme de formă și culoare. In această delimitare ar intra opera artiştilor de gen plastic, ar mai intra fără constrângere și opera decoratorilor. Artiștii fie că se exprimă plastic, fie decorativ, sunt chemați să rezolve problema de formă și culoare, întotdeauna. Că pentru unii forma are trei dimensiuni și pentru alții două nu e o deosebire esențială.

O adâncă convingere formată din contactul cu natura ne-a constrâns să recunoaştem aceste două însușiri ca esențiale pentru problemele de artă plastică.

In timpuri mai vechi, problema plastică nu a putut fi considerată decât pe baza desenului privit ca ceva izolat, ce nu formează parte integrantă cu obiectul problemei plastice. Desenul pe care-l înțelegem, trăsătura de creion ce definește un obiect pe care să-l izoleze în spațiu nu există în natură. E o rezultantă a două suprafețe ce se învecinează. E o creație arbitrară a omului, poate ceva mai originală invenție din câte a făcut.

In paginele ce urmează vom însemna observațiile ce ne-au fost sugerate în urma celor văzute prin expoziții, observații pe care le voim dacă nu obiective în schimb sincere.

Scrisul nostru deci vrea să fie numai o tovărășie de drum cu cei plecați ca și noi pe căile ce duc în țara făgăduințelor artistice. Și am mai vrea din când în când să așezăm un semn memorial pentru talentul ce apare sau s'a afirmat până acum.

Forma şi culoarea ce trăeşte şi are o viaţă proprie ne bucură sau ne doare în opera unui artist.

Această viaţă o vom căuta.

VASILE POPESCU

Un nume de preoţească obârşie, un pronume de sfânt, purtate de un ins cu înfăţişare de ascet — iată omul, iată pictorul.

Pictor ce plămădeşte viziuni de monacală fantezie ce în urmă se dovedesc a fi totuş privelişti foarte terestre, bunăoară o vedere din Balcic sau chiar un banal pavilion de muzică dela bufetul şoselei Kisseleff.

Acest caz de transformism optic ne ispiteşte spre cărările mistice ale predestinării. Ne-ar face să credem că în sufletul pictorului sălăşlueşte vre-un străbunic neştiut de genealogia familiei, fost în viaţa lui monah obsedat de vedenii paradisiace ce-şi continuă reveriile transformând viziunea optică reală. Ar fi o realizare a unei imagini interioare obţinută prin introspecţie. Am crede — dacă nu am şti că opera pictorului e de pură intuiţie ce prezintă lucrurile din lumea externă şi internă laolaltă, că e un rezultat al specificităţii simţurilor şi al datelor minţii care organizează într'un fel unic, adică plastic, fenomenele naturii. Iată-ne ajunşi la cuvântul mare, tulburător de înţelesuri ce, în artă, par că sunt stabilite definitiv prin identitatea până la confuzie ce o cerem operei de artă cu natura. Cererea e a noastră, a spectatorilor îmbâcsiţi de aspectul obişnuit şi cotidian al lumii. Artiştii, ei, nu au nicio pretenţie. Ei, sărmanii, ştiu că identitatea aceasta nu e posibilă, că nici nu ar fi bine să fie — tocmai pentru ca opera picturală să fie de artă.

Vasile Popescu pe lângă acestea, ştie ceva mult mai bun, ştie să « facă » un tablou frumos. Mai ştie că, natura nu este un tablou aşezat gata în toate amănuntele lui, în faţa pictorului, aşteptându-l numai pe el pentru eternizarea momentului unic descoperit de pictor. Dar, momentul unic nu este în natură, e în artist, e în Vasile Popescu şi în alţii ca el. Natura nu e zugrăveală, nu e tablou, iar tabloul nu va fi niciodată imaginea naturii. Va fi mai mult, va fi mai puţin, nu ştim, în artă va fi un echivalent al ei, va fi o creaţie ca şi natura, făcută numai odată, însă dintr'o dată la timp oportun, în momentul unic. In artă, copia nu există ca valoare, logic este să nu existe nici copia naturii ca scop final.

Vasile Popescu însă pictează frumos, tablouri frumoase. Pe « motive » din natură el spune armonios încântarea lui, îşi spune durerea devenită la urmă tot încântare, îşi spune capriciile lui ce sunt ornamente grafice risipite peste structura tabloului ca perle pe trupuri de femei frumoase, se înţelege.

El, Vasile Popescu, nu reprezintă natura, el nu o reconstrueşte prin detaliul formal, el o sugerează prin formele mari cu înţeles

determinant: casă, pom. Când tabloul e decor, podoabă a casei, specificul pomului de exemplu e în slujba acestei funcţiuni, prin urmare iarăşi încântare.

Ne este iertat să cerem mai mult artei şi artistului?

Nicolas Poussin, gravul clasicist nu cunoştea pentru idealul său altă culme: « et la fin c'est la délectation ».

LEON BIJU

Condiţionalul interior şi incompletul realizărilor plastice cari ni se impun pretutindeni cu deasila, ne face să salutăm expoziţia acestui neobosit drumeţ, cu deosebită stimă. E un caz curios, cazul acestui pictor, în fond un romantic dublat de un clasicist. De obicei pictorii ce cultivă Orientul, sunt adepţii culorilor mai curând decât a formelor, căutători mai mult al accidentului vibrant şi a luminii decât ai staticului formal. Căci d-l Biju cultivă staticul pe care îl îmbină cu o solemnitate în atitudini ce dau figurilor din unele tablouri, ceva sacral, ceva de hierofanţi reîncarnaţi, azi mahometani Felahi. Sunt neliniştitori Felahii pe cari d-l Biju îi înfăţişează ca pe nişte reprezentanţi ai străvechiului Egipt. Sub cerul de un albastru greu, cu lumină tristă, cu o transparenţă a culorilor ce nu e şi a luminii pictorul a resuscitat în noi amintirea cumplitelor epopei de aur şi purpură, lacrimi şi sânge din valea Nilului. Eroii d-lui Biju sunt Felahii, poate şi ţiganii arabi pe care meşteşugul compoziţional şi stilistic îi ridică peste pământeasca lor semnificaţie. Atitudinele se împerechiază de minune, cu o anumită surdină în culori, de calitate decorativă, precum şi cu o profunzime redusă a planurilor.

La d-l Biju, arta nu e senzaţie, e cunoaştere înainte de orice. E reclădirea unei realităţi transpusă totuşi pe un plan de intenţii ideale. E o creaţie a spiritului ordonator după directive estetice, decorative şi raţionale ce nu pune niciun preţ pe improvizaţie. Arbitrariul subiectiv d-l Biju nu-l cunoaşte, cu siguranţă că nici nu vrea şi întrucât îl priveşte, bine face.

Şi apoi, arbitrariul de multe ori, de foarte multe ori înseamnă greşeală, nereuşită, fiindcă vine din iraţional. Legea însă e raţională, chiar cea estetică. D-l Biju e legalist. Mai este opera d-sale o lecţie de înaltă aspiraţie, de îndârjită disciplină. Dar cea mai importantă calitate ni se pare că este totalitatea sentimentului ce cuprinde unitar diversele obiecte ale tabloului.

E aceasta o cucerire care trece dincolo de meşteşug, trece dincolo de pictor, de omul breslei, fiindcă purcede dela om sau dela oameni, poate dela aceia din satele felahe? Dela această umanitate pe care d-l Biju o face purtătoare a sentimentului său trist, grav şi totuşi întrucâtva cochet.

ŞTEFAN FEKETE-HUNEDOARA

Dispariţia din artă a realităţii, sau mai precis a aspectului ei, nu ar fi atât de îngrijorătoare dacă nu ar fi întovărăşită de o extremă barbarizare a formelor. Ceea ce mai rămâne sesizabil, nu este de multe ori decât un rest formal neînsemnat, sărăcăcios. Distrugerea formei, disolvarea ei, e mai puţin evidentă în sculptură, unde forma realităţii trebue înlocuită oarecum prin alta, care să rezolve problema volumului, fără de care nu există sculptură. In pictură situaţia se schimbă în rău din cauza mirajului coloristic a formelor concepute caleidoscopic sau alte ori intenţionat primitive.

D-l Ştefan Fekete nu cunoaşte asemenea exagerări. Problema formelor d-sa o rezolvă pe cale decorativă adică o realitate transpusă pe ritm linear ce la d-sa nu pierde din această cauză contactul cu natura. In expoziţie d-sa are destule studii obiective, executate direct după natură, care învederează acest lucru. Problematica d-sale însă e evident întreagă în lucrările cu caracter decorativ. Aci realizarea este integrală. Baso-reliefurile ce ornează poarta palatului medicilor veterinari, e o săvârşire compoziţională de impresionantă reuşită, ce nu se resimte desavantajos de preocupările ornamentale, impuse de destinaţie. Meşteşugul e de bună calitate, cu el personalitatea sculptorului se găseşte subliniată. In sculptura ce reprezintă pe Sf. Francisc din Assisi, ne convinge de adevărul unui cuvânt a lui René Boylesve, spus undeva, că nu inteligenţa ne apropie ci un mod de a simţi care dă forma ideilor noastre.

Arta modernă, desigur, înţelege altceva prin obiectivitate, decât au făcut-o vremi mai vechi, punând accentul pe aspectul fizic mai mult decât pe cel psihic. Aceasta nu înseamnă eliminarea spiritualului din realizarea plastică, oricum i-ar fi felul. Spiritualitatea nu izbuteşte să se exprime decât prin mijlocirea materialităţii trupeşti şi nu poate fi degradată la o simplă corelaţie a subiectului. Dintr'o problemă de plastică Sf. Francisc din Assisi se transformă într'o problemă de conţinut sufletesc.

Prin conţinutul sentimental abstracţia decorativă se umanizează şi teama de sensaţia vie a naturii dispare dacă admitem că decorativul şi ornamentalul înseamnă evadarea din conceptul plastic.

Prin aceste calităţi d-l Ştefan Fekete se vădeşte o conştiinţă de om şi artist.

FRANCISC ŞIRATO

O PROBLEMĂ DE POEZIE

Dacă priveşti tabloul poeziei contimporane, chiar şi numai românească, tablou incontestabil mult mai încărcat cu direcţii, curente şi aspecte contradictorii decât alte epoci literare, mult mai puţin omogen şi unitar decât acelea, vei distinge ca trăsătură unică de unire problema gradului de purificare al elementului liric.

Ceea ce îi uneşte pe toţi aceşti poeţi este nu o temă comună, o sensibilitate înrudită sau o armonie de familie, ci prezenţa aceleaşi probleme: atitudinea, mai mult sau mai puţin transfiguratoare, faţă de elementele concrete, imediate, ale propriului lor material poetic. Ceea ce îi desparte nu sunt motivele, ideile, materialul însuşi, ci gradul mai înaintat sau nu în care încearcă să purifice acest material, ridicându-l pe planul absolut al lirismului.

Modurile acestea de purificare sunt imens de variate şi studiul lor ni-l rezervăm altundeva sau altă dată. Dar câteva apariţiuni de poezie în vitrinele recente definesc totuşi poziţii destul de deosebite pentru a fi aproape specifice. Ne putem deci ocupa de ele, la olaltă, din punctul acesta de vedere — poate special, dar care ni se pare esenţial pentru critica poeziei.

Iată pe d-l *Aron Cotruş* (Printre oameni în mers. — *Sosnowic. Polonia)*. La d-sa materialul poetic este încă neprelucrat, brut. Abia dacă selectează din el elementele caracteristice, cari pot deveni, ca atare, teme poetică. Incolo, concretul în exprimare aproape directă.

Cânt omul ce păşeşte aspru apăsat, puternic
de-i rămâne 'n piatră urma pasului...
(Cânt omul)
ţăran pietros în paşi voinici
ce drag mi-ai fost şi drag îmi eşti, —
(Ion)

O temă se desprinde din aste două citate. Iat-o:

... orice s'ar schimba în lume, 'n ţară,
orice-ai sta să legi şi să deslegi...

veșnic ca, pământul va rămâne, —
omul ce ară...

(Casă de țară)

Omul în toate ipostazele. Plugar, dar și făurar...:

... învârt ciocanul și fierul încăpățânat,
îl chinui, îl frământ, îl bat...
ca pe-un argat, — nebun
îl înfrâng, îl supun...

(Faurul)

Pe planul vast al lumii, omul ce o 'nfrânge:

cânt omul ce crâncen se smulge din cruce
și știe ce vrea și unde se duce...
omul care pe unde trece
face totul să se plece...

(Cânt omul)

Căci, de bună seamă poetul se simte:

fără părinți și urmași —
fiu sunt întreg al timpului meu...

Nicio mirare așadar când va apare în versul său chemarea :

năzdrăvan
aeroplan
ia-mă 'n sbor biruitor...

(Aeroplan)

Fiu al veacului de mașini, va simți mai puternic neomenia oțelului:

din bolta fără nici o stea
s'a smuls un drug de fier de undeva
și drept în creștet l'a ajuns pe Niculae Pantea...
o clipă... și-or dispare om și drug de fier,
pentru că mașinile făcute-au fost să meargă...

(In fabrică)

In contrast cu ea, tema vieții patriarhale va apare, sub forma evocării cosașului dar și în cristalizarea unui sentiment dominant de tradiție a pământului, în adierea parfumată a vremurilor ce te domină din propriul tău trecut:

și-al coasei ecou pân' departe
se rupe, se 'mparte...
par'că pretutindeni lângă el
și-ar bate aspru coasele de-oțel
mii de străbuni ce-odată, voinici,
cosiră prin vânt și zădufuri, pe-aici.

(Cosașul)

Ceea ce, totuşi, nu-l împiedică să recunoască, împotriva acestui sentiment, chemarea imperativă a vremurilor noui:

aruncă-ţi fluerul de soc ori salcă
şi pleacă de-acum...
că de mai stai uituc pe loc,
veacul cu-al lui mers de foc,
în picioare te calcă —
şi te striveşte!...

Iată tematica, fondul. Ceea ce spuneam despre exprimarea lui directă, aproape nudă, se remarcă uşor din citatele noastre.

Dar corolarul acestei exprimări directe, — lipsă de transfigurare a materialului, de purificare a fondului, — va fi, în domeniul formal, ceea ce se vede lesne din aceleaşi citate de mai sus: lipsa de transfigurare a formei, sărăcia de imagini. Răsar abia din loc în loc; nu ca element dominant, de sigur. De aceea, în acest mod poetic, emoţia nu va ieşi din jocul secund al imaginii, ci din simpla evocare a elementelor contingente ale materialului.

Astfel, forţa acestei poezii va fi atmosfera. Căci evocare şi atmosferă presupun tocmai contrariul elementului de concentrare şi sugestie al imaginii, presupun enumerarea. Presupun adică, (şi aceasta e firesc pentru o poezie nepurificată, deci neeliberată de logos, de discursiv), elemente de retorică.

Insăşi technica poeziei va fi influenţată de acest element retoric care e enumeraţie. Iat-o prezentă, pe ea însăşi :

îl chinui, îl frământ, îl bat...

. . . .

pentru prăpastiile dintre vis şi'ntre pâine
pentru furtunateca pace de mâine,
pentru bătăliile crunte, de mâine!...

Iată şi un alt element retoric adjuvant al enumeraţiei: repetiţia.

Să le-aud cum foşnesc, să le văd cum se coc...
Grele de roadă cerească,
Cucuruzele mele de foc,
Cucuruzele mele de foc...

. . . .

Subt pasu-i enorm, —
Să dorm, să dorm...

. . . .

Iată construcţiile simetrice din « Iată-mă » sau « Casă de ţară », « Cânt omul », « Dac'ai fi vrut »... cari ajung în « Todor Săcure » aproape la refren:

« *numele meu: Todor Săcure...*

. . . .

Uite-l și pe Todor Săcure...

. . . .

Sînt Todor Săcure...

. . . .

...al lui Todor Săcure...

Și iată, în fine, valoarea dată reticenții în crearea sugestiilor, adică tocmai ruperii brusce a unei enumerații...

Toate acestea sunt însă mijloace rudimentare. Ca și prelucrarea materialului prin simplă selecțiune a elementelor emoționale, încărcate de sens, a căror punere în valoare să realizeze atmosfera poetică. Și ele clasează de fapt acest mod poetic pe primele (în sens de început) trepte ale procesului de purificare a contingentului în absolut, prin lirism.

Rămâne însă un fapt — că materialul d-lui Cotruș, este un material rare ori atacat de lirica noastră — și aceasta îi fixează un prim merit. Și apoi materialul său e aspru, dur. El cerea deci această expresie directă, nemijlocită, pregnantă, care dă tocmai senzația de forță necesară, — și acesta e al doilea merit, poate și mai mare...

Dau, la d-l *Crevedia* (« *Bulgări și stele* », *colecția* « *Gândirea* »), peste un poem caracteristic, lesne de comparat cu utilizarea realității imediate și actuale din « *Aeroplan* » al d-lui Cotruș. Poemul se intitulează « *Radio* »:

Familia toată...
Adulmecăm privighetorile ascunse'n cutie
Lângă care ne-am strâns ca lângă sobă.

. . . .

Plouă la Equator, ninge la Pol...
Slujbă la Catedrală, Opera Mare-cor antic:

. . . .

Atotputinte, dă-ne Sărbătoarea,
Nouă lucrătorilor Tăi, cu palmele și fruntea:
După truda zilei, seara la oră fixă,
Vocea unui înger ca a spicheriței
Să ne dea binecuvântarea-ți.

Ancorarea puternică în contingent e vizibilă. Totuși e vizibil și gradul mai înaintat de transfigurare ce există la d-l Crevedia. Simplă enunțare selecționată la d. Cotruș, la d-l Crevedia se împletește cu planuri noui, ce înalță tema. Două mijloace servesc la aceasta: o atitudine de auto-ironie și un fel de permanentă frondă verbală.

Astfel circumscrise caracterele poeziei d-lui Crevedia mi se pare că pot fi urmărite lesne de-a lungul întregului volum.

Peste tot realitatea crudă. Ba chiar, cu un fel de cochetărie, poetul o aşterne ostentativ pe primul plan, aproape cu brutalitate.

Of, ce bine e când ai parale!
Când suni francii'n buzunare
. . . .
Dulce e un pol
Pe stomacul gol...
Un sutar
Ţine de cald ca un pieptar...
O ţărăncuţă albastră
Te'nfierbântă ca o nevastă!
(Mi-e foame, mi-e sete!)

Dar peste tot realitatea aceasta suferă o deformare care o transfigurează. E ca şi cum poetul ar juca în jurul ei într'un picior, ca şi cum ar gâdila un domn serios ca să-l facă să râdă, ca şi cum şi-ar lua la vale sentimente, gânduri, fapte, dureri şi bucurii...

Gloria, gloria,
Parşivă muiere,
Cu sânii de mere şi gură de miere —
Aşi vrea să ies cu ea la plimbare,
Să m'arate lumea: ăsta e cutare!

sau:

Cred!
Cred în cărămida cuvântului taichii
Carele unde a scuipat nu mai linge —
. . . .
Cred în sanctitatea dulce a îngerilor
Cari sug ţâţâ şi vorbesc stricat.
(Mărturie)

sau:

Dulce-i, Doamne, când te culci
Pe troenele de fulgi,
Şi să-ţi ningă luna'n geam
Beethoven, Francis Jammes,
Dulce-i deşteptarea când
Eşti cu Bergson la un gând
Şi porneşti să 'ncaiberi spinii
Cu Arghezi ori Papini
(Fapte diverse)

cari toate prezintă aceste permanente alunecări dintr'un plan în altul, întretăieri de lumi şi tonalităţi, cari unite, neaşteptat, depărtat şi neconsonant, pot să lumineze însă un raport, să adâncească o glumă sau să tempereze un sentimentalism.

Şi alunecarea aceasta e accentuată prin ceea ce aşi numi frondă verbală, înrudită şi cu cea a lui Topârceanu:

O barză
Ca o corigentă tristă

(Elegie)

şi cu cea a lui Arghezi :

Glorie, glorie,
Cocotă frumoasă

(Mi-e foame...)

Cine-i, doamne, fericitul? Cine
Se va da afund întâiu cu tine 'n
Laptele dulce-al patului?
Firar mama lui a dracului!

(Pasională)

[unde influenţa (chiar în temă şi atmosferă) e vădită], dar frondă totuşi personală, fiindcă ridicată la rang de principiu, de manieră, şi de o tonalitate care nu e făcută nici, ca a primului, din un joc superficial al intelectului, în finalităţi glumeţe, dar nici ca în «*Flori de mucigai*», dintr'o specifică viziune a vieţii, ci pentru că aşa cere, temperamental, însăşi atitudinea aceea de permanentă autoironizare, care ia totul de sus, peste picior, şi pe care am văzut-o caracteristică pentru concepţia şi pentru încercarea de transfigurare lirică la d-l Crevedia.

Iar dacă vom adăoga că, dincolo de realitatea propriu zisă, chiar privită cu atitudinea aceasta specifică, apar adeseori note de grav sentiment al integrării într'un trecut, senzaţia actuală a înrădăcinării istorice care se chiamă propriu zis tradiţie, şi care la d-l Crevedia este a pământului, vom înţelege de ce toate aceste elemente, unite cu largul fluviu de bogăţie verbală al poeziei acesteia, isbutesc să transfigureze materialul ei. Dar nu să-l purifice. Căci la treapta aceasta, — deşi incontestabil mai sus, ca metodă poetică, decât a d-lui Cotruş, — arderile poetice abia încep...

Cu volumul d-lui *Victor Stoe* («*Întrebare de stele*») trecem în planul psihologicului, al sentimentelor nuanţate şi gratuite. Realitatea concretă se transformă aici prin faptul că accentul e pus pe răsunetele ei psihologice, în ele înşile.

Dar şi acest mod de purificare îngădue aspecte diverse. Şi psihologia cunoaşte straturi mai multe, de progresivă adâncire. Tematicele d-lui Stoe se mişcă la suprafaţă, pe o gamă minoră. E mai degrabă un psihologism decât o psihologie.

Insuşi motivul toamnei şi al amintirii sunt motive de o cromatică specială, irizată în melancolie, care pun chiar dela primele acorduri pecetia unei note fundamentale caracteristice.

(« Intrebare de stele »). O regăsim apoi prelucrată în motivul visării (« Urmă »), pe aceeaşi gamă.

E un ceas de tristeţe,
La un hotar de tăcere.

. . . .

Sufletul cade acum,
Ca o stea pe-o linie frântă.

. . . .

Am văzut numai urme de ciută,
Pe care visul se aşezase obosit.

. . . .

Târziu am aşteptat mai mult în tăcere.
Şi nu era decât aducere aminte pentru toate.

Unde se vede bine împletirea stării de melancolie visătoare cu tema amintirii. Materializată într'o frumoasă imagine de largă răsuflare, aceeaşi temă dă:

Nu plânge, dragostea mea.
Dacă plec,
Nu mă duc prea departe.

. . . .

Voiu rămâne aici lângă tine,
Risipit ca tăcerea
Din pământ.

(*Nicio lacrimă*)

(Dacă ar fi să caut la d-l Stoe filiaţiuni, l-aşi lega de Blaga, bizuit pe acest dar al imaginei ample, sudând perfect cosmicul cu afectivul, pe toată poema « Lepădare », — pendant la « Tristeţe metafizică », — şi pe versul din « Lepădare »:

Nicio minune

asemenea lui:

Nicio minune nu se 'mplineşte.

din « Tristeţe metafizică ». Dar jocul acesta mi s'a părut totdeauna inutil).

De fapt cu cât înaintez în analiza poemelor d-lui Stoe îmi dau seama tot mai mult de rolul preponderent pe care îl joacă amintirea în tematica sa. O domină, variată sub toate chipurile. « Troiţa » e doar imagina amintitoare a lui Crist, care

. . . a trecut prin gânduri visând,
Cu crucea legată de trup aripă frântă.

Ceea ce e un vers foarte frumos, dar, creştineşte, o impietate, căci crucificare nu e frângere de aripi ci drum necesar către înălţare, deci tocmai dimpotrivă, treaptă de avânt.

Dar iată amintirea în « Părere »:

Mi se pare și acum că te aud.

Și în « Pescăruș » (unde centrul e cu totul pe alt plan, dar unde poetul totuși nu poate sfârși decât cu:)

Acolo, pe țărmul subțire
Pescărușul din jocul alb
E peste cer
O amintire.

Cât despre atmosfera de sentimentalitate, adâncimea ei exactă și stricta ei reducere la afectul superficial coroborează cele spuse mai înainte. Tot așa și

Nu plânge
Când Dumnezeu a trimis,
Ingeri pe pământ.
Când fiecare floare
E un vis

. . . .

Când e atâta soare
Lacrima e grea
Lacrima ta mă doare.

Unde cu toată apariția inopinată și irevelantă a îngerilor, tonul minor al sentimentului e evident și caracteristic. (Aici trebue să remarc că, peste tot unde apar, elementele religioase nu sunt luate de d-l Stoe pentru semnificația lor ca atare, ci ca instrument pentru a sublinia elemente cu totul străine de domeniul religios. E de pildă caracteristic că, în « Pescărușul » d-l Stoe își poate permite să compare rând pe rând pasărea cu « un înger pierdut » și « un caic sfărâmat!... »).

Dar în « Fărâmare » nu e oare același ton de melancolie, la dorul iubitei, și aceeași rezolvare, în cultivarea amintirei.

Am furat lumina geamului tău
Și am fugit în noapte.
Cu ea în priviri,
Cu ea în șoapte.

Despre « Mi-au amintit » nu mai e nevoe să spun ce temă are...

Cred însă că versul acesta din « Drum »

Eu nu știu dacă am plâns sau am zâmbit

e caracteristic. Vagul stărei sufletești, amestecul de zâmbet și plâns (deci neadâncirea în niciun sens), dă întreaga măsură a tonalității poemelor d-lui Stoe. De aceea apare factice declarația, că poezia sa ar fi

...gâlgâit nebun de undă, ura —
Şi gândul, piept de stâncă, despicat.
(Lut.)

Realitatea e în « Fior ».

In joc de mângâieri şi de tristeţi
Cuprind tăcut, —
Poema toată...

Tonul e, cred bine fixat cu toate aceste citate [1]). De asemeni, tema preponderentă, amintirea, (care revine în « Mâinile tale, Viola », în « Sfâşiere », în « *sufletul meu... e numai aşteptare* », din « Mamă », şi în « *Mâna s'a ridicat lilial, culegând amintire* » din « Elegie », în « *niciodată nu ai să pleci, din raza privirilor mele* », în poema « Umbre », şi în « Imagina », şi în atâtea altele) ni se pare caracteristică.

Aşa că distanţa dela, de pildă, poziţia Cotruş până la aceasta de a doua, se măsoară prin abdicarea dela căutarea temelor concrete, cu rădăcini în stări sociale, şi aplecarea spre temele psihologice, dar neadâncite, creatoare a unei stări de melancolie gracilă, de romantism vag, cristalizat în tema amintirei şi a dorurilor nelămurite. Iar înrudirea e certificată de o identică predilecţie spre sugestia poetică prin crearea atmosferei, — sentimentalizantă, la d-l Stoe, socializantă la d-l Cotruş.

Şi pe d-l Ion Pillat l-a obsedat cândva tema amintirii:

Pe-aici veni odată bunica-mi Caliopi...

Dar după cum, în versul acesta, e, mai mult decât îndrăgirea amintirii în ea însăşi, îndrăgirea atmosferei pe care o evocă, şi accentuarea sentimentului integrării într'o tradiţie, pe care îl presupune, tot astfel, încă de mult, tema amintirei nu apărea la d-l Ion Pillat mărginită la aspectul său de element psihologic, ci amplificată pe un plan metafizic:

In casa amintirii nu-i astăzi *şi nu-i* eri,

concepută ca un sens al vieţii:

... Simţim zădărnicia întâilor uitări.

împletită cu o viziune a lumii:

... Căci ochiul fiecărui ascunde altă clipă
Fugară, împietrită în câte-o amintire...

---

[1]) Care ar putea fi completate cu câteva toamne cântate în alte strofe şi cu câteva poeme ce exploatează spitalul, bolnavii şi moartea copiilor, teme situate exact pe acelaş plan de melancolie.

Este deci încă o modalitate de a transfigura concretul material dela care porneşte poetul. Să accentuezi în el răsunetul psihologic e un prim pas. Dar să-l înalţi până la o rezonanţă metafizică e o treaptă mai mult. Iar dacă versurile citate, din 1910, adevereau embrionar această tendinţă, putem şi mai bine înţelege şi măsura drumul străbătut de *Ion Pillat* până la volumul acesta de acum: « *Scutul Minervei* ».

Temele istorice, tradiţionaliste sau religioase prin care poetul transfigurase succesiv elementul contingent al poeziei sale, fac loc acum unei arderi la tensiunea înaltă a gândului. « Scutul Minervei », în succesiunea a optsprezece sonete, este de fapt o artă poetică, şi deci cu atât mai revelator.

Ajuns pe culmea vieţii...

calea străbătută de poezia lui Ion Pillat se poate acum măsura. Incercările debile de transfigurare dintru început au fost părăsite:

M'am depărtat de-un laur ce 'n fiecare zi
Pe altă frunte 'ngustă mai veştejit se lasă.

Insăşi temele sunt repudiate, poetul va să ignoreze cu totul contingentul, « gloria lumească », « secile vrăjiri a vremii 'nşelătoare...»

Şi limpezit cu totul de patimi şi păcat...

va părăsi definitiv comandamentele pasiunilor barbare, ce

n'au să se ridice pe piscul auster
nici când, al poeziei cu strictele fruntarii.

Consacrat numai « gânditorului suflet », însăşi « măsura deamaruri şi de miere » va fi hotărîtă, « rece », cu « dreptul cântar al Minervei ».

Transfigurare prin cuget şi prin formă:

... armonie simplă de linii şi lumină
. . . .
O vrajă de pilaştri şi de proporţii drepte.

E ultima modalitate (din cele pe cari le considerăm astăzi aci) de a realiza procesul de purificare a materialului poetic. Pe drumul început prin căutarea sensurilor lui, d-l Pillat trebuia să ajungă la această precipitare, la rece, a gândirii poetice, în forme a căror impecabilă construcţie să prefacă cărbunele în diamant. Este oarecum etapa premergătoare ultimei trepte a purificării, cea noţională, în care cuvântul, concretizare a conceptului, devine însuşi conceptul. Purificarea extremă prin atotputernicia (de altfel sterilă) a formei.

Mărturisesc că prefer poziţia d-lui Pillat. Aci cuvântul nu şi-a pierdut nici conţinutul de realitate, nici valoarea de raport. Se

leagă încă şi de un material concret şi de ţesătura cuvintelor adiacente. Dar nu atât ca să fie retorică şi destul numai ca să simţi tăria unui sprijin gândului ce fuge printre metafore.

În fond şi aci termenul are rolul de a transfigura liric propriul său conţinut, ca şi la d-l Crevedia. Dar pe când acolo o făcea prin neaşteptatul raporturilor în care era aşezat, aci îşi îndeplineşte el însuşi slujba, prin neaşteptata, uimitoarea adecvare a termenului la un conţinut ce nu-i părea destinat şi pe care-l luminează astfel cu bogăţii şi sensuri noui. D-l Pillat se poate mândri că, fără să violenteze, ba chiar potenţând toate caracterele de sevă ale limbii româneşti, i-a dat un grad nebănuit de adecuare a termenului la conţinut prin care în adevăr, raportul dintre ele înseamnă măsură, devine gând, naşte înţelesuri şi creează o puritate făcută din eliminare a oricărui inutil din armonia proporţiilor şi din sensaţia permanentă a esenţialului pe care îl trădează fiece cuvânt.

Iată, deci, cum din consideraţiile de mai sus se desprind patru moduri de treptată purificare în absolut, pe planul liric, a materialului poetic imediat.

Prezentare nudă, directă a elementelor acestui material, pur şi simplu selectate după valoarea lor caracteristică, la d-l Cotruş.

Prelucrare a materialului prin atitudinea luată faţă de el, prin auto-ironizarea acestei atitudini şi prin fronda verbală care amestecă, adesea revelator, planurile pe care se situează acest material, la d-l Crevedia.

Inălţare în planuri a materialului, prin accentuarea elementelor psihologice, de sentimentalism, cu teme caracteristice în dor şi amintire, cu atmosferă preponderentă o melancolie graţioasă, la d-l Stoe.

Transfigurare prin rigoarea formei şi înaltă tensiune a gândului, prin armonie a proporţiilor, eliminare a neesenţialului şi strictă adecvare a formei la fond, materialul închizându-se în « strictele fruntarii » ale unei atitudini de armonie clasică, purificat în idee sub semnul Minervei, la d-l Pillat.

Poetizarea condiţiilor sociale; *realismul-humoristic*; *romantismul-psihologic* ; *puritatea clasică a proporţiilor*; iată modurile celor patru poeţi, definind tot atâtea atitudini în faţa unei probleme centrale a poeziei.

ION I. CANTACUZINO

PACTUL BALCANIC

S'a iscălit Vineri, în 9 Februarie, la Athena. Un pact scurt: un preambul, trei articole; două principii și două angajamente.

Primul principiu: intangibilitatea frontierelor; al doilea: unitatea politicei balcanice.

Primul angajament: de a garanta — la nevoie cu forța — frontierele de astăzi; al doilea angajament: de a se concerta cu ceilalți semnatari în relațiile cu Statele balcanice. Adică, pace și cooperație.

Succint și pregnant pactul balcanic a pecetluit situația în această parte a Europei.

Să vi-l citez:

«*Art. 1.* — România, Grecia, Turcia, și Jugoslavia își garantează mutual securitatea frontierelor lor balcanice».

Cu alte cuvinte, frontiera noastră este astăzi și frontiera lor; pacea lor este și pacea noastră; suntem solidar răspunzători de securitatea și integritatea fiecăruia.

Art. 2. — « Inaltele părți contractante se obligă a se concerta asupra măsurilor de luat față de eventualitățile, putând afecta interecele lor așa precum sunt definite prin prezentul acord.

Ele își iau obligația a nu întreprinde nicio acțiune politică față de oricare alt Stat balcanic, nesemnatar al prezentului acord, fără avis mutual prealabil și de a nu lua nicio obligație politică față de oricare alt Stat balcanic, fără consimțământul celorlalte părți contractante».

Cu alte cuvinte consultare și unificare. In loc de politică turcă, elenă, jugoslavă sau română, în Balcani, o politică balcanică a Turciei, Greciei, Jugoslaviei și României.

O politică proprie de constituire. In loc de patru sau șase politici externe a Statelor Balcanice, o singură politică internă a peninsulei Balcanice.

Art. 3. — (de procedură). « Prezentul acord va intra în vigoare îndată ce va fi semnat de toate puterile contractante; el va fi deschis oricărui alt Stat balcanic, a cărui adeziune va face obiectul unui examen favorabil din partea părților contractante și va avea efect îndată ce celelalte State semnatare vor fi notificat acordul lor».

Articolul 3 cuprinde o mărturisire: Pactul balcanic nu este întreg. Mai exact nu este *încă* întreg. Lipsesc Bulgaria și Albania. Articolul 3 cuprinde și remediul: aderarea este egală cu semnarea inițială. Oricând veniți sunt bine veniți. Pactul nu așteaptă decât iscălitura lor « Tratatul este deschis adeziunii tuturor popoarelor balcanice, cu condiția să accepte *loial* stipulațiile ».

Pactul dela Athena ar putea părea la prima vedere, o simplă operație de tehnică diplomatică: înlocuirea tratatelor bilaterale dintre România, Jugoslavia, Grecia și Turcia, printr'un tratat unic. Cu avantajul, firește, al sudării acestor legături.

El este mai mult decât atât. Instrument de pace și organ de cooperare regională.

Tendențios, pactul a fost interpretat ca o formulă de încercuire a Bulgariei, sau act de ostilitate față de Marile Puteri.

E neadevărat. Pactul nu este făcut *contra* nimănui, el este făcut *pentru* Statele semnatare. Pactul dela Athena este un act de apărare. De apărare a frontierelor contra agresorilor, de apărare a tratatelor contra revizioniștilor, de apărare a independenței Statelor mici, contra veleităților de dictatură și de expansiune ale Statelor Mari. Tratat de securitate — în adevărata concepție a securității, cum spunea d-l Titulescu, securitate preventivă, nu represivă: evitarea războiului. Prin forma sa, — și mai ales prin forța ce indică — pactul exclude războiul din Balcani.

Prin forma sa, pactul nu exclude pe nimeni. Bulgaria și Albania ar fi putut semna. Rezerva lor este totuși, în parte, explicabilă. Bulgaria, care a nutrit 15 ani speranța revizuirii tratatelor, urmărind rectificări de frontiere în regiunea Tzaribrod și Bosilegrad, « un coridor » spre marea Egee, regim special pentru minoritatea bulgară îndeosebi din Macedonia, Bulgaria nu-și poate infirma abrupt politica; e nevoie de o lentă aclimatizare la realitățile noui.

Albania, unită formal prin tratatul de alianță din 1927, unită tehnic prin împrumuturi și lucrări de construcție, își are interesele sale organic înlănțuite de ale Italiei. E și aci nevoie de o perioadă de ajustare la politica de afirmare a Statelor Balcanice.

Etapele acestei politici? Le-a definit d-l Titulescu: « securitate, înțelegere, asociație integrală ». Caracterul acestei politici: solidaritate între Statele Balcanice, emanciparea de tutela Marilor Puteri.

In fond, caracterul politicei reiese din caracterul tratatului. Pactul dela Athena e defensiv și regional.

Defensiv. Preambulul declară scopul său: « întărirea păcii în Balcani, asigurând respectul angajamentelor contractuale deja existente și menținerea ordinei teritoriale actualmente stabilită în Balcani ». Articolul 1, prevede acțiune numai în caz de agresiune. Securitatea e garantată de făgăduiala intervenţiunei.

Pactul consacră statu-quo-ul. El confirmă dispozițiile tratatelor de pace, în deosebi ale celui dela Neuilly din 1919, și Lausane

din 1923. S'ar putea pune întrebarea: de ce un tratat nou? Pentru că un tratat nou cu dispoziţii vechi confirmă, în situaţii diferite, obligaţii permanente; defineşte, în momente variabile, angajamente invariabile. Statele care au semnat Pactul Balcanic urmăresc faţă de Statele vecine, să păstreze relaţiile de drept şi să îndrepte relaţiile de fapt.

Pactul are caracter *regional*. Se limitează numai la Statele Balcanice. Regional nu trebue însă opus cuvântului universal. Intr'adevăr, formal pactul se încadrează în sistemul de garanţie universală a Pactului Kellogg; mai mult decât atât, apropierea Statelor Balcanice este un aspect, sau o etapă, în mişcarea progresivă de federalizare europeană.

Există o deformaţie a comentatorilor: de a cerceta genealogia unui tratat — chiar când nu are. Intr'adevăr, Pactul Balcanic aproape că nu are istorie. Să spunem adevărul: nu trecutul uneşte Statele Balcanice, ci viitorul. Trecutul a fost un trecut de feudă, viitorul tinde să fie unul de unire. Astăzi se desemnează numai relaţii de bună vecinătate. Pactul semnat la Athena fixează această realitate.

El nu se leagă nici de vechile planuri pan-slave sau « ilyriste » (descendenţii vechilor ilyri) nici nu se inspiră din proiecte sau memorande, ca cel al partidului radical democrat din 1888, şi nici nu aminteşte Uniunea Vamală din 1905, sau Liga Balcanică din 1912. Pactul este produsul actualului moment politic.

Dealtfel, preambulul declară textual singura sa filiaţiune: « A ieşit din spiritul de înţelegere şi de conciliaţie care a prezidat la elaborarea Pactului Briand-Kellogg, adică din renunţarea Statelor la războiu ca instrument de politică naţională şi din principiul că războiul nu mai este un mijloc de soluţionare a conflictelor. In locul războiului, justiţia; armele cedează togei.

Pactul de Înţelegere Balcanică se înrudeşte fireşte cu celelalte tratate internaţionale. El se integrează în seria tratatelor postbelice — de garanţie colectivă a securităţii — ce începe cu Pactul Societăţii Naţiunilor, şi continuă cu Tratatul de Asistenţă mutuală, protocolul dela Geneva, actul general de arbitraj, şi întreaga activitate din jurul sau din inspiraţia Genevei. El se aseamănă însă mai mult — prin caracterul său regional — cu acordurile dela Locarno (a fost dealtfel şi des denumit Locarno-Balcanic).

Folosind legătura balcanică nutrită de cele patru conferinţe balcanice, — reuniuni neoficiale, ce amintesc, într'o oarecare măsură, acel Vorparlament din Franckfurt din 1848, care a pregătit unitatea Germaniei — folosind apoi, şi mai ales, atmosfera de destindere creată de acordurile cu Rusia Sovietică, Pactul Balcanic apare — reacţie la Pactul Marilor Puteri — ca o alăturare de noul pact al Micei Inţelegeri. Acelaşi principiu al respectului angajamentului luat şi de menţinere a statu-quo-ului, aceeaşi tactică de consultare diplomatică, acelaşi simţ de responsabilitate

regională, — fie în Balcani fie în bazinul dunărean, — acelaşi crez în solidaritatea finală a Statelor din Sud-Estul Europei. Aceeaşi politică constructivă de pace.

Zăgaz contra revizuirilor şi expansiunilor — fundament pentru înţelegeri regionale; pasiv — politică de neutralitate; activ — politică de neutralizare; mai mult decât conciliere — cooperaţie; mai mult decât politică comună — politică unitară; mai mult decât pace — chiar organizarea ei.

De 3 ani o formulă nouă domină politica internaţională: regionalismul. Cu Societatea Naţiunilor în criză, cu Marile Puteri cu tendinţe imperialiste, gruparea Statelor mici devine un act de conservare. Statele îşi organizează securitatea şi vieaţa economică pe planuri restrânse. Până la pacea lumii, pacea trebue asigurată în diferitele regiuni ale lumii. Monroeismul american, Commonwealth-ul britanic, Uniunea Statelor baltice, Scandinave, dunărene, dovedesc tendinţa. Pactul dela Athena o confirmă şi în Balcani.

Privirile ce în trecut erau îndreptate spre Occident, se opresc la frontieră. Interesele, înainte centrifugale, sunt astăzi centripete. Statele balcanice caută să uite ce le separă şi subliniază ce le unesc. State numai parţial balcanice se declară balcanice. (Azi cuvântul balcanic nu mai are sens pejorativ).

Se ţese treptat un păienjeniş de interese comune. Dela legături politice la schimburi de produse, dela colaborare tehnică la cooperare intelectuală; o treptată osmosă tinde să desăvârşească unitatea Peninsulei Balcanice.

In ciuda diferenţelor de limbă, în pofida vrajbelor din trecut, există o rudenie de soartă. Plan de intersecţie între lumea creştină şi cea musulmană, teren de ciocnire dintre imperiul austriac şi cel ţarist, astăzi instrument în rivalitatea politică franco-italiană, în concurenţa financiară franco-germană, în cursa de expansiune economică germano-italiană.

State cu adâncă civilizaţie rurală, oglindită în port şi olării, în hrană şi în cântec, cu istoria culturală luminată de Bizanţ, cu aceleaşi etape în procesul social; renaştere literară, romantism trezitor de idei liberale şi conştiinţă naţională, cu amintirea comună a luptelor de eliberare contra turcilor, Statele Balcanice îşi formulează astăzi emanciparea de tutela Marilor Puteri şi solidaritatea între ele. Lozinca: Balcanii Balcanilor. Economic, drumul e lung. Azi schimburile comerciale dintre statele balcanice nu reprezintă de cât între 2—20% din comerţul lor total. State cu aceeaşi structură agrară, cu monete revalorizate cu sprijinul capitalurilor străine, cu economia naţională şi comerţul exterior, dependente de pieţele străine, Balcanii nu pot reprezenta o autarchie economică.

De altfel, Pactul dela Athena nici n'a urmărit aceasta. Tratatul nu este decât un început. Cum spune d-l Titulescu: « Dacă pentru securitate este un punct de sosire, pentru vieaţa interbalcanică constitue un punct de plecare. ».

9 Februarie, reprezintă sfârşitul vechiului spirit balcanic: spirit de discordie şi de agresivitate. « Balcanii, — focar de războae europene » — este un clişeu învechit şi nevalabil. Astăzi apare în Balcani un spirit nou de bună vecinătate, de solidaritate regională, şi de independenţă.

Spirit nou — acest spirit neo-balcanic — are nevoie de corp. Pactul dela Athena este corpul — poate încă imperfect — al unui spirit în plină formaţie. Se va perfecta. Să nu uităm cuvintele lui Aristide Briand: pacea este o tehnică luminată de o credinţă.

R. HILLARD

CĂRŢI

PANAIT ISTRATI: CASA THURINGER

D-l Panait Istrati are o predilecţie pentru ideologia socialistă, comunistă. Ieşit dintr'un mediu, unde lupta de clasă este o onoare şi burghezul un inamic monstruos, a păstrat această psihologie a revoluţionarului mai în toate romanele sale. Ura împotriva celor puternici, dragoste faţă de cei slabi, iată leit motivul.

Această ideologie scumpă d-sale o întâlnim şi în Casa Thuringer. Adrian, un băiat de spălătoreasă, intră ca servitor la marii armatori Thuringer. Este atras aci pe de o parte de nevoia de a se plasa undeva, iar pe de alta de figura simpatică a Anei, soţia lui Max Thuringer. Adrian însă este un autodidact, citeşte mereu şi, din cărţile ce le are şi din ideile care circulau la Brăila, evoluează către socialism. Intră în organizaţia socialistă şi pregăteşte opinia muncitorească pentru apărarea drepturilor lor, în deosebi în sindicalizare. E lupta ce o dau socialiştii din portul Brăila împotriva « Vătafilor » acestor proprietari de braţe omeneşti. Casa Thuringer aduce trei elevatoare, care să înlocuiască hamalii în port, la încărcarea vaselor. Vestea aceasta provoacă greva, care în cele din urmă ruinează pe marii armatori, între cari şi pe Thuringer, binefăcătorul lui Adrian. Adrian, nemulţumit de socialism, pleacă şi evoluează către o dragoste mai largă decât dragostea de clasă.

Romanul d-lui P. I. este autobiografic. In vieaţa lui Adrian Zografi se oglindeşte propria lui vieaţă.

In el nu se desfăşură — deşi ar trebui — căci autobiografia e o confesiune — un eveniment sufletesc, ci este un conflict social: lupta dintre muncă şi capital. Ideologia aceasta socialistă autorul a întrupat-o în două personaje: Casa Thuringer şi masa greviştilor conduşi de Avrămache sau plăpumarul Cristin (Cristescu). Interesul psihologic care trebue să primeze într'un roman este aproape absent în Casa Thuringer. Se zăreşte o singură dată, acolo unde Adrian e prins între iubirea lui serafică, pentru Ana şi ideologia lui socialistă, între participarea efectivă la mişcarea socialistă ce va ruina pe Ana şi între dragostea lui pentru Ana. Este socialist militant, va fi împotriva Anei, este cu Ana, va fi un socialist teoretic numai. Autorul ar fi putut să exploateze această singură situaţie omenească, psihologică, dar pe care n'a ştiut s'o utilizeze. Pe autorul nostru nu-l interesează frământările sufleteşti, un socialist veritabil nu trebue să aibă milă de alţi din alte clase, de burghezi, ci el pândeşte desfăşurarea exterioară a evenimentelor, ce se întâmplă adesea, fără voia personajelor din scenă. Suprimând analiza psihologică şi accentuând mişcarea maselor sau a forţelor ades oculte: *munca şi capitalul*, romanul îşi pierde din valoarea lui literară. Ceea ce trăeşte în literatură nu este conflictul dintre capital şi muncă, ci psihologia

omenească, străfulgerarea sufletească care luminează evenimentele, aşa cum trăsnetul luminează şi individualizează muntele, în timp de furtună. Fără această analiză sufletească romanul devine o întâmplare oarecare de ziar, interesantă ca orice eveniment al zilei, dar atât. Autorul fiind stăpânit de o anume ideologie expune pe larg ideile organizaţiunii muncii, dar în loc ca Adrian să devie un om, ce se sbate subt pasiuni, devine un apostol al unei idei, ce sacrifică totul pentru dreptatea universală, dar nu vedem resortul intern, care să se strângă sau să se destindă vertiginos în urma unor lupte interioare. Este evident un roman realist în felul lui Zola, decât autorul trăeşte el însuşi evenimentele, nu le creează.

Prin această autobiografie, romanul capătă o prospeţime naturală, ce se ridică deasupra evenimentelor, ca aburul din brazda pământului la soarele de primăvară.

Deşi autorul trăieşte evenimentele, se fereşte totuşi de a pleda făţiş pentru cauza socialistă până la sfârşit, lăsând să se vadă că nici socialismul nu este formula fericită a omului. El presupune o dragoste limitată la clasa din care faci parte, dar îndărătul ei este ura pentru celelalte clase şi atunci autorul evadează într'o altă lume unde dragostea către aproapele este neţărmurită, nezăgăzuită de clasa cărei aparţii. Celelalte personaje: Ana, Julia, sunt femei bine redate, îmbătate de sensualism şi fără metafizică în amor.

Autorul vrând să povestească un eveniment social n'a avut destulă *obiectivitate* artistică. Căci dacă ne-a făcut simpatici pe toţi hamalii din port, nu a reuşit în aceeaşi măsură să ne prezinte şi pe Thuringeri tot aşa de simpatici. De aci porneşte scăderea romanului. Când evreul Leiba Zibal ucide pe românul Gheorghe, nici evreul, nici românul nu simte ură sau iubire pentru unul din aceşti eroi, după ce a cetit nuvela, care ar putea simboliza procesul a două naţiuni! De ce? Fiindcă nuvelistul Carageale e obiectiv, pe când P. Istrati nu este. Rămânând ca un roman cu teză, cu personaje ce trăiesc încă, deci cu cheie, romanul nu se ridică în galeria marilor epopei ale lui Zola, deşi se înrudesc ca ideologie, dar se deosebesc ca forţă artistică şi motivare psihologică.

C. Gerota

I. PELTZ: «CALEA VĂCĂREŞTI»

Niciodată, mai mult ca acum, nu m'am bucurat mai sincer, — poate aici stă toată ipocrizia mea, — de faptul că literatura este o pură ficţiune. O ficţiune ca şi imaginea din oglindă. Insă, de data aceasta, între imaginea din cristalul argintat şi literatură este o mică deosebire. Şi iată care e:

Inchipuiţi-vă că, uitându-vă, într'o zi, în oglindă, imaginea voastră în loc să schiţeze docilă aceleaşi gesturi pe care le consumaţi voi *din* inima realului, v'ar contrazice îndărătnică. Dacă voi aţi vroi să vă pudraţi, imaginea, în loc să ia puful, aşa cum aţi făcut voi, ar lua pieptenele, iar când săpuniţi bine voi aţi încerca să vă bărbieriţi ea ar începe să caşte şi să se întindă de somn. Ce aţi face în faţa unei ataxi insurecţii? V'aţi uita în spatele oglinzii să vedeţi dacă nu e cumva o oglindă miraculoasă, apoi v'aţi crede luminaţi de coşmar şi, convinşi că lucrurile rele trec, v'aţi culca renunţând la... bărbierit. Dar dacă lucrul s'ar petrece mereu şi inexplicabil? — Aţi înnebuni!

V'am spus toate aceste lucruri pentru a ne întreba la un loc, şi 'n aceeaşi clipă, cum se face că d-l I. Peltz este încă teafăr? Cum se face, cu alte cuvinte, că d-sa n'a tras nicio spaimă de când a publicat recentul său roman: « *Calea Văcăreşti* » (editura Cultura Naţională, 1933)? Căci, *literatura este imaginea insurectă din oglindă.* Deoarece imaginea normală şi supusă este numai imagină. E clişeu. E mumie. Or, literatura eşti *tu de dincolo*, acelaşi, dar condus după alte legi. Aici sunt contingenţe, obstacole, surprize, efemeride. Dincolo sunt numai necesităţi. Şi totuşi literatura nu este un act de narcisism. In literatură se realizează *dualul*, adică *numărul* acela situat între singular şi plural, şi pe care-l utilizau Elinii şi Ebreii. Ceva care nu este doi dar care nu e niciunul. *E unul înfăptuit în doi.* Cu alte cuvinte, o abstracţiune. Unul din aceşti termeni, — romancierul, în cazul nostru, — trebue să prevadă cu o clipă mai de vreme gestul celuilalt. Raportul acesta dintre el şi imaginea absolută se numeşte operă. Deoarece, în cazul când romancierul face gesturi pe cont propriu, atunci discrepanţa e vizibilă. Imaginea insurectă îşi bate joc de efortul tău de a o domestici.

Toate aceste lucruri, nu prea lungi dar puţin cam prea clare pentru a nu părea şi confuze, le-am spus gândindu-mă că, dacă din punctul de vedere al narării, d-l I. Peltz este un om care s'a născut fără voia lui povestitor, apoi din punctul de vedere al « romanului » d-sa încă nu este nici măcar la debut. D-l I. Peltz este de mult un matur scriitor. « *Viaţa de haz a numitului Stan* »; « *Horoscop* »; « *Amor încuiat* », sunt dovezi că d-sa ştie scrie bine. Dar aceste cărţi nu sunt romane. Roman, cum este, de pildă, paradoxalul « Femei » a prietenului M. Sebastian. Oamenii d-lui Peltz pot fi vii. Cred chiar că există, undeva, pe lângă farmacia Fraenkel, colţ cu Căuzaşi sau cu Labirint. Cred că-i pot întâlni pe Dudeşti sau Bărăţiei. Sunt sigur că vorbesc prost rumâneşte, că « fiica dela mamaia şi verişoara dela papaia predau complimente »; că « jelozia » e soră bună cu amorul în preajma Văcăreştilor; că viaţa e aceeaşi, pretutindeni aceeaşi. Fraza d-lui musteşte de sevă. E prezentă, e a lui. Şi repet: d-sa *ştie să scrie.* Insă, cu toate acestea, « *Calea Văcăreşti* » nu e roman. E viaţă, da; dar viaţa nu e literatură. Iar literatura nu e niciodată o realitate posibilă omului cotidian. *Ni se pare* numai că ne putem întâlni cu Raskolnicoff sau cu Prinţul Andrei, sau cu Ana Karenin sau cu Părintele Zosima sau cu Père Goriot sau Gobzeck. Dar ni se pare. De fapt, toţi aceştia sunt imagini insurecte. Putem fi convinşi, iarăşi, că ar fi posibilă o întâlnire cu Don Quichotte, Hamlet, Faust sau Ahasverus. Insă iarăşi ne înşelăm. Şi ne înşelăm pentru aceleaşi motive pentru cari, d-l Peltz şi odată cu dânsul şi « *The Wandering Jew* » (cu titularul Conrad Veidt), cred că, *ghetto-ul poate avea un nume istoric şi o anecdotă...* Vă rog să nu vă închipuiţi că nu este o simplă obiecţie lipsită de sens. Dar nu am înţeles niciodată cum se face că, *evreii de astăzi nu ştiu ce înseamnă ghetto.* Ei confundă *ghetto-ul* cu mahalaua, cu periferia, cu bariera, cu rohatca. Din tot ceea ce spun ei despre ghetto, reiese clar că evreii contemporani nu mai sunt evrei. Şi ei ca şi creştinii, ştiu din cărţi, din cancanuri, din progromuri sau istorie că au existat cândva nişte oameni cari se numeau *evrei*, cari aveau nişte *oarecari* obiceiuri, nişte *oarecari* credinţe, un *oarecare* Dumnezeu şi o *oarecare* viaţă. Intre evreii aceştia şi evreii de azi nu e nicio legătură... Ceea ce numim noi, astăzi, evrei, sunt nişte oameni cari îşi schimbă numele!..

* Dar de ce îşi schimbă numele? Ce faliment au dat, unde şi când? Eu nu cunosc decât un singur faliment al Evreilor, şi acesta este următorul: dărâmarea Ierusalimului. Insă, de atunci, Evreii nu mai există. Ceea ce întâlnim noi astăzi, mişunând prin istoria lumii nu sunt descendenţii acelui Rabbi care, ieşind în faţa Ierusalimului cu o clipă înaintea prefacerii acestuia în moluz şi amintiri de către armate romane, a spus, ducând cu el, până la marginile Iudeei, « Leidărul » său şi cărţile Domnului:

— Nimeni nu te mai poate dărâma de acum Ierusalime!

D. Peltz nu ştie că marginile lumii nu coincid cu zările Iudeei. Domnia-sa îşi închipue că Ahasverus e ceva real care, poate fi găsit în Văcăreşti, Sadagura sau Ştefăneşti. Or, Ahasverus nu este decât existenţa ideală a Evreilor, dar Ghetto-ul este, ori de câte ori e posibilă o prezenţă ideală, Ierusalimul aşa cum era el, cu o clipă înainte de dărâmare. Ghetto-ul nu este real. Iar Ahasverus nu este anecdotă. Aceste fapte spirituale stau pe acelaşi plan cu Elseneur şi cu Hamlet, cu Don Quichote şi cu ţinuturile sterpe ale câmpiei Mancha. Sunt piscuri de spiritualitate, intrare în mitologia umanităţii. Ahasverus nu mai poate fi exprimat decât prin muzică, asemenea oricăror stări sufleteşti ajunse la marginele noastre de fiinţare. Nu am întâlnit încă, nicăieri, în toată literatura europeană, un om care să ştie ce înseamnă Ahasverus... Şi nimeni nu ştie, deoarece prezenţa Evreilor mai este încă socotită ca un fapt viu, concret.

D. Peltz nu a scris nimic! Uităm cartea d-sale. Dar aşteptăm convertirea sa la religia de mult apusului neam al lui Israel.

Petru Manoliu.

MIRCEA ELIADE: INTOARCEREA DIN RAI

Mircea Eliade şi-a scris ultima carte în toată bogăţia. E o risipă de gânduri, probleme, momente epice, teme, tipi şi lucruri, cum ni se pare că n'a mai întâlnit literatura noastră. Numai un om bogat şi atât de neobosit ca Eliade putea să încerce această carte mare, hotărît mare.

Poate de aceea e primită cu atâta rezervă. Tineretul o ceteşte dar nu se descoperă în ea. Puţinii cetitori de peste patruzeci de ani nu vor reuşi s'o cetească până la capăt, foarte probabil. Şi între timp critica şovăe. Nu sunt acestea destule semne bune?

« Intoarcerea din Rai » nu seamănă cu nimic, dar cel mai puţin cu « Isabel şi Apele Diavolului » sau cu « Maitreyi ». E curios cazul literar a lui Mircea Eliade care nu reuşeşte, nici măcar involuntar, să dea peste o formulă de roman. De altfel ultimul său roman încearcă şi o tehnică nouă, deseori fericită.

Nu e un roman social, deşi autorul avea orgoliul să facă aşa ceva. E poate mai mult: o carte despre oameni. Intâmplător oamenii aceia sunt mai mult tineri şi trăesc în România între anii 1931 şi 1933. « Intoarcerea din Rai » ar putea fi un document dacă lucrul acesta n'ar însemna prea puţin.

E un roman cu oameni mulţi şi care nu reuşesc să se închege. Ceva din « destinul omului » — destinul acela de a fi animal *asocial* — stărue în cartea aceasta. Apoi intervine un fapt simplu şi exterior, sirena aceea dela Atelierele Griviţa, care unifică şi solidarizează în timp. Oamenii sunt contemporani, atâta tot. Când şueratul sirenei încetează ei nu mai sunt nici atât.

Pe cine să reţinem din roman? Pavel Anicet, Dav, maiorul Dragu? Sau care dintre ceilalţi? Poate nimeni. Cartea e un întreg de oameni care nu stau împreună. Dar cartea e totuşi un întreg.

De altfel, luată într'un fel sau într'altul, cartea poate fi refuzată. Are linii prea mari, care uneori nu se mai disting. Şi, apoi, cui i-a plăcut mult « Maitreyi » trebue să-i displacă mult cartea aceasta. Sau poate cetitorii realizează şi ei alternanţele lui Mircea Eliade?

Oricum, omul acesta este prodigios, şi « Intoarcerea din Rai » este cu adevărat cartea unui om prodigios.

C. Noica

IDEI, FAPTE, OAMENI

« CONFRUNTĂRI »

Introducere la prima conferinţă a ciclului dela Fundaţia Carol I, din 25 Ianuarie.

Faţă de numărul covârşitor al tinerilor cari împodobesc sala, să-mi fie îngăduit să dau unele lămuriri asupra naşterii şi scopului conferinţelor inaugurate, sub titlul de « Confruntări », de către colaboratorii « Convorbirilor Literare ».

Toţi aceia cari, ca şi mine, au trecut de acel « *mezzo del camin di nostra vita* » simt datoria de a transmite altora cât mai mult din comoara de amintiri adunate în viaţă. Şi cu cât mai lung a fost depănat firul vieţii, cu atât fiecare din noi avem la activul nostru în afară de momentele grele, pe care le dăm uitării, şi unele fericite, pe care bucuros vrem să le împărtăşim celor ce vin după noi.

Intre clipele de înălţare se numără, în primul rând, acelea ce ne-au fost hărăzit să le trăim în prejma oamenilor de seamă ai neamului nostru.

Fericirea de a sta de vorbă cu superiorii lor, oamenii veşnic au apreciat-o şi au căutat-o. Astfel, grecii cei vechi au făurit pe zei după chipul şi asemănarea lor, deşi mai mari şi mai frumoşi, par'că anume pentru ca să poată lua parte la taifasurile lor sfătoase. Iar literatura elină, ca urmare, ne-a lăsat atâtea dialoguri interesante între zei şi pământeni. Evanghelia de asemeni nu este decât povestirea spuselor Mântuitorului apostolilor săi, dintre cari unii fiind simpli pescari ne-au redat cu o impresionantă naivitate înţelepciunea cuvântului primit.

Intr'o anumită proporţie, fiecare din noi am avut zeii noştri pământeni, cu care am fost fericiţi să stăm de vorbă, bucurându-ne de sfaturile lor, în afară de profitul ce l-am tras din scrierile lor. Şi nevoind să părăsim viaţa ca nişte egoişti, ne-am hotărît să împărtăşim şi altora impresiile ce ne-au lăsat oamenii mari, pe cari i-am cunoscut. Pe aceştia, cei tineri să ni-i prezinte aşa cum li se înfăţişează prin operile lor, iar noi, cei mai vechi, aşa cum i-am cunoscut din cartea vie a vieţii lor.

Am crezut cu atât mai de actualitate acest ciclu, cu cât dorinţa cetitorilor de a cunoaşte şi personal pe autorii preferiţi se manifestă din nou prin obiceiul — ca să nu zicem mania — împământenit şi la noi, de a se cere autografe autorilor la modă.

Printr'aceasta se manifestă dorinţa cetitorilor de a avea ceva personal dela autorii, ale căror cărţi nu ne desvălue şi persoana lor fizică. E atâta distanţă între tipar şi cel ce a conceput opera. Mult mai impersonală este o carte decât o pictură sau sculptură. Manuscrisul autorului ne rămâne necunoscut, trecând prin atâtea transformări până ce ne revine sub forma cărţii tipărite. Şi cu toate acestea câte nu ne poate revela un manuscris! Ce frumos se oglindesc, de pildă, figurile senine şi măreţe ale lui Alecsandri sau Eminescu în scrisul lor aşa de

regulat caligrafiat. De aceea manuscrisele, care ne dau, altfel decât cărţile, imagina intimă a autorilor, au atins întotdeauna preţuri aşa de superioare cărţilor, chiar în ediţiile cele mai căutate.

Pentru desvăluirea vieţii marilor noastre personalităţi din jurul « Convorbirilor » am aranjat acest ciclu, care este tot mai greu de alcătuit. Dintre cei cari au avut fericirea să cunoască pe Eminescu, de pildă, nu am mai aflat decât pe profesorul A. C. Cuza [1]), dela Iaşi, care a binevoit să ne făgăduiască a completa, a înviora prin amintirile sale personale, conferinţa asupra poetului, pe care generaţiile de azi nu-l mai cunosc decât din operile sale.

In speranţa că prin aceste « confruntări », cari n'au nimic din caracterul celor judiciare, se vor lămuri mai bine, în mintea tuturor, marile personalităţi ale generaţiei trecute, inaugurăm azi ciclul cu Alexandru Odobescu, unul din precursorii « Junimei » şi apoi colaborator de frunte al « Convorbirilor literare ».

Al. T.-S.

[1]) La invitarea de a vorbi în acest ciclu, d-l A. C. Cuza ne-a răspuns prin următoarea scrisoare, pe care, cu a d-sale învoire, o publicăm aci, ca un admirabil izvod al tradiţionalului stil « junimist ».

« Liga Apărării Naţionale Creştine »

L. A. N. C. — *Iaşi, 12 Decemvrie, 1933*

Preşedinţia — *Pentru creştini « Sf. Spiridon »!*

Mult stimate şi iubite amice Tzigara-Samurcaş,

« Bărbaţii di Ştat » — cum zicea un şef de altă dată al « Junimei » politice — « în momente ca acestea »: vei înţelege că sunt extraordinar de « ocupaţi »! Iar eu, ce sunt « di Ştat », nici nu mai încape vorba: după tipăritura din fruntea acestei scrisori! cel puţin!

Lăsând gluma la o parte — şi întru cât te consider pe d-ta, cel puţin « di Ştat », ca şi mine — te rog să reflectezi un moment, că se hotărăşte directiva politicei româneşti, *în ceasul acesta: internă şi externă!* Entweder — oder!

In mijlocul acestor preocupări, mi-a sosit ca o rază de lumină, din alte vremuri, scrisoarea d-tale, cu propunerea măgulitoare: ca să ţin o conferinţă « despre Eminescu », pentru vechea mea pasiune din tinereţe « Convorbiri Literare »! Mai întinerit, în adevăr, trezindu-mi amintirea acestei pasiuni de tinereţe, pentru « nobila cucoană literară » care nu a îmbătrânit, şi nici nu trebue să îmbătrânească: întru cât d-ta îi faci curte, în acelaşi spirit al adoratorilor iei de totdeauna! Pe lângă dânsa, scumpa adorată de odinioară, d-ta eşti un continuator al nostru, în spiritul aceleaşi tradiţii, pe care ai marele merit să o reprezinţi cu deplină şi nobilă autoritate. In ce mă priveşte, nu pot să fac altfel, decât să mă închin tradiţiei spiritului, subordonându-mă, în totul, spiritului tradiţiei — « junimiste »!

La cererea d-tale, care mă onorează atât şi mă bucură: vom vorbi, aşa dar despre Eminescu. Cu o singură rugăminte: să nu-mi anunţi conferinţa, la o dată care poate nu mi-ar conveni! Rămâne dar să stabilim data — după aceste « alegeri », ocupând oarecum locul: « anecdotei », care primează!

Până atunci, te rog să primeşti cele mai distinse salutări prieteneşti, dela vechiul — nu zic « bătrân », pentru că ar fi o contrazicere — « junimist ».

A. C. CUZA.

VASILE PÂRVAN

După cum au arătat și «Confruntările» organizate de revista «Convorbiri Literare», linia noastră de conducere este aceea a unei depline libertăți de discuție, în obiectivitate, bine înțeles.

De aceea, dacă în numărul acesta înfățișăm o anume poziție față de Vasile Pârvan, așa cum reiese din articolul d-lui Zarifopol, în numărul nostru viitor vom publica un studiu în care Vasile Pârvan va fi privit din punctul de vedere al generației pentru care a fost un desăvârșit îndrumător spiritual.

ACTUALITATE ȘI IDEOLOGIE JUNIMISTĂ

D-l Petru Comarnescu ne face cinstea unui amplu comentar publicat în «Vremea», pe marginea notei noastre din numărul trecut, intitulată «Actualitatea junimismului».

In comentariul acesta găsește că «noul conținut... nu are nimic comun cu ideologia junimistă». De ce? Fiindcă junimism=obiectivitate, iar în «Convorbirile» de acum se publică «Confesii subiective, analize psihologice...». Fiindcă «junimismul a adus în cultura română» o atitudine olimpică, rațională, critică, într'un cuvânt un obiectivism universalist și științific» pe când acum «prezența abundentă a cronicilor arată în «Convorbirile literare» refăcute o preocupare de actual, adică de trecător și provizoriu, elemente opuse universalismului și perspectivei metafizice a junimismului».

Obiecțiunile acestea ni se par cu totul nefundate și bizuite pe o ignorare a ceea ce au fost «Convorbirile» în epoca de început, în plină efloresceuță a spiritului junimist, sub directă conducere a lui Maiorescu. Fiindcă d-l Comarnescu n'a reluat probabil textele le vom relua chiar noi, după cum aveam de altfel intenția s'o facem, spre a preciza cum se face totuși că «subiectivismul» nostru și «obiectivismul» junimist, preocuparea noastră de actual și atitudinea rațională și critică a junismului sunt fenomene reductibile.

Discutarea pe larg a acestor lucruri, pe cari le credem de o necontestată importanță și poate menite să clarifice întrucâtva împrejurările și imperativele culturale de astăzi, ne va aduce să vedem de ce «luciditatea» poate să fie și o însușire a judecății, nu numai a intuiției, cum crede d-l Comarnescu și de ce tinerii de azi, chiar dacă nu sunt raționaliști pot totuși, căutând să judece lucid fenomenele actuale, să fie în categorica tradiție junimistă.

Cât privește enunțarea noastră că și azi «forma depășește fondul» este drept că în ea am sacrificat, de dragul construcției simetrice a articolului, perfecta exactitate a termenilor, înlocuită printr'o imagine. D-l Comarnescu are dreptate: «Dificultatea actuală provine... din ambele sfere, atât din cea a formei cât și din cea a fondului». Căci pe când Junimea găsea o epocă fără fond care adopta forme goale de conținut, epoca de azi prezintă un fond tumultuos, prea bogat, nestratificat, dar existent incontestabil. Pentru el epoca de azi caută încă, și ea, ca și cea din preajma Junimei, forme străine, așa cum încerci ghete de gata până ți se nemerește una. Și d-l Comărnescu însuși cade în greșeala aceasta când spune că «*fondul nostru românesc nu și-a găsit forma potrivită lui*». Adevărul este că nu are de găsit o «potriveală» așa ceva ci are de expri-

mat organic *propria* sa formă. Şi atâta timp cât se va încăpăţâna să nu facă asta ci să caute « potriveli », ne vom afla totuşi în faţa unei discrepanţe fond -formă identică cu cea din preajma Junimei, doar că, spre a fi exacţi şi a mulţumi pe d-l Comarnescu, o vom formula invers: « fondul depăşeşte forma » (fiindcă nu-i a lui).

Dar toate acestea trebuesc reluate mai pe larg şi nu putem decât mulţumi d-lui P. C. că ne-a dat, ne dă, sau ne va da, ocazia să o facem.

I. I. C.

TRADIŢIONALISM FĂRĂ TRADIŢIE SAU BONJURISM GEN 1934

Prietenul şi fostul meu coleg Al. Dima şi-a strâns într'un volum, sub titlul de « Aspecte şi atitudini ideologice », studiile publicate prin diferite reviste. Titlul defineşte veleităţile volumului şi-i circumscrie domeniul.

Din el, critica de faţă nu reţine pentru moment decât studiul iniţial intitulat « Criza culturii româneşti ».

*

Convins că orice cultură naţională nu-i decât un fragment al compozantei europene, d-l Al. Dima pleacă în studiul lui, dela încercarea de încadrare a crizei celei dintâi în ansamblul celei din urmă.

Intrebându-se care sunt caracterele esenţiale ale acesteia din urmă, d-sa se opreşte, după o trecere rapidă în revistă a literaturii chestiunii, la următoarele trei fapte: anarhia intelectuală, misticismul orientalizant şi primatul economic (pag. 18), cărora le caută apoi corelaţii în cultura românească.

In afara acestui aspect general, criza culturii româneşti mai are după d-l Dima şi un caracter specific. In determinarea acestui caracter, gândirea sa, mai puţin limpede, oscilează între interpretarea clasică maioresciană a faptelor — aflată la preopinentul meu mai ales sub forma înnoită a d-lui Rădulescu-Motru — şi interpretarea lor potrivnică, zeletiniană, — infiltrată, am impresia, în gândirea d-lui Dima, prin mijlocirea influenţei d-lui Tudor Vianu.

Intre aceste două teze, caută prietenul meu, o poziţie sintetică, intermediară, fără a izbuti s'o precizeze.

Criza specifică a culturii româneşti este, după d-l Dima, o « criză de naţionalizare », mai precis, o întârziere a procesului de asimilare a culturii europene, provocată de rezistenţa valorilor sufleteşti tradiţionale, în faţa năvalii nouilor forme de viaţă şi valori economice importate în veacul trecut, de burghezie (pag. 19—20), criză a cărei soluţie logică e dată de alternativa următoare: sau fondul sufletesc autohton asimilează formele importate ale vieţii apusene, sau sufletul românesc va fi distrus (pag. 20).

Deşi mai apropiată prin aceasta de d-l Zeletin, gândirea preopinentului meu trădează coexistenţa celor două rădăcini divergente: opoziţia maioresciană dintre formă şi fond şi opoziţia zeletiniană a valorilor spirituale indigene reacţionare faţă de valorile economice importate din apus. Ea le împacă prin alunecarea nesimţită a gândului spre identificarea fondului cu valorile spirituale autohtone şi a formei cu valorile economice de import. Dar numai până la un punct!

De fapt, d-l Dima se declară partizanul une « naţionalizări a culturii româneşti » (sic), înţelegând prin aceasta însă o asimilare a culturii apusene. D-sa zice, după părerea mea incorect, « autohtonizarea » ei.

Nu sunt sigur că interpretez exact, în acest punct, gândirea preopinentului meu. Adevărul e că termenii întrebuinţaţi de el, sunt plini de capcane! Ca să ajungi la o interpretare exactă trebue să ai în minte tot şirul cugetării lui. Fiindcă terminologia echivocă sugerează aşteptări pe care constatările ulterioare le desmint. Astfel, d-sa începe cu o declaraţie de principii autohtoniste, pe temeiul căreia — dac'ar fi s'o crezi ad literam — ar trebui să-l rânduieşti fără rezervă printre tradiţionalişti, adică printre cei care iau în acest conflict partea sufletului românesc şi a valorilor lui tradiţionale, împotriva culturii europene. Dacă însă îi urmăreşti gândul până la capăt, constaţi — nu fără mirare — că în toate aplicările concrete, d-l Al. Dima optează, fără echivoc posibil, pentru cultura modernă şi împotriva valorilor tradiţionale. După ce dă prin urmare cetitorului iluzia ce urmăreşte o adaptare a formelor culturale europene la nevoile sufletului românesc, arată că urmăreşte dimpotrivă, o prefacere a acestui suflet pe măsura valorilor apusene.

Tradiţionalistul nostru autentic se preface în bonjurist sadea!

Să adâncim:

Iată-l pe d-l Dima, mai întâiu, constatând faptul că sufletul românesc e în plină reacţie împotriva formelor de împrumut şi declarându-se tradiţionalist în favoarea naţionalizării culturii prin adaptarea ei la elementele sufletului tradiţional. In acest sens, desăvârşirea naţionalizării, ieşirea din criza actuală a culturii româneşti nu e posibilă decât prin « punerea în consonanţă a culturii noastre cu datele tradiţionale » (pag. 36), adică prin autohtonizarea lor: « Credinţa noastră cea mai scumpă este că liniştea conflictului doar autohtonizarea o poate duce şi nu încercăm bucurie mai mare ca atunci când descoperim că o nouă formă a fost localizată şi naţionalizată » (pag. 20).

Iată-l însă, pe de altă parte, constatând că sufletul românesc popular e înapoiat şi mistic, denunţând « anacronismul acestei mentalităţi primitive, cu modul atât de înaintat al culturii europene » (pag. 21) şi răsvrătindu-se împotriva valorilor care-l constituie, în numele generaţiilor dela 1848, 66 şi 1916, al căror continuator direct se mărturiseşte.

Las la o parte deocamdată atitudinea d-sale faţă de acest misticism; dar mă întreb ce sens mai au declaraţiile lui tradiţionaliste? Căci din două una: sau eşti într'adevăr tradiţionalist şi atunci îndreptarul după care judeci ce trebuie să fie vieaţa spirituală a unui neam, e tocmai această vieaţă aşa cum o vezi trăită în fapt, transmisă de înaintaşi; sau dimpotrivă, judeci felul de a fi al acestei vieţi după criterii străine de ea, dar atunci uzurpezi blazonul tradiţionalismului!

Tocmai în acest punct central, de hotar între cele două taberi, gândirea d-lui Dima şovăieşte!

Formal, d-sa iese din impas prin cuvântul « autohtonizare ».

Dar « autohtonizare» ce însemnează? Când se îmbracă Românul în straie nemţeşti şi-i şade bine? Când le schimbă croiala în felul în care o poartă surtucarii dela sate ? Când se-apucă femeia să coasă fluturi pe surtuc la fel cu ceaprazarii? Sau când scoate omul de sub surtuc cămaşa afară?

*

E autohtonizarea o prefacere a sufletului românesc după formele importate; sau o prefacere a lucrurilor de import după firea sufletului nostru? D-l Dima nu ne spune.

Nu ştim aşa dar dacă d-sa înclină spre naţionalizarea valorilor economice, adică spre punerea lor în consonanţă cu valorile sufleteşti tradiţionale, sau dimpotrivă, spre crearea unui nou suflet românesc concordant cu nouile lui cuceriri materiale.

D-l Dima pare că îmbrăţişează amândouă soluţiile, fără să observe că ele se bat cap în cap! De o parte se bucură de autohtonizarea formelor de viaţă apusene, ceea ce nu înseamnă altceva decât că ele au fost integrate funcţiunilor sufleteşti ale neamului nostru, că barul automat s'a prefăcut în birt cu lăutari! Bucurie de tradiţionalist, nu 'ncape vorbă! Pe de altă parte însă, d-l Dima înţelege prin autohtonizare tocmai contrariul ei « asimilarea », deprinderea Românilor să mănânce la barul automat, în picioare, repede şi eftin. Bucurie de modernist!

Când se bucură în realitate d-l Dima?

Tare mă tem că se bucură mai curând de a doua întâmplare, că « autohtonizare » nu înseamnă la d-sa prefacerea formelor importate, după nevoile sufletului românesc, ci dimpotrivă, prefacerea acestui suflet după formele importate!

Tare mă tem că în conflictul dintre cele două Românii, d-sa e alăturea de Zeletin pentru România modernă. Iar mie nu-mi rămâne decât să regret că m'am bucurat degeaba!

In orice caz, afirmaţiile autorului nostru cuprind în acest punct un echivoc pe care desfăşurarea ulterioară a gândului său nu face decât să-l accentueze.

Când deci d-sa chiamă tineretul românesc din această generaţie spre « largul câmp al autohtonizării », nu ştim dacă-l îndreaptă spre iubirea formelor proprii de viaţă, sau spre adaptarea formelor de viaţă de aiurea.

Din pricina acestui fel defectuos de înţelegere a lucrurilor, rezultă fără îndoială şi o răstălmăcire a întregului sens al crizei culturale româneşti din vremea noastră.

Pentru d-l Dima această criză e provocată de rezistenţa nelogică a fondului autohton la asimilarea valorilor apusene, sub influenţa unor false doctrine mistice şi orientalizante; atunci când în realitate, criza e provocată tocmai de « tulburarea apelor » românismului prin intruziunea unor disociaţii structurale străine de firea lui.

D-sa raţionează ca şi cum am fi un neam existent de totdeauna în unitatea culturii apusene, în vreme ce suntem dimpotrivă, un neam aşezat la porţile răsăritului, care din veacul al XIV-lea trăim spiritualiceşte afară din Europa şi care nu avem nimic comun — până în secolul trecut — cu marile crize ale culturii apusene: renaştere, reformă, revoluţie burgheză!

In fapt, d-l Dima nu se înşeală în degajarea caracterelor crizei europene, ci numai în interpretarea lor. D-sa nu sintetizează suficient aceste caractere, nu surprinde unitatea funciară a elementelor de criză pe care le semnalează şi nici caracterul lor inerent structurii spirituale apusene. Nu i se arată astfel, că anarhia spirituală, primatul economic şi aşa zisul misticism « orientalizant » nu sunt decât trei aspecte ale unuia şi aceluiaş conflict specific, rezultat din spargerea comunităţii spirituale a Apusului, prin opunerea autorităţii externe libertăţii interioare, fapt care are drept urmare opunerea vieţii interioare formei

extrinseci şi care generează istoric — printr'un fel de necontenită opoziţie spre stânga — toate crizele mari ale spiritului european!

De aci falsa interpretare Massis-iană a aşa zisului misticism orientalizant, distrugător de forme şi aspirant al unei unităţi vagi spirituale dincolo de limitele oricărei obiectivări, care nu e în realitate decât o reacţie particulară a Apusului, cu caracter ritmic de respiraţie istorică, împotriva unei societăţi atomizate — în care valorile spirituale s'au relativizat şi au devenit « utilizabile », agonice, suspecte, adică economice — aşa cum au rezultat din spargerea comunităţii spirituale a Bisericii dinainte de schismă şi din prefacerea ei într'o societate burgheză de finalităţi eterogone, adică de interese.

Se înţelege că din această eroare de perspectivă a d-lui Dima, derivă o serie de erori de interpretare a sensului diferitelor reacţii culturale româneşti din ultimul deceniu, asupra cărora nu putem stărui, şi în special asupra « mişcării ortodoxiste », care din reacţie autohtonă devine pentru d-sa marfă de import!

Şi acum un ultim cuvânt.

Caracterul acesta nehotărît al d-lui Dima între cele două Românii, nu e un caracter particular d-sale. El este reprezentativ pentru tot tineretul românesc, de astăzi, în măsura în care, asimilându-şi valorile culturii apusene, nasc în el conflicte specific apusene. De aceea constat mai curând un fapt, decât fac cuiva vreo imputare! Ar trebui să mi-o fac poate, mai întâiu mie însumi.

Substratul psihologic al poziţiei d-lui Dima se reconstituie de altfel, cu uşurinţă. Atras de raţionalism, ca orice tânăr format în cultura apuseană; dar păstrând, fie din oportunitate, fie ca o reminiscenţă dela dascălii săi istorişti, ideea că « o cultură îşi trage izvoarele din originalitatea naţională (34), d-l Dima nu are nici eroismul moral să-şi renege predilecţiile moderniste, rămânând în adevăr, disciplinându-şi personalitatea în ierarhia valorilor tradiţionale, aşà cum o cere altora când spune că « naţionalizarea va trebui să 'nsemne punerea culturii noastre în consonanţă cu datele tradiţionale (36) »; — nici curajul intelectual să ia poziţie în aventură, împotriva tradiţiei, pentru România modernă către care-l duc aplecările sale sufleteşti limpete mărturisite (22).

Rezultatul? Un păienjeniş de contradicţii, de fandări în vid şi de retrageri, care-ţi lasă o impresie « pentru-contra », un regret şi poate o deziluzie. Işi închipuie oare d-l Dima că a isbutit să opereze o *sinteză* a elementelor antagoniste? Că a întemeiat un « centru » al spiritualităţii româneşti între dreapta tradiţională şi stânga raţionalistă? Nu cred. Sunt convins că e tot atât de lucid ca mine asupra faptului că « atitudinea sa ideologică » va fi imediat sfâşiată iar în două, de fiecare din cele două tabere opuse. Cămaşa sa ideologică nu-i, ce-i drept, fără cusătură!

Conclusiv, « atitudinile » d-lui Dima fiind lipsite de fermitate, şi de intransigenţă doctrinală, nu vor putea constitui un îndreptar ideologic pentru nimeni. Ele nu taie hotare de netrecut între taberi. Fiecare poate deci lua din ele ce-i va place, fără să se compromită şi fără să-l compromită. « Aspectele » ce ne prezintă vor rămâne totuşi ca un document util pentru acei cari vor voi să zugrăvească mâine desorientarea spirituală a unei generaţii care a avut talent să scrie şi luciditate să cugete; dar care n'a avut nici îndărătnicia nici curajul gândului care se cere dus până la capăt.

M. V.

FOLKLOR IMPORTAT ŞI FOLKLOR PATRIOTIC

Oaspeţi, de care să ne pară şi rău şi bine, am avut destui pe tărâmul muncii ştiinţifice pentru cunoaşterea poporului românesc. Adică streini care au venit să lucreze, ei, un lucru pe care am fi avut datoria să-l facem noi. Şi ne-a părut bine de ajutorul dat, dar ne-a părut şi rău, pentrucă a fost nevoie să ni se dea acest ajutor.

Săptămâna aceasta a venit, de pildă, Béla Bartók în Bucureşti şi a ţinut o conferinţă asupra legăturilor care pot fi între muzica populară şi cea cultă. Ne-am putut aduce aminte, astfel, ce a însemnat Bartók pentru folklorul românesc, de lungul şir al altora care, întocmai ca şi el, au cutreerat satele româneşti în căutarea înfrigurată a unor comori pe care noi nu le preţuiam: un Iarnick; un Weigandt, bătând ţara, în legănatul domol al carelor, ca să ne asculte graiul; un Pittard, cercetându-ne în laboratorii, antropometric; un de Martonne trudindu-se cu o descriere întreagă a geografiei ţării; şi atâţia alţii, înaintea sau în preajma lor, cari se adaugă!

E locul să ne întrebăm: pentru ce oamenii aceştia, nedeprinşi cu rosturile ţării, au fost totuşi aceia care le-au văzut şi le-au înţeles? Şi ce concluzie trebue să tragem de aici?

Cred că următoarea: poporul românesc e un popor de ţărani; de o foarte veche civilizaţie ţărănească, de sigur, dar care are defectele calităţilor sale. Caracterul de obştie sufletească al ţărănimii, care aduce după sine înflorirea întreagă a vieţii lor de artă, credinţă şi muncă, se răscumpără cu un cusur: *satul este mut*. Viaţa de civilizaţie ţărănească arhaică se trăeşte colectiv şi firesc, viu şi puternic şi de aceia, paradoxal, în mediile în care folklorul e stăpânitor, folkloriştii nu se pot naşte.

Au apărut de curând două noui volume ale lui Van Gennep despre folklorul din Dauphiné; cetindu-le, nu ştii de ce anume să fii uimit mai mult: de puterea de muncă metodică, prodigioasă a lui van Gennep, sau de cumplita goliciune, de stârpiciunea materialului său? Iţi vine a râde în ciudă: dacă pe sfert ar fi muncit van Gennep, pe materialul uluitor de bogat al ţării româneşti, cât de altele ar fi fost rezultatele! Iată de ce, când un asemenea folklorist nimereşte din întâmplare la noi în ţară, tocmai pentrucă e nedeprins cu viaţa vie a ţăranului această viaţă îl stârneşte la o muncă harnică, pe care noi o socotim de prisos pentrucă noi nu avem mirarea bucuroasă care e izvorul statornic al oricărei munci de folklor.

Dar se va spune: nu sunt în ţară numai ţărani. Dacă aceştia sunt într'adevăr, muţi, orăşenii sunt — slavă Domnului — destul de vorbăreţi. Dela ei ne putem aştepta deci la o activitate folkloristică.

Nu, totuşi. Şi nu, din pricina unei greşite alcătuiri a întregii noastre culturi urbane, cărturăreşti: nouă ne este ruşine de sat. Un fiu de ţăran, ridicându-se pe treptele culturii, părăseşte pentru totdeauna satul; cultura e pentru el pricinuitoarea unei declasări, şi apucând pe căi în care, niciodată, nimic din cele lăsate în urmă nu mai sunt pomenite, ajunge să se uite cu dispreţ la cei care n'au trecut, ca şi el, prin cazna învăţării greşite din şcoală, — acel « cumplit meşteşug de tâmpenie, Doamne Fereşte! » cum spune Creangă — şi nici n'au ajuns la schimonosirea lor, prin deprinderea superficială a vieţii noi « superioare »

urbane. Dintre mitocani deci, folklorişti, iarăşi nu se vor naşte. « Cum vrei d-ta să mă întorc la sat, măcar cu gândul », îmi spunea de curând un tânăr scriitor, « când de abia m'am curăţat de noroiul uliţii părinteşti »? Avea dreptate bietul om. Şi psihologic înţeleg de ce versurile lui sunt de o excesivă « şcoală nouă ».

Atunci cine, din ce pătură socială, s'ar putea apuca de o muncă pe tărâmul satului?

Nu vorbesc, refuz să vorbesc de « apostolii culturali », profesioniştii « culturalizării », cu sila sau cu persuasiunea, într'o direcţie pe care nimeni n'o ştie cum ar trebui să fie şi care deocamdată este numai lăţirea şi la sate a aceleiaşi false culturi care întristează viaţa oraşelor noastre.

Şi nu vorbesc nici de anume « folklorişti patriotici », eminamente festivi şi comemorativi, (cari şi-au făcut apariţia indignată, de o sacră nobleţe, şi acuma, cu prilejul venirii « ungurului » de Bartók) şi care ar tinde să facă a trece prin cultura noastră lungi « cortegii etnografice » — gen Serbările Unirii —, în sunetul unor fanfare — evident bănăţene —, spre satisfacţia estetică a amatorilor de serbări populare şi bucuria morală a respectivilor domni în frac care organizează mascarada.

De altceva ar trebui să fie vorba: de o încercare de împăcare, în cultură, a celor două lumi astăzi duşmane, a satelor şi a oraşelor, obţinută prin muncă efectivă.

Béla Bartók spunea: trebue ca muzicantul cult să cunoască muzica populară, aşa cum îşi ştie limba maternă. Intr'adevăr, ca o limbă învăţată dela maică, viaţa satului, pentru noi, ar trebui să fie! Liber apoi orişicine să caute a o purifica şi a scoate din ea instrumentul unei culturi, pe care să o poată cineva deprinde, oricât de superioară ar fi, fără să mai aibă a se ruşina de dreptele lui rude rămase la ţară.

Astfel, printr'o reformă a însăşi culturii noastre, folkloriştii adevăraţi s'ar putea naşte şi la noi şi n'ar mai trebui, câteodată, importaţi: ba un Béla Bartók, ba un Pernot, mai anii trecuţi, ba grupul întreg de sociologi le Play-şti englezi, care au făcut, în câteva zile, astă vară, monografia Borsecului.

Să creştem deci începutul bun care pare a se fi făcut la noi în ţară. Să creştem dorul de cunoaştere a realităţilor sociale adevărate şi să facem deci astfel ca cercetătorii streini, muncind la noi, să fie, fără să vrea, integraţi într'o străduinţă coordonată şi conştientă a întregii noastre culturi.

Să nu-i lăsăm singuratici. Aceasta este datoria noastră. Iar nicidecum să facem ce am făcut acuma, jignitor pentru Béla Bartók: zădărnicirea unui concert al lui la Timişoara şi mici mizerii, pe ici pe colo şi anume pe unde i-a venit omului mai greu.

Şi numai dacă facem aşa, vom putea primi în sfârşit oaspeţi de care, spre cinstea noastră, să ne pară mai bine. *H. H. St.*

FALIMENTUL POEZIEI « MODERNISTE » ŞI ... MIZERIA

Zece ani au fost de ajuns pentru ca să se lichideze ultimele resturi ale mişcării literare aşa zisă « modernistă », pornită de « Contimporanul » şi moştenită apoi de tot felul de « 75 HP » s'au « Integrale ». Unul câte unul, în timp ce, în Italia, părintele, Marinetti, îşi academiza progresiv furia futuristă, suporterii modernismului nostru au abandonat poziţia lor. Forma revoluţionară, ca atare

(adică numai ca formă) n'a putut exista multă vreme. Cei cari aveau un fond artistic şi-au căutat, în alte modalităţi de expresie, personală şi nu împrumutată, realizarea potenţelor. Iar cei cari n'aveau decât forma aceia de împrumut, au dispărut, normal, placid, fără zdruncin, din circulaţie, ca o dreaptă întoarcere răzbunătoare a lucrurilor.

Ultimul care face profesie de credinţă pe alte căi este tânărul Geo Bogza, unul din ultimii partizani a deslănţuirilor pur formale. In « Viaţa imediată » pe care d-sa însuşi o scoate, găsim:

« Acei cari au fost promotorii (acestei poezii « moderniste ») în România... au făcut un lucru anti-istoric, au importat şi impus cu sila o poezie de care nu avem nevoe... Avem o imperioasă nevoe... (de) o poezie care să se potrivească realităţilor noastre imediate »...

Ceea ce e foarte drept spus şi ne îngădue să spunem ultimul « oremus, Domine » la căpătâiul mişcării moderniste, unul din cele mai caracteristice fenomene postbelice de formă importată în desacord cu fondul autohton.

Dar trebue să mai remarcăm în acelaş articol încă ceva, ce riscă să ne asvârle în altă atitudine extremă, exclusivă, fără măsură, deci tot atât de periculoasă.

In adevăr d-l G. B. descoperă că singura « realitate dela noi este mizeria » (?!) Şi deci, numai de ea va trebui să se ocupe poezia. Orice altă temă va fi interzisă poeziei. Căci până acum « s'au exagerat relele suferinţelor morale » ceea ce « a creiat un suflet bolnav şi hipertrofiat,... (cu) suferinţi imaginare ».

E clar. Poezia nu se va mai ocupa de suflet, ci de biologie...

Dar tot atât de clar e că d-l G. B. face o gravă confuzie. Condamnă o temă poetică fiindcă nu se suprapune unei nevoi materiale. Dar ignoră că în fapt elanul poetic poate fi tocmai sublimarea acelei părţi de existenţă pe care a anilihat-o, în complexul uman, primatul nevoii materiale. Pretinde ca poezia să « limpezească conştiinţa confuză a acelora care îndură mizeria! ». Dar nu cugetă că asta nu va îndrepta nimic, ci, din contră, cei cu conştiinţa limpede vor simţi mai acut mizeria. Şi, apoi, unde scrie că poezia trebue să limpezească vreo confuzie. Unii pretind chiar că, dimpotrivă, ea însăşi n'are nevoie de limpezime, în sensul în care vorbeşte d-l B., adică limpezime concretă, ci de o limpezime a esenţelor... Şi de ce să crezi că pentru cel în mizerie numai există o problematică a sufletului? O stare de răsunet spiritual a stării biologice? Poate că numai acel răsunet e material poetic? Şi atunci nu ajunge d-l B. tot la o « suferinţă morală », deşi, vrei! asta e ceva atât de « burghez ».

Toate astea în fond, au o singură morală. E foarte frumos să îndrepţi poezia către exprimarea unor realităţi actuale, a unor stări şi probleme neglijate, să o faci să recapete consonanţă cu vremurile, dar de ce nevoia de a sarja literatura burgheză, când, în fond, literatura nu e nici burgheză, nici altfel, ci doar literatură, şi niciodată redusă la o singură temă (fie ea şi mizeria)? Şi asta, d-le G. B. e adevărat, oricum ai întoarce-o... *I. I. C.*

RĂZBOIU ŞI CULTURĂ

Evenimentele politice de pretutindeni din ultimul timp au căpătat un foarte curios răsunet aci, la noi. Marea dezordine internaţională (să fie într'adevăr dezordine, sau lipsa noastră de înţelegere istorică ne face să calificăm

astfel procese politice fireşti?) face pe unii să creadă că lucrurile se îndreaptă către un războiu. Şi ceea ce e cu adevărat curios, e faptul că se găsesc printre noi câţiva, în special tineri, cari nu vorbesc despre războiu cu repulsiune, nici măcar cu nelinişte, ci cu o anumită voluptate. Semnalăm fenomenul ca un adevărat document al vremurilor noastre.

Tinerii aceştia văd în războiu o soluţie. Dar nu o soluţie pentru vreo problemă naţională, pentru lupta dintre clasele sociale, în sfârşit pentru o problemă a colectivităţii româneşti — ci pur şi simplu o soluţie pentru drama lor individuală. Ei sunt exasperaţi. Sunt exasperaţi pentru că nu-şi găsesc un post în societatea de aci. Dar mai ales pentru că au fost viciaţi de cultură. Există la noi o exasperare de natură culturală, o exasperare de cultură.

Impotriva acestuia din urmă încercăm să ne ridicăm cu toată puterea. Nu se poate accepta ca tovarăşi de ai noştri, cărora familia, şcoala şi colectivitatea le-au îngăduit să gândească orice şi să refuze orice, cărora li s'a acordat dreptul de-a ceti orice carte şi de-a afişa orice veleitate — să-şi transpună acum dramele pe plan colectiv şi să caute în nebunia colectivităţii o ieşire din propria lor exasperare.

Tineretul care s'a format după războiu a putut să guste din toate bucuriile individualismului. Nicio dogmă nu există în ţara şi cultura românească şi fiecare a crezut în ce a vrut. Dacă tineretul dinainte de 1916 trebuia să dorească războiul, numai o etică meschină şi condamnabilă ne poate îndruma astăzi să ne gândim la el.

Nu credem că tinerii de care vorbim au viziunea concretă a războiului, prezenţa lui. E mai mult un gest liric la ei şi lirica trebue înfrânată când nu duce la poezie.

Cei cari au ajuns totuşi aci — şi au ajuns prin cultură — să reia temele calme ale culturii. Să ne hotărîm odată să practicăm ştiinţa aceea impersonală, ştiinţa detaşată de noi şi de problemele vieţii noastre interioare. Cultura senină, de zone înalte, nu ne poate duce nici pe stradă, mai puţin pe front. E ceva putred în culturile care sfârşesc în felul acesta.

C. N.

INTELIGENŢA, INFAMA!...

Culeg, din paginile unei noui reviste, « Viaţa imediată », apărută în chip de manifest, în Decemvrie trecut, şi rămasă până azi la acest prim şi unic număr, un violent atac împotriva inteligenţei.

Ce e drept, d-l Geo Bogza, care semnează atacul acesta, denumeşte inteligenţa « deşteptăciune », cu un termen care îmi repugnă. Dar totuşi, e vorba de inteligenţa, ba chiar de raţiune. Dovadă că scrie: « Cetiţi articole, cetiţi poezii sau esecuri. Toate nespus de deştepte. Nicăieri o frază din care să nu te isbească *deşteptăciunea* autorului », pentru ca, apoi, protestând, să ceară: « să se scrie mai mult din măruntae, din măduva adâncă a operelor, decât de pe *oglinda sclipitoare a creerului* ». Ori, să mă bată Dumnezeu dacă funcţiunea acestei « oglinzi » sclipitoare sau ba, nu e, pe limba noastră, raţiunea.

Şi care e vina ei? Că « ţine mai mult de afectare ». Fiindcă « nu se poate să ne facem deştepţi în faţa vieţii. Inseamnă că ne punem un paratrăsnet care nu lasă să pătrundă în noi elementele esenţiale ale ei ».

Iată cum ajungem la un non-sens. D-l Bogza asimilează atitudinea raţiunii în faţa vieţii cu o artificializare obligatorie. Dar viaţa nu e artificializată decât de o oarecare «artă» de suprafaţă, de acea jonglerie a inteligenţii, gen Wilde, care se satisface în simpla desfăşurare a propriului ei mecanism.

Adevărata atitudine a raţiunii este însă cea care caută sensul adânc al vieţii. Odată aflat, a pătruns şi ea în «măduva» (adâncă sau nu, dar măduvă totuşi) a vieţii. Şi raţiunea aceia determină o înţelegere a vieţii şi tocmai reacţiunile din «măruntaie» (dar din măruntaele cugetului, dacă pot vorbi astfel, nu din cele popular catalogate drept rânză), aşa cum doreşte d-l Bogza.

Aşa că, în definitiv, în faţa acestui insolit atac împotriva cugetului în favoarea stomacului, i-aşi dori d-lui Bogza doar un lucru, să nu confunde raţiunea cu jongleria intelectuală, inteligenţa cu deşteptăciunea.

I. I. C.

CONGRESUL PROFESORILOR DE FILOSOFIE

In primele zile din Februarie, s'a întrunit la Bucureşti, sub preşidenţia d-lui prof. Rădulescu-Motru, decanul venerat al mişcării noastre filosofice, congresul profesorilor secundari de filosofie.

Programul, excesiv de încărcat, cuprindea discuţia următoarelor patru probleme:

1. Necesitatea unei catedre proprii de filosofie în fiecare şcoală secundară;
2. Profesorul de filosofie şi educaţie morală;
3. Programa analitică şi repartiţia materiei filosofice pe clase;
4. Contribuţia profesorului de filosofie la cunoaşterea individualistăţii şi orientarea profesională a elevului.

In centrul programului — poate prea vast pentru un singur congres — a stat, fără îndoială, problema catedrei de filosofie, a repartiţiei materiei filosofice, pe clase şi a programei analitice.

Profesorii universitari, dintre cari unii, cunoscuţi ca autori de proiectate reforme ale liceului pe baze mai filosofice, au ţinut să-şi spună cuvântul alături de profesorii secundari.

O opoziţie părea chiar că se schiţează la un moment dat prin glasul d-lui prof. Buricescu între spiritul universitar care domină actuala programă analitică şi spiritul profesorilor secundari dornici să îşi impună punctele lor de vedere inspirate din practica pedagogică a învăţământului filosofic.

O altă deosebire pare a se fi schiţat şi între generaţiile profesorilor de filosofie ieşiţi din universităţi înainte şi după războiu, în legătură cu însăşi concepţia filosofiei, întemeiată pentru primii pe psihologie, pentru ceilalţi pe sociologie.

Intr'adevăr, concepţia rolului învăţământului filosofic în liceu, cu tot ce implică după sine, (număr de ore, program, corelaţie între materii), atârnă de concepţia naturii însăşi a filosofiei.

Congresul pare a fi plutit oarecum în vag în această privinţă şi numai prea puţine comunicări ne-au dat impresia că erau conştiente de acest lucru. (Comunicările d-lor V. Băncilă din Brăila, Virgil Bogdan din Timişoara şi Ion Ionică din Braşov).

Trei tendinţe par a se fi manifestat în congres în legătură cu natura filosofiei şi cu materiile asupra cărora trebue să cadă accentul învăţământului filosofic: Tendinţa psihologistă, tendinţa sociologistă şi tendinţa logicistă.

Cea dintâiu tendinţă, susţinută mai ales de reprezentanţii vechei generaţii, în special de d-l prof. Nisipeanu, socoteşte încă posibil un învăţământ al logicei întemeiat pe psihologie, şi se simte stânjenită de prezenţa în program a nouilor materii: sociologia şi problemele generale de filosofie, şovăind totuşi când e vorba să ceară îngrădirea lor.

E aci ultima manifestare a unei concepţii despre natura filosofiei în circulaţie pe la sfârşitul veacului trecut.

A doua tendinţă — îmbrăţişată cu entuziasm de o bună parte a profesorilor tineri — pune accentul pe sociologie, concepută ca sinteză a ştiinţelor, oarecum în felul pozitivismului· (Prof. Papadopol).

Amândouă aceste tendinţe concep filosofia în chip pozitivist, ca un efort sintetic de unificare a cunoştinţelor pe baza disciplinelor concrete.

Intre ele, a treia tendinţă, reprezentată numai de câteva glasuri proeminente, concepe rolul învăţământului filosofic în liceu, într'un chip mai apropiat de realităţile de azi ale filosofiei.

Astfel, psihologia e privită sub aspectul ei de *ştiinţă naturală*, în prelungirea ştiinţelor fizice şi biologice, închegată la un loc cu anatomia şi cu fiziologia, din punctul de vedere al psihologiei de reacţie, obiectul ei fiind comportarea omului, fiinţă cu structură organică şi nervoasă complicată într'un mediu variabil şi complex.

D-l Motru îşi află astfel, prin glasul d-lui Virgil Bogdan, recunoaşterea sforţărilor lui de o viaţă întreagă.

Sociologia, de asemeni, tinde să se constitue în lumina acestei tendinţe, ca o sinteză noologică a ştiinţelor sociale particulare predate în liceu cu diferite titluri. Acestea tind astfel să cristalizeze în învăţământul secundar superior, un ciclu al ştiinţelor spiritului culminând în sociologie, paralel ciclului ştiinţelor naturale, culminând în psihologie.

Aci, victoria ar fi a d-lui profesor Gusti asupra spiritului istoric sau pur practic în care sunt privite până acum aceste obiecte, faptul neimplicând atât o schimbare de material, cât o luare de conştiinţă a întregului câmp de perspective pe care-l implică istoria socială bine înţeleasă.

Intre aceste două cicluri, câţiva, şi mai puţini, trebue s'o constatăm cu tristeţe, au mai păstrat viziunea materiei propriu zis filosofice: logică, metafizică şi etică, şi înţelegerea că filosofia nu trebue să fie în liceu atât o materie de învăţământ, cât un îndemn la reflecţia personală temeinică şi consecventă.

N'am găsit, în întregul congres, decât în comunicarea d-lui Ion Ionică, şi în convorbirile particulare cu d-l V. Băncilă — deoarece comunicarea d-lui C. Amzăr nu s'a ţinut —, conştiinţa limpede a unei reorganizări a învăţământului filosofic din liceu pe aceste baze, cari totuşi reprezintă, după părerea noastră, poziţia lui corectă, faţă de sensul etern şi, din fericire, reactual al filosofiei.

E regretabil că d-l profesor Petrovici, atât de aproape de adevăr, nu şi-a lărgit în deajuns logicismul în congres, până la depăşirea punctului de vedere epistemologic, şi la îmbrăţişarea ideii unei filosofii pure care, predată în ultimul

an al liceului, paralel, sau poate posterior, celor două sinteze concrete: psihologia şi sociologia, — ar putea da învăţământului filosofic în liceu, factura cea mai potrivită!

Supremaţia uneia din cele două sinteze empirice precitate, nu este de dorit decât în măsura în care ele ar înceta de a se înfăţişa ca « ştiinţe » particulare şi s'ar preface ele însele în « filosofii generale ».

Oricum ar fi, primul congres al profesorilor de filosofie — fără a aduce soluţia problemei în sensul dorit — trebue preţuit pentru că a dat prilejul ca problema acestei divizări a învăţământului liceal superior în trei cicluri, să fie pusă:

1. *Ciclul naturalist*, cuprinzând seria ştiinţelor pozitive, dela matematică la antropologie, culminând în psihologie, şi determinând locul omului în universul material.

2. *Ciclul social şi noologic*, cuprinzând istoria, geografia umană, noţiuni de drept, de politică, de economie şi de filosofia culturii, culminând în sociologie, şi determinând locul omului în viaţa socială.

3. *Ciclul filosofic propriu zis*, care ar porni dela o filosofie a gramaticei, ar trece la logică, şi de aci, la ceea ce Francezii numesc filosofia generală, adică teoria cunoaşterii, metafizica, morala şi filologia religiei, determinând locul omului faţă de Dumnezeu şi de el însuş!

Un cuvânt de recunoaştere se cuvine organizatorilor acestui congres, d-nii Al. Bogdan, Ion Zamfirescu, etc.

M. V.

CENTENARUL CONSERVATORULUI DIN BUCUREŞTI

« Şcoala de muzică vocală a Societăţii Filarmonice s'a deschis, cursurile sunt slobode pentru oricine ». (Ion Eliade Rădulescu, în « Curierul Românesc », 8 Februarie 1834).

La 20 Ianuarie 1934, s'a împlinit centenarul fericitului eveniment artistic, anunţat prin cuvintele de chemare, sonore ca un semnal de fanfară, de către Ion Eliade Rădulescu, neobositul animator al culturei româneşti de acum 100 de ani, şi primul director al Conservatorului din Bucureşti.

...Nu vom face acum cronica vicisitudinilor, prin cari a trecut nobilul aşezământ de artă în cursul celor 100 de ani. Centenarul său va urma să fie sărbătorit cu o serie de audiţii festive, şi cu publicarea unei schiţe istorice.

Ziua aniversării a fost prăznuită cu parastas întru pomenirea fondatorilor, şi cu aşezarea unei coroane de flori pe soclul monumentului lui Eliade din faţa Universităţii, de o delegaţie a profesorilor actuali.

In vederea unui local potrivit şi demn pe seama celui mai înalt institut de muzică şi artă dramatică al ţării, adăpostit actualmente în condiţiuni aproape umilitoare, corpul didactic al şcoalei a iniţiat o serie de concerte în beneficiul fondului de construcţie.

Marea pianistă, doamna Aurelia Cionca şi-a închinat, cea dintâiu, admirabilul său talent, fin şi generos, în slujba nobilei iniţiative.

Primul recital al d-nei Cionca, din ciclul acesta, a fost consacrat maeştrilor italieni, spanioli şi francezi din secolul XVII şi XVIII, încadraţi în istoria

generală a muzicei de d-l profesor Georgescu-Breazul prin conferinţa sa introductivă, care a fost model de sinteză erudită şi clară.

Publicul a fost încântat de tălmăcirile luminoase, sonore şi calde, date de d-na Cionca strălucitelor exemple, — mai toate în primă audiţie la noi, — alese din autorii tipici ai epocei, (culminând în D. Scarlatti, Couperin cel Mare, şi Rameau), înfăţişaţi în toată fineţea lor caracteristică, de sensibilitatea de mare artistă a pianistei Aurelia Cionca.

Atmosferă festivă a domnit în sală.

Intâia piatră ce s'a aşezat la temelia viitorului palat al Academiei de muzică şi artă dramatică din Bucureşti e de cea mai bună calitate, şi deschide perspective mărețe pentru viitoarele generaţii de artişti ai României.

Constantin Nedelcu

LICEUL SPIRU HARET *20 de ani de activitate (1913—1933)*
publicat de *D. Focşa*, directorul liceului

După 20 de ani de norocoasă activitate pe ogorul şcoalei liceul Spiru Haret, îşi încheie bilanţul acestor două decenii de muncă. Este o muncă rodnică care se degajează acum din anuarul frumos întocmit ce este oglinda trecutului, mâine, din sufletul profesorilor, şcolarilor, Comitetului şcolar, părinţi, din inima întregei familii şcolare.

Infiinţat în 1913 ca o revărsare a liceului Matei Basarab, divizionarele s'au emancipat şi azi sunt un serios concurent la gloria şcolară stejarului din care s'a desprins ramura.

Ceea ce se constată din anuar este continuitatea unei munci fără preget şi mai ales atmosfera de strânsă prietenie dintre profesori şi părinţi, dintre şcoală şi părinţi.

Liceul Spiru Haret a avut norocul de o mână de oameni energici şi devotaţi şcoalei. Numai aşa se explică progresul netăgăduit ce l-a făcut şcoala aceasta în douăzeci de ani. Ai impresia că e vorba de o şcoală din Apus, când vezi educaţia unitară, higiena corpului, o disciplină pornită din spiritul colectiv al elevilor, nu din autoritatea rigidă a catalogului. E o lume nouă şcolară, unde fie care are fişa lui de sănătate, de ocupaţie, de înclinări. Ce m'a impresionat este organizarea clasei, un *pium desiderium* al tuturor dascălilor. Clasa este o familie care subt conducerea dirigintelui poate să ia orice iniţiativă ce nu ar fi împotriva regulamentului şcolar « punând elevul într'un cadru organizat, el va fi obişnuit cu autodisciplina, într'o colectivitate, cât de restrânsă, de al cărui bun mers este răspunzător. Este o adevărată educaţie socială apropiată elevului în mod practic; elevul se învaţă cu disciplina, cu munca pentru colectivitate, cu răspunderea unei activităţi ».

Liceul Spiru Haret are la bază concepţia şcoalei moderne: medic, gimnastică, educaţie, instrucţie. Cu profesori inimoşi şi destoinici, cu un director capabil şi devotat şcoalei, a dat absolvenţi cari mâine îşi vor încrusta pe zălogul culturii noastre personalitatea lor dospită în atmosfera caldă şi înălţătoare a liceului Spiru Haret.

Tot ce şcoala are talent se manifestă din plin în revista « Vlăstarul », care este în al 10-lea an de existenţă. Cu prilejul împlinirii a 20 de ani dela înfiinţarea

liceului « Vlăstarul », apare bogat şi variat cu colaborarea profesorilor ca G. Marinescu, D. Focşa, I. Frollo, V. V. Haneş etc., şi cu al absolvenţilor şi elevilor.

Cum suntem convinşi că « Liceul Spiru Haret » este un ogor fertil în câmpul şcoalei româneşti, aducem toate urările de bine tuturor colaboratorilor lui.

C. G.

MUZEUL MUNICIPAL AL BUCUREŞTILOR

Intre realizările Primarului Dobrescu un loc aparte ocupă înfiinţarea Muzeului Municipal. Căci deşi existent de ani de zile în podurile Primăriei, se poate spune că Muzeul a luat fiinţă de abia dela instalarea lui în vechea casă a Cantacuzineştilor. Gândul de a strânge pentru a păstra — şi poate chiar pentru a le arăta! — documente, gravuri, stampe şi alte mărturii ale vieţii apuse dintre zidurile Cetăţii lui Bucur, vorbeşte dela sine.

Punerea în practică a acestui gând se pare însă că a încurcat toate socotelile. Căci lipsa unui plan de ansamblu şi a unui sistem de organizare a transformat Muzeul Municipal într'un Muzeu al Municipiului, ceea ce nu este tot una. Să ne explicăm. Intr'un oraş din provincie, complet lipsit de asemenea aşezăminte, un Muzeu Municipal este dator să cuprindă cât mai multe secţiuni, menit fiind a servi de unic mijloc în educaţia locuitorilor. Intr'un asemenea Muzeu orice obiecte şi orice secţiune creată sunt bine venite. In Capitala unei Ţări însă, unde se găsesc muzee de specialitate, nu acesta poate fi rostul unui Muzeu Municipal. El trebue să devie, la rândul lui, un Muzeu special, privitor la istoria şi viaţa oraşului. Căci ce rost ar putea să aibă dublarea muzeelor deja existente? Din două una, ori obiectele au o reală valoare şi atunci locul lor este în Muzeul respectiv de specialitate, unde pot fi valorificate şi unde pot completa în mod util colecţiunile deja existente, ori aceste obiecte sunt fără valoare şi atunci nu fac decât să micşoreze şi să ştirbească valoarea Muzeului, care devine astfel o palidă copie a diverselor muzee deja existente. In Capitală Muzeul Municipal are menirea de a înfăţişa, în mod cât mai complet, trecutul şi viaţa oraşului; atât şi nimic mai mult. Atât, căci chiar atât este imens. A căuta să amplifici acest program însemnează a-l condamna dinainte.

Se pare, de altfel, că aceasta s'a înţeles în cele din urmă şi de către actualii conducători ai Muzeului cari au început prin a despărţi colecţiunile de pictură şi sculptură, formând cu ele un Muzeu aparte, făcând apoi să dispară colecţiunile de hărţi vechi în care Bucureştiul era înfăţişat printr'un simplu punct invariabil, aşezat la aceeaşi latitudine. Şi astfel încetul cu încetul cadrul se strânge. Amănuntul se precizează şi Muzeul câştigă, în adâncime, ceea ce pierde în suprafaţă. Ce rost mai pot avea însă în asemenea condiţiuni colecţia de medalii şi monede — menită a constitui începutul unui minunat cabinet numismatic naţional, ce va trebui creat odată; portretele Domnitorilor Români sau gravurile diverselor bătălii dela Focşani sau din alte localităţi istorice? Rostul lor poate fi într'un Muzeu naţional — ce rămâne încă de înfiinţat şi asupra căruia vom reveni odată — sau la Muzeul militar din Parcul Carol, dar în niciun caz aci. Locul lor poate fi luat cu mai mult folos de multiplele stampe şi gravuri, privitoare la trecutul însuşi al oraşului, care lipsesc actualmente şi pe care regretăm că nu avem locul necesar să le enumerăm aci.

Şi încă ceva: aşezarea actuală pe secţiuni a materialului ni se pare cu totul defectuoasă. Obiectele expuse trebue să se întregească unele pe altele, hărţi, fotografii, stampe, documente, şi aşezate în ordinea cronologică pentru a da o cât mai completă înfăţişare a oraşului în diversele sale epoci, desfăşurând astfel pe zidurile Muzeului aspectele şi transformările succesive ale Bucureştilor, dela întemeerea lor şi până în zilele noastre.

Iată aşa dar un întreg program pentru Muzeu; epurarea lui de toate obiectele fără directă legătură cu trecutul oraşului şi înlocuirea lor cu imensul material privitor la oraşul nostru ce nu se găseşte încă în Muzeu; orânduirea întregului material în ordine cronologică, iar nu pe secţiuni. Realizarea într'un cuvânt a unui adevărat Muzeu al Bucureştilor.

Un ultim cuvânt; nu este îngăduit ca un Muzeu, menit să servească de educaţie publică, să fie deschis numai două ore pe săptămână; Muzeul trebueşte zilnic deschis pentru a da tuturor posibilitatea de a-l vizita, iar eventualii vizitatori trebuesc invitaţi iar nu împiedecaţi de a călca intrarea Muzeului.

Iar după toate acestea — spuse din sinceră dorinţă de bine — un gând bun d-lor Florescu şi Dinu Rosetti cari zi de zi priveghează la organizarea şi conducerea Muzeului şi cărora le datorăm ceeace până azi, de bine de rău, avem în casa « Kneazului ». *A.-C. T.*

AMINTIRILE D-LUI C. RĂDULESCU-MOTRU

In ultimul număr din « Revista Fundaţiilor Regale », d-l C. Rădulescu-Motru ne dă câteva foarte interesante amintiri din vremea studiilor. D-sa transcrie câteva pasajii dintr'o scrisoare de tinereţe într'adevăr impresionantă. Scrisoarea e a tânărului C. Rădulescu-Motru de acum patruzeci de ani şi priveşte dificultăţile pe care le întâmpină în a-şi alege o carieră: « Nu ştiu ce aşi putea începe, scria tânărul... Suntem aşa de înapoiaţi noi Românii, că orice şi ce specialitate aşi lua, nu voiu putea ajunge la ceva de seamă... Să mă apuc de drept? De filozofie?... Ori şi ce aşi face: avocat adevărat, ori filozof adevărat, n'am să fiu. Am să fac pe avocatul şi pe filozoful, dar n'am să fiu avocat sau filozof... ».

Dureroasa resemnare din aceste rânduri, scrise acum patruzeci de ani, este încă valabilă, într'un anumit sens, pentru tineretul din ziua de azi. Căci, deşi au trecut patruzeci de ani de când tânărul C. Rădulescu-Motru a scris: « Suntem aşa de înapoiaţi noi Românii... », şi deşi în aceşti patruzeci de ani cultura noastră a crescut în adâncime şi suprafaţă, şi astăzi, totuşi, pentru o conştiinţă lucidă, Apusul covârşeşte şi uneori ridiculizează realizările noastre româneşti.

Dar dacă există tineri pe cari îi încearcă aceeaşi amărăciune ca cea a tânărului de acum patruzeci de ani, am vroi să existe în ei şi aceeaşi vitalitate, aceeaşi putere de a depăşi resemnarea şi de a lucra — deşi poate dezesperat — cum a făcut-o acest rar exemplar de muncă şi productivitate, care a fost şi este C. Rădulescu-Motru. *C. N.*

CEVA DESPRE ISTORIA MATEMATICILOR

Recentul succes repurtat la Paris de către d-l P. Sergescu, căruia i s'a elogiat în faţa Academiei de studii morale şi politice o lucrare de istorie a matematicilor, ne reaminteşte cât de săracă este cultura noastră în ce priveşte această

disciplină. D-l P. Sergescu însuşi este singurul care a încercat o lucrare în acest sens, scriind « Gândirea matematică ». Totuşi nici lucrarea aceasta nu este de istorie a matematicilor propriu vorbind ci, alcătuită mai mult din conferinţe şi studii, oarecum disparate, ea nu face decât să dea schiţe pentru o istorie şi referate asupra problemelor din filosofia matematică.

O lucrare de istorie a matematicilor lipseşte la noi şi, dacă d- P. Sergescu nu se va hotărî să scrie una în limba românească, ea va lipsi încă multă vreme. Cu aceasta, însă, filosofia românească se dovedeşte a fi cu adevărat într'un stadiu de inferioritate faţă de Apus. E destul să reamintim că un Bertrand Russell în Anglia, un Couturat în Franţa, un Hilbert în Germania, un Peano în Italia, au crescut din spiritul matematic al veacului al nouăsprezecelea, pentru a vedea cât datorează matematicilor filosofia contemporană.

O istorie a matematicilor în ţara românească, chiar dacă nu ar fi pusă în slujba unei orientări filosofice originale, ar însemna totuşi o europenizare a filosofiei noastre, o ataşare de marile curente şi nouile înţelesuri filosofice care stăpânesc de câtăva vreme Occidentul.

Şi ar mai însemna poate un lucru: apropierea disciplinelor — atât de supărător despărţite în spirit de castă la noi — îndrumarea matematicienilor noştri, altfel atât de înzestraţi, către problemele de gândire pură, precum şi orientarea filosofiei noastre, la rândul ei, către câmpul strict al ştiinţei. *C. N.*

« CARTEA DORULUI »

Cartea Dorului pe care d-l Ion Pillat o publică în « Paginile alese » editate de «Cartea Românească», ridică o problemă care pare de mică importanţă numai dacă o judecăm în pripă.

Care cetitor de literatură cultă nu s'a oprit, cândva, mirat, în faţa vreunui vânzător ambulant de cărţi pentru popor, care îşi ţine marfa lui de hârtie proastă, vopsită în roz sau galben, cu tipar urît, agăţată de o sfoară de-a-lungul unui gard: pe lângă Dâmboviţa, dealul Mitropoliei, Cişmigiu, sau prin cine ştie ce magala? Sunt acolo, amestecate, exemplare din Micul Dor, Nastratin Hogea, Cilibi Moise, Epistolii, Visul Maicii Domnului, Tălmăciri de vise, calendare, poveşti de haiduci, sau Mici Epistolare, faţă de cari surâsul nostru dispreţuitor naşte fără să vrem. Cu toate acestea, mahalagii noştri citesc curent aceste cărţi şi în viaţa satelor nu rareori ţi-e dat să vezi produsele acestea ale unor edituri obscure, ţinute la mare cinste de cine nu te-ai gândi. « Culturalii » noştri dela oraşe tipăresc pentru popor aşa numite « cărţi bune »: urmărească însă cineva editura Casei Şcoalelor şi va înţelege ce înseamnă, pentru culturalul propagandist, această carte bună şi, în acelaşi timp, pricina pentru care aceste cărţi bune nu se citesc. In schimb, literatura aceasta a broşurii populare se citeşte ceea ce face ca săteanul să fi rămas, astăzi încă, tributar mai mult lui Anton Pann decât Ministerului Instrucţiunii. E fără îndoială vina nu a săteanului şi mahalagiului, ci vina « apostolului cultural ». Cartea o scrii pentru cineva: cată deci ca ea să placă aceluia pentru care o scrii. Peste asta, nu ai decât să adaogi dela tine tot ce trebue ca să-ţi fie cartea şi într'adevăr bună.

Zadarnic deci vei căuta să dai omului din popor, dintr'odată, o literatură scrisă altfel decât în chipul în care el s'a deprins: dacă cere el formatul acesta al « Micului Dor », de ce să nu i-l dai? O adevărată schimbare în bine se va fi

făcut atuncia, când vom ajunge a controla şi stăpâni literatura care se citeşte de popor, nu aceia care figurează în rapoarte anuale. Numai atunci când vom vedea negustorii ambulanţi de cărţi vânzând cărţile populare scrise de cărturari adevăraţi, vom putea spune că un progres s'a făcut.

Deocamdată suntem încă departe de aşa ceva. Prea rareori, o carte scrisă de un orăşean pătrunde la sate. Vieţile Sfinţilor, de pildă, frumoasele vieţi ale Sfinţilor, scrise de Sadoveanu şi Pătrăşcanu, sau acum de curând de Lascarov Moldovanu, nu sunt cărţi pe care săteanul să le poarte cu el. Nu văd de pildă pe vreun cioban la munte, scoţând din brâu o Viaţă de Sfânt al d-lui Lascarov Moldovanu, cum îţi scoate azi un Vis al Maicii Domnului: cartea nu i se prezintă aşa cum trebue.

Iată însă că d-l Ion Pillat se încearcă a scoate o Carte a Dorului (precum şi o Esopeie), prin care să ajute, întrebuinţând forma populară a broşurii mărunte, la ridicarea şi îndreptarea culturii populare. Speriat şi dânsul de faptul că « după o caragializare, care nu atinsese decât mahalalele oraşelor, asistăm la o mahalizare a sufletului sătesc şi al artei sale », vrea să aducă o îndreptare prin tipărirea de cărţi bune populare: texte de cronicari şi de poezie populară.

Gândul este excelent; înfăptuirea însă, şovăitoare. Cartea d-lui Pillat suferă de acelaşi viciu fundamental al întregii noastre literaturi culturalizante: nu ştie precis cărui public se adresează. Dacă e vorba de un public cult, pentru care Cartea Dorului va să însemne numai un « breviar estetic şi un protest moral al sufletului nostru adevărat », poate că supărarea d-lui Pillat împotriva « iluziei naive a cercetătorului ştiinţific care vrând să epuizeze materialul, înăbuşe creaţia şi frumuseţea autentică sub maldărul nesfârşit de variante şi subvariante (mediocre şi submediocre de obicei) » este greşită. Nu cred ca sufletul adevărat al poporului român să fie bine înfăţişat şi înţeles prin prezentare de scurte antologii a ceea ce îi place cuiva din literatura populară până acum culeasă.

D-lui Pillat îi place, de pildă, pe lângă versurile cântecelor populare, şi pe Maria Cunţan, Alecsandri, Goga, Enăchiţă Văcărescu, Bolintineanu şi Gheorghe din Moldova, din ale căror versuri publică în Cartea Dorului, pentru motivul că sunt « scrise în stil popular ». Pentru formarea unui gust literar cult, sunt cu mult de preferat studiile corecte, ample, amănunţite şi mai ales cinstite: nealexandrizate adică. Cetitorul cult, cu asemeni studii trebue să-şi formeze judecata despre ce e în adevăr cântecul popular.

Dacă este însă vorba de o încercare de a crea un nou curent popular de literatură, atunci d-l Pillat are dreptate să publice ceea ce publică; dar nu mai are dreptate să publice aşa cum publică: prefeţele comentatoare şi notele erudite n'au ce căuta.

Ne-am bucura dacă d-l Pillat ar găsi formula justă. Dânsul are nu numai fineţea de gust a poetului şi vederea clară a omului cult, ci şi bunul simţ al unuia care cunoaşte împrejurările ţării. Şi i-am ura ca să ajungă — de pildă cum, efemer, în timpul războiului, pornise parcă poetul Soricu să facă, sau, mai efemer şi mai vulgar încă, o fac « poeţii » agenţi de propagandă electorală — a fi, cu aceleaşi mijloace, dar cu alte scopuri, un concurent victorios, al acelei literaturi populare care astăzi are drept editor şi simbol pe Ignat Hertz.

H. H. St.

REVISTE

REVISTA FUNDAŢIILOR REGALE *1 Februarie 1934*

Al doilea număr al revistei începe cu oda înaripată pe care d-l Adrian Maniu o închină Aceluia care « s'a întors pe tronul strămoşesc, Acela care era sortit să poarte pe frunte, coroana de oţel a întâiului Rege, Coroana împodobită cu jertfa Neamului întreg, Coroana sfinţită de spinii durerilor ».

Din variatul material, în care se oglindesc clipe din trecutul nostru, se analizează probleme culturale europene şi naţionale — unele de un interes actual deosebit — şi mai ales din paginile atrăgătoare de literatură, luăm act cu bucurie de profesiunea de credinţă pe care d-l Paul Zarifopol o desvoltă în articolul său despre « Idei pentru cultura literară ». Incă o dovadă că spiritul Junimist, în ceea ce are permanent şi esenţial, se găseşte la baza oricărei orientări sănătoase şi autentice în toate manifestările culturale româneşti, dar mai ales în domeniul atât de gingaş al criticei literare. Infierând cele două atitudini de snobism, din trecut şi în prezent: copiarea străinătăţii şi copiarea de către clasele mijlocii şi mai de jos a culturii claselor de sus, d-l Zarifopol, după ce menţionează acţiunea « Junimii » şi a « Convorbirilor literare » împotriva « strâmbăturilor verbale şi ideologice », ajunge la următoarele concluzii pe care le citám în întregime, atât din cauza actualităţii lor cât şi pentru rudenia lor incontestabilă cu tendinţele profesate şi cu acţiunile întreprinse, de aproape şapte decenii, în paginile revistei noastre:

« Din acestea încheiem că ne-am câştigat dreptul de a judeca cu aceeaşi libertate orice cultură literară străină ca şi pe a noastră, că avem vârstnicia de a utiliza acele culturi după trebuinţele şi intenţiile culturii noastre. Continuăm însă de a trăi subt obligaţia de a cenzura proasta copiere a unor forme străine, ca şi imitarea stilului claselor în care nu ne-am născut şi în care nu am crescut. Nu este frumos, nici culturaliceşte profitabil, a juca pe ţăranul când nu eşti ţăran, pe boierul când nu eşti boier.

Clasele, ca şi sferele naţionale de cultură, să rămână fiecare la posibilităţile, la gusturile şi manierele care le sunt fireşti date. Copierea nu este colaborare fecundă. Este parodie involuntară, în cazul cel mai onest. In afară de aceasta, drumul talentului este deschis larg ».

S. T.-S.

« ABECEDAR ».

Este o revistă de formatul « Biletelor de papagal » dar mult mai compactă, ce apărea cam de un an la Turda. Am în faţă o serie de numere din Noemvrie şi Decemvrie. trecut, (21—35) şi vreau să cred că şi de atunci a continuat să apară.

Caracter esenţial: intenţia de seriozitate. Articole de filosofie, problematici grave, studii în format redus, apar frecvent între pagini. Titluri ca « Apologia libertăţii », « Esenţe totalitare », « Dinamism şi mecanism » sunt edificatoare. Alături de ele, literatură. Mai ales versuri sau notaţii lirice. Adesea de bună calitate, cu notă vădită de originalitate.

Unde însă încetăm să fim de acord cu conţinutul revistei, mai mult, ne întoarcem îngrijoraţi spre substanţa micilor esseuri, în care începem să bănuim nesiguranţe, este acolo unde se schiţează atitudinea de critică literară a revistei. Undeva găsim o foarte lirică şi foarte integrală apologie a « *Jocului secund* », ceea ce ne deplasează cu vreo câţiva ani în urmă în ce priveşte modul de considerare a poeziei barbiene. In altă parte cineva scrie pe trei pagini despre « *Golia* », întristător roman al d-lui Teodoreanu, că e « o carte rară, poate cea mai neaşteptată apariţie şi cea mai frumoasă a literaturii noastre de azi ». Asemenea afirmaţii sunt pur şi simplu dezonorante şi dovedesc o totală opacitate critică. Din pricina lor, care trădează fetişism al formelor date, crez orb în judecăţile curente, lipsă de cercetare personală, ne îmbibăm de suspiciune pentru întreaga capacitate de înţelegere şi apreciere a revistei.

Şi aceasta e întristător. Nu vrem să lăudăm « Abecedarul » numai pentru intenţiile sale. Oamenii aceia sunt tineri! Nu le este îngăduit să n'aibe spirit critic!

I. I. C.

« $SO_4 H_2$ ».

Simbolul acesta chimic este titlul corosiv al unei reviste care apare la Turnu-Măgurele, în al treilea an de existenţă. Este o revistă de ţinută şi de atitudine critică în note, de dorinţă de bine şi înfăţişare tinerească în partea literară.

Vom căuta să urmărim mai îndelung această parte literară înainte de a o discuta. Ea pune interesanta problemă a poziţiei creaţiunilor provinciale faţă de centrul director cultural ce pretinde să fie Capitala.

Aceeaşi poziţie se arată şi în notele de atitudine şi critică ale revistei. Decât îmi pare că ele sunt de o critică mult prea personală. E o polemică de răfuială, în care principiile sunt, dacă nu umbre, în orice caz umbrite. Şi faptul acesta îmi pare că denaturează chiar şi justeţea unora dintre atacurile personale, micşorând vigoarea lor, pe care o simţi determinată mai mult de un necaz decât de o idee.

Dacă d-l Ştefan Tudor ar defini într'unul din aceste « crochiuri » poziţia pe care militează cultural, « $So_4 H_2$ », aceasta ar ajuta mult la stabilirea modului cum revistele din provincie iau atitudine în ansamblul mişcării noastre culturale.

Să fie oare numai printr'o voită, năzuroasă « frondă » faţă de tot ce e « Capitală »?

I. I. C.

« LITERE ». *An. II. Nr. 3—4*

Imi mărturisesc ruşinea, deşi revista aceasta apare probabil de cel puţin un an nu-i cunoşteam existenţa. Orice lipsă sfârşeşte prin a fi totuşi completată. Şi iată...

Apărând lunar (ba chiar la 2 luni) interesul unei reviste ca aceasta nu poate fi acela al unui magazin de literatură. In 6 pagini nu se poate înfăţişa o selecţie de valori creatoare. De altfel faptul că toată « literatura » constă, în acest număr, într'un fragment de roman, şi un fragment de teatru, ne lămureşte. Nici redactorul n'a vrut asta.

Atunci, rămâne că în aceste pagini să se militeze intermitent pentru un crez. Dar care? Iată ce nu se vede. Crez social? Parcă ar fi vorba de aşa ceva în pasagiile prin care d-l Ion Stancu salută revista « Viaţa imediată ».

« Romantismul, suprarealismul, au trăit la noi atât timp cât dialectica socială, mersul forţelor sociale le-au permis-o. De altminteri pentru a accede individul social, strada, masele, viaţa imediată, sunt circumstanţe: mizeria.

D-l Stamatu are dreptate când acuză lipsa de autenticitate a culturii noastre burgheze. Lacrimile acestui herald mic burghez sunt însă inutile.

Oricât ne-am încerca, în sânul datelor culturii noastre burgheze, n'am putea aduce nicio îmbunătăţire ».

Dar « viaţa imediată » e o teorie literară care nu se împacă de fel cu valorile artei pure. Şi atunci cum mai poate un alt colaborator să elogieze un poet fiindcă «. . .şi-a presat buchetele de imagini, exală din fiecare poemă aroma unui amar alean şi estompează în fiecare vers cearcănele unei fine tristeţi, ale cărei rădăcini îşi au firele înmuiate în îndepărtata sevă a melancolicului Verlaine şi a emotivului Verhaeren. . .».

Crez literar? Ai zice, cetind notele acide ale d-lui C. Ionescu, în care se spun adevăruri d-lor E. Lovinescu, sau se stigmatizează un roman al d-lor Meny Bilciurescu Toneghin. Dar atunci cum e posibil ca d-lui George Dumitrescu să i se îngădue să scrie despre romanul d-lui Mihalache Dragomirescu că « se situează pe un plan de prim ordin » şi să afirme următoarea serie de laude fără conţinut: « Prin compoziţia sa largă, alcătuită din lanţul de strânse verigi ale unor rotunjite capitole, prin viaţa autentic umană a unor conturate caractere, agitate pe un fundal de mare frescă socială prin intrigă ingenioasă, dar pe deplin motivată, prin cultivarea palpabilă a nuanţelor, ce nu au nimic eterat şi nimic discursiv, prin puternica viziune obiectivă a romancierului, ce planează — neutrală şi imperturbabilă — peste lumea eroilor săi ».

« Nuanţe palpabile »! « Nuanţe eterate »! « Nuanţe discursive »! Câte categorii de nuanţe o fi cunoscând domnul acesta, care pretinde a face critică literară.

In definitiv asemenea amestecuri de idei şi de atitudini într'o revistă semnifică o tristă lipsă de simţ critic.

Şi atunci, dacă literatură nu se face, şi atitudinea ignoră şi bunul simţ şi simţul critic, ce mai justifică apariţia revistei? Numai ambiţia de a-i fi conducător?

I. I. C.

« STEAUA PRESEI ROMÂNEŞTI », DIN GALAŢI

Fiindcă mă ocup azi de câteva reviste din provincie nu pot să uit unul din specimenele cele mai distractive, « Steaua Presei Româneşti », care, de trei ani, apare la Galaţi.

Este tipul perfect al foiţei-revolver.

Articolele? Note personale, portrete, laude, înjurături, scrisori deschise, epigrame, cancanuri. Exclusiv chestiuni *pentru*, *contra* sau *despre* cineva. 90% din titluri sunt nume de inşi cu stare civilă.

Aşa fiind se înţelege ce poate cuprinde o asemenea gazetă. Un articol, intitulat « *D-şoara Mya Vintilescu* » începe aşa:

« *O brună. Foarte frumoasă. Alţii spun că e o ţigăncuşă frumoasă. Mie-mi place* »... (!) Şi, mai departe: « *D-şoara Mya Vintilescu a voiajat mult prin ţară, făcându-şi o bună reputaţie pe unde a trecut* »... (Hm!).

Alt articol (titlu: « *Florian Iosipescu* ») începe aşa: « *Este suficient să se pronunţe acest nume, şi să facă plăcere.* (?) *Inchipuiţi-vă dar, ce fel e plăcerea şi bucuria ce o simt, atunci când coincidenţa te aduce înaintea d-sale auzindu-i dulcele glas şi surâsul d-sale atât de duios* »... (Cum s'o fi auzind un surâs?)

Iar mai apoi d-l Iosipescu e lăudat fiindcă « *rezolvă masiv* » problemele, şi declarând că d-l Iosipescu « *este, cum s'ar spune, lionul afacerii Socec* », autorul articolului exclamă sincer « *Ce om sublim* »!

Cred că am citat suficient. Forma e la înălţimea fondului!

Gândiţi-vă însă că în acel oraş de provincie o asemenea foiţă de scandal, aluzie, cancan şi bârfeală, această permanentă scormonire de patimi, înjoseşte neîncetat, în ochii celor cu bun simţ, noţiunea scrisului şi coboară presa în slujba mahalalei. Injosire a scrisului ca atitudine, prin fondul ei, şi ca instrument, prin stilul ei, o asemenea foaie atinge limitele desgustului.

Şi câte vor fi existând, asemenea ei, în alte oraşe? Câte nu există în Bucureşti, sub forme mai directe sau mai camuflate? Şi nu e abces mai periculos decât cel care coace mocnit şi dosnic, unde bisturiul nu poate ajunge la vreme.

I. I. C.

REVUE DE PARIS. *Février 1934*

D-l André Spire studiază în acest număr al revistei, dintr'un punct de vedere interesant, o latură a unei probleme care a pasionat în ultimul timp critica şi estetica literară: Care este taina poeziei, esenţa ei prin care se diferenţiază de proză; ce se ascunde subt denumirea prea vagă de armonie, în ce consistă elementul pur auditiv pe care îl reclama Verlaine când cerea « De la musique avant toute chose ». După teoriile abatelui Brémond despre poezia pură, care în ultimă analiză îşi avea mistica ei specifică, interesul nostru este deşteptat prin studiile ştiinţifice ale unui savant de geniu, precum îl numeşte d-l André Spire: Abatele Rousselot, care, împreună cu Robert de Souza, a adus, prin noui metode experimentale, soluţiuni noui a problemelor tehnice poetice. Titlul articolului, pe care-l relevăm pentru atrăgătoarele şi interesantele sale observaţiuni este semnificativ: « La bouche et l'oreille, ou du plaisir poétique consideré comme plaisir musculaire ».

Analizând pe larg provocarea sentimentului de « eufonie » prin fenomenele fiziologice ale articulării cuvintelor, d-l Spire ajunge la concluzia că, alături de ritm şi de semnificare, frumuseţea eufonică este un element esenţial al poeziei. Căci este adevărat, şi aceasta pentru motive nu de poezie pură, ci

fiziologice cunoscute mulţumită tehnicei vocei vorbite, « qu'un vers peut avoir, comme a dit Tristan l'Hermite, une beauté toute nue et solitaire, oultrepassant les idées et les images qui y sont encloses et d'elles indépendantes ».

Tot în acelaşi număr, în ultima parte a povestirii vieţii Doamnei de Krüdener de Abel Hermant, aflăm o scrisoare a ţarului Alexandru I adresată unei « Mademoiselle de Stourdza », care pare să fie fiica generalului Scarlat Sturdza, Guvernator al Basarabiei şi Consilier imperial rusesc, unchiu de frate al lui Vodă Mihai.

Credem interesant de a cita cele câteva fraze dela început prin care ţarul mărturiseşte d-rei Sturdza sentimentul său de încredere şi prietenie comparând-o cu « un pios amic »: « Mon premier mouvement fut de prendre un livre que je porte toujours avec moi, mais mon intelligence, obscurcie par de sombres nuages, ne se pénêtrait point du sens de cette lecture. Mes idées étaient confuses et mon coeur oppressé. Je laissai tomber le livre, en pensant de quelle consolation m'aurait été dans un moment pareil l'entretien d'un ami pieux. Cette pensée vous rappela à mon souvenir, je me souvins aussi de ce que vous m'aviez dit de M-me de Krüdener et du désir que je vous avais exprimé de faire sa connaissance ».

Nu am putea cunoaşte ceva din vieaţa acestei moldovence căreia ţarul atotputernic al tuturor Rusiilor îi scria cu atâta sinceritate?

A. T.-S.

LE MOIS. *Du 1-er Janvier au 1-er Février 1934*

În revista pariziană de sinteză a activităţii mondiale, care se ocupă rând pe rând de problemele şi de evenimentele importante din domeniile politicei, economiei, vieţii sociale, literilor şi teatrului, artelor şi ştiinţelor, demne de a fi relevate, Contele Coudenhove-Kalergi publică, în fruntea capitolului economiei, « Une opinion » despre cele două axe ale Europei de azi: Rinul şi Dunărea. Articolele publicate în prima rubrică, singurele care sunt semnate de autorii lor, corespund — pe lângă înregistrarea şi comentarea faptelor cuprinse în paginile acestei publicaţiuni lunare — reliefării mişcărilor contradictorii ale gândirii umane şi ca atare nu sunt considerate ca reflectând doctrina revistei, angajând numai răspunderea celor ce le semnează.

Din consideraţiunile judicioase ale preşedintelui Uniunii Pan-europene două trebuesc menţionate pentru importanţa lor politică. Prima că în urma succesului opunerii Franţei la tentativa austro-germană de a grupa economiceşte Europa plecând din centrul ei, politica franceză a înţeles totuşi că pentru a putea conduce ea trebue să recurgă la căile economiei pan-europene. Constituirea comisiunii de studii franco-germane este cea mai binefăcătoare consecinţă a acestei atitudini, scopul ei fiind de a grupa industria europeană în jurul Rinului, luat ca axă, şi de a izgoni astfel din Europa orice primejdie de războiu.

A doua consideraţiune, referitoare la Europa orientală, ne interesează în special pe noi, căci niciodată nu va fi îndeajuns susţinut în occident că « formaţia unui bloc economic al Statelor de pe malurile Dunării nu e numai în interesul Statelor succesorale însăşi, ci şi în interesul european », deoarece « situaţia actuală conduce la ruina economică a Europei orientale, ruină care

prepară tot mai mult terenul pentru ideile comuniste ». Socotind drept « un heureux évenement » faptul că gurile Dunării au căzut complet în teritoriul României şi în consecinţă a Europei, tocmai în momentul când « Rusia se separa de Europa », Contele Coudenhove, după ce analizează rolurile de « linie de tăiere » a Europei, ce le au Rinul şi Dunărea, ajunge la preconizarea ideii de a grupa Statele succesorale cu cele orientale, ceea ce ar corespunde apropierii franco-germane, formând bazele solide ale unei noui Europe, pacifică şi unită.

Capitolul referitor la Arte, care începe cu atrăgătoarele păreri despre sculptură ale Directorului Academiei Franţei dela Roma, Paul Landowski, membru al Institutului, cuprinde în rubrica « l'Actualité » o lungă şi substanţială dare de seamă intitulată « L'Art du peuple roumain », conferinţă ţinută sub auspiciile Rectorului Universităţii din Paris. Simultan cu succesul obţinut de noua secţiune românească din Muzeul de etnografie din Trocadero, constatăm cu mulţumire că interesul străinătăţii pentru arta ţăranului nostru este deşteptat şi în publicaţii occidentale serioase şi obiective, cum este răspândita revistă « Le Mois ».

S. T.-S.

FORSCHUNGEN UND FORTSCHRITTE. *10 Februarie 1934*

In cunoscuta revistă de informaţii a ştiinţei şi tehnicei germane, din Berlin, d-l Netolitzky, profesor la Universitatea din Cernăuţi se ocupă cu examinarea resturilor de plante din lutul locuinţelor preistorice din Germania. Inainte de a descrie metodele întrebuinţate pentru a descoperi varietăţile plantelor cultivate de oamenii preistorici pentru hrana zilnică prin analiza microscopică a cărămizilor alcătuite din lutul ce a servit colibelor primilor oameni, autorul articolului relevă rezultatele interesante obţinute. Astfel aflăm că botanistul vienez Unger a găsit, într'o singură cărămidă, disolvată în apă, 8 specii de plante, iar în pietrele piramidei Dashur nu mai puţin de 16 specii diferite. Mai multe feluri de cereale fură identificate în lutul Nilului rămas nealterat de milenii. O piramidă de cărămidă se prezintă cercetătorului ca un fel de ierbariu enorm, care aşteaptă desluşirile ştiinţei pentru a ne desvălui atâtea lucruri necunoscute.

In resturile de lut ars din Europa centrală se găsesc urme suficiente de grăunţe sau de paie, care la analiza microscopică pot fi identificate cu preciziune. Pentru a obţine însă rezultate generale mulţumitoare, Prof. Netolitzky preconizează centralizarea studiului acestor resturi din lumea întreagă, subt conducerea unui savant botanist. Noui orizonturi de investigare se pot deschide astfel în domeniul atât de puţin cunoscut al epocei preistorice, permiţându-ne, prin analiza ştiinţifică a urmelor de cereale găsite la noi în ţară, să aflăm cu ce specii de cereale se hrăneau strămoşii noştri Traci.

S. T.-S.

CONVORBIRI LITERARE

LXVII — 3

MARTIE 1934

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAŞ

MARTIE 1934

CRONICI

IDEI, FAPTE, OAMENI

CĂRŢI, REVISTE

LETHE, FLUVIUL ROMANTIC

Istoria spiritului răsfrânge — ca o imagine a dramei intelectuale, — conflictul dintre sensibilitate și rațiune, dintre valorile intuiției și valorile cunoașterii.

Valorile intuitive, creația întunecată, manifestările halucinației și ale delirului poetic, au precedat — așa cum Chaosul precede Lumii — construcțiile aride ale inteligenții.

Suveranitatea intuiției, a delirului, a visului brut, în actul de creație intelectuală, e în orice caz, un romantism.

Romantismul tinde spre un ideal de muzică.

Friza monotonă, melodia continuă a visului, fluiditatea fără repaus, Lethe — fluviul cathartic — sunt simbolele acestui ideal.

Să ne imaginăm fluviul împietrit, friza devenind o succesiune de metope, rațiunea dominantă, rațiunea arhitectă! Totul se ordonă după un ideal sever. Postulatele lui sunt: proporție, simetrie, geometrie, euritmie. Clasicism!

Romantism și clasicism constitue dialectica lumii, ritmul devenirii intelectuale. Istoria spiritului uman e istoria litigiului etern al acestor forme.

Cel dintâi romantic a fost Orfeu. Legenda lui e legenda romantismului:

« Orfeu era fiul lui OEagru și al Calliopei. Delirul poetic îl poseda. Niciun cuvânt pe lume nu poate să exprime fascinația cântecului său profund. El iubea o fată, Eurydice, pe care moartea i-o răpi. De aceea și descinse în Infern. Acolo armoniile sale atât de mult turburară pe Hades, încât acesta îi dărui fata. Cu o condiție: Nu privi îndărăt! Orfeu plecă, dar cum după multă cale dori să vadă fața melodioasă a iubitei se întoarse și Eurydice dispăru. Ajuns la lumină, Bacchantele îl sfâșiară ».

Misterul romantismului, acesta e: Nu privi îndărăt! Inventă, excită-ți imaginația. Crede că îndărătul tău ai lăsat un mira-

col, dar nu privi, fiindcă nu sunt, probabil, decât brume evanescente.

Clasicismul ar spune: Privește, mai ales, îndărăt. Refă, redu, clasifică, simetrizează. Privește, mai ales, îndărăt. Acolo sunt exemplele mari ale tradiției.

Legenda lui Orfeu se poate spune și mai simplu:

« Orfeu era fiul lui OEagru și al Calliopei. Delirul poetic îl poseda. Niciun cuvânt pe lume nu poate să exprime fascinația cântecului său profund, — atât de profund, că arborii și vietățile munților, pietrele, veneau să-l asculte ».

Unul din preceptele romantismului e și acesta: Cântecul tău să fie atât de profund, încât să turbure totul, până și pietrele.

Clasicismul ar spune: Cântecul tău să nu turbure. Cântecul tău să fie un cântec al rațiunii.

* * *

Dacă ar fi să evoc într'o imagine, lumea de forme a romantismului muzical, m'aș gândi la mările pe care le cutreera — etern lunecătoare — Corabia Halucinată a lui Rimbaud. Ca și fragila imbarcație a poetului, memoria noastră *vede* peste forme hidoase și melancolice, peste ape superbe și înfiorate, fruntea liniștită a Muzicei, sediul constant al Vigorii:

J'ai vu des archipels sidéraux et des îles
Dont les cieux délirants sont ouverts aux vogueurs:
Est-ce en ces nuits sans fonds, que tu dors et t'exiles
Million d'oiseaux d'or, ô future Vigueur!

Această imensitate de păsări de aur, această aeriană vigoare— pe care o văd ca figura însăși a Muzicei — se exila, pe la începutul secolului trecut, din paradisul de piatră al clasicismului spre o lume mai profundă, mai vitală și mai fluidă — spre ceea ce avea să constitue romantismul muzical.

Lumea trecea atunci printr'o eră de mare duioșie, de expansiune sensitivă, de înalte, mistice melancolii. Natura care apăruse clasicilor indiferentă și inexpresivă arăta o figură inspirată. Arborii crepusculari, tristețea marilor ape, gloriile serafice ale lunii, se constituiau în vaga unitate romantică. Sufletul naturii devenea un suflet frate: muzical, duios, consolator.

Lumea descoperea atunci, cu *Emile*, viaţa profundă a copilăriei. Sufletul copilăresc — imagine a vieţii telurice, elementare — nu putuse interesa pe clasici. *L'âme de l'enfance est une âme de bête*, spunea Bossuet.

Cât de pioasă, cât de atentă, cât de meditativă se va apleca asupra acestui suflet, arta romantică a lui Robert Schumann. *Kinderszenen* de Schumann sunt fresca vie a copilăriei, imaginea vieţii sale profunde, a vieţii care derivă din sufletul însuşi al materiei, misterioasă, orfeică, instinctuală.

Un dor de posesiune, o exasperare a facultăţilor sensitive purta pe oamenii acelui secol spre studiul pasionat al naturii. Lumea se interesa atunci de viaţa patetică a insectelor, de conjuncţia delicată a germenilor vegetali, de proprietăţile miraculoase ale aerului cald. Idila egloga şi pastorala stabileau comunicaţii între saloane şi păduri.

Imaginaţia fiilor acelui secol robinsona prin codrii Africei, prin insulele balsamice ale Oceanului, cu o sete fără saţiu de sunete, de culori şi de parfumuri. Ea descoperi pentru întâia dată, cu o mirare care ducea la extaz, magia marilor singurătăţi, geniul munţilor, Alpii şi fruntea lor eternă.

Lumea iubi atunci natura până în sevele şi mineralele sale, cu acea pasiune orfeică, — sufletul infinit al lui Orfeu — care făcea piatra însăşi muzicală şi atentă. Era o cuminecare întru natură, întru complexul pantheic al lumii...

Ceea ce s'a numit mai apoi *universalitate* — universalitatea lui Kant, a lui Gœthe, a lui Beethoven şi, aşi spune, universalitatea lui Napoleon, îmi apare ca expresia acestui dor de posesiune. Panic, cosmic, nupţial.

Seid umschlungen Millionen!
Fiţi îmbrăţişate Milioane!

Acest strigăt de dragoste, aruncat de Schiller universului, are ceva din sensualitatea sfâşietoare a unui strigăt în junglă.

Seid umschlungen Millionen a fost realizat de Beethoven în acel infinit Freude al simfoniei a IX-a, cum a fost realizat de Napoleon în creaţia imperiului său.

Critica Judecăţii, în care Immanuel Kant concepe arhitectura vie, pantheică a universului, este expresia în Spirit a momentului romantic.

Ne gândim mai ales la teoria teleologiei imanente, unde Kant identifică scopurile firii cauzelor operante, și resolvă în ideea unei perfecte armonii, antinomia mecanismului și finalismului universal.

Idealitatea timpului și a spațiului, identitatea și generalitatea lumii, sunt concluziile clare ale teoriei kantiene. Bucuria beethoveniană pare a nu fi decât proiecțiunea ei.

Beethoven a închis și el în paginile Bucuriei, această concepție pantheică, *dionisică* a lumii. Revelația sufletului cosmic, parcela de divinitate pe care Dionysos o dărue adoratorilor în extaz, el a dăruit-o ascultătorilor săi. In marele-i orgoliu romantic, Beethoven însuși s'a identificat Zeului: *Eu sunt Dionysos, cel care dărue omului nectarul divin...*

Pentru a da Bucuriei sunetul cel mai uman, răsunetul profund al unui act colectiv și sacru, pentru a-i da caracterul de unanimitate pe care-l aveau odinioară solemnitățile religioase ale evului mediu și ale Renașterii, Beethoven a compus-o pe un registru imens de voce și orchestră. El a unit astfel într'o magnifică arhitectură cele două categorii ale artei cântului, vocile și orchestra, — alianță care e singură în stare de a enunța solidaritatea și generalitatea lumii.

Tradiția muzicei religioase punea la îndemâna lui Beethoven mijloacele de a realiza stările acestea de mare comunicație. Corul este instrumentul superb al elocvenței, — comentariu necesar al unei opere de expresie filosofică, așa cum este a noua simfonie — dar el participă la complexul armonic cu nu știu ce accente *cordiale* — fiindcă sunt umane — cu nu știu ce modulații îngerești.

O duioșie, o fervoare, un delir de umanitate, anima pe atunci popoarele și despoții lumii. Bucuria exprimă prin glasul corurilor ei idealurile populare ale timpului.

Kant acela care formulând imperativul categoric punea principiul binelui într'un ideal social și făcea din etică o funcție de binefacere socială, Kant exprimase și el marele impuls romantic.

*
* *

Orice romantism tinde la gestul lui Anteu. E o reluare a contactului cu pământul, o absorpțiune de sevă.

Fluxului de idei noui, și nouilor idealuri pe care muzica romantică și le propune, va corespunde în mod natural un registru

de expresii noui. Romantismul a fost un mare creator de expresii.

In virtutea acestei idei — de expresie, de formă, de tehnică, — propun o diviziune de genuri, între creatorii de romantism muzical.

La unii din ei *expresia provoacă inspirația*. E linia constructorilor de semne magice. Ei sunt magicienii, aceia cari constitue forma, pentru ca sufletul să incidă. Ei împlinesc ritualul muzicii, pentru a solicita inspirația, prezența divinității. Ei sunt marii eloquenți, marii creatori de tehnică, posesorii și constructorii formulelor. Muzica lor masivă, retorică, patetică e abia inspirată de idee. E o discrepanță, o enharmonie continuă între idee și expresia ei. Singur Wagner, din această linie de magicieni, ajunge prin metodica provocare a formei, până la inspirația care s'o anime. Sunt în *Tristan și Isolda*, în *Parsifal* sau în *Aurul Rinului*, pagini în cari imensitatea construcției capătă un suflet divin.

Urmărind, în acordurile lui Tristan, drumul misterios al Pasiunii — ca în imaginele religioase ale primitivilor — suntem purtați spre stări de contemplație mistică. Plutim într'o regiune ideală, regiune unde actele umane ale pasiunii devin valori numenale: Pasiuni. Maximum de tensiune, de claritate, și în ultimă analiză, maximum de idealitate. Numai în tonurile despărțirii, în acel timbru sfâșietor și obsedant, de oboi, de corn, de fagot și de violoncel, stă o majestate de suferințe, și toată ideea, abstractă și rece, a destinului.

Să evocăm paginele din Moartea Isoldei, de o gravitate, de o duioșie, și o încântare orfeică incomparabilă spre a însemna gradele care duc dela manifestarea profund umană a pasiunii, la expresia ei quasi-divină.

Acești muzicieni, constructori de fastuoase și grele ritualuri, au nu știu ce sacerdotal. O gravitate de preoți-magi, de păstrători de formule — formule în care doarme, cred ei, dorita, misterioasa Mousike.

I-aș situa sub semnul cugetării lui Schelling, expresie filosofică a romantismului lor sacerdotal. Arta și religia, spune Schelling sunt unul și același lucru, superior oricărei discipline umane. Știința este prezența *ideală*, arta este prezența *reală* a divinității.

E concepția pe care magia însăși o presupune. « Impliniți ritul », spune ea, — formula — « și divinitatea se revelă ».

Linia magicienilor romantici pleacă dela Karl Maria von Weber şi ajunge la Gustav Mahler şi Richard Strauss.

* * *

Dela muzicile savante şi lunare ale lui Weber — muzici în care palpită aura tristă şi geniul diamantat al lui Hölderlin — la ciclopica, ultra-romantica arhitectură a simfoniei în do minor de Gustav Mahler duce natural poetica romantică a secolului XIX.

Weber: frumuseţe ordonată, construcţie elegantă şi suavă, formă constituită din idei de raţiune, de proporţie, de bun gust.

Mahler: muzică fără simetrie, liră fără dimensiuni, imensă, patetică, hohotitoare. Austeritate şi barbarie. Altar de Chaldeea, Babel sonor.

Aceste două extreme ale artei lirice, aceste două constante antinomii, Weber-Mahler, sunt situate totuşi, pe aceeaşi linie de forţă. Weber explică pe Wagner, Wagner pe Bruckner, Bruckner pe Mahler. Continuitatea nu e ruptă. Linia romantică, prin ei, merge din triumf în triumf. E trist totuşi, că triumfurile romantismului sunt ca victoriile regelui Pyrrhus: Cu cât mai mari, cu atât mai fatale...

Weber e aproape de izvoarele lirice ale romantismului. El şi oferă cel dintâi, sensaţii virgine, rafinamente bizare. Domeniul pe care şi-l arogă are graţia şi melancolia unei regiuni de ape. El va descoperi cu o barcă, lunare, lamartiniene desfătări.

Şi pe aceleaşi ape va pluti apoi, religioasă, iluminată, lebăda wagneriană.

Mahler, însă, va încerca o turbină, sau o cascadă artificială.

Opera lui Mahler e o majestate de industrii.

* * *

In numele esteticei Sudului, a formelor finite şi luminoase, Nietzsche condamna odinioară, în Dincolo de Bine şi de Rău, uvertura la Maeştrii Cântăreţi din Nürnberg. « O mantie grea », mai spunea el, « ceva dureros de barbar şi solemn, o paradă de dantele şi preţiozităţi, savante şi străvechi, ceva germanic în cea mai bună şi cea mai proastă accepţiune a cuvântului, ceva multiplu inform şi infinit ».

Nietzsche avusese o viziune clară: Nimic din ceea ce provoacă fiorul de simpatie cu arta — actul de Recunoaştere în

artă — logică, frumuseţe formală, adorabilă încântare a materiei! Şi totuşi uvertura la Maeştrii Cântăreţi exercită un farmec ciudat. Palpită în ea ceva din sufletul evului mediu germanic, din sufletul marilor burguri, acel ceva care mai exaltă azi pe admiratorii lui Dürer, — ideea de vigoare nativă, de candoare brutală, de naivitate şi de misticism.

Wagner a făcut din Nürnbergul lui Dürer nu numai un monument sonor, dar o lucrare progamatică, un manifest estetic. Wagner a ridicat Nürnbergul la o regiune de principii. El desfăşoară înaintea mirării noastre, perspectivele romantismului muzical. Uvertura la Maeştrii Cântăreţi este transpoziţia pe modul sonor a istoriei însăşi a romantismului şi expunerea unui întreg program. Ea denunţă, idealizând, sgomotoasa bătălie a romantismului cu formele constituite, dorul romantismului de a se afirma. E un violent pamflet muzical şi în acelaşi timp o lucrare de inspiraţie şi de tehnică nouă.

Ca un reflex al acestui romantism declamatoriu şi agresiv, ca o simetrie în spiritul francez a Nürnbergului wagnerian, Berlioz imaginase Simfonia Fantastică.

Se instaurase pe atunci, în literele şi artele franceze, un regim democratic, de libertate, de facilitate şi de proză. Epoca regelui Ludovic Filip, epocă de expansiune retorică şi de baroc vulgar — impunea artelor franceze pecetia spiritului său.

Artele îşi pierduse caracterul lor aristocratic, esoteric şi rar şi devenise, în marele delir romantic, un fenomen de imediată expresie, de imediat acces, un fenomen în care triumfau, democratic, massele, iluzionismul şi teatrul.

Confuzia romantică a tututor artelor derivă şi ea dela natura confuză, imediată a sensaţiei, este expresia creaţiei reflexe. Simfonia fantastică şi muzicele ei aplicate, — transcripţii fidele, oglinzi imediate ale sensaţiei — sunt un act de literatură, de pictură, şi — arare — un act de muzică.

Avându-şi izvorul în sensaţie, simfonia lui Berlioz declină uşor în onomatopee, anecdotă şi pitoresc.

Onomatopee, — dar a celor mai romantice fenomene naturale, vastă respiraţiei a câmpiei, tunete, profunde tunete, furtuni.

Anecdotă, — dar a celui mai tragic şi mai poetic vis, chinuri ale dragostei şi ale infernului, orori.

Pitoresc — dar pictură de cel mai straniu și violent colorit. Fantome și sânge, suplicii și ronde infernale.

Am ascultat totdeauna trist și absent, exploziile sumbre ale Fantasticei. Nimic nu mi-ar fi putut distra plictisul dacă nu, uneori — tocmai ceeace muzica manifestardă a lui Berlioz infirma — nu știu ce diafană întoarcere a frazei muzicale, nu știu ce dulce curbură melodică, nu știu ce insinuantă și clasică grație,— reminiscență de muzică.

Wagnerian, prin ceeace îl exalta mai mult, — marea sonoritate — Berlioz e acela care striga: « Donnez-moi des orchestres ! » Declinăm spre anul 1848.

Anul înfierat de Karl Marx își răsfrânge stilul în creația wagneriană. Acea industrie sonoră, acele ciclopice construcții de contrapunct, acele exaltări și acele masse — orizontul melodic ridicându-se ca o armată de armonii verticale — sunt forme ale unui gigantism, care invadase Europa.

Literatura și artele epocei erau animate de un dor asiatic de forme. Ceva din imaginația Cântării Cântărilor — heteroclită și infinită — pulsa în expresiile epocei. Baudelaire compunea din aceste spolii diverse, poeme de o efuzie imensă. Sunt muzici wagneriene pe care le transcriem:

Je t'adore à l'égal de la voûte nocturne,
O vase de tristesse, ô grande taciturne,
Et t'aime d'autant plus, belle, que tu me fuis
Et que tu me parais, ornement de mes nuits,
Plus ironiquement accumuler les lieues
Qui séparent mes bras des immensités bleues.

Din aceeași poesie a imensității, Gustav Mahler va extrage formele simfoniei în do minor.

Compusă, — orgie de vanitate — ca o rivală a simfoniei a noua, simfonia în do minor, pentru orchestră, soli și coruri, este una din expresiile titanice ale muzicei. Romantismul german cu materialul de expresie pe care i l-a făurit Wagner și Antonius Bruckner — formidabil ca orice produs al tehnicei germane, — dar prevalându-se încă de incantațiile infinite, de lirica absolută a unui Bach sau a unui Schubert, de emoția religioasă, de unanimitatea înfiorată a oratoriilor și a coralelor — constitue

aşa dar, dintr'un maximum de integrare a formelor lirice, această imensitate sonoră. Grotescul, fantasticul, pastorala şi elegia în chiton cu lungi falduri, corul cu accentele sale îngereşti — cu liturgica evocare a catedralei — se invită, se perindă şi se confundă în paginile halucinantei lucrări. Finalul realizează dionisiaca unanimitate a formelor simfoniei, când, într'o exaltare a tuturor instrumentelor de muzică, într'o cupolă de modulaţii, viziunea Judecăţii din Urmă, se desprinde panică, masivă, solară ca în pictura veneţiană a lui Tintoretto.

Suntem la punctul terminus al acestei linii de romantici-magicieni.

* * *

Linia cealaltă e linia muzicienilor-poeţi. La aceştia, natura ideilor, fluxul emoţiei, actul liric al inspiraţiei, îşi crează expresia: *inspiraţia provoacă forma.* Sunt impecabili făuritori de formă. Forma lor e armura perfectă a ideei.

Semnul tutelar al acestei familii romantice ar putea fi cugetarea lui Novalis: poesia, ultimă esenţă a lumii, principiu al tuturor acţiunilor spiritului, unic obiect al filosofiei, virginitate a tuturor formelor.

« Cuvântul ascuns » revelă poesia, spune Novalis. El e o soluţie a lumii. Totul e să-l descoperi! Totul e să ai, adică, intuiţia formei, intuiţia muzicalei expresii care să închidă perfect esenţa ermetică a poesiei. Având-o, ai o soluţie a lumii! Această creaţie novalisiană a muzicei romantice, de intensă poesie, de clare construcţii, are ceva din simetria şi euritmia clasicismului.

Cei mai ingenioşi, mai poeţi, mai înclinaţi pe fluidele despletite ale muzicei, exponenţi ai acestei linii, — compun o triadă: Schubert, Schumann, Chopin. Numele lor redă o armonie tăcută, o pace în care ar înflori un lied.

Sunt virtuoşi toţi trei — expresii ale acelui puternic individualism romantic, expresii ale acelei religii a geniului, pe care a profesat-o romantismul.

Schubert: muzică trăgându-şi izvoarele din însuşi fenomenul liric. O marmură îngândurată, o statue a divinităţii melancolice, ca statuile decadenţii elene.

Schumann: Botticelli muzician. O diafaneitate, un cânt hyperestezic, un delir nervos emană din compunerile sale.

Chopin: Arbori funebri, irizați de o lumină interioară, grație tristă, patetică expresie de culori!

Dar maternele forme lirice se revarsă mai luminos în muzica majoră a lui Brahms. Le simțim înviorând cu marea lor virtute energetică aridele concepte ale componistului german, așa cum înviorase odinioară setea de absolut a lui Bach și metafizica tortură beethoveniană. Mozart, melodiosul, inspiratul și uneori prea facilul Mozart, își are aici, în muzica acestui alt componist vienez, complementul de intensitate patetică, de inspirație dificilă, de creație îndelung meditată, de austeritate și de tehnică.

Artă realizată, pe alte căi, în drame intelectuale, — soluție a conflictului perpetuu dintre inspirație și gust, dintre sensibilitate și rațiune — muzica lui Brahms derivă totuși din aceleași selenare și liniștite fântâni. Dar pretutindeni e o tensiune dramatică, o învăluitoare, brumoasă, aeriană melancolie.

Intristarea lui Brahms, lucida lui depresiune, — depresiune în care și-a constituit ca Schopenhauer, un principiu de adorație a lumii — vine probabil dela marea-i sterilitate. El simțea secate pentru totdeauna urnele lirice ale sunetului. Arta al cărui ultim fiu fusese nu mai putea dărui, — tehnic — speranța unei alte creațiuni. Tehnica lui Bach își avusese triumful în opera lui Johannes Brahms.

Brahms e trist, cum e trist Racine, cum e trist La Bruyère — ultimi ai unei alte tradiții — de conștiința supremei istoviri a tehnicei pe care o profesau: *Tout est dit et l'on vient trop tard.* Brahms constata desigur în febra sterilității sale, marele act de energie wagneriană.

Mai sterilă, — având ceva din claritatea și rigiditatea unui sistem cristalin, muzica lui Liszt e o creație de orgoliu și de idealism. Majestatea ei rece se vizionează ca un fluviu înghețat. Romantismul împietrit, simfonia devenind arhitectură! Geometria muzicală a lui Liszt, radioasa ei construcție, duc până la misticitate.

Spre declinul vieții sale, după ani de glorie rară, Liszt se înscrie într'un ordin călugăresc. Era un act prin care păgânătatea lui eroică se sanctifica, își căpăta un drept de adorare, devenea religioasă, infinită. El însuși s'a comparat cu acele coloane ale bisericei Santei Maria degli Angeli, cari odinioară, — coloane ale termelor lui Dioclețian — susținuse o construcție păgână.

Suntem în umbra geniului mistic al lui Franck. Geometria formei, castitatea şi claritatea ei, misticitatea — care apăreau în muzica lisztiană, dar alterate de atâta virtuozitate şi fervoare romantică, — sunt la César Franck, în stare genuină a clasicismului. Romantismul său se reaolvă în forme demne dė Bach. Să evocăm această artă de infinite lungimi, în obiectul ei cel mai clar: quintetul în fa minor.

Aşa cum se desfăşoară — purtându-ne printr'o succesiune de încântări spre cele mai luminoase şi mai edenice sfere, spre acele regiuni ale Bucuriei — quintetul în fa minor ne apare ca unul din cele mai frumoase lucruri din câte sunt aici, pe pământ.

Se presimte în melodioasa arcuire, în voluta muzicală a frazei franckiene, ceva care derivă din practica orgei, din registrul său incomparabil, de dragoste, de duioşie şi fervoare. Organistul dela Sainte Clotilde transmite astfel genului galant şi graţios al muzicei de cameră, freamătul imens al catedralei, solemnitatea şi profunzimea ei.

Quintetul de César Franck e o formă de construcţie ciclică. Tema — care este o diviziune ritmică a gamei de fa minor, — revine aproape identică, în cei trei timpi ai lucrării, generând toate formele ei.

Suntem înclinaţi a vedea aici imaginea construcţiei lirice a lumii, ideea pythagoreică a universului, ca un fluviu care se întoarce, ca o temă care se repetă, — etern generatoare de forme.

Frumuseţea mistică a paginelor quintetului, înălţimea inspiraţiei, seninătatea şi gravitatea tonului lor le aproprie de arta îngerească a pre-Renaşterii italiene, a unui Fra Angelico sau Masaccio. E o reculegere în absolut, o imensă rugăciune.

* * *

Lethe, fluviul romantic, întors către izvoare, inelar, se constitue ca o simultaneitate. Arhitectură, Memorie!

DAN BOTTA

PATRIARHUL VENEȚIEI

Pe Calle dei Fabri, într'o magazie întunecată de grămezile de tot felul de vechituri adunate în trei generațiuni, tronează Signora Esther Vernici. Fațada de marmoră cenușie a prăvăliei și îngerul ce stă pe vârful ei, cu o cruce în brațe, spune oricui că magazia de vechituri a fost pe vremuri biserică. Cunoscătorii trecutului, știu că era biserica unei mănăstiri de franciscane, secularizată de francezi când au dărâmat vechea republică a dogilor. Azi o mulțime de biserici secularizate slujesc de magazii de fierărie, depozite de marfă, anticării și dela o vreme de săli de spectacol. Nu e frumos de loc. Și de câte ori mă opresc în Veneția, cu toată admirația mea pentru Napoleon, nu mă pot opri să-l judec că a distrus Republica Veneției și a îngăduit jefuirea atâtor așezăminte bisericești, ce făceau din cetatea lagunelor o a doua Romă.

Faptul că Signora Vernici a înfipt în rama uneia din ferestrele bisericii, un toc de abanos ce conține Thora, nu m'a mirat niciodată. Mai ales că eu cred că așa a trebuit să fie și în bisericile creștine din Ierusalim, în primul veac al creștinismului. M'a mirat însă florile, candela și lumânările aprinse pe o lespede de marmoră trandafirie, în care era săpată adânc o cruce și data de 18 Ianuarie 1461.

— Dumneata îngrijești de mormântul acesta, am întrebat-o.

— Și eu câteodată, în zilele — rare de tot — când nu vine nimeni să îngrijească de el.

— Dar cine vine de îngrijește acest mormânt anonim?

— Poporul din Veneția.

— Și pentru ce?

— Păi, fiindcă acesta este mormântul Patriarhului celui sfânt.

Convorbirea aceasta a avut loc, într'o epocă a anului când în Veneția nici nu se vede picior de străin. Atunci când prăvălia era pustie, căci localnicii nu se prea îmbulzesc în magaziile de anti-

chități. De aceea Signora Vernici, de felul ei vorbăreață, mi-a întins un jeț din secolul XVII și trăgând lângă el unul la fel, îmbrăcate amândouă în damasc de mătase verde, ne-am apucat de vorbit în dreptul mormântului la care ardea o candelă de argint și lumânări de ceară albă, în șapte sfeșnice tot de argint.

— Eu mă trag, mi-a spus anticăreasa, dintr'un neam ce trăește în Veneția din vremurile când Ghetto era încă în Judeca. Despre Patriarhul cel sfânt, am auzit vorbindu-se în casă la noi, de când eram copilă și țineam vechiturile astea într'o prăvălie de pe Rialto. Mă mir foarte mult cum d-ta, care vii aproape în fiecare an în Veneția, nu ai auzit de acest sfânt al plebei venețiene.

— Mărturisesc că n'am auzit pe nimeni vorbind de el, nici prin cărți nu am dat de urma lui.

— Curios. Căci toți venețienii povestec, că acum câteva sute de ani, trăia canonic la San Marco Don Giuseppe Ranier.

Canonicul acesta deși foarte învățat și mult milostiv, ar fi murit în strana lui de canonic, oricât de mulți ani ar fi trăit, fiindcă pe drept ori pe nedrept i se făcuse faima că-i erau dragi fetele și nevestele.

Fiindcă însă vărul lui cel bun, Marino Marinelli a ajuns Duce al Veneției, nici nu împlinise Don Giuseppe patruzeci de ani, când a fost înălțat în scaunul de Patriarh.

Patriarhul tânăr și frumos, curând s'a făcut cel mai iubit de sărăcime, pentru inima lui cea bună și pentru milosteniile ce împărțea celor nevoiași.

De năravul lui din fire nu s'a putut însă desbăra.

Pentru ca Dumnezeu să-i ierte păcatul tinereței, nu numai că făcea milostenii ca nici un alt Patriarh dinaintea lui, dar purta singur grije de sufletele păcătoase.

Ca să-i curețe de păcate, singur și tiptil, mergea prin biserică de spovedea norodul și-l deslega de păcate.

Păcătoșii ce pe'nserate mergeau de se spovedeau unui duhovnic, ce sta ceasuri întregi în scaunul de spovedanie în biserică San Iuliana, nici nu le trecea prin minte că se spovedesc însuși Patriarhului.

Era în Carnaval, când într'o zi biserica se golise și Patriarhul se grăbea să iasă din cușca duhovnicească. Dar tocmai când să se scoale de pe scaun, aude cum cineva îngenunche în fața perdelei trase și cere a fi spovedit. Imediat Patriarhul își pune din nou

stola la gât şi pleacă urechea de perdeaua ce-l despărţea de cei ce vin la pocăinţă.

Omul se spovedeşte pe îndelete şi Patriarhul dă să pronunţe deslegarea, când acela adaugă cu frică: « Mai am ceva pe suflet Cinstite Părinte ».

— Spune, fiule!

— Am pus de gând să omor pe amantul nevesti-mi!

— Să nu te mai gândeşti la aşa ceva fiule! Este păcat mare de tot, să ridici vieaţa aproapelui tău.

— Dar păcatul lui, nu e tot aşa de mare?

— Nu se potriveşte. Chiar dacă ar fi cum crezi, tot nu se cade să te răzbuni! Făgădueşte-mi în faţa lui Hristos, că n'ai să faci asta!

— Nu pot, Cucernice Părinte.

— Atunci, nici eu nu te desleg de păcatele ce mi-ai mărturisit.

— Dar bine, Cinstite Părinte, dacă l'aşi fi omorît înainte de spovadă şi ţi-aşi mărturisi acum faptul, nu m'ai deslega?

— Dacă te-ai mărturisi şi ţi-ar părea rău de ce ai făcut, de sigur că te-aşi deslega. Dar asta ar fi cu totul altceva. Din fericire nu ai comis păcatul şi eu dator sunt să te opresc ca să-l săvârşeşti. Gândeşte-te că Dumnezeu a zis: Să nu ucizi!

— Tot Dumnezeu a zis: Să nu prea curveşti!

— Aşa e, dar Dumnezeu ne-a poruncit să iertăm celor ce ne-au făcut vreun rău. Iartă-l fiule, pe cel ce ţi-a răpit dragostea soţiei. Iartă-l, te rog eu, fiule. Te rog în numele Domnului!

— Nu pot. Te rog însă să-mi spui, dacă azi amantul soţiei mele ar fi preot şi l'aşi ucide, la spovadă mi se iartă?

— De sigur că se iartă dacă te pocăeşti.

— Şi dacă e arhiereu?

— Şi.

— Dar dacă este însuşi Patriarhul?

Perdeaua începe a se mişca, duhovnicul e înecat de o tuse seacă, care întârzie câteva secunde răspunsul: Şi atunci, dar... şi tusea reîncepe în cuşca duhovnicului.

Ea ţine atât, cât omul ce se spovedise se poate scula în picioare, mai îngenunche odată în faţa Altarului şi porneşte spre poartă, fără să se mai uite înapoi, ca să vadă cine era preotul căruia se spovedise.

Ar fi recunoscut numaidecât pe Patriarhul, care părăsise scaunul spovedaniei, spre a cădea în genunchi în fața Sfintei Jertfe de pe altar...

Cugetul omenesc al lui Giuseppe Ranier, îl îndeamnă a se întoarce numaidecât acasă la Santa Maria Magiore, unde era pe atunci Palatul Patriahului. Dar sufletul lui de preot îi aduce aminte, că duhovnicului nu-i este iertat să-și destăinue nici măcar sie-și ce aude la spovadă, că spovedindu-se, creștinul nu vorbește cu popa ci cu Dumnezeu!

Oftează dar adânc Patriarhul. Imbracă dominoul cel negru, ce orice venețian din timpul acela poartă pe umeri în Carnaval și pe obraz își așează masca. O ia drept spre Santa Fosca, unde-l adasta sub portalul bisericei nevasta celui ce-i vrea moartea. O ia de braț și pornesc împreună spre grădina unui palat din apropiere. A lene, ca și cum de nimic rău nu e primejdie, o plimbă pe sub aleele palatului cu fațada în Canall Grande.

Caterina Mollo îi propune a se sui într'o gondolă, ca, legănați de valurile molatece ale lagunei, să asculte serenada. Se învoiește. Inainte de a ajunge în poarta grădinei, dintr'un boschet iese însă Giovanni Mollo, și-i înfige un pumnal în spate.

Impleticindu-se, Patriarhul se întoarce, de vede pe ucigaș în genunchi la picioarele lui și care desnădăjduit strigă:

— Iertare Eminență!

Iar Patriarhul ridică încet mâna și-l blagoslovește, spunând: « Ego absolvo te ab omnibus pecatis tui ».

Apoi s'a prăbușit la pământ fără de suflare.

Sbirii Consiliului de zece s'au ivit imediat și au arestat pe ucigaș. Au îngălbenit când, ridicând masca asasinatului, au recunoscut pe Patriarhul. Numaidecât, unul din ei s'a dus la Palatul Ducal să raporteze. Dogele i-a poruncit să nu mai vorbească nimănui și să ducă trupul celui ucis spre a fi îngropat în biserica Franciscanilor, cu cinste fără a li se spune numele celui mort.

— Și cu ucigașul ce facem; a întrebat sbirul.

— Să-i dai drumul cu ordin de a tăcea.

A doua zi s'a zvonit în Veneția că Patriarhul a plecat pe o corabie la Roma și peste câteva săptămâni s'a auzit, că s'a lovit de o stâncă corabia aceea în așa fel, că toți cei ce se găseau în corabie s'au înecat în fundul mării.

Numai când Dogele a pus lespedea asta de marmoră, a început să se bănuiască adevărul. Adevărul care l-au aflat toți din ziua când a apărut în biserica Franciscanilor, cerniți din cap până'n picioare, Marino Mollo și soția lui Caterina, și plângând au îngenunchiat la mormânt și au aprins candela, care din ziua aceea nu s'a mai stins niciodată.

M. THEODORIAN-CARADA

AMOR 1926

SEMN

Clădește-te din destrămatul veac
și strânge-te întreagă 'ntr'o chemare.
Te 'ncheagă între drumuri ce desfac
și te alege într'o singură cărare.

Căci, dacă despărțită, inegală,
te-ai dumicat cu fiece clipită,
acum în liniște sfârșită și serală,
șezând și din afară ești privită.

Intreagă întâmplarea asta veche
recade moale, fără de îndemn.
Chemarea nu mai stărue 'n ureche,
ci strânsă e aici: sicriu și semn.

PAȘII

Astfel am vrut să 'ntorc pe-ascunse căi strigări
și să răstorn sfârșitul și-al meu și-al tău aici,
Așa am smuls un gând cu mine 'n depărtări
și-am strâns întreg îndemnul în pașii tăi și mici.

Aud în vreme pașii (spre care loc trecură?)
și simt în pragul trist urcări din altă lume,
în ceasu 'ntârziat de-o așteptare pură,
când în dorință 'ncerci să chemi alb doar un nume.

Adun în mine drumul clădit cu pașii tăi
și depănat în vreme, și te opresc aleasă,
ca între două drumuri în mine să rămâi,
din pași închipuită, clădită și culeasă.

PIATRĂ CU SFÂRŞIT

Lespede albă cu porunca ştearsă
ţine calea oprită şi întoarsă,
strânge ochii şi scapără în drum
cu stinsă glăsuire, aşa precum:

Inchide-te cântec, opreşte-te grai,
strică-te gură, iscă-te plâns. N'ai
să mai ştii vreodată vânturile,
unde drumuri duc pământurile.

Crescută floare despărţită,
veştejeşte-te departe toată.
Oglindeşte inimă 'necată,
iezer în munte, tărie topită.

Silabiseşte trândavă, să-mi plângă
tânguirea tristă, tăcută.
Recheamă glas vechi să mă frângă.
Ridică-te batistă căzută.

JURNAL

1.

Intre noi e calea neumblată
și stinsă de atâta vreme,
încât nici un zălog n'o mai arată
și nici un nume nu mai vrea s'o cheme.

Nu mă mai mâhnesc iubirile
și nu mă mai opresc plimbările,
nici cât o poveste într'o carte
cu un înger care moare singur și departe.

Ascult aici deasupra plecat
cum mă frâng același din zile vechi
și nici un soare întârziat
n'aduce un cântec uitat în urechi.

Așa mă las trecut și pustiu
de doruri, să rămân în vânt și târât,
să mă știu așa singur și să știu
c'o să mor într'o zi de urât.

2.

Pentru dragostea pierdută și azi amintită
nu mai răspunde nimeni și sunt
singur să bat și să aflu ispită
în ceasul care mă 'ndeamnă să cânt.

Răscumpărate sunt visele toate,
oglinzile nu mai arată deloc:
când și când un gând mai răzbate
și o lumină se deschide ca un ghioc.

Chinuitoare amintirea necuprinsă
oprește 'n plasă siluirea stinsă.
Minunile moi murmură o dragoste măruntă,
iar sus prin fumuri fruntea fâlfâe și 'nfruntă.

3.

Uite cum se limpezesc minunile,
când orișice poveste-i cu sfârșit.
Ne ia doar amintirile și du-ni-le
pe scara cea mai naltă 'n asfințit.

Așa să regăsești lumina lăsată
și neștiută acolo prin vreme.
Să tresari — ce figură cunoscută și uitată? —
și să aștepți o clipă care să te cheme.

A izvodit cineva pentru mine sau poate
a mărturisit o stea prin fereastră,
în ora când sunt singur și casele culcate
adună stelele pe florile din glastră.

ANDREI TUDOR

ARSENIC

(Fragment) [1]

M'am întrebat de multe ori, umblând pe stradă, câți dintre cei cari aleargă au aceleași preocupări, aceleași dorințe, același cauze de neliniște, fără să se știe unul pe altul și poate fără să se bănuiască. Fiecare dintre acești oameni, oricari din femeile acestea își închipuie că plimbă prin oraș, ca și prin viață, o bucurie care-i numai a lor, o suferință fără asemănare cu a celorlalți. Privim plictiselile și plăcerile noastre, ca pe niște proprietăți și nu suferim gândul că ele nu sunt chiar atât de deosebite de-ale altora. Adevărul este că toți oamenii aceștia pe cari îi văd alergând, încap foarte bine numai în câteva categorii mari, cu toate preocupările ce-i agită. Desigur nu era printre ei, în ziua aceea, niciunul afară de mine care să fi dat unui prieten o sticlă de licoare Fowel, dar asta nu schimbă prea mult lucrurile. Femeia pe care-am văzut-o oprindu-se la marginea trotuarului, pentru a-și reaminti ceva, avea un obraz greu de cetit. Dar zâmbetul ei voluptuos și privirea care urmărea parcă o scenă lăsată în urmă, m'au oprit câtva timp. Și-a amintit un cuvânt fierbinte al iubitului, o mângâiere gingașă, promisiunea unei călătorii, o îmbrățișare prea scurtă? O sută sau o mie de femei și-au amintit, poate, în aceiași clipă ceva asemănător.

Domnul îmbrăcat într'o haină cărămizie trecea grăbit cu o geantă sub braț. Era mâhnit, și se vedea bine din felul cum își ducea capul, aplecat puțin înainte, că o mare grijă îl împovăra.

O mare grijă: nevastă-sa e bolnavă și doctorul a clătinat capul cam ciudat; nu și-a plătit chiria și proprietarul i-a spus: « dacă până mâine... »; i-a murit un unchiu în care spera, fără

[1]) Din romanul cu acelaș nume, premiat de editura « *Cultura Națională* » cu premiul « *Teckirgiol-Eforie* ».

să-i lase nimic; copilul l-a întrebat azi: « tată, de ce nu-ţi seamăn ţie »? şi asta i-a amintit o întâmplare uitată cu nevastă-sa; a salutat pe un ministru şi ministrul a'ntors capul fără să-i răspundă; nevastă-sa i-a spus, cu un glas batjocoritor: « tu toate le faci prea repede, zău »; şeful serviciului, unde lucrează, i-a smuls nişte hârtii din mână, zicând: « dumneata lucrezi prea încet»; a apărut decretul cu nouii decoraţi şi nu lipseşte nimeni afară de dânsul; a avut nişte economii la o Bancă şi azi, când s'a dus să le ridice, un domn a scos capul prin fereastra ghişeului zicând doar atât: « e o mică jenă, dar n'aveţi nicio grijă, în doi trei ani se aranjează »; s'a dus aseară la Operă, crezând că se dă « Rigoleto » şi a aşteptat zadarnic aria lui favorită « La donna e mobile », ca să afle la urmă că n'a fost « Rigoletto » ci « Vasul Fantomă »; — sau altă amărăciune din aceiaşi familie de tristeţi zilnice. Dar o mie sau un milion de bărbaţi, în minutul acela chiar, erau frământaţi de una din grijile astea.

Nu sunt toate, ştiu. Mai era omul care stătea rezemat de zidul unui hotel, cu obrazul foarte palid, aşteptând poate trecerea unui domn căruia să-i ceară « dacă nu vă supăraţi numai câţiva lei. Inchipuiţi-vă că n'am mâncat nimic de ieri... » Ştiu, mai sunt atâtea suferinţe, unele mărunte şi iritante ca o mâncărime pe suflet, altele adânci şi sângerânde, în sfârşit atâtea ascunse bine sau acoperite cu un surâs ca o rană sub un strat de pudră.

Dar, în ziua aceea, eram singurul care duceam cu mine ideia asta: am dat lui Bibi sticla cu licoarea Fowler, deşi ştiam bine la ce-i serveşte. Nu trebue să mint scriind acum că ideia mă durea, cu toate că o asemenea mărturisire ar putea fi socotită ca foarte firească. Eram însă neliniştit că nu mai găseam în mine bucuria la care îmi dădea drept toată ura împotriva Preşedintelui. Şi ura chiar, nu mai stăruia atât de crâncenă ca înainte; iar gândul că Preşedintele ar putea muri din pricina mea, nu mă mai cutremura ca o victorie aşteptată. Nu-mi aduceam aminte de porcul bătrân ca de-un om care trebue să moară, ci ca de un om care e silit să plece neapărat într'o călătorie. Şi socoteam partea mea la răzbunarea lui Bibi doar ca un mic, un foarte mic sprijin dat omului silit să plece în voiaj, ceea ce n'ar putea fi atât de grav. Se vede că ura împotriva Preşedintelui începuse să descrească înspăimântător, căci m'am trezit căutând prin minte, înfrigurat, câteva din motivele ce-mi hrăniseră până atunci atât de copios ura —

și nu izbuteam să dau de ele. Răscoleam memoria, cu un fel de furie desnădăjduită, cum umbli într'un sertar când cauți o hârtie care până ieri se afla acolo, sub ochii tăi, și n'o mai găsești tocmai când îți trebue. O spaimă se desfăcea în mine, pe măsură ce-și făcea drum ideea că ura îmi rămâne fără cauză — și-atunci, tot fără cauză și fapta mea. « Trebue să mai cauți — mi-am zis — trebue să cauți mereu până vei da măcar de unul din acele motive (erau atâtea înainte) cari te-au împins să dai sticla Fowler. . . ».

« Nu e nevoe să-mi bat capul prea mult, îmi răspundeam fără convingere — n'am uitat nimic. Știu foarte bine de ce îl urăsc pe Președinte. Cum o să uit că am pierdut-o pe Ana din cauza lui? Il urăsc, așa dar, pentrucă o iubesc pe Ana și el mi-a luat-o. Iată ce'nsemnează un motiv limpede și puternic; puternic și limpede ».

Dar mă grăbeam să iau pe rând, vorbă cu vorbă, și să le despic încet spre a vedea ce se află înăuntru. Am început cu « iubesc pe Ana » și m'am văzut silit să recunosc îndată că aceste cuvinte nu conțineau nimic; le-am dat de-o-parte cum arunci niște sâmburi fără miez.

« Nu e numai asta — continuam — nu e numai iubirea pentru Ana. Mai e și Paraschiv. Il urăsc pe Președinte fiindcă l-a îmbrâncit pe Paraschiv în moarte — și Paraschiv are patru copii, unul la fizico-chimice, doi la Matei Basarab și încă unul Gică; nimeni nu va îndrăzni să spună că n'am dreptul de a-l răzbuna pe Paraschiv, numai fiindcă nu l-am cunoscut ».

Am răsuflat mulțumit și mi-am continuat drumul, gândindu-mă cu recunoștință la Ștefan Paraschiv. Cred că-i eram recunoscător că se spânzurase pentru a-mi da o pricină de ură împotriva Președintelui. N'o fi un sentiment din cale afară de nobil acest soi de recunoștință, dar asta nu m'a împiedicat să fiu liniștit până în fața ministerului de Externe. E o plimbare destul de lungă, mi-am zis, și am pornit pe Calea Victoriei înapoi, hotărît să ajung acasă; se făcuse aproape două și știam că peste un ceas vine omul cu intestinele bolnave. De când a aflat că boala lui nu-i altceva decât cancer, spune că Dumnezeu n'are niciun fel de memorie: « nu ține minte, domnule doctor, care-i bun și care-i rău. Numai nevastă-mea zice: Lasă Tudore, nu te uită El ».

In dreptul Cercului Militar, am văzut de departe, mașina Președintelui coborînd spre « Mirage ». Am trecut în spatele unui

trecător, ca să nu fiu zărit şi când am întors capul maşina stopase în faţa unui restaurant pe strada Sărindar. Nu mergea la « Mirage » cum îmi închipuisem. Din maşină sări sprinten Bibi, apoi Ana, râzând tare, şi la urmă Preşedintele. Bibi i-a întins mâna, ajutându-l să descindă, apoi toţi trei au intrat în restaurant, Bibi rămânând la urmă.

« După ce vor lua masa, gândii, totul se va desfăşura foarte simplu. Bibi va spune: Ana, tu du-te la culcare. (Doarme în fiecare după amiază). Eu mă duc cu Preşedintele să luăm un coniac, la « Mirage ».

Ştiam bine că nu se va 'ntâmpla mare lucru chiar dacă Bibi va vărsa într'un păhărel de coniac zece, douăzeci sau o sută de picături din sticla pe care i-am dat-o. Dar hotărît să duc gândul până la capăt, mai mult din dorinţa de-a mă familiariza cu orice— am ajuns să presupun că Bibi va turna pe gâtul Preşedintelui tot conţinutul sticlei. Va muri deci, m'am trezit şoptind — e foarte probabil că va muri. Am întrerupt un moment gândul atât de lunecos şi m'am mirat ce liniştit sunt; « aşa trebue să fie un om cu conştiinţa împăcată. Nu, nu e destul de bine zis. Mai exact e: un om care nu simte nimic apăsându-i conştiinţa, Aşa, e foarte bine ».

Continuaţi vă rog, mă adresai gândului: « am admis deci ideia că va muri. Ce urmează? Nu urmează nimic. Ana tot nu se mai întoarce la tine, chiar dacă Preşedintele nu mai este. Va trăi cu Bibi şi va păstra amintirea Preşedintelui. Altceva? Vor apare şi articole îndoliate prin jurnale: « Moartea unui binefăcător ». Va scrie şi reporterul cu obrazul roz, un articol plin de duioşie. Preşedintele îl iubea foarte mult. Vor plânge şi copii lui Paraschiv: a fost atât de bun! Deşi tatăl lor s'a purtat destul de rău cu Preşedintele, tot le-a dat douăzeci de mii de lei. Şi asta, fără ca Paraschiv să fi fost asigurat. Ana va zice: un mare suflet s'a dus. Un mare suflet care plătea şampania dela « Mirage » numai de trei ori cât îi era preţul...

« Pare din ce în ce mai sigur că nu-s decât un mic doctor de periferie şi nu voiu putea niciodată mai mult. Nu pot îndura nimic până la urmă: ideile mi se sleiesc prea repede, pasiunile mele ard cu o flacără prea scurtă. Iată ura asta care vroia să meargă până la nimicire. N'o mai găsesc. Poate că n'am avut-o cu adevărat: mi-am bănuit numai din vanitate o pasiune peste

puterile mele și nu sunt în stare să recunosc fără înconjur că mă depășește. S'ar putea însă, nu trebue să tac asta, să-mi fie și frică. Dar singura dată când lașitatea mi-ar fi folosit, atunci când am dat lui Bibi sticla cu licoare Fowler, ea a tăcut. E un mare curaj să-ți dai seama că ți-e frică ».

După amiază, dela ceasurile două înainte se face o scurtă pauză în vâltoarea străzii. Toată lumea a ajuns acasă, aproape toată lumea mănâncă sau se odihnește. Pe bulevardul Elisabeta în sus, spre Cotroceni, trotuarul era pustiu; sau în orice caz puțini trecători, atât de puțini încât am văzut bine omul care mergea în urma mea. Era îmbrăcat cu haine sărace, dar ținea în mână un baston și avea un aer discret. Mi s'a părut că-l mai văzusem și nu reușeam să-mi reamintesc unde. M'am oprit înaintea unui chioșc și prefăcându-mă că privesc afișele gazetelor, am tras cu coada ochiului spre omul din urmă. Se afla la vreo treizeci de pași. Când se oprise? Il vedeam căutând ceva într'o hârtie. « S'a oprit înadins, gândii. Mă urmărește pe mine ». Poate că se oprise înainte de-a mă fi oprit eu? « Să mai încercăm odată ». Am pornit cu pași mai grăbiți, silindu-mă să aud dacă omul se urnise din loc sau continua să cerceteze hârtia. Nu vedeam nicăieri vreo vitrină în fața căreia să m'opresc pentru a vedea ce face. « El e » mi-am zis, auzind sgomotul pașilor pe trotuar. Călca tare; purta bocanci cu ținte de fier. Văzui în sfârșit o vitrină mică în care erau cărți poștale ilustrate, mosorele de ață și două perechi de ciorapi. M'am oprit, cu trei sferturi din trup spre vitrina prăvăliei și cu celălalt sfert întors înapoi. Omul se aplecă repede, ca și cum ar fi scăpat ceva din mâini; îl vedeam căutând pe jos. « Mă urmărește pe mine, fără'ndoială ».

Deodată, îl văzui ridicând capul și pornind mai departe. Venea spre mine. Am început să privesc foarte atent vitrina, cetind de două trei ori cu glas aproape tare « Sărbători fericite » pe-o cartă ilustrată.

« Trebue să fie dela Poliție » îmi fulgeră prin minte. Omul ajunsese în dreptul meu și se vedea bine că nici nu se gândește să s'apropie. Iși vedea de drum. M'am apropiat cu un surâs:

— Ați pierdut ceva?

Omul se opri, măsurându-mă de sus până jos, cu neîncredere.

— Cine ți-a spus dumitale că am pierdut ceva? Da, aş vrea să știu cine ți-a spus?

Vorbea pe-un ton pornit pe ceartă.

— V'am văzut căutând și-atunci, gândeam, — nu-i așa? — că ați pierdut ceva, făcui cu o voce foarte blândă.

— Nu, n'am pierdut nimic, dar am lovit ceva cu piciorul şi-am auzit sunând. Cred că era o monedă... A făcut clinc-clinc-clinc, rostogolindu-se... Sunt sigur că era o monedă, dar n'am putut-o găsi.

— Vrasăzică, n'ați pierdut nimic? reluai cu aceiaşi voce blândă. Mă iertați... V'am întrebat fiindcă bănuiam că sunteți domnul care a pierdut aseară pachetul cu patru sute optzeci de mii de lei... L'am găsit încă azi dimineață... Bună ziua.

Il lăsai acolo cu ochii mirați și cu gura foarte căscată. Părea beat fără să fie.

SERGIU DAN

GABRIEL FAURÉ

In jumătatea dintâi a secolului al XIX-lea, Paris este capitala muzicală a Europei. Oricât se înalță de sus muzica simfonică în țările nemțești, oricât de puternic prinde a străluci la Viena steaua lui Beethoven, muzica dramatică și-a statornicit lăcașul în Franța încă de pe vremea Bufonilor sau cel puțin a luptelor răsunătoare dintre Gluck și potrivnicii săi italieni.

Ca să ne dăm seama de neasemuita strălucire a teatrului muzical parizian, să zicem: în răstimpul dintre încoronarea lui Napoleon și revoluția dela 1848, ajunge să ne amintim, de pildă, că înșiși marii compozitori italieni sunt nevoiți să-și cucerească laurii cu opere italienești pe o scenă italienească la Paris, ba uneori să scrie chiar opere franțuzești ca *La Vestale* a lui Spontini, *Guillaume Tell* al lui Rossini, *La Favorite* sau *La fille du régiment* ale lui Donizetti. Aici l'a legănat Bellini pe Chopin cu mângâioasele cavatine a căror dulceață pătrunde atâtea din nocturnele simțitorului Polonez. Aici Wagner, pribeag pe urmele norocului, « aranjează » sau reduce pentru canto și pian partituri ca *La reine de Chypre* a lui Halévy și așteaptă mult și bine la ușile directorilor de teatru cu *Olandezul Zburător* subțioară. Aici — ca să nu amintim decât pe învingători — își urmează unul altuia sau trăesc laolaltă în patruzeci de ani cei adineaori numiți: Spontini, Donizetti, Bellini, Rossini, apoi Cherubini, director al Conservatorului când începe Berlioz învățătura, Boïeldieu, Hérold, Auber, în sfârșit Meyerbeer.

Acestui timp de viață plină de înfrigurare și belșug, asupra căreia stau ațintite privirile Europei întregi, îi urmează după Revoluție și sub cel de-al doilea Imperiu o sărăcire treptată. Faima Parisului scade încet-încet. Incă vie la 1860, când Wagner își joacă *Tannhäuser* cu neplăcerile, dar și cu răsunetul știute, se irosește într'atâta până la războiul franco-german, încât în pragul

anului teribil sceptrul suveranității muzicale scapă deabinelea din mâinile Franței.

Pricina cea mai însemnată a acestei decăderi este fără îndoială înălțarea muzicei instrumentale germane în secolul al XIX-lea. Ea avea să ducă în cele din urmă la atotputernicia simfoniei, iar apoi, prin Richard Wagner, la pătrunderea simfoniei în operă. Născut din biruința idealului instrumental asupra celui vocal, din copleșirea spectacolului de către concert, noul teatru muzical a părut o înfăptuire în același timp atât de uimitoare și totuși de așteptată, atât de semeață și totuși atât de firesc crescută din simțirea vremii și din desfășurarea faptelor trecute, încât a dat uitării — voi zice: din nefericire — tot ce fusese înaintea lui. Auber, Hérold, Boïeldieu, *La dame blanche*, *Zampa*, *Le pré aux clercs* : atâtea nume uitate, atâtea sunete deșarte! Ce amintiri mai trezesc? Cel mult, pe buzele unora, un zâmbet îngăduitor.

Cu toate acestea, renașterea muzicii franceze după 1870 se datorește noului ideal simfonic. Intre războiul franco-german și 1914, Franța pune stăpânire, pas cu pas, pe tărâmul instrumental și ajunge din nou, cu Debussy, în fruntea Europei muzicale.

Până atuncea nu fusese nicicând o patrie a simfoniei. Singur și neînțeles în mijlocul muzicanților scenei, a cărei cucerire o încearcă zadarnic și el, Berlioz moare, zice Romain Rolland, « de-a-dreptul asfixiat ». Il înăbușe nepăsarea tuturor: « étouffé par l'indifférence générale ». Saint-Saëns arată condițiile vieței muzicale de concert până la 1870 spunând că « un compositeur français qui aurait eu la folie de se risquer sur le terrain de la musique instrumentale, n'avait aucun autre moyen de faire exécuter ses oeuvres que d'organiser soi-même un concert et d'y inviter ses amis et la critique ». De partea lor, « les rares sociétés de musique de chambre étaient aussi fermées à tout nouveau venu que les concerts d'orchestre... » (E vorba de concertele Societății Conservatorului, apoi de ale societății « de Sainte Cécile », în sfârșit de ale lui Pasdeloup, toate după 1848). Prin urmare: «En ce temps-là il fallait être vraiement dénué de tout bon sens pour écrire de la musique ».

De altminteri, afară de singuratecul Berlioz, Francezii nici nu prea scriu atunci pentru concert. Saint-Saëns, urmașul simfonistului fantastic (« toute notre génération a été formée par Berlioz »...) este aproape singur și el.

Aşa dar, muzica de concert înlocuind în Franţa de după 1870 muzica dramatică, s'ar bănui că Berlioz va fi din nou aşezat la loc de mare cinste, iar în Saint-Saëns făuritorii viitorului vor vedea călăuza lor firească.

Nu astfel s'au desfăşurat însă întâmplările. Greşelile trecutului faţă de cel dintâi s'au îndreptat în adevăr: gloria lui Berlioz, zice Romain Rolland, îşi atinge culmea pe la 1880. Dar nu Saint-Saëns va sta în fruntea oamenilor noui. Inoirea nu porneşte nici dela pilda unuia, nici dela fapta celuilalt. Obârşia ei trebue căutată în opera şi în învăţământul acelui om care — oricât s'ar tăgădui — a adus pe cale ocolită de dincolo de Rin, noul duh germanic, anume César Franck. Se întâmplă că Franck, ajuns târziu la deplina înflorire a darurilor sale, s'a desăvârşit sub înrâurirea simfoniei dramatice wagneriene. După cum am auzit eu însumi din gura lui Duparc, Franck mărturisea că nu se aşeza niciodată la masa de lucru până nu cânta o pagină din *Meistersinger.* Nu întoarcerea spre fiul şi nepotul cu duhul al lui Beethoven, ci îmbrăţişarea pătimaşă a unui ideal nou vor ridica iară muzica franceză la înălţimea faimei de odinioară; nu măreţia trecută a simfoniei lui Beethoven, ci farmecul proaspăt, din plin simţit, a unora din cuceririle tehnice ale lui Wagner. Astfel, veşnic călătoare, scânteia divină trece încă odată, ca de atâtea ori dealungul veacurilor, hotarele dintre neamuri, aprinzând focurile sfinte.

Ştim ce a urmat. Intre cele două războaie se ivesc rând pe rând două « şcoli ». Se poate vorbi de o epocă a lui Franck şi de o epocă a lui Debussy, cea dintâi cu totul şi uneori peste măsură stăpânită de estetica şi tehnica lui Wagner, cea de a doua cu totul duşmană lor. *Nocturnele* lui Debussy sunt scrise la 1898; *Pelléas* se cântă la 1902, dar a fost început cu 10 ani mai de vreme. In mai puţin de 20 ani muzica franceză s'a desrobit. Impresionismul face iarăşi din Franţa inima muzicală a lumii.

Când începe renaşterea, Gabriel Fauré are 25 ani: tocmai pe la 1870 i se aud cele dintâi lucrări, unele nimicite de atunci. De altă parte, Fauré este elevul lui Saint Saëns, singurul lui elev.

O latură întreagă a artei sale o lămuresc aceste două fapte. Crescut de Saint-Saëns, Fauré va fi un muzicant de concert: prin dascălul său coboară din Berlioz, iar prin Berlioz din Beethoven. Când Francezii încep să se închine lui Wagner, creşterea lui lăuntrică s'a sfârşit; înrâuririle nu vor mai putea atinge miezul însuşi

al ființei sale, legată puternic de trecut. Dar acest trecut este trecutul simfonic autohton, încât vom da dreptate criticilor când îl numesc pe Fauré un muzicant cu desăvârșire francez. Și iarăși nu greșesc desigur criticii când laudă « clasicismul » lui. Fauré nu și-a turnat, în adevăr, cugetarea în tiparuri noui, ci în cele zise clasice, moștenite dela strămoși. Muzica lui de cameră nu părăsește forma sonatei, cum o vroia, de pildă, Saint-Saëns; liedurile sale rămân lieduri în înțelesul lui Schumann. Nici folosirea unuia și aceluiași motiv într'un ciclu întreg de lieduri ca *La chanson d'Eve* nu răstoarnă legiuirea veche.

Și totuși Fauré trece în ochii tuturor drept un înaintaș și drept unul dintre cei mai îndrăzneți compozitori ai vremurilor din urmă. Când la 1910 debussyștii întemeiază Societatea Muzicală Independentă împotriva bătrânei Societăți Naționale franckiste, se strâng cu toții, fără o șovăire măcar, în jurul bătrânului maestru: Fauré avea pe atunci 65 ani. Oriunde citești câteva rânduri despre el, vei întâlni negreșit unul din cuvintele: « novator », « cap de școală », « noutate », « originalitate » sau altele de acelaș fel. Un critic vorbește limpede de « predebussysmul » *Nocturnei* a 4-a sau al *Baladei*, scrisă la 1881, și nu se sfiește să scrie că aceste compoziții « nu vestesc numai, ci împlinesc pe de-a întregul » toate năzuințele impresioniștilor. Mergând de sigur prea departe, Laloy crede chiar că dela Fauré începe renașterea muzicii franceze.

« Inovațiile » lui Fauré nu privesc, cum spuneam, și nu pot privi temelia operei muzicale. Dacă au fost totuși socotite atât de însemnate artistic și istoric, se înțelege că ating unul din elementele esențiale ale muzicii moderne. Acest element este armonia. In tot timpul « romantismului », « post-romantismului », « neoromantismului » și cum se mai zice; dela Schubert la Schumann, dela Chopin la Liszt, dela Wagner la Franck armonia își întinde neîncetat domnia. Pe măsură ce muzica și-a mărginit tot mai mult mijloacele la o singură melodie și la acordurile care o poartă, muzicanții s'au străduit firește să sporească puterea expresivă a acestor mijloace. In cuprinsul singurului mod major al timpurilor noastre putințele de desfășurare ale melodiei nu sunt însă nesfârșite și de altfel veacuri întregi le-au cercetat, când descoperirea armoniei abia începe. Armoniei, dimpotrivă, sistemul temperat i-a deschis o cale neumblată și — s'ar fi crezut — fără capăt. « Si la découverte de ce riche territoire fut lente et tardive », zice prea

bine d-l Vuillermoz, « en revanche on lui donne depuis quelque temps un assaut qui ressemble à une curée ». Nu încape îndoială: sufletul muzicii moderne este armonia, iar modernii l'au numărat pe Fauré printre ai lor mai ales din pricina iscusinței sale de armonist. Armonia lui a uimit și uimește încă pe toți. Alfred Bruneau spune răspicat că originalitatea lui se întemeiază mai cu seamă pe armonii, pe felul cum modulează. Vuillermoz crede că « les explorateurs les plus hardis découvrent partout la trace des pas de M. Fauré ». Asemenea Vallas: « ce maître qui d'une façon trop discrète pour qu'on y prît garde avait gagné sur tous ses contemporains une avance harmonique considérable ». Ravel dă scurte lămuriri tehnice: întorsături neobișnuite, echivocuri, modulații la tonalități depărtate, care se întorc ca prin minune la tonalitatea principală: o seamă de « jocuri primejdioase ». Cam aceleași cuvinte le întrebuințează toți: « locutions harmoniques imprévues, équivoques tonales, conclusions parées de troublants néologismes », sau: « la hardiesse de ses modulations inattendues, l'imprévu des résolutions, la caresse des longues appoggiatures », sau: « l'ambiguïté des fonctions de certains accords, leurs résolutions imprévues, l'usage des modalités désuètes ». Ca de obicei, Willy e mai puțin tehnic: toate acestea i se par « sonorités aguicheuses », « chatouillis ravissant », « tortillages exquis ».

Belșugul armonic primejduește traiul laolaltă al armoniei cu melodia și nu se poate tăgădui că înflorirea uneia a dus la sărăcirea celeilalte. O melodie nu se înțelege decât atâta vreme cât urechea are un reazăm sigur, adică atâta vreme cât nu se schimbă scara. De aceea melodia populară și cea bisericească fără acompaniament de cele mai multe ori sue și coboară îndelung treptele unei singure scări. Armonie bogată înseamnă modulație, deci deasă schimbare a scărei și tot mai simțită strâmtorare a melodiei. La capătul acestui drum, pe care muzica a pornit în adevăr cu Wagner și cu Debussy, aripile melodiei s'au scurtat într'atâta încât nu-i mai este îngăduit niciun sbor: o înlocuește recitativul armonic, strâns legat de acord.

In ciuda acestui adevăr, armonistul prooroc Fauré este totodată și un melodist. « La phrase fauréenne, longue, ample, pure, flexible, tantôt rêveuse, attendrie ou rieuse, tantôt grave et noble, est d'une ligne admirable ». Taina pare de nepătruns și nu ne ajută să o pătrundem nici Vincent d'Indy când spune că

« l'invention mélodique revêt chez M. Fauré un caractère très spécial qu'on pourrait appeler *mélodico-harmonique*, car la mélodie semble tellement liée à ses subtiles harmonies qu'on ne saurait l'en dégager ». Acesta este adevărul. Dar cum a fost cu putinţă minunea? De o vom înţelege, vom afla de sigur însuşirea cea mai deosebită a compozitorului. Imi pare că singur Combarieu ne îndrumă: « Il possède une aptitude spéciale à tirer des données de l'harmonie classique des effets imprévus ». Legile melodiei nu se pot preface; două, trei acorduri lămurite îi croesc calea, o duc de mână. Dar acele acorduri meşteşugarul îndemânatec le poate împodobi, le poate ascunde, le poate înlocui în treacăt prin tot soiul de sinonime. Aceste sunt apogiaturile, modulaţiile fugare, întorsăturile neaşteptate, acordurile cu mai multe înţelesuri care au minunat o lume. Şi noutatea cea mai însemnată a muzicii lui Fauré aceasta este: acest « joc primejdios » unde se ajung legea veche şi cea nouă, care mai limpede decât orice înseamnă locul lui Fauré la întâlnirea a două lumi, amândouă prietene lui.

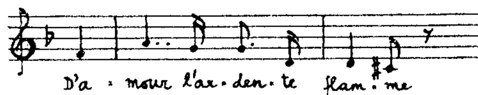
O artă fericită cu adevărat, fericită în înţelesul franţuzesc al cuvântului: un art heureux. Deplin izbutită, ferită de îndoieli şi de sfâşieri, credincioasă înaintaşilor, înfrăţită cu urmaşii, cumpănă dreaptă între eri şi mâine.

Şi asemenea acordurilor compozitorului, care lunecă domol spre ţeluri depărtate, paşii omului au înaintat domol dela orga unei biserici de provincie la orga unei biserici de suburbie, la orga bisericii Saint Sulpice, la cea dela Notre Dame, la catedra, apoi la jilţul de director al Conservatorului, la fotoliul Institutului Franţei. Iar mormântul i l'au acoperit cununile recunoştinţei unei ţări întregi care priveşte în opera lui o icoană credincioasă a sufletului ei.
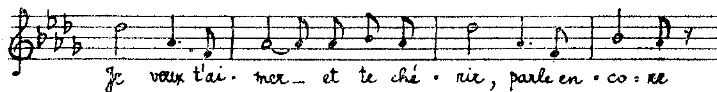
Se pare în adevăr că opera aceasta este în atâtea chipuri legată de pământul francez, încât prea puţini o preţuesc cum se cuvine dincolo de graniţe şi mai ales dincolo de graniţa dinspre Răsărit. La 1910 revista pariziană S. I. M. a pus la cale cu sprijinul mărturisit al guvernelor francez şi bavarez şi cu ajutorul mai tuturor muzicanţilor din Germania un « Musikfest » la München. N'am uitat, cu câtă părere de rău directorul revistei, muzicograful Ecorcheville, îmi povestea că ascultătorii chiar cei mai înţelegători au primit cu vădită răceală operile lui Fauré, numeroase şi anume alese, cântate în faţa lor. Dicţionarul muzicii moderne

al lui Einstein are grijă să pue toate laudele pentru compozitor pe seama Francezilor: « Fauré gilt in Frankreich einhellig » ş. a. m. d. In clipa aceasta se tipăreşte în Germania sub supravegherea profesorului Bücken un « Handbuch der Musikwissenschaft », o enciclopedie, fără îndoială cea mai frumoasă lucrare de acest fel până azi. Un volum întreg al ei este închinat muzicii moderne; l-a scris un om foarte învăţat, lipsit de prejudecăţi şi neîntrecut cunoscător al mişcării muzicale din vremurile noui: Mersmann. In 225 pagini in 4^0 am căutat zadarnic numele lui Fauré: nu este amintit o singură dată.

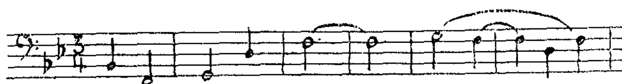
Depărtarea aceasta a străinilor, a Nemţilor mai ales, faţă de muzica lui Fauré nu ne-a lămurit-o încă nimeni mulţumitor. « Discreţia » nu-i poate sta piedică, cum îşi închipue Prunières. Tot atât de « discrete », compoziţiile lui Saint-Saëns, ale lui Debussy, ale lui Ravel au pătruns totuşi în sălile de concert de peste Rin. Numai de acolo ne poate de altfel veni lămurirea aşteptată şi, de parte-mi, aş crede că ne-a dat-o Hugo Riemann când mustră pe Gounod, al cărui stil nu i se pare destul de curat. « Er fällt zuweilen », zice el, « ins Sentimentale und Chansonmässige ». Chanson şi romance nefiind, după acelaşi Riemann, decât cele două feţe, una glumeaţă, cealaltă simţitoare ale cântecului franţuzesc de azi, urmează că Gounod nu cade în « das Chansonmässige », ci în « das Romancemässige ». Iar definiţia tehnică a romanţei Riemann ne-o rămâne dator fiindcă « eine bestimmte Form der Romance gibt es nicht ». Destul de limpede: romanţa nu este formă, romanţa este un stil, stilul vocal al Francezilor orăşeni. Nu poţi descrie un stil, dar aceasta îl cunoaştem: o melodie lină, uşoară, simţită. O romanţă nu este numai al lui J. J. Rousseau *Je l'ai planté, je l'ai vu naître.* O romanţă sau « romancehaft » este de asemenea aria Margaretei a lui Berlioz:

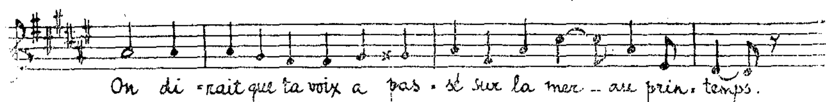
Romanţă este iarăşi duetul din *Faust* al lui Gounod:

Romanță este de asemenea tema simfoniei lui Chausson:

In sfârșit este romanță — oricât de uimitor s'ar părea — ceea ce cântă Pelléas la fântână:

Romanță *Chanson triste* a lui Duparc, romanțe *Les roses d'Ispahan*, *Les berceaux*, *Nell*, *En prière* ale lui Fauré. Prin romanță nu putem, în adevăr, înțelege nimic altceva decât numai: *specificul melodic franțuzesc*.

Acest specific nu le place Nemților, cum nu le place nici cel italienesc, nici vreun altul. Atât de puțin le place lor instrumentalilor, încât în vremea stăpânirii neîngrădite a simfoniei au izbutit să stârnească disprețul obștesc pentru romanța Francezilor și cântecul înflorit al Italienilor. Până și mulți Francezi și Italieni au ajuns într'un târziu să îndrăgească oarecum rușinați și cu mustrare de cuget parcă, arta lor cea mai adevărată. Hotărît: ceea ce îndepărtează încă pe unii străini de Fauré este « romanța ».

Se fac însă semne că vremurile se vor schimba. Atotputernicia simfoniei se nărue. Zilnic învie forme de artă de veacuri uitate. Pretutindeni crește într'una dorul de cunoștință și de înțelegere. Când se va împrăștia negura prejudecăților estetice, muzica lui Fauré va apărea tuturor ca o minunată întrupare a « bunului simț » artistic cum el însuși l-a zugrăvit cândva: « le goût de la clarté dans la pensée, de la sobriété et de la pureté dans la forme ». Ochii tuturor o vor vedea atunci învăluită în acea « limpezime strălucitoare » care luminează fața senină a artei franceze.

CONST. BRĂILOIU

DESPRE FORMAŢIA PROPRIETĂŢII RURALE ÎN VOEVODATELE MUNTENIEI ŞI MOLDOVEI

H. Sumner Maine, în opera sa asupra Vechiului Drept [1]), stabileşte legea succesiunii tipurilor juridice. « Transformarea dreptului privat se rezumă într'o trecere regulată şi accelerată dela statut la contract, dintr'o stare, în care condiţiunea persoanei este determinată prin neschimbatul obiceiu juridic, la altă stare, în care această condiţiune depinde de convenţiunile şi de contractele formate în mod voluntar şi garantate în mod legal » [2]). Sumner Maine, atribue legea generală a trecerii dela statut la contract la două fapte generale şi concomitente: scăderea treptată atât a autorităţii paterne, cât şi a autorităţii comunităţilor domestice şi locale, creşterea, în locul ei, a importanţei contractului liber, garantat din ce în ce mai mult prin moravuri şi prin lege.

Ni s'a părut interesant de a căuta şi de a găsi — în trecutul nostru istoric — o aplicare a acestei legi constatate de Sumner Maine, a trecerii din regimul statutar la regimul contractual al bunurilor rurale. Am găsit-o la bunurile imobiliare aparţinând particularilor — la pământul stăpânit de dânşii şi o analizăm aici, încercând a-i da o explicare.

Intr'adevăr, se observă, în principatele Munteniei şi Moldovei o evoluţie a stăpânirii pământului, care adevereşte constatarea lui Sumner Maine.

Prima stare de stăpânire a pământului, în principate, era o posesiune « de facto » din epoca gentilică, stabilizată prin consuetudinea juridică, jus valahicum, care nu comporta posibilităţi de contract asupra lui. Căci un contract ar fi însemnat o modificare

---

[1]) L'Ancien Droit, Cap. V. Trad., Courcelles-Seneuil. Ed., Guillaumin. 1874, Paris, pag. 160 et sq. — 188 et sq. pag. 295.

[2]) *Gaston Richard.* La Sociologie et les lois sociologiques, pag. 271. Paris 1912.

oareșicare în stăpânirea unei anumite întinderi de pământ. Ori, această modificare nu rezultă în absența de știri documentare precize, muntene și moldovene, nici din noțiunile generale, ce le avem asupra stăpânirii pământului, la popoarele din epoca gentilică, nici din deducțiunile, ce le putem face din cunoașterea documentelor noastre imediat posterioare acestei stări, în fine, nici din denumirile, ce se aplică pământului posedat în primele timpuri, ca și în vremurile posterioare ale epocei etatice a principatelor — anume *ocină* și *ohabă*. Din contra, reies din citirea acelor prime documente, anume indicațiuni tinzând la îngrădirea liberei dispuneri a pământului în timpurile dintâiu ale epocei etatice [1]) Și aceasta, alături de noțiunile generale susamintite, ne îndeamnă a conchide la imposibilitatea mutațiunilor — în afară de cele naturale *causa mortis* — în vremurile anterioare ale epocei gentilice. Pe de altă parte, înțelesul ocinei și ohabei ne arată stăpânirea pământului ca un lucru inalienabil, fiind dânsul, pământul strămoșesc, patrimoniul părinților (otec), ce se oprește (ohabiti) exclusiv, ca atare, în posesiunea urmașilor. In această oprire a intrat toată autoritatea noțiunii intangibilității familiei, care se întindea și asupra patrimoniului ei, ce făcea trup cu dânsa [2]). E o noțiune cu caracter mistic; să ne gândim la rezonanța încă mistică, ce redeșteaptă în mentalitatea rurală cuvântul « oprit » din limba

---

[1]) Vezi în deosebi, în documentele moldovenești (M. Costăchescu. Doc. mold., înainte de Ștefan cel Mare. Iași, 1932), formula tipică, ca moșia să rămână « nestricată » și « neresluită », copiilor, fraților, nepoților, strănepoților, restrănepoților. Observație, relativ la aceste documente, la R. Rosetti, « Pământul, Țăranii și Stăpânii », pag. 123. Menționăm, în acelaș scop, instituțiunele preempțiunei și înfrățirei.

[2]) *E. Cuq.* Manuel des Institutions Juridiques de Romains. Paris, 1928, pag. 242. La propriété familiale. « Fiecare dintre capii de familie primesc o porțiune de pământ pentru o durată indefinită; o păstrează vieața întreagă și la moarte o transmite copiilor. Pământul rămâne în familie și se transmite din generații în generații. Intr'un singur caz se reîntoarce la trib: când capul familiei moare fără urmași. Proprietatea fiind aci atribuită unei familii, tuturor copiilor născuți sau cari se vor naște, capul actual al familiei nu poate dispune de pământ în dauna copiilor săi, nici între vii, nici prin testament. Proprietatea familială e deci inalienabilă, ca proprietatea colectivă; dar e ereditară și aceasta e caracteristica ei. Totuși, principiul eredității nu e admis în folosul femeilor; această restricție era necesară spre a păstra bunurile în familie. Femeia, prin căsătorie, ar fi putut transpune în familia bărbatului său proprietatea, atribuită exclusiv familiei sale originare ».

actuală. In epoca anti-etatică, pământul face parte din statutul familial și posesiunea lui neschimbată e impusă, din tată în fiu, familiei, de către obiceiul juridic.

In speța lui jus valahicum însă, a acestui vechiu obiceiu juridic românesc, ca și în alte spețe de consuetudini juridice, ce-și trag originea asemenea din epoce anti-etatice, acest imperativ mistic, ce ingloba pământul în noțiunea intangibilității familiale, făcându-l să participe de natura ei exclusivă și strictă, cuprindea, spre a face față nevoelor sociale, și elementul politic — cu organizația simplă a erarhiei, ce o comporta, corespunzătoare vremurilor —. Jus Valahicum ni-i arată, peste tot unde există Vlahii, pe aceste căpetenii ale lor, pe cneji și pe judeci [1]), conducându-i, judecându-i și administrându-i, prelevând dela dânșii, ca privilegii de predominanță, dijme, clăci și banalități. Se stabilesc astfel între cneji și judeci, pe de o parte, între Vlahi pe de altă parte, rudimentare raporturi de drept public, bazate pe predominanța unora, pe ascultarea celorlalți, și cari veneau să întărească, în exclusivismul lor, această noțiune a intangibilității întinderilor posedate.

Dar contingențele sociale — în sensul cel mai larg al cuvântului — se schimbă odată cu fundarea voevodatelor. Ființa însăși a unui « principe » introduce o schimbare în această concepție a statutului familial, relativ la pământ, căci ființa principelui înseamnă întemeerea statului și odată cu această întemeere noțiunea de contract se întinde și asupra pământului.

Se putuse întinde asupra lui, deoarece se întinsese asemenea asupra-i dominiul eminent al voevodului, stăpân suprem al lui în cuprinsul țării întregi. Această concepție feudală a puterii domnului a fost zămislită, atât de împrejurările specifice neamului nostru, din vremurile « descălecării », cât și mai ales de influența atribuțiunilor coroanei din Ungaria vecină, « singură sorginte a drepturilor de posesiune ale pământului » [2]). Voevodul român, vasal rebel, se desprinsese de suzeranitatea coroanei ungare, însă rămăsese cu regulele ei feudale, ca îndreptar politic în opera

---

[1]) Asupra situațiunilor respective a cneajului și a judecelui, vezi studiul meu « Din Hrisoavele lui Mircea-cel-Bătrân », Buc., 1930, p. 63 și nota 2.

[2]) *Akos von Timon*. Ungarische Verfassung und Rechtgeschichte mit Bezug auf die Rechtsentwicklung der westliche Staaten. Berlin, 1909, pag. 555.

întreprinsă de dânsul, de întemeere a unui stat. Astfel, prin formulele, pe cari după modelul ungar, domnul le aplică tuturor mutațiunilor ale pământului *său*, el stabilește nouile situațiuni juridice ale lui. Mutuațiunea nu ia forma definitivă, nu se cristalizează decât, dacă domnul hărăzește voia lui, « voia domnească », spre danie și întărire [1]). El este un garant cu titlul cel mai desăvârșit al contractului de mutațiune a pământului, deoarece se consideră ca stăpân al acestuia. Intr'însul se întrupează, ideea de stat, care subsistă numai prin atribuțiunile lui. Deci, tot ce intră în cuprinsul acestei noțiuni de stat, cade sub puterea domnească; și mai ales suprema stăpânire a pământului țării. Iar pentru cugetele simple ale contimporanilor « descălecării »,

---

[1]) Vezi în Prinos Iorga, 1931, art. meu: « Incercare asupra dominiului eminent din principatele Munteniei și Moldovei în secolele XIV și XV ».

E inutil și fastidios a înșira acte, căte întemeează existența acestui dominiu eminent al voevozilor, deoarece chestiunea e elucidată și aș trebui să citez sute de documente. Amintesc ca mai caracteristic uricul din 24 August 1443 al lui Ștefan Voevod (în M. Costăchescu, Documentele Moldovenești înainte de Ștefan cel Mare, vol. II, pag. 179), prin care domnul confirmă și dă boierului Moică și fratelui său Tador, sate, locuri în pustie și sălașe de țigani. « De aceea, noi văzându-i pre ei cu dreaptă și credincioasă slujbă către noi, i-am miluit pre ei cu osebita noastră milă și le-am dat și le-am întărit a lor sate și drept credincioase vislujenie[1]) ce au dela noi, satele la Rebricea, anume Pojerești și Petrilești, unde este casa lui Piatra, și la Rebricioara, satul lui Popa Micu și mai jos, unde au fost Stoian și Giurgiu Blidarul juzi și mai jos, unde a fost... și mai jos, unde a fost Stoian Folea și mai jos, Seliștea Marcului și Seliștea lui Nicoară și la Vaslui... și la Tecuci... locuri din pustie, la Gura... la Tutova, sălașe de țigani, anume Coste cu sălașele sale.. cu sălașele sale. (Vezi în același sens un uric al lui Ilie și Ștefan Voevozi, din 5 Martie 1438, asemenea).

Astfel voevodul dă, fără a face vreo distincție, atât locurile în pustie, ce-i aparțin pe deplin, cât și bunurile ereditare ale particularilor a căror posesiune, unde persistă influența stăpânirii gentilice familiale și alcătuită în voevodatul Moldovei printr'un dominiu util, e în mâna altora. Deci în același mod, cum se consideră stăpâni asupra locurilor în pustiuri, se privește tot asemenea stăpân asupra bunurilor, în posesiunea altora, consistând în această aparținere de dominiu util. Confuzia aceasta de stăpânire asupra pământului, oricare ar fi condiția lui juridică, evidențiază în mod izbitor concepția dominiului eminent al voevozilor.

Vislujenie înseamnă achiziție personală, individuală, « bun de cumpărătură », echivalent ca înțeles cu « pronia », din diplomatica sârbă. Prin « uricul » domnesc, căpăta caracter de bun familial și ereditar, ca ocina.

pentru mentalitatea lor *rurală*, specifică epocei feudale [1]), din care făceau parte, pământul țării întregi a fost evidențierea concretă a existenței statului, care se întrupa în ființa domnului, astfel stăpân al acestui pământ, peste capetele stăpânilor de ocine și de ohabe.

Dar care a fost mecanismul profund al acestei transformări sociale și politice, adeverită prin trecerea din regimul statutar în regimul contractual? Să ne întrebăm atunci, spre a elucida chestiunea aceasta, cine au fost acești stăpâni de ocine și de ohabe, cari recunosc deasupra lor o stăpânire mai mare, domnească, pe pământurile lor — sau mai bine zis, pe cine voevodul, în concepția atribuțiilor sale, i-a considerat ca atari?

Vedem atunci, că răspunsurile nu pot fi decât două, și anume: sau, că au fost ținuți de către domn, ca stăpâni de ocine și de ohabe, cnejii și judecii numai, sau alături de ei, toți Vlahii.

Ca să găsim răspunsul adevărat, trebue să ne înfățișăm situațiunea reală, conform ideilor și împrejurărilor momentului și ele ne arată în prezență atunci, două puteri politice: voevodul pe de o parte, conducătorii Vlahilor pe de altă parte.

Dreptul pozitiv a fost, oricând, forma, în care s'au exprimat juridicește forțele reale ale societății, spre realizări în conformitate cu un ideal de justiție adecuat lor, întru îndeplinirea unui scop. Scopul era aici înființarea unui stat și forțele reale erau voevodul și cnejii cu judecii. Aceștia — cnejii — aduceau voevodului ales de ei [2]), și alături de ei, judecii, aportul de putere militară și socială a Vlahilor, conduși de dânșii. Lor în consecință, credincioșilor lui, voevodul le recunoaște și le garantează, ca justă răsplată, situațiunile lor predominante pe întinderile de pământ respective, pe care odinioară, își exercitaseră dânșii rudimentara lor putere politică; dar le recunoaște și le garantează, în calitate de stăpân suprem al pământului țării, deci și al acelor întinderi, încăpute anterior subt conducerea lor, și ca atare, le confirmă lor sub forma consecventă atribuțiilor lui de « principe ». Forma este o anumită donație de pământ, singura potrivită concepțiilor lui și împrejurărilor de față. Căci recunoașterea situa-

---

[1]) *Ostwald Spengler*. Der Untergang des Abendlandes, II, pag. 221 și 431, München 1927.

[2]) *L. Bogdan*. Voevodatul la Români. An. Acad. Române, 1902.

ţiunilor cnejilor şi judecilor nu mai putea cuprinde puterile politice anterioare ale acestora, din epoca gentilică. Numitele puteri şi le rezerva domnul spre a funda statul; dar le recunoştea predominanţa lor anterioară subt forma unei posesiuni specifice a acelor întinderi, odinioară subt ordinele lor. Insuşi domnul, prin « cartea » lui, o delimita această posesiune, şi o atribuia, ca atare, subt forma de donaţie, respectiv cneazului sau judecelui, titular al ei.

El putea face această donaţie, căci da din pământul *său*, adică al ţării sale, ca domn suveran şi ca stăpân al întregului ei pământ [1]). Să nu uităm, că e voevod, căpetenie de războiu, cu drepturile cele mai mari asupra celor, ce sunt subt ordinele sale, cu drepturi totale asupra celor, ce i-a cucerit, iar le e tuturor cel mai înalt judecător, întrunind supremele atribuţii ale justiţiei [2]). Ca atare, el a putut recunoaşte o stare de fapt anterioară, dominantă asupra pământului, confirmând-o juridiceşte, ca o donaţie a solului anumit. De asemenea, el poate constitui, tot ca o donaţie, din solul pustiu, nelocuit, deseori spre a aşeza sate, precum şi din ocoalele târgurilor, care le considera, conform concepţiei ungare, tot ca bunuri proprii [3]), proprietăţi boierilor şi vitejilor săi. Ca principe, spre a regula raporturile de subordonanţă ale particularilor, pe baza pământului, faţă de dânsul, el întemeiază anumite drepturi de posesiune, ca tot atâtea hărăziri « din mila lui ». Iar dacă el respectă stările de fapt posesorii anterioare, asupra acelor întinderi aparţinând cnejilor şi judecilor, lucrate de claca Vlahilor, de « robota » vecinilor — ce le vom regăsi în proprietatea boerească, ca « hotare de clacă [4]) » — dacă în marginile « hotarului », delimitat de cartea lui, cuprinde « pământurile » şi « nivele » Vlahilor, ce ascultau odinioară de aceşti cneji şi judeci, dânsul, domnul, prin donaţie fostelor căpetenii gentilice, a acestor drepturi, ce constituesc o anumită speţă juridică de proprietate, prin hărăzirea aceloraşi drepturi, în pustie sau în pământ de târguri, favorizaţilor săi, nu dona, decât ceea ce putea dona, ceea

[1]) *D. Cantemir.* Descriptio Moldaviae, Cap. XIII.

[2]) Vezi I. Bogdan, *op. cit.*

[3]) Vezi a mea « Incercare asupra dominiului eminent din principatele Munteniei şi Moldovei în sec. XIV şi XV », în Prinos Iorga, 1931, Cluj, pag. 15.

[4]) Hrisovul lui Radu Leon din 1666, 31 Martie, citat de Giurescu, Despre Români, pag. 37, cf. al meu « Nomos Georgikos », Paris, 1929, pag. 29.

ce era compatibil cu concepția, ce o avea el de drepturile lui suverane.

Făcea donație de dreptul de a dispune de pământ, prin mutațiuni între vii sau « causa mortis », realizabile în conformitate cu legea țării, dar — firește — cu știrea și cu consimțământul său. Căci el constituia în folosul titularilor respectivi, un dominiu *aparent și util*, asupra pământului, dar de mutațiunile căruia își păstra el dreptul, ca deținătorul dominiului *eminent*, de a le decide în ultim resort. Cuprindea astfel în acest dominiu aparent și util situațiunile predominante anterioare ale cnejilor și ale judecilor și le echivala prin tr'însul, într'o proprietate, delimitată în cartea lui, cum am spus'o mai sus, de resortul trecutei și patriarhalei lor puteri politice și administrative, ca singur criteriu logic al unei asemenea delimitări pe teren — precum tot într'un dominiu util și aparent consistau daniile în pustie, în braniște, și în ocoalele târgurilor. Astfel din aceste două sorginte s'a format « proprietatea boerească » [1], fără ca diversitatea lor să fi influențat speța ei juridică unică, de donație, constituită prin « dania » principelui. Căci dania e aplicată, aceeași, pentru ambele sorginte, când enumerează în acelaș act constitutiv de proprietate, ca elemente ale ei, indistinct, locuri locuite și locuri în pustie [2]. Cartea ei, cartea de danie domnească — actul izvoritor al tuturor drepturilor de proprietate — e mai mult decât un act de imunitate [3], când donează pământul, deoarece, pe lângă imunități, ce i se raportează, acestui pământ, conține dreptul de a dispune de dânsul, oricare ar fi proveniența lui, fie din domeniul propriu al principelui, — al statului conform concepției moderne — fie din predominări cnezești și judecești din trecut, — aceste transformate acum, prin fundarea statului, din drepturi personale de ordine publică, în drepturi reale și private [4].

[1]) Vezi motivarea acestei apelațiuni în « Din Hrisoavele. . . », *op. cit.*, pag. 69, et sq., 84 et sq.

[2]) Vezi nota anterioară, pag. 237 nota 1.

[3]) *N. Iorga.* Constatări Istorice asupra vieții agrare a Românilor, 1907, pag. 18.

[4]) Astfel se explică înțelesul luat de cuvântul « judecie », care, odinioară nu putea însemna, decât atribuția judecelui de a judeca și prin care se înțelegea subt voevozi, în marea majoritate a cazurilor, proprietatea lui sau a descendenților lui, în limitele totale sau parțiale ale resortului trecutei sale competințe. Când această competință continua a-i fi atribuită, îi este hărăzită printr'un privilegiu al domnului — un uric în cazul lui Jurj Atoc, în actul lui Ștefan

Proprietatea apare deci, la înființarea principatelor românești, ca fiind de natură feudală, însă de un caracter feudal incomplect, ca în Ungaria, nedând titularului ei, ca în Occident, atribuții de suveranitate și ea este o concesiune de pământ, ereditară din principiu, dată de domn și consistând într'o constituire de drepturi din partea lui, spre a stabili stări juridice, garantate de el, recunoscând și îndrituind ca atari, situațiuni de fapt anterioare, sau creând, ca atari, situațiuni noui, toate, ca tot atâtea hărăziri, deci ca tot atâtea renunțări din privilegiile sale suverane asupra solului și rapoartelor sale, în folosul beneficiarilor respectivi [1]). Așa se înfățișează dominiul aparent și util, cu dreptul de dispunere, inherent lui, dar cu voia domnească — semn al concepției feudale — așa scutirile, de care vom vorbi.

Hărăzirile domnești, în ceea ce privește posesiunea pământului de către categoriile sociale anterioare ființei domnului, nu se puteau adresa, conform concepțiilor feudale, luate din Ungaria, decât căpeteniilor acestora — nu tuturor Vlahilor —. Nu ocinele [2]) și ohabele Vlahilor se văd juridicește desemnate ca bunuri

Vv. din 1434 (vezi « Din Hrisoave..., *op. cit.*, pag. 93) — ca oricare altă situațiune privilegiată, ce nu poate fi, decât o hărăzire domnească.

In diplomatica ungară din epoca fundării principatelor, referitoare țărilor transcarpatice, locuite de Români, cneziatul apare ca o proprietate nobilă, proprie « Olahilor », donată de regii unguri, în perpetuu et « irevocabiliter », comportând « libertates » « jura » et « imunitates ». Vezi Hurmuzaki, I—II, și Diplome Maramureșene de I. Mihaly de Apșa. 1900, Mar.-Siget. Exemple foarte numeroase. In deosebi în Dipl. Mar. acte regești din 1326—1346—1371—1383, resp. pag. 6—21—64—74. Comp. cu donațiunile regești susnumite cu caracterizările lor, sensul lui « uric » (dela ungur. örök = veșnic) în Ad. Bucur-Goga « Uricele lui Alexandru-cel-Bun », Buc. 1932, pag. 112.

[1]) Această formație a proprietății în principatele românești se poate mai bine urmări în Moldova, în a cărei cuprinzătoare diplomatică a primei epoce etatice, o poți prinde « sur le vif », în flagrant proces de înfăptuire. Dar suntem de părere, că formația a fost aceeași, în liniile ei principale, și în Muntenia, a cărei diplomatică a unei prime epoce etatice asemănătoare ne lipsește. Căci nu e de presupus, ca formația proprietății să fi fost alta, fiind dat pe de o parte identitatea elementelor inițiale — aceeași cneji, conducători ai Românilor, aceeași situațiune de vasalitate a voevozilor întemeetori, același jus valahicum, aceeași influență ungară — pe de altă parte aceleași denumiri pentru a desemna pe proprietarii nobili și liberi, anume cneaz și judec — în afară de termenul de boer, se apare ca om al domnului, ca dregător și ca proprietar (vezi în « Din Hrisoavele lui Mircea-cel-Bătrân », *op. cit.*, pag. 69 et sq.).

[2]) Vezi, asupra înțelesului de ocină, ca bun familial cursul d-lui prof. I. Peretz.

familiale şi ca atari delimitate în cărţile domneşti ale epocei Acestea ne vorbesc de sate, mai rar de judecii, de cuturi şi de părţi de sate; întinderi de pământ, ce nu se pot atribui unui mic posesor al lui, ci încă de pe atunci unui posesor mai însemnat. Iar domnul, în tendinţa lui de a confirma noţiunea de boerime — de nobilitate *a oamenilor săi* [1]) — pe stăpânirea de pământ, bază a nobilimii feudale, ignorează chiar ca beneficiari ai hărăzirilor sale, pe cneji şi pe judeci [2]). Necum, hărăzirea domnului peste întinderile posedate şi populate la advenirea lui, putea privi pe acei, ce nici cneji, nici judeci nu erau.

Aceştia, Vlahii, nu-şi vedeau, la fundarea statului, situaţiunea lor, în fapt schimbată, prin constituirea proprietăţii boereşti, deoarece continuau să posede pământurile şi nivele lor ancestrale, ce alcătuiau acum «hotarul» ocinelor, ohabelor şi uricelor boerilor şi cnejilor. Iar dreptul acestora de dispunere al dominiului util, neexistând, la advenirea principelui, pentru nimeni, putea să continue să le lipsească Vlahilor, fără a constitui pentru dânşii motiv de nedreptate, dacă era hărăzit altora, sub cari, prin simţul de erarhie gentilică şi feudală, se obişnuiseră din tată în fiu, a trăi [3]).

Documentar ne este adeverită această atribuire a proprietăţii numai claselor sociale superioare. Un document al lui Mircea cel Bătrân,[4]) referitor Coziei, ne vorbeşte «de boeri, de slugă a domniei mele, de cneaz sau de altfel de om zis sărac». Asemenea Radu Voedod în 1470 ordonă, ca «nici boer, nici cneaz, nici sărac» să nu se atingă de bunurile Tismanei [5]). Săracul ca şi siromahul nu erau proprietari [6]). Tot astfel, lexicul juridic consuetudinar din voevodate, desemând prin două verbe, acţiunea de căpătare sau de recăpătare a micei proprietăţi a pământului, anume: «a se

---

[1]) «Din Hrisoavele..», *op. cit.*, pag. 69 et sq.

[2]) Pe dânşii, nu-i găsim, subt desemnările lor, în actele domneşti, muntene sau moldovene, ca titulari, beneficiari ai acestora, deşi sunt adeveriţi documentar ca titulari de proprietăţi, deci de bunuri hărăzite de domn.

[3]) Vezi «Din Hrisoave...», *op. cit.*, pag. 87 et sq.

[4]) Citat de C. Giurescu în «Despre Boeri», pag. 81.

[5]) *Stefulescu.* Tismana, pag. 190—191, vezi şi hrisovul lui Vlad. Vv. din 1441: «Cnejii din Isvorani să dea bir ca şi ceilalţi săraci din Isvorani», I. Bogdan, pag. 35. Despre Cnejii Români.

[6]) *I. C. Filitti.* Oameni dependenţi şi cultivatori liberi, sec. XV—XVII, 1933 pag. 22.

cnezi » și « a se judeci », a deveni cnezi sau judeci, atribue « ab autiquo » numai acestora, sau celor cu o situațiune similară lor, deosebită de aceea a Vlahilor, ca megieșii, moșnenii, răzeșii, statutul stăpânirii pământului asupra ocinelor și ohabelor — abstracție făcând de boeri, proprietari ai lor, cu altă origină și de altă categorie socială.

Firește, proprietatea astfel concedată este supusă unor condițiuni ale concesiunii ei. In cazul, când această stăpânire de ocine și de ohabe dispare, ca ne mai fiind conformă cu dispozițiunile juridice consuetudinare, referitoare la proprietatea pământului, ocinele și ohabele, fără stăpâni, devin proprietate domnească. Astfel în cazuri de dezerentă și de « viclenie ». Așa e legea țării. In Muntenia există instituțiunea acestei reîntoarceri a pământului supremului său stăpânitor — domnul — ca o consecință, și deci ca o dovadă, a dominiului eminent, în cazul general mai sus amintit, desemnată fiind printr'un termen special, « preadalica », și deci regulamentată. E o speță a « retractului seniorial » (retrait segneurial) în cazul lipsei de erezi bărbătești. Cu prilejul ei, și astfel în folosul domnului, apare, documentar, atât tendința de precizare și de îngrădire a drepturilor ereditare — ca un semn de etatizare a societății românești — cât și, deși nu atât de bine precizate, privilegii domnești asupra moșiilor donative. Și caracteristic este faptul, că denumirea acestei instituțiuni este de origină ungurească [1]).

Tot ca donațiuni apar, sub denumirile de ohabe și de urice, mai rar ca ocine, acele hărăziri de privilegii regaliane, de biruri și de prestații fiscale. Și — juridicește — sunt donațiuni, fiind ele constituiri de drepturi, sub formă de scutiri, precum și de venituri, provenind din servicii și munci, echivalente cu tot atâtea abandonuri din partea principelui, din prerogativele sale suverane, în folosul beneficiarilor lor. Ele — în penuria lexicului juridic al epocei — luau numirile chiar ale instituțiunii proprietății rurale — ohabă și uric — recunoscută și garantată de însuși domnul, căci, pe de o parte, ca și aceasta erau constituiri de drepturi din partea lui, ca donator « din a lui milă », rezervate numai titularului (ohabiti) sau făcute în veci (uric), pe de altă parte se raportau conceptelor de

[1]) Vezi art. lui I. Nădejde în « Pandectele Române », 1926, V, pag. 199 et sq., asemenea studiul lui I. C. Filitti asupra lui: « Preadalica să nu fie », în « Rev. Ist. Română », vol. II, ed. IV, 1933, pag. 337 et sq.

ohabă şi de uric ca proprietate, deoarece se înglobau într'însa, mărindu-i valoarea [1]).

Voevozii dădeau acele indrituiri de ocine şi de ohabe stăpânilor preexistenţi ai pământului, ca nişte donaţiuni ale lor, în calitatea lor de « principi », de stăpânitori supremi ai ţării şi ai celor, ce-i aleseseră şi îi recunoscuseră domni peste dânşii. Iar indrituirile lor, hărăzite ca donaţiuni domneşti, le erau solicitate de către aceştia, ca dela căpetenii ale lor cu puterile prea întinse, pe care le ştim şi al căror fundament l-am văzut. De aceea, dacă verice ocină sau ohabă, considerată fiind ca donaţiune domnească, e gata, prin dispoziţiunile proprietarului ei, să iasă de subt stăpânirea sa, ca să treacă, printr'un consens reciproc, subt stăpânirea altuia, spre a-i deveni proprietate, ambii au nevoie de autorizarea domnului, ce include consimţământul lui, adică declararea de donaţiune. De aceea, această autorizare, ce « întăreşte » mutaţiunea, pe baza concepţiei supremei stăpâniri a întregului pământ al ţării de către domn, are forma de donaţiune precum o constată formula actului domnesc. Şi numai această donaţiune formală poate definitiva noului proprietar posesiunea, conform legii ţării, a bunului gata de intrare în averea lui. Domnul asigură posesiunea pământului părţilor, cari sunt învoite cu celelalte părţi contractante, respective ale lor, ca să o capete, în calitate de proprietare, fiind boieri, cneji, judeci ori mânăstiri; şi el le-o asigură, şi le-o garantează în calitate de donator, ca stăpân suprem şi ultim dispensator al pământului în chestie.

Ca atare el intervine la facerea contractului între părţi. Căci, ca stăpân suprem al pământului, îl interesează oricare mutaţiune a lui şi nicio mutaţiune nu se poate face fără voia lui. Indrituind stăpânirea asupra ocinelor şi ohabelor titularilor lor, le-a recunoscut dreptul de a dispune de ele. Stăpânii dominiului util al ocinelor şi ohabelor lor dispuneau de pământul lor, căci ştiau,

---

[1]) Aceste înţelesuri speciale ale lui « ohabă » şi « uric » ne sunt confirmate şi prin constituirile, ca « ohabă » şi ca « uric », ale sătenilor, colonilor şi ţiganilor (vezi într'altele art. meu din « Conv. Lit. », luna Ianuarie—Februarie, 1932, pag. 134—147) din diplomatica noastră. Apare deci ca eronat înţelesul de moşie scutită, dat lui « ohabă » de unii autori istorici, într'alţii de Stefulescu (vezi Doc. Slavo-Române), C. C. Giurescu (vezi acelaşi art. al meu susnumit, ca răspuns al unei critice a d-sale). Inţelesul de moşie scutită nu rezistă unei analize juridice.

că mutaţiunea consimţită reciproc şi în conformitate cu legea ţării se va realiza.

Domnul e astfel solicitat de părţi să consimtă la mutaţiunea înţeleasă între ele; şi atunci, el o decide printr'un act de donaţiune a lui, care arată voinţa domnească, ca unica sorginte, de drepturi. Voinţele părţilor îi indică însă obiectul contractului şi apare, că domnul nu poate ieşi din indicaţiunile părţilor spre precizarea obiectului. Dar singurele voinţe ale părţilor nu creează noua situaţiune juridică a pământului. Pentru aceasta, numitele voinţe, singure, sunt incapabile. Ele însă provoacă voinţa domnului, ca având calitate de a decide definitiv de pământ, dar nu *proprio motu*, ci numai provocată fiind de aceste voinţe ale părţilor, căci ele deţinând dominiul util, deţin dispunerea lui utilă. Dar aşa fiind, voinţa domnească, prin formula de donaţiune din act, creează noua situaţiune juridică, cu drepturile ei componente, care realizează obiectul contractului dintre părţi. « Ai carte (domnească), ai parte (din sat) ».

Realizând acest obiect, voia domnească îl şi delimitează; căci dânsa *hotărăşte*, adică decide delimitarea lui preciză, care fără dânsa nu era posibilă. Şi *hotar* [1]), care însemnează şi limitele pământului impuse de actul domnesc şi cuprinsul acestor limite [2]), conţine într'atât voinţa aceluia, care l-a impus, că a devenit etymonul verbului activ « a hotărî », ce înseamnă exteriorizarea voinţei oricui, care vrea să se impună, reeşind şi deosebindu-se, ca şi voinţa domnească.

Cu o asemenea concepţie a legii ţării, ce comporta asemenea atribuţiuni ale puterii domneşti, putea să treacă pământul din regimul statutar al familiei, din epoca gentilică, în regimul contractual al epocei etatice. Căci îndeplinirea contractului referitor pământului era asigurată prin constrângerea socială — etatică — ce intra în atribuţiunile puterii domneşti. Mutaţiunea fiind asi-

[1]) Caracteristic este, că cuvântul « hotar » este de origină ungurească. E o arătare mai mult, că noţiunea juridică, ce dânsul o realizează prin aplicarea pe pământ a unei delimitări de proprietate, îşi are origina în concepţia proprietăţii în fiinţă într'un stat, în speţă în statul atunci feudal al Ungariei.

[2]) De unde expresiunea curentă « de peste tot hotarul », adică din tot cuprinsul pământului cuprins de hotarul bunului în chestie, din actele domneşti. Comp. înţelesul lui « fossatum, fossé », şanţ, aplicat noţiunei cuvântului, ce provine dintr'însul, de « fsat », « sat », din vechea literatură şi diplomatica românească.

gurată formal — ca o donațiune a domnului — nimeni nu putea sta împotriva orânduirii domnești. Iar voevodul avea la dispoziție mijloacele forței, pentru a doborî împotrivirile, ce ar fi înfruntat legea și nesocotit autoritatea sa [1]).

Se confirmă astfel cu prilejul acestei analize a formației proprietății în voevodatele românești, principiul enunțat de Savigny, că ființa statului e necesară ființei proprietății, căci statul o delimită și delimitând-o o garantează [2]).

— E interesant aci o apropiere între vechiul drept roman și vechiul drept românesc, în ceea ce privește dispozițiunile lor respective de a considera voințele părților, singure, ca incapabile de a alcătui sorgintea contractelor, dar în schimb, de a privi actul solemn, ce le cuprinde și le adeverește, drept generator al acestor contracte. Dreptul roman a avut dintr'un început regula generală pe care a păstrat-o în tot decursul său, privind abaterile dela dânsa, oricât de numeroase ca tot atâtea excepții, de a vedea în solemnitatea legală, ce încadra voințele părților, iar nu în ele, sorgintea contractelor. Constatăm acum, în vechiul drept românesc, dispozițiunea de a lua, în materie de mutațiune a pământului, actul domnesc de danie — act solemn prin esența lui, — ca singură sorginte a contractelor aferente — voințele părților fiind aci considerate ca incapabile de a provoca mutațiunea.

Nu stabilim nicio filiațiune, în privința acestei coincidențe între vechiul drept românesc și dreptul roman. Alte sunt concepțiile juridice, alte circumstanțe generale — sociale, politice, economice — alta e mentalitatea epocei vechei Rome și aceea a epocei fundării voevodatelor. Dar rămâne interesant a constata, cum în epocele prime ale statelor — în epoce istorice echivalente, după Spengler — rațiunea omenească caută și găsește forme similare pentru aceleași necesități juridice.

DINU C. ARION

---

[1]) In acest sens vezi « L'Origine de l'Idée du Droit », de Gaston Richard Paris 1892 pg. 142.

[2]) *Savigny*. Traité de Droit Romain. Trad. Guénoux. Paris, 1855, pag. 357 et sq. (Vezi pag. 370). « Astfel proprietatea își găsește mai întâiu ființa reală în stat, care o regulează prin dreptul pozitiv, și așa fiind, dânsa se împarte între cetățeni ca proprietate privată ». Vezi în acest sens Roguin. La Science Juridique pure, Paris — Lausanne 1923 II pag. 37. « Dreptul de proprietate purcede totdeauna și exclusiv dela legislatorul central sau dela autorul constituției națiunii, care o hărăzește persoanelor, ce se găsesc în oareșcare condițiuni de fapt ». cf. « Din Hrisoave... » op. cit. pg. 86.

CRONICI

LIRICA DE ERI ŞI DE AZI

— Tradiţie şi noutate —

Doi poeţi V. Voiculescu şi D. Nanu au apărut din nou la vitrine. In lirica de azi, frământată de tendinţe ascunse, ce nu-şi găsesc realizarea, de gânduri neexprimate, de imagini disparate, de o totală lipsă de intelectualism şi emoţie, poeziile acestor doi poeţi tradiţionalişti au ceva anachronic în opera lor. Remy de Gourmont, un apologet al poeziei decadente, acuza literatura clasică că este de o claritate care plictiseşte. « Claritatea, ceea ce face prestigiul literaturii clasice este ceea ce o face şi plictisitoare ».

In acest sens poezia D. Nanu şi Voiculescu este anachronică, fiindcă este clară şi emotivă. Lirica modernă a suferit o diformare a esteticii ei cu poezia simbolistă. Rupându-se din romantismul subiectiv egocentric, care punea pe poet în centrul universului, simbolismul ia atitudine hotărît ostilă împotriva poeziei tradiţionale, împotriva poeziei ieşită după catehismul estetic din toate timpurile. Inlocuesc *inteligibilul* prin *sensibil* şi ne dau o poezie personală, marmoreană, fără emotivitate.

Remy de Gourmont care se ocupă de poezia lui Mallarmé şi-i este destul de binevoitor găseşte în poezia lui Stéphane Mallarmé (1842—1898) cam următoarele caracteristici:

1. E poezia, care nu vrea să se adreseze marelui public. Ea fuge de ochii mulţimii şi retrasă trăeşte numai în intimitate, de aci *obscuritatea* expresiei.

2. Evită spre a fi originală, orice idei comune sau uşor de înţeles.

3. Este o poezie personală, care nu are putinţa comunicativităţii. « El pune un zid de celulă între poezia lui şi înţelegerea altuia »:

« Il voulut vivre seul avec son orgueil ».

Iar Paul Bourget plecând dela Baudelaire (1841—1867) care este un decadent, face într'o judicioasă dovadă teoria decadenţii.

Pentru Paul Bourget o societate în decadenţă este atunci când societatea dă naştere la un număr prea mare de indivizi improprii de a lucra. O societate trebue să fie asimilată unui organism.

Căci, în adevăr un organism este rezultatul unor alte organisme mai mici şi acestea rezultatul unei federaţii de celule.

Individul este o celulă socială. Pentru ca organismul total să funcţioneze cu energie, e necesar ca organele componente să funcţioneze cu energie, dar cu o energie subordonată şi pentru ca aceste organe mai mici să funcţioneze ele însăşi cu energie, e necesar ca celulele componente să funcţioneze cu energie, dar cu energie subordonată.

Dacă energia celulelor devine independentă, organele care compun organismul total încetează de asemenea de a subordona energiile, energiei totale şi anarhia care se stabileşte constitue decadenţa totului. Organismul social nu scapă de această lege, el intră în decadenţă îndată ce vieaţa individuală s'a exagerat de averea câştigată sau moştenită. De această lege severă socială nu scapă nici literatura. Literatura decadentă sau « stilul decadent este acela, unde unitatea cărţii se descompune ca să iasă în relief independenţa paginei; unde pagina se descompune ca să lase locul independenţii frazei şi fraza să lase locul independenţii cuvântului ».

Am citat mai mult din P. Bourget, fiindcă teoria lui asupra literaturii decadente este valabilă şi în ziua de azi. Prin urmare ruperea erarhiei în stabilirea valorilor şi a unităţii armonice este semnul decadenţii. Dacă simbolismul a fost o atitudine revoluţionară în artă, o motivare — evident nu destul de puternică — dar o motivare o aduce poezia lui Regnier, care-i dă o legitimare.

Simbolismul apoi era împotriva poeziei dure, glaciale fixă, parnasiană.

Cum se prezintă sau mai de grabă ce vrea poezia lirică de azi? Mai întâi nu mai este numai o şcoală, cum a fost romantismul, simbolismul, ci sunt cel puţin 15 direcţi a căror definiţie n'o cunosc nici colaboratorii revistelor. Aşa avem: futurism, expresionism, cubism, dadaism, constructivism, integralism, paroxism, naturism, adamism, imagism, zenitism, acmeism, prezenteism, primitivism, centrism etc., a căror deosebire una de alta nu este încă formal precizată.

Şi acum răspundem la întrebarea de mai sus: poezia lirică de azi vrea să rupă cu tradiţia, să rupă cu trecutul. Şi fiindcă avem o carte bună, care studiază manifestările lirice de azi (vezi Const. I. Emilian: Anarhismul poetic), să-mi dea voie autorul să-i folosesc şi eu unele din exemplele luate din poezia de azi.

Tot ce s'a scris în trecut, trebue şters cu buretele sau aruncat în foc.

I. Poezia (trecutului) nu-i decât un teasc de stors glanda lacrimală a fetelor de orice vârstă.

Literatura (trecutului) e un clistir răsuflat.

Dramaturgia un borcan cu foetuşi fardaţi.

Să ne ucidem morţii: (« Contimporanul » 1924). (Vezi întreg manifestul publicat mai în urmă).

2. Poeţii lirici moderni părăsesc pasiunile universal omeneşti. Substanţa poeziei de azi şi de totdeauna îşi îmbrăţişează idiosincrazia, particularismul, bizarul.

Violentând originalitatea pe care o confundă cu singularizarea, cum zice d-l Densuşianu, ei aduc o poezie maladivă, obscură, de notaţii personale, fără avântul liric, elanul sufletesc, ce trebue să fie în orice poezie lirică.

3. Bizareria aceasta, absconsul, obscurul este o urmare a unei individualităţi ipertrofiate, care caută să se reverse în tot ce are mai intim, mai personal, nu în ce este comun cu sufletul tuturor.

4. O atitudine de-a-dreptul anarhică faţă cu ordinea şi ierarhia valorilor poetice:

Je finis par trouver sacré le desordre de mon ésprit (R. Lalou, Hist. de la litt. franc. cont.).

5. Nicio menajare sau preţuire a vechilor dogme estetice. Eram obişnuiţi să cerem eroului din roman o unitate psihologică, o motivare lăuntrică a faptelor; estetica poeziei moderne, rupe această unitate sufletească şi în loc să redea un caracter în feţele lui multiple pornind dela un caracter unitar, ne oferă un erou fragmentat, fără unitatea lăuntrică. Acelaşi lucru şi cu poezia lirică. Stările sufleteşti nu mai au unitate, de aci obscurul, arbitrarul.

« Dacă facem o aplicaţie sumară la lirica noastră, observăm aceeaşi pulverizare a stărilor sufleteşti, aceeaşi predilecţie pentru problematic, contradictoriu, excepţional, aceeaşi indiferenţă pentru fondul constant psihologic ». Este o exagerată disociaţie a sufletului omenesc.

6. Sub influenţa psihanalizei lui Freud poeţii se îndreaptă către *inconştient*. Inlăturând logicul din imagini ei au ajuns până la instincte.

Cum instinctul sexual este pivotul omenirii, anarhia poetică nu-l idealizează ca romanticii, ci scormonesc în esenţa lui până ajung la sensualism depravat, brutal până la sadism.

D-l Const. Emilian în cap. IV din opera sa critică arată destul de minuţios, în ce constă noutatea, tehnica lirismului anarhic şi stabileşte că lexicul poeziei moderne este cu totul revoluţionat. Dar nu în născocire de noui cuvinte, ci întrebuinţând cuvinte ca « bordel coptură, anus, boaşe, buric, pişat, curvă, spârc », etc.:

Şi oamenii după garduri se furişă
Bivolii grei, când vin dela păscut
Calcă 'n asfalt, se culcă sau se p...ă
Cu coarnele 'n văzduh, ca la 'nceput

(Fundoianu)

Nu e vremea să discutăm valoarea aristocratică a cuvântului, pe care n'o are, dar o capătă prin fixarea cuvântului în poezie.

Cuvântul în sine n'are nicio nobleță, dar dacă poetul îi dă acea atmosferă poetică, el se inobilează prin aceasta. Un cuvânt trivial la Shakespeare este pus să sublinieze o stare sufletească de revoltă, care ea interesează nu cuvântul în sine. Morfologia și sintaxa este cu desăvârșire răsturnată.

* * *

La noi influențe de peste hotare au dat naștere la așa zisa poezie ermetică. Poezia aceasta are o groaznică obscuritate provenită nu din adâncurile concepției, care cu toate astea tinde să se clarifice la poeții clasici, ci este un stil obscur atins, printr'o concentrare nelogică și dintr'o ostilitate împotriva clarității. Să luăm o poezie de I. Voronca, care are ici și colo luminișuri poetice și o îndemânare de versificare, dar care se complace în această poezie obscură, artificială, gramaticală:

Dacă-mi ridic în soare trupul ca un ciorchine
Se vede irizarea sângelui prin aurora boreală
In undă peștele luminii atinge hohotul rotund
al pietrelor
Și orele sfărîmă asul timpului ca niște maxilare

Poetul ar vrea să arate o stare de melancolie când desfăcut de totul ce e omenesc plutește ca o umbră peste orașul pustiit sau cam așa ceva, căci la poezia d-sale poți să dai orice interpretare:

Și când desfăceam brațele țipătul sângera ca o rană
Ecoul care-ți taie palma subt cupa sfărîmată
Ecoul care-și mai amintește vocea defunctă
Cu firul electric al speranței conducând prin braț spre
lampa inimii
Ilarie Voronca
Petre Schlemil

Am luat pe d-l Voronca, ca pe cel mai virtuoz, dar artificiul acestei poezii moderne, în care cabalisticul, excentricul, notația persistă la toți.

Poezia lirică modernă n'are substanță. Ea n'are fondul poetic care este *sentimentul*. Dela Homer și până azi ceea ce face ca poezia să fie patrimoniul comun al umanității este acest fond omenesc: sentimentul. Poezia modernă n'are acest elan, această vibrație afectivă, care singură creiază. De aceea n'are nicio operă până azi — cred că nici nu avea — care să-i legitimeze existența.

In lipsa acelei vibrații reflexe inițiale, poezia anarhică izvorăște ca toate versurile mărunte, amorfe, dintr'un act de pură voință a cugetării și se mărginește la o împletitură de cuvinte.

Este expresia confuză a unei gândiri voit vagi, deci anihilată ca poezie: e fără niciun farmec, fiindcă nu e elaborată şi pornită din subconştient, de jocul asociaţiilor involuntare de imagini şi idei: căci numai din acest joc iese poezia inspirată, ca o Minervă din capul lui Jupiter, înarmată cu tot ce-i trebue. Cine zice inspirat, « zice în acelaşi timp » dus de ceva în afară « de sine ».

Cred că acei cari concep poezia ca pe o notaţie cabalistică a dezagregării voite a gândurilor, pentru a-i da aerul de fenomen ocult, s'au depărtat de obiectul ei aşa, cum a fost înţeles de toţi gânditorii de seamă ai omenirii, prezenţi şi trecuţi. Aceştia întotdeauna au fost uniţi într'un nestrămutat acord cu simpli muritori înnăscuţi cu gustul intern al priceperii artei. Acest gust trebue să aparţie ca şi celelalte instincte, oricărui om normal înzestrat, fiind cea mai înaltă podoabă a lui; o împărtăşire a simţului divin, scrie d-l Nanu în prefaţa poeziilor sale.

D-l Nanu crede că anarhismul poeziei de azi dacă nu se datoreşte unui spirit de farsă unei lipse de ambianţă a umanismului — o cauză externă — şi lipsa unei urechi « lăuntrice, care este simţul litera r intern ».

* * *

Şi acum să ne reîntoarcem la doi poeţi tradiţionalişti, d-l Nanu şi V. Voiculescu.

D-l Nanu îşi imparte poeziile în Pronas adică un fel de introducere, Natura, Nostalgia unui cămin, Patria, Umanitatea, Dumnezeu. Ce departe suntem de poezia geometrică de azi. Am căutat în volumul de versuri al d-lui Voronca Petre Schlemil « o temă analoagă ca să vedem mai bine cum tratează fiecare acelaşi subiect, dar nu numai că n'am găsit, dar la d-l Voronca subiectul poeziei nu are nimic de-a-face cu strofele. La o poezie disociativă subiectul poate fi orice cuvânt, fiindcă nu preţueşte nimic subiectul.

La d-l Nanu imagina nu este un scop, ci un mijloc de realizare a unei sbucniri interne, venită de departe. O discreţie sufletească rară, o estompare a unui sentiment puternic, ce nu isbucneşte, dintr'o sfială fizică, dar care nu-l anulează, ci împodobeşte sentimentul poetic:

Du-i florile cele din urmă
Ce au răsărit în veşted crâng
Şi cântecul de păsărele
Şi doina apelor ce plâng

Căci toată inima mea moare
In foşnetul de foi gălbui
Du-i sfânta muzică a toamnei
Dar nu-i şopti din partea cui

(Solie Tainică)

Iată şi o poezie analoagă în poezia modernă. E un fragment din Invitaţie de Filip Corsa citată de d-l Em. Const.

Femee dospită — femee agrară
Brutarii află cântec după oblon
Insecte, în Martie — asexuate
Ochiul boului, steag de pe avion
Spionaj vede termometre uscate

Poezia este pentru modernişti nu o misiune divină, inconştientă, un cântec mânat din afunduri, ci imagini singuratice, fără vibraţie internă, platoşe grea fără trup.

Are d-l V. Voiculescu o definiţie a poeziei în volumul nou: Destinul. Ea este o frumoasă din vis, la care trebue să te urci până la ea, urcare cu multe peripeţii. Fără această inspiraţie nu poate să existe poezia. Iar în volumul d-sale din 1916 definiţia poeziei apare în toată lumina ei:

Cerească floare, albă, strălucită
Cu blând miros de rai, e Poezia
Sămânţa ei de îngeri e svârlită
Şi brazdă caldă-i e copilăria

Ascunsă 'n suflet, tainică, cuminte
Din lin isvor de lacrime amare
Şi din dulceaţa bucuriei sfinte
Ea suge hrană şi se face mare

Inmugureşte floarea minunată
Sub mângâerea stelelor iubirii
Când, pătimaşă, inima se 'mbată
De clocotul năvalnic al simţirii

Dar nu 'nfloreşte falnică, deplină
Decât la viul soare al cugetărei
Când patima nedreaptă se alină
Şi fac loc doar milei şi iertării

Cobor' la floare gândurile toate
Ca un norod de harnice albine
Şi mierea dulce, scumpă care o scoate
E năzuinţa largă spre mai bine.

Ca o fâneaţă pururi înflorită
Imbălsămat e sufletul de floare
Şi 'n toată lumea sboară risipită
Mireasma-i dulce, binefăcătoare.

Am reprodus întreaga poezie a acestui poet, căci ea defineşte admirabil poezia, ce consistă din elan sentimental — iubire —; cugetare — ideologia — ei, ideea generatoare şi armonia dintre fond şi formă.

Iar pentru poezia modernistă mai mult decât modernă, literatura este cu totul altceva. Citez dintr'un « manifest activist » din « Contemporanul » pe anul 1924, citat de altfel fragmentar la pag. ...

Jos arta, căci s'a prostituat!

Poezia nu e decât un teasc de stors glanda lacrimală a fetelor de orice vârstă.

Teatrul o reţetă pentru melancolia negustorilor de conserve.

Literatura un clistir răsuflat.

Dramaturgia un borcan cu fetuşi fardaţi.

Luna o fereastră de bordel, la care bat întreţinuţii banului şi poposesc flămânzii din furgoanele artei.

Vrem: minunea cuvântului nou şi plin în sine; expresia plastică, strictă şi rapidă a aparatelor Morse...

Vrem teatru de pură emotivitate, teatru de existenţă desbărată de clişeele şterse ale vieţii burgheze, de obsesia înţelesurilor şi orientărilor.

Vrem artele plastice, libere de sentimentalism, de literatură şi anecdote...

...Să ne ucidem morţii.

De aceea apariţia la vitrine a d-lor Nanu şi Voiculescu este un semnal al reîntoarcerii la poezia lirică adevărată, nu aderarea la poezia confecţionată ca rochia de pe ultimul jurnal importat. In Germania acest strigăt de alarmă s'a dat. E vremea ca şi la noi să se reînvieze criteriul artei adevărate, să se încurajeze talentele veritabile şi să se flageleze atâţia simulatori ai artei, care nu înţeleg şi nici nu pot înţelege arta tradiţională a noastră, nici nu au ceva să ne spue, din adâncurile sufletului omenesc, aşa cum pe vremuri o făceau « Convorbirile Literare ». In majoritate streini, poeţii modernişti, dacă li se poate zice poeţi — ei sunt condamnaţi să nu se integreze în atmosfera de tradiţionalism sănătos al etnicului nostru, ce începe dela poezia populară şi isprăveşte cu Eminescu.

Suntem înţelegători ai frumosului în forma lui cea mai revoluţionară. Eminescu a fost un adevărat revoluţionar al poeziei lirice — dar nu admitem să se transforme concepţia artei într'un chip monstruos printr'o groaznică disociere, când arta este sinteză. După cum respiraţia, nu e nici plămânul nici aerul, dar amândouă împreunate dau o funcţiune, condiţie de existenţa vieţii, tot aşa şi arta este etnic, etic, natură, etc., zice d-l Nanu.

A căuta să le disociezi, înseamnă a fi în afară de artă. Talentul veritabil nu se ocupă cu disocieri, el este numai instrumentul unei vocaţiuni dumnezeeşti, el este semnul de exprimare al umani-

tății ajunsă la încântarea de sine. Poezie alambicată, nu este poezie, este exercițiu gramatical, — dar nu e o creație.

« Convorbirile Literare », care reprezintă în literatura românească tradiția marilor talente ale neamului nostru salută poezia tradițională a d-lui Nanu și Voiculescu, vechi colaboratori ai « Convorbirilor », care-și găsesc în sânul nostru prețuirea deplină, deși în vitrina cărților cu nume de autori, furate proaspăt din poezia populară sau Cronici, pot fi anacronici.

C. GEROTA

FORME ŞI COLORI

ŞTEFAN CONSTANTINESCU

In sala Mozart, împreună cu pictorul Avakian, d-l Ştefan Constantinescu expune o serie de aquarele din Balcic, rodul muncii sale de o vară. De când a fost descoperit Balcicul de către pictorii Alexandru Satmari în 1913 şi mai târziu şi de Ludovic Basarab, nu este pictor care să nu-şi stimuleze randamentul paletei sale pe tema bogată a Balcicului. Numele acestui orăşel fost odată de pescari şi de negoţ maritim va însemna cândva o epocă în istoria picturii româneşti.

Pe rând fiecare pictor a adus pânze cu viziunea unui Balcic aparţinându-i în propriu, Dărăscu, Steriadi, Iser, etc. dela cei mai în vârstă până la cei mai tineri. Pictorul Şt. C., în plină maturitate a talentului aduce la rândul său o nouă viziune din locul unde s'au exercitat artistic toate temperamentele. Faptul e posibil, Balcicul oferind o variaţie de aspecte naturale de cel mai uluitor contrast. D-l Ştefan Constantinescu, s'a urcat pe munţii de caolină de unde se vede panorama ireală a Balcicului care e atât de delicată şi bogată în nuanţarea coloristică a aspectului general. Artistul ce vrea să prindă plastic acest aspect se vede constrâns la o sinteză a elementelor coloristice dacă nu vrea să se găsească în situaţia neplăcută să-şi vadă motivul pictural spulberat din cauza fineţei nuanţelor ce-i distrug materialitatea. Aquarelele artistului prezintă sinteza potrivită pentru motivele alese. O sinteză ce se reazimă pe coloarea gălbue a dealurilor şi verdele intens a regiunii cu vegetaţia suculentă ca aceea din valea Prahovei.

Incercând, în acest instantaneu plastic, o sumară caracterizare am denumi problematica operei expuse problema desfăşurării în spaţiu. La acest rezultat trebuia să ajungă artistul atât prin sinteza coloristică cât şi a elementelor formale, mai bine zis a fragmentelor formale ce mai rămân în urma acţiunii de disoluţie a luminii solare. Cum îşi încheagă aceste elemente şi cum cu ele înaintează din primul plan până la ultima desfăşurare spaţială posibilă e un procedeu pe care Cézanne îl aplicase, din nou, după îndelungată părăsire de către artişti. Problema spaţială dispăruse din preocupările artiştilor pe vremea impresioniştilor, când tabloul se realiza pe suprafaţă, aproape fără iluzia adâncimii. Din cele trei

dimensiuni pe care le prezintă lucrurile, impresioniştii realizau numai înălţimea şi lăţimea ce se prezintă la prima vedere în faţa ochilor. Meşteşugul cel mare al lui Poussin de-a parcurge spaţiul prin o lentă şi continuă penetraţie în adâncime se pierduse. Cézanne încercă din nou rezolvarea problemei pătrunderii în spaţiu şi o încearcă prin salturi, adică astfel ca diferitele planuri nu se leagă, între ele aflându-se goluri. La fel d-l Şt. C., care, situează în diversele planuri ale tabloului aglomerate formale — case, dealuri, etc. — nucleuri ce nu sunt legate între ele, succesiva desfăşurare spaţială fiind sugerată iar nicidecum realizată.

Acestea toate sunt spuse ca teorie ce-şi are valoarea în sine, în practica zilei, o ştim prea bine, pictorii consideră valoarea estetică a tabloului nu după elementele funcţionale ce au fost respectate, ci după puterea proprie de sugestie. Şi au dreptate pentru arta zilei, ce nu ţine să reprezinte ceva, şi nu ţine să fie spectacol sau numai spectacol. Şi dreptate are şi d-l Şt. C., deoarece din elemente ce rup echilibrul scump clasicilor, el izbuteşte să sugereze o liniştită atitudine de perfect echilibru sufletesc. Mai au lucrările d-sale o luminositate obţinută cu alte mijloace decât cele obişnuite prin analiză, şi care e în nota Balcicului local pe care d-sa îl realizează fără goană după nota pitorească a imaginei Orientului apropiat, aziatic, ce se întrevede la Balcic.

D-l Ştefan Constantinescu, dă dovadă că talentul d-sale e nu o promisiune dar dimpotrivă o matură desăvârşire în plastica românească.

HRANDT AVAKIAN

Pe cât de unilateral prin gen e opera tovarăşului d-sale de popas artistic, pe atât de variată e a d-lui Hrandt Avakian, ce se compune din desene, aquarele şi uleiuri.

Robust în talentul său plastic, d-l H. A. se simte atras de subiecte unde viaţa pulsează în ritm puternic şi accelerat prin locuri foarte diverse cum sunt mahalaua sau cabaretul. Pe şoseaua Giurgiului unde pictorul s'a retras timp de-o vară motivele suburbane oferă senzaţia puternică a priveliştii unei naturi ce nu cunoaşte încă intervenţia arbitrară cu intenţii estetice a unui consiliu comunal ce-şi oferă luxul unui consiliu de estetică urbanistică. Aci puterea de realizare a pictorului se manifestă şi ea în consecinţă liberă de arbitrariul interpretativ al voinţei. D-l H. A., nu interpretează natura, slavă Domnului, la d-sa senzaţia optică încă îşi păstrează primatul. Motivul odată ales e bun de pictat, atâta tot. Il va reface din coloare ca toţi pictorii adevăraţi cari sunt pictori fiindcă au ochi ageri sensibili la nuanţe în general. Adică ochi ce selectează îndeplinindu-şi funcţiunea optică, în mod natural, după preferinţe personale. Că motivul ar mai prezenta

şi alte posibilităţi de exploatat, pe d-l H. A. nu-l preocupă. La ce bun când pictură înseamnă coloare plus lumină. Mai mult nici nu trebue unui pictor bun şi d-l H. A., deocamdată râvneşte, evident, să devie un pictor bun. Pe lângă coloare îl mai interesează şi materialitatea lucrurilor, atât cât să nu împiedice libera exprimare a ritmului pensular şi omogenitatea calităţii de coloare. In aceste subiecte suburbane temperamentul robust a d-lui H. A., se exprimă liber de orice constrângere. Coloarea circulă nelimitată în zone de lumină şi umbre, ca în pictura clasică bunăoară, fără să distrugă pentru ace sta forma şi mai ales situaţia planurilor. Desenele expuse sunt, în acest sens, exemplificative.

Egal departe de artificial şi artificii cu efect de foc bengal, pictura d-lui H. A., e expresia unui mod de-a simţi şi ţine mai curând de biologie. Aceasta e şi forţa şi finalitatea ei. Vârsta pictorului ne face să prevedem evoluţia ce va veni. Deocamdată problema e încă simplă pentru postura d-sale artistică care e aceea a naturalismului şi constă nu atât în percepţiunea integrală a lucrurilor cât în realizarea lor prin coloare în tablou. Realizarea, calitatea realizării depinde de ţelul ce-şi propune artistul. Iar ţelul, aci, nu poate fi decât calitatea operii.

FRANCISC ŞIRATO

DECISIVA SPIRITULUI

Sbuciumul contimporan, ca o dramă ce se prelungeşte zadarnic în căutarea desnodământului, oboseşte şi enervează. Oboseşte pe unii, răpindu-le capacitatea de reacţie; enervează pe alţii, împedecând jocul necesar al înfrânării de sine.

La ghişeul conştiinţei proteste sgomotoase îşi sporesc ameninţător numărul şi energia. Un cuvânt onest şi răspicat ar impune poate calmul trebuitor hotărîrilor tari şi împlinirilor fecunde. Dar cine şi în ce chip îl va rosti? Diagnoza răului nu suprimă, de sigur, febra, dar e condiţia primă a remedierii chiar şi îndepărtate.

Ceea ce izbeşte mai ales în caracteristica vremii, nu e atât confuzia babilonică a glasurilor, cât voinţa de a se complace în această confuzie şi teama de a schiţa o linie de gândire clară. Nu e atât lipsa unui Adevăr, cât voluptatea de a cultiva mulţimea pestriţă a adevărurilor. Se uită însă că « adevărurile » personale, originale, nuanţate, sunt posibile numai prin identitatea şi frumuseţea ansamblului. Diversitatea se proiectează pe ecranul unităţii. Fără aceasta, diversitatea se sfarmă la nesfârşit, şi numai gestul violent şi deci arbitrar poate opri, o clipă, procesul de pulverizare.

Am vrea să smulgem sfinxului enigma; ţinem să surprindem secretul răsturnărilor de azi. Care e dar sensul cel mai reliefat al voinţelor discordante, nu în ordinea politică — simplu reflex — ci în aceea spirituală, care e primordială? Nu avem o prea mare simpatie pentru termenul uzat de « spiritualitate », refugiu comod al celor ce se mişcă în adâncimile mincinoase ale unui decor teatral, însă, oricum, el exprimă un mare adevăr: nimic nu mişcă pe om, dacă nu atinge o clapă sufletească. Chiar materia, când pune stăpânire, o face tot printr'un interpus moral.

O spunem fără înconjur, căci o trăim cu penibilă acuitate: *criza civilizaţiei stă în problematizarea temeiurilor ce au susţinut până acum ştiinţa şi conştiinţa noastră.* Dar o precizare se cere fără zăbavă. Problematizarea n'a pornit din iniţiativa satanică a câtorva, din sadismul de a dărâma. Nimeni nu se gândea să pună securea la rădăcină. Eram aşa de fericiţi în cadrele adâncite de vadul imemorial al timpului. Nu doream decât să prelungim fără dată şederea în paradis. Dar, se pare, e soarta oricărui paradis de a fi în cele din urmă pierdut — ruşinos pierdut. Şi în aceste condiţii un paradis e pierdut pentru totdeauna şi fără întoarcere.

Poate că omul nici nu e făcut — neatârnat de meritele lui — să trăiască în paradis. Intâiu, fiindcă el e « parvenitul » vieţii, şi, ca orice parvenit, nu e atât mulţumit de ce are, cât e ros de invidia a ceea ce nu posedă — în adevăr, cultura de azi poartă în frunte stigmatul acesta: e « cultură de parvenit, saturată de o bogăţie nemistuită, mai mult sclava decât stăpâna propriilor ei puteri şi produse ».

In al doilea rând, fiindcă omul a devenit inextricabil de complex, îndepărtându-se de simplismul spontaneităţii iniţiale prea mult, pentru ca să mai râvnească sincer după ea. Nu-l mai satisface soluţia sumară sau rapidă, uşor adoptată şi negustoreşte adaptată, dar nu e nici la înălţimea unei noui soluţii de mari resurse interioare. Un suflet mare apasă strivitor pe un om mic. Căci un astfel de suflet este doar al unora, al celor puţini, iar cei mai mulţi nu-l mai înţeleg şi ar vrea să-l înnăbuşe, dar nu pot încă, deşi rândurile celor puţini se răresc tot mai mult.

Sdruncinarea n'a fost dar voită. A venit tocmai când o aşteptam mai puţin şi se plâng de ea mai ales cei ce poartă grele răspunderi în apariţia ei. Trebuia dar să vină, aşa cum se petrece în ştiinţă cu formularea unei ipoteze. Vrem să explicăm un şir de fapte; croim o ipoteză pe măsura faptelor. Pentru un moment ea pare norocoasă şi astfel probabilismul dela început e înlocuit cu o certitudine, care prin repetiţie şi autoritate ia chip de dogmă. Câtă vreme consecinţele nu contrazic flagrant dogma dela temelie, gândirea se mişcă pe margini de abis cu siguranţa somnambulului. Fericitul nu se întreabă nici de ce el e fericit, nici dacă ceilalţi sunt şi ei. Fericirea, siguranţa şi ignoranţa sunt drepturi înnăscute.

Dar bate şi ceasul inevitabilelor întrebări. Inevitabile, fiindcă presupusa certitudine ne-a împins pe nesimţite în drumuri înfundate. Concluziile nefericite aruncă umbra îndoelii asupra premiselor, asupra acelor enunţuri ascunse şi poate de aceea idolatrizate ca evidente. Pomul se preţueşte după roade, iar dogmele iniţiale după consecinţe. Dacă vieaţa şi gândirea n'ar trece azi prin sbuciumul incoerenţei, cine ar săvârşi impietatea de a se atinge de acele sacrosante « evidenţe »?

Hotărîrea de a arunca o privire în subteranele unei întregi culturi e cerinţa primordială a vremii. Scrutarea radiografică a « inconştientului » ce susţine cultura e unica reţetă în salvarea spiritualităţii europene. Procedeul, chiar de l-am ignora noi, va fi fatal aplicat, de sigur, împotriva noastră. Torentul munţilor, scăpat în voie duce la catastrofe; dimpotrivă, canalizat poate fi izvor de energie binefăcătoare.

De sigur, mânuirea procedeului implică primejdii, cum se învederează exemplar în cele două mişcări contimporane de proporţii istorice: marxismul şi freudismul. Acestea nu sunt altceva decât realizări concrete ale unei metodologii, care pune o pecetie

epocală pe gândul nostru. De vrem sau nu, aci e misiunea unei generații.

Nu e oare mai prudent să valorificăm conștient metoda explorării în adâncime, decât să tolerăm aplicarea ei fără control și la întâmplare? Repet: sunt primejdii. De aceea ea presupune sentimentul unei înalte răspunderi față de om, cum și voința fermă de a lămuri în ce condiții precise ea înlesnește o nouă și mai trainică închegare a spiritului.

Dintr'un anume punct de vedere psihanaliza lui Freud are o semnificație revelatorie nu numai în domeniul special al psihologiei patologice, dar și în toate formele de cultură. Insuși autorul ei, întrevăzând multiple posibilități, a încercat a le specula cu o egală îndrăzneală, dar cu rezultate încă mai discutabile decât cele obținute în psihiatrie. Pentru noi, freudismul, altminteri mai mult fals decât primejdios, închide în spiritul și orientarea lui generică un adevăr elementar.

Nu putem vedea în cultură numai o sublimare — sau spiritualizare — a impulsului erotic și agresiv, dar nici nu putem nesocoti faptul că în subsolul culturii mocnesc instincte ce călăuzesc ipocrit vieața noastră superioară.

Instabilitatea doctrinei freudiene se vădește chiar unei prime lecturi a operei de sinteză și de pesimistă inspirație: *Das Unbehagen der Kultur*, 1930. « Sublimarea impulsului e o trăsătură în deosebi caracteristică a evoluției culturale; ea face cu putință ca activitățile sufletești mai înalte, științifice, artistice, ideologice, să joace un rol atât de însemnat în vieața culturală » (p. 59).

La început ai impresia că numai comprimarea sexualității a dus la activitatea « spirituală » sau culturală. Dar ceva mai departe citești surprins că Erosul stă mai de grabă în serviciul culturii, căci — precizează Freud — simplele avantajii ale comunității de muncă n'ar fi strâns laolaltă pe indivizi în unități tot mai largi, dela familie până la umanitate.

Un alt impuls, multă vreme trecut cu vederea de Freud, și contrar iubirii, e necesar supus comprimării culturale: impulsul natural de agresiune, coborîtor al primordialului impuls spre moarte. Două instincte dospesc în orice om: iubirea, care afirmă vieața, și agresivitatea, chemare nostalgică a morții, a desagregării în lumea anorganică. « Și acum, cred, nu mai e obscur sensul evoluției culturii. Aceasta trebue să ne arate lupta dintre Eros și Moarte, dintre impulsul vieții și impulsul distrugerii, așa cum se petrece în omenire. Această luptă e conținutul esențial al vieții în deobște și de aceea evoluția culturii poate fi pe scurt denumită ca lupta vitală a speciei umane » (97).

« Conștiința păcatului », resortul ascuns dar puternic al spiritualității, își are originea în comprimarea repetată a instinctului agresiv și de abia indirect în comprimarea erotică (124, 125).

Incheiem succinta expunere cu o remarcă. Fireşte, spiritualizarea sau culturalizarea omului prin sublimarea impulsului de agresivitate, de distrugere sau moarte, are cu totul altă semnificaţie decât o spiritualizare derivată din comprimarea iubirii şi vieţii. O astfel de interpretare psihanalitică nu întâmpină prea multe obiecţii. Dar atunci o nedumerire. Cultura se opune agresivităţii, iar agresivitatea sau moartea se opune iubirii sau vieţii. Ar urma ca fenomenul cultural să implice o descărcare maximă a instinctului libidinos. Ceea ce nu stă în exactă consonanţă cu faptele. Ieşirea din acest impas nu poate fi decât următoarea: iubirea ca resort al vieţii culturale nu e aceeaşi, însă sublimată, iubire sexuală, deci aceasta din urmă nu are nevoie de comprimare, pentru a se transforma misterios în adeziune spirituală.

Acelaşi caracter eronat în aplicaţie, dar şi bună intenţie metodică, definesc marxismul. E absurd a prezenta cele mai subtile « ideologii » drept simple mijloace inconştiente de oprimare a celor slabi şi săraci, făurite de mari industriaşi şi bancheri. De ce spiritualismul să fie o diabolică invenţie a celor ce vor să exploateze poporul, ţinut în stare de robie? Sunt cunoscute gafele amuzante ale lui Marx şi discipolilor, oridecâteori s'a făcut încercarea de a interpreta o concepţie filosofică prin condiţiile economice ale epocii, prin acea infrastructură a mijloacelor de producţie — infrastructură socotită de « oligarhi », cam prea insistent, drept o lege naturală şi ca atare de neclintit. Consemnăm doar o pildă mai curioasă: Descartes e partizanul ideilor înnăscute, fiindcă e angajat în structura feudală a economiei de privilegii (idei înnăscute = drepturi înnăscute); în vreme ce J. Locke respinge acele idei şi proclamă necesitatea experienţei în calitate de exponent al liberalismului economic, burghez.

Apreciem aceste tentative ca un spor de luciditate, dar desfacem de ele procedeul metodic, care posedă o valoare intrinsecă şi poate fi un bun instrument de lucru şi în punerea problemelor nu numai în soluţionarea lor. Acest procedeu începe prin a curăţa terenul, nu cu intenţia de a dărâma şi înlătura tot — ceea ce, de altfel, e peste putinţă — ci cu hotărîrea de a face alegerea necesară între ce e bun şi rezistă şi ce e rău, fiindcă îşi demască slăbiciunea şi ne părăseşte, tocmai când avem mai mare nevoie de el.

Această operaţie de purificare stă pe linia ancestralei înnobilări a omului. Cultura e o « sublimare », o neîngrădită voinţă de « catarsă », de « asceză », de liberare a spiritului. Realismul şi acurateţea logică a ştiinţei sunt, asemenea religiilor, tot forme de *purificare* şi deci de inhibare a impulsiilor desordonate, haotice, şi ca atare impure. Ordinea e imanentă vieţii conştiente, iar desordinea pecetlueşte trecerea dela animal, care, oricum, posedă norma sa spontană, la om, care pare că e blestemat să şi-o făurească singur în dureroasă reflecţie.

Dacă, cum susţine Freud, cultura e o sublimare a impulsiilor, urmează logic că şi freudismul, ca doctrină, e o expresie culturală şi că deci continuă motivul primordial şi atotputernic al « catarsei », al sublimării şi purificării. Cultura nu e posibilă fără sublimare, iar sublimarea culturală e sinonimă cu luciditate, cu voinţa de a desvălui conştient încheieturile lumii şi vieţii. O cultură, fundată pe simplă « trăire » oarecum inconştientă, e o nemeritată absurditate, e o imposibilitate de esenţă. O putem exprima, dar n'o putem gândi. Din nefericire, atâţia vorbesc pentru a evita gândirea.

O generaţie de curaj gândeşte însă şi-şi citeşte calm horoscopul. Şi posedă metoda sigură de sondare a unui subsol, care se credea la adăpost de incursii indiscrete. *Misiunea vremii este instrumentarea temeiurilor de până acum ale culturii ; ea vrea — fiindcă nu poate altfel — să transpună pe planul conştiinţei tot ce trăia în peşterile întunecate ale subînţelesurilor.*

Noi am încercat a aplica metoda clarităţii maxime în sfera cuprinzătoare a filosofiei. Deşi această metodă e inerentă filosofiei şi e dictată de chiar esenţa intimă a acesteia, ne doare că trebue să spunem că în această sferă metoda purificării a devenit încă mai necesară. Epoca noastră, cu toate pretenţiile ei sgomotoase, e cea mai nefilosofică din câte au marcat istoria Europei. Nici măcar nu se mai afişează paradoxal discreditul filosofiei, cum făceau în veacul trecut un Lud. Feuerbach sau un Fr. Nietzsche, ci domină un desăvârşit indiferentism. Ceea ce se dă drept filosofie, e o nepermisă ironie.

Dacă însă filosofia mărturisită aproape nu mai există sau vegetează, cu atât mai tiranică e filosofia nemărturisită. De aceasta ne temem, nu de prima. Cei mai mulţi îşi închipue că filosofia e o disciplină alimentată de câţiva originali şi păstrată în cărţi ce nu se vând.

Filosofia e inevitabilă. Acel indiferentism nu ne înşeală; el ascunde de fapt o ultimă consecinţă a unei străvechi concepţii: nu există decât « particularul » sau « concretul », restul, aşa numita idee, e o vorbă goală, un simplu *nume* (nomen). Trăim în cel mai radical nominalism — e radical şi de aceea camuflat. Inţelegem atunci, de ce excesul nominalist, cultul faptului brut şi tehnic, duce fatal la excesul speculativ, rupt de realitate şi mitoman.

E strivitor de grea chemarea acestei generaţii: să salveze de înnec bunurile nepieritoare ale culturii: iubirea, ca principiu al vieţii, şi ştiinţa, ca principiu al comprehensiunii. Cum să fii în acelaşi timp vizionarul unui patos etern şi înţelegătorul senin al adâncurilor, unde se frământă făpturile monstruoase ale falselor evidenţe şi subînţelesurilor?

Ne-a pasionat în prima linie reforma înţelegerii, a cărei destrămare e mai vădită şi poate fi mai lesne stăvilită. Criza ştiinţei contimporane ne-a desvăluit şi pricinele ei: sunt câteva opinii

tacite şi prepuse, care de abia acum ne dăm seama că nu puteau duce la nimic bun. Dar fiindcă ele s'au impus la început, din motive ce nu interesează aci, trebuiau primite și exploatate, până ce şi-au trădat nevrednicia. Indărătnicia în rău multiplică rătăcirea, dar din rătăcirea, deschis mărturisită, vine și îndreptarea. Va fi însă mărturisită? Nu știu. Insă dacă vrem să mai auzim bătaia ceasului gândirii, trebue să răsune și acest ceas.

MIRCEA FLORIAN

STABILITATE ȘI CONTINUITATE ÎN ORGANISMUL MILITAR

1. *Stabilitate în organizare.* Un organism atât de complex și atât de numeros cum este armata, care folosește sute de mii de soldați în timp de pace și milioane la războiu, plus o enormă cantitate de materiale de tot felul, spre a funcționa în bune condițiuni, are nevoie în primul rând de o mare stabilitate în organizare.

A face schimbări în structura armatei, înseamnă a intocmi un nou mecanism, care ca orice lucru la început va funcționa cu greutăți și frecări; iar dacă armata ar fi surprinsă de un războiu în perioada transformărilor, nu ar putea da, în cazul cel mai bun, decât rezultate mediocre.

Prin urmare, *modificările ce se introduc în organizarea armatei, trebuesc făcute cu multă chibzuință și prudență și totdeauna cu o continuitate bine definită.*

Spre a obține o asemenea stabilitate, se cere în primul rând ca acei cărora le este încredințată conducerea armatei, să aibă un *țel bine definit*, adică o politică militară precisă, în care să se țină seamă de scopurile ce se urmăresc și de posibilitățile de înfăptuire.

Pentru aceasta este nevoie ca, avându-se în vedere curentele de idei ale opiniei publice, să se stabilească *regimul* militar ce trebue aplicat țării. Adică dacă înțelegem să ne menținem ca astăzi în regimul militar al « *Națiunii sub arme* » cu toate urmările sale (durată lungă de serviciu sub arme, unități numeroase, efective mari de pace, etc); sau să pășim spre celalt regim al « *Națiunii armate* » astfel după cum au procedat toate statele din Europa, ce au ieșit victorioase din marele războiu.

In al doilea rând, oamenii politici cu răspundere au datoria să stabilească scopul ce se intenționează a urmări prin politica externă, căreia întreaga organizare militară trebue să-i fie subordonată.

In această privință, este folositor să cităm următorul exemplu foarte edificator: Cu vreo zece ani înainte de izbucnirea războiului mondial, oamenii de stat ai Angliei îndreptau politica acestei țări în mod hotărît spre o politică continentală. De aceea, în urma incidentului dela Agadir cu Germania și a vizitei pe care

Eduard al VII-lea o făcuse Ţarului Rusiei la Reval, Anglia încheiase înţelegeri cordiale atât cu Franţa cât şi cu Rusia.

Organizarea armatei însă, rămăsese corespunzătoare vechei politici numită a « splendidei izolări » pe care oamenii de stat ai Angliei o dusese în tot lungul domniei reginei Victoria.

Rezultatul a fost că, la începutul războiului din 1914, marele şi puternicul imperiu britanic nu a putut să pună în luptă decât 160.000 oameni, organizaţi în 6 divizii, dar şi aceştia pregătiţi pentru războiul colonial şi nu pentru un războiu pe continent.

Iar mareşalul Robertson, fostul şef de Stat-Major al imperiului britanic pe timpul conflictului mondial, în scrierea sa « Conducerea războiului, şefi militari şi oameni politici » spune: « Prin faptul că organizarea armatei în timp de pace, nu a fost în legătură cu politica externă a guvernului, cel puţin un milion din vieţile pierdute s'ar fi putut cruţa, dacă această politică era în concordanţă cu organizarea armatei ».

Din acestea rezultă, că numai atunci când scopul urmărit de politica internă şi externă va fi bine stabilit, oamenii politici cu răspundere şi şefii oştirei vor putea hotărî în deplină cunoştinţă de cauză, ce fel de organizare urmează să se dea armatei, care va trebui să rămâie cât mai stabilă, adică cel puţin atâta timp cât tendinţele politicei interne şi externe nu se vor schimba.

In această privinţă este de observat că la noi nu s'au respectat niciodată asemenea norme, din care cauză organizarea militară s'a resimţit.

Aşa bună oară, după încheierea păcii generale, deşi curentele democratice — care reclamă uşurarea sarcinilor militare — s'au accentuat din ce în ce mai mult, noi totuşi ne menţinem şi astăzi cu cea mai lungă durată de serviciu sub arme dintre toate statele din Europa.

In ce priveşte politica externă acelaşi lucru. Este destul să ne amintim că înainte de izbucnirea conflictului mondial, era mai mult decât evident că noi nu vom face războiu decât pentru dezrobirea Ardealului sau spre a ne apăra de vecinii dela Sud, cari deveneau tot mai ameninţători.

Deşi oştirea noastră avea să lupte într'un teren muntos, atât în Ardeal cât şi în Bulgaria, noi nu am avut în organizarea armatei ca trupe de munte decât o singură baterie de artilerie, pe care o ţineam la Bucureşti şi o scoteam în fiecare an la paradă de 10 Mai, unde făcea deliciile publicului.

Iar în timpurile de faţă lucrurile stau în mod cu totul invers. In adevăr, astăzi când pentru noi problema munţilor este rezolvată, când pericolul nu mai poate veni decât dela răsărit sau dela apus, unde din punct de vedere geografic sunt şesuri întinse, noi totuşi menţinem în organizarea oştirii un întreg corp de armată de munte, adică mai mult decât avea puternica armată germană,

care nu dispunea decât de o singură brigadă de munte, faimosul Corp Alpin.

In schimb însă, cavaleria, care-şi va găsi o largă întrebuinţare în teren deschis, există astăzi într'o proporţie mai redusă decât o avea înainte de războiu România Mică.

Toate acestea dovedesc că, ne lipseşte un *plan director*, care să ţină seamă de cerinţele politicei noastre interne şi externe.

De asemenea trebue menţionat că, dela încheierea păcii şi până acum, am avut 4 legi de organizare a armatei şi în asemenea condiţiuni este mai mult decât evident că o stabilitate în organismul nostru militar nu se poate obţine.

Dar mai este încă ceva. Dacă în alte ramuri de activitate, progresul derivă din diferenţierea de concepţii şi de metode între partidele politice, din lupta de întrecere şi năzuinţa spre mai bine, ce o duc aceste partide între ele; apoi în ce priveşte organizarea armatei—printr'un paradox—progresul rezultă mai mult din continuitate şi din stabilitate şi mai cu seamă din îmbunătăţirile treptate, aduse în cadrul unei idei mari. O asemenea idee directrice, trebuind să se menţină o durată cât mai lungă, este nevoie să fie stabilită cu asentimentul tuturor partidelor politice, spre a nu se modifica la fiecare schimbare de guvern.

Numai atunci, când se vor respecta aceste norme, organizarea armatei va fi stabilă şi unitară, se va prezenta ca un tot armonios şi va fi în legătură atât cu tendinţele politicei noastre interne cât şi externe.

2. *Continuitate în conducere.* Continuitatea în conducerea armatei se obţine mai uşor în acele state, al căror regim constituţional le permite să aibă un comandament permanent în timp de pace.

Din cauza constituţiei, la noi acest lucru nefiind posibil, conducerea armatei se exercită de fapt în timp de pace de către Miniştrii de războiu, care se schimbă oridecâteori un nou guvern este chemat la cârma ţării, astfel încât continuitate nu poate să existe. Ca dovadă, dela încheierea păcii şi până acum am avut 17 Miniştri de războiu, adică în mediu fiecare din ei a condus oştirea câte 10 luni. Mai amintim că tot în acest interval de timp au funcţionat 7 şefi de Stat-Major, pe când armata germană în toată durata secolului al XIX-lea a avut numai 4 şefi de Stat-Major.

Spre a remedia cel puţin în parte, această stare de lucruri, s'a recurs la două paliative:

a) S'au înfiinţat un mare număr de Consilii, comitete şi comisiuni, pe care le întâlnim la fiecare pas în organismul nostru militar, sperându-se că prin permanenţa persoanelor ce fac parte din aceste Consilii, comitete şi comisiuni, dar mai cu seamă prin obligaţia impusă prin lege miniştrilor de războiu, ca pentru anumite chestiuni să ţină seamă de *avizul conform* al acestor Adunări, să se obţină o oarecare continuitate în conducere.

Măsura aceasta, care dăinueşte la noi de mai bine de o jumătate de veac, nu şi-a dat roadele, pentrucă, dacă la început se mai găseau în unele legi obligaţia pentru Ministrul de războiu de a ţine seamă de avizul unor asemenea Consilii, comitete şi comisiuni, apoi astăzi acest lucru nu-l mai întâlnim în nicio lege, astfel încât fiecare Ministru conduce armata după cum crede de cuviinţă, neţinând seamă de ce a făcut predecesorul său, ceea ce are drept urmări de a nu mai exista niciun fel de continuitate în conducere.

In schimb asemenea Consilii, comitete şi comisiuni au o influenţă educativă nefastă asupra corpului ofiţeresc, căci dau prilejul fiecărui şef de a se feri de răspunderi, punându-se la adăpostul avizului acestor Adunări anonime şi fără răspundere;

b) Un al doilea paliativ la care s'a recurs spre a se obţine continuitatea în conducere, a fost că s'au întocmit pentru armată legi mai numeroase şi mai precise decât în orice altă instituţie publică, sperându-se că din cauza greutăţilor cu care se modifică legile şi a obligaţiei Miniştrilor de războiu de a le respecta, să se obţie o mai mare continuitate în conducere.

Dar nici această măsură nu a avut urmări fericite, mai întâi că, de o bucată de vreme miniştrii nu prea respectă legile, şi în al doilea rând, pentrucă dela războiu încoace diferite legi militare au fost întocmite şi prezentate Parlamentului în mod izolat, fără nicio legătură cu alte legi şi mai cu seamă, după cum s'a mai spus, fără să existe un plan director, care să dea organismului militar un caracter unitar şi armonios.

De aceea socot că singurul mijloc spre a se obţine continuitatea în conducere este, să se lase mai multă latitudine şi o mai mare libertate organelor superioare ale oştirii şi în special: Marelui Stat-Major, Inspectoratelor generale de armată şi Comandamentelor de Corpuri de armată.

Ministrul de războiu să se mărginească la atributul său firesc şi natural de *Administrator al armatei*, iar în ce priveşte conducerea — spre a respecta prevederile constituţionale — el să supravegheze persoanele cari se găsesc în capul oştirii, înlocuind pe acei cari ar abuza de situaţia lor sau nu şi-ar face datoria, dar în niciun caz, *Miniştrii de războiu să nu exercite acte directe şi personale de conducere.*

Vor obiecta unii, că prin un asemenea sistem, conducerea armatei în timp de pace nu ar mai fi unitară.

In această privinţă nu trebue să se confunde Comandamentul care, necontestat, urmează să fie unitar, cu conducerea, care poate fi şi plurală.

De asemenea, nu trebue să se uite că în timp de pace, cel mai înalt organ, care exercită acte de comandament, sunt Comandanţii de Corpuri de armată. De acolo în sus, adică Inspectoratele generale de armată, Marele Stat-Major şi Ministrul de războiu — după cum este cazul la noi — nu fac decât acte de conducere.

Iar deasupra lor, Regele — capul puterii armate după Constituție — are tocmai menirea de a armoniza și uniformiza acțiunea acestor înalte organe.

Ca dovadă, înaintea marelui războiu, armata germană atât de bine organizată din toate punctele de vedere, avea în timp de pace o conducere plurală, ce se exercita de Cabinetul militar al împăratului, de Marele Stat-Major şi Inspectoratele generale de armată, iar Ministrul de războiu se menținea în rolul strict de administrator al armatei.

In rezumat, continuitatea în conducere nu se va putea obține la noi, atât timp cât ea se va exercita de Miniștrii de războiu, oricâte comitete și comisiuni cu avize conforme sau neconforme s'ar crea și oricâte legi s'ar vota spre a îngrădi pe acești miniștri.

Adică, *soluția nu poate fi găsită decât în permanența persoanelor și nu a sistemelor.*

GENERAL N. ALEVRA

D-l OPRESCU ŞI FALSURILE DELA MUZEUL STELIAN

Chestiunea tablourilor false dela Muzeul Stelian, depăşind cadrul unor polemici trecătoare, trebue să rămână fixată, ca pildă de evitat pe viitor, în analele tinerii noastre muzeografii. De aceea mă văd nevoit, după primul răspuns prin « Curentul » din 12 Februarie, să consemnez aci, în cea mai veche arhivă a culturii româneşti, întâmpinarea mea la pretinsa « ultima punere la punct » a d-lui Gh. Oprescu.

Fostul dascăl de franţuzeşte, improvizat director de Muzeu după trecerea vârstei de 50 de ani, este acuzat a fi cumpărat nu numai un fals Veronese dar chiar o pânză care, după ce a plătit-o ca a lui Andreescu, s'a dovedit a nu fi de acest Maestru!

Incercând să se disculpe, intrusul director nu reuşeşte decât să confirme din nou arătările noastre. Singur ne mărturiseşte că acel « Peşte », pe care îl găseşte « de o calitate excepţională », « prezentat spre vânzare ca fiind un Andreescu, a fost reţinut » şi plătit în consecinţă numai după ce anume d-sa l-a « examinat ziua la lumina soarelui »!

Văzând că păcăleala nu se mai putea ascunde, d-l O. singur afirmă că « am preferat, din exces de conştiinţă, să declarăm pânza ca nefiind de Andreescu ». Sub acel straniu « exces de conştiinţă », prin care se recunoaşte falsul, trebue să înţelegem mărturisirea completei sale incompetinţe.

La afirmarea mea că tabloul fals atribuit lui Andreescu este de pictorul Ange, magnificul critic ripostează că nu-i posibil, deoarece « Ange la data pe care o purta (*recte* o poartă) tabloul era un copil ». Dar dacă, după cum singur recunoaşte, atribuirea lui Andreescu e falsă, implicit trebue să admitem că nici data ce o întâlnim nu este autentică. O altă argumentare ar fi compromiţătoare pentru un dascăl, de orice specialitate.

Că, deşi plătit ca o lucrare a lui Andreescu, « peştele » nu se mai poate atribui acestui artist, însuşi proaspătul director de Muzeu ne asigură, adăogând, spre a sa disculpare, că *azi* acea pânză poartă « indicaţia: *anonim român* ». Ca şi cum procurarea unui anonim român n'ar constitui singură o nouă crimă a incapacităţii Directorului. A risipi banii pe « anonimi », când

s'ar putea procura atâtea pânze de valoare ale artiştilor în vieaţă, constitue o sfidare pe care aceştia nu o merită.

De cumpărarea falsului Veronese, directorul-păcală caută să se disculpe, fără a aduce vreun argument nou, invocând iarăşi autoritatea d-lor Focillon şi Hautecoeur, pe care în zadar şi insidios îi implică în această chestie, deşi la dosar nu există nicio expertiză oficială din partea savanţilor străini.

La un moment dat însuşi d-l Oprescu pare că se convinsese de lipsa de valoare a acestui tablou, ascunzându-l în pivniţa Muzeului unde l-am găsit în timpul şederii aci a profesorului Hermanin, inspectorul Galeriilor de picturi din Roma, faţă de care n'a mai îndrăznit să se laude cu pretinsul Veronese.

Afirmarea ce făcusem că, spre a împiedica pe viitor asemenea erori, însuşi Consiliul de care depinde d-l O. hotărîse să nu se mai cumpere opere străine ci numai ale pictorilor români, şi de preferinţă ale celor în vieaţă, mi se contestă, promiţându-mi-se chiar un răspuns al acelui Consiliu, care însă nu s'a produs. La fel de neîntemeiate sunt şi toate celelalte « desminţiri formale » lansate în vânt de superbul d-l O., care în lipsă de alte argumente se consolează cu asemenea formule vagi. In zadar, de asemenea, se pune d-sa la adăpostul unei recente hotărîri judecătoreşti, căci în niciun caz aceasta nu-i poate înlocui diploma de doctor în specialitatea artistică, a cărei lipsă ar fi trebuit, normal şi legal, să atragă anularea numirii dascălului de franţuzeşte la catedra de istoria artei, pentru care nu e calificat.

La desvinovăţirea sa, că n'are « de ce roşi » de a fi fost dascăl de franţuzeşte, voiu adăoga: anormal este numai ca, după ce până la etatea de 50 de ani împliniţi a trăit în această mentalitate particulară, trecând şi doctoratul în filologie, deodată, profitând de o răzbunare împotriva mea, să se fi furişat într'o specialitate de care era absolut străin. Nepregătirea sa artistică reese cu evidenţă din următorul său stat personal: din profesor secundar de franceză ajunge lector, tot de limba franceză, la Cluj, în 1919; conferenţiar provizoriu în 1924; docent în 1926; conferenţiar definitiv în 1928, tot pentru limba franceză. In 1931 se pomeneşte profesor de istoria artei, pentru care, cum se vede, nu avea nici pregătirea prealabilă şi nu împlinea nici cerinţa legii, de a fi doctor în specialitatea catedrei. La 50 de ani deci, peste noapte, d-l O. s'a improvizat deodată specialist într'o disciplină care, în afară de cunoştinţe teoretice, are nevoe de o îndelungată educaţie cu totul de alt caracter, care nu se poate căpăta după trecerea unei anumite vârste şi după o practică neîntreruptă într'o direcţie absolut opusă.

De aceea ilegala şi imorala d-sale pătrundere în Universitate, « va rămâne de sigur de pomină » nu numai în analele şcoalei noastre, dar ale lumii întregi, căci o altă aşa de radicală schimbare la faţă a unui profesor universitar, şi la acea vârstă, de si-

gur că nu se mai pomeneşte în nicio altă Universitate. Iată de ce insistăm asupra anormalei situaţii a presumţiosului domn O., care în setea sa de a parveni nu cunoaşte scrupule de niciun fel.

Deşi foarte bine ştie că datoreşte catedra nu meritelor sale ci numai campaniei nedrepte stârnite împotriva mea, totuşi d-sa, simulând pe inconştientul, îndrăzneşte să-mi reproşeze « a fi fost prefect de poliţie sub ocupaţie » adăogând chiar, conform maniei sale de exagerare, că « acest lucru va rămâne de pomină în analele Şcoalei superioare române ». Spre a-l aduce la realitate pe îngâmfatul patriot, îi voiu repeta că cel care în vremea ocupaţiei a fost silit să accepte acest post este scutit de orice critică în urma mulţumirilor ce i s'au adus din partea Suveranului, care-l lăsase cu ordin aci; mai ales azi, când, deşi în situaţii normale, colegul Şerban, profesorul de franceză dela Universitatea din Iaşi, a primit Prefectura de Poliţie a oraşului său fără ca, cu drept cuvânt, nimeni şi nici chiar supra-sensibilul d-l O. să-l fi blamat pentru aceasta. Adaog că, înainte de războiu, chiar membri ai Inaltei Curţi de Casaţie au fost Prefecţi de Poliţie în Bucureşti, reluând apoi roba cu imaculata hermină, fără ca nimeni să-i fi hulit pentru trecerea pe la Prefectură. De aceea şi eu rămân cu conştiinţa împăcată, bucurându-mă de nenumăratele şi nemărturisitele servicii ce mi-a fost dat să aduc în acest timp compatrioţilor mei. Iar printre mulţumirile acestora număr şi pe ale intimilor protectori ai aceluiaşi domn O., care în zadar crede că mă umileşte, amintindu-mi munca ce sunt fericit că am putut depune în serviciul binelui obştesc salvând totodată numeroase colecţii şi monumente de artă.

D-l O. în schimb nu se poate făli decât cu linguşitoarele servicii aduse aliaţilor, cărora le-a slujit de tălmaciu după războiu, reuşind astfel să se introducă apoi la Liga Naţiunilor; iar de acolo să se furişeze, ca reprezentant al României, în toate Comisiile Institutului Internaţional de cooperaţie intelectuală, dela cinematografe până la muzee. Spre ruşinea ţării trebue să constatăm că şi în Comisia ce se ocupă de « l'avenir de la Culture » tot presumţiosul d-n O. ne-a reprezentat, ca şi cum nu am avea literaţi de frunte şi savanţi cu renume european care, cu alt prestigiu decât al d-sale, să poată sta alături de somităţile mondiale. In străinătate, fostul dascăl de liceu ne face de râs prin laudele anoste ce se crede obligat să aducă membrilor din Comisii, ale căror favoruri caută să le câştige astfel.

Se pare însă că, în sfârşit, s'au găsit unii care să-l facă a înţelege cât de indezirabil devine în anumite cercuri. In urma acestui aviz, repede, superbul martir al cauzei Aliaţilor, cum singur se laudă în ultimul său răspuns, şi azi oficial plătitul reprezentant al civilizaţiei franceze în România, caută din vreme să-şi asigure favoarea Germaniei, drept compensaţie, în cazul când nu i s'ar mai reînoui contractul cu guvernul Republicei franceze.

Intr'acest scop s'a şi insinuat la Berlin cu o conferinţă, trâmbiţată prin presă, iar la toamnă intenţionează să ne fericească cu o expoziţie de grafică autentică nemţească, spre a atenua întrucâtva falsurile din Muzeul ce conduce.

Cu un aşa trecut ca al său, noua hipostază de *franco-nemţofil* nu ne mai surprinde la versatilul fost dascăl de franţuzeşte, care a atins recordul duplicităţii, reuşind să se închine în acelaşi timp la cei mai pronunţaţi antagonişti ai zilelor noastre.

Exploatând mărinimia unora, răutatea altora şi culpabila indiferenţă a celor mai mulţi, d-lui O. nu-i repugnă nicio umilinţă în alegerea mijloacelor de parvenire.

Tot îmbulzindu-se, a reuşit, profitând de ura altora mai ales, să se insinueze la o catedră ce nu-i revenea. De la un prim examen d-sa s'a sustras, neprezentându-se decât atunci când a fost asigurat că din Comisia examinatoare au fost înlăturaţi reprezentanţii celorlalte Universităţi, procesele verbale fiind astfel ilegal încheiate. Nu importă căile pe care a ajuns, nici decenţa procedării şi mai puţin încă interesele Universităţii. Important este că se va fi atins scopul urmărit: înlăturarea definitivă a candidatului prin stăruinţele căruia, în 1911, se creease catedra de istoria artei pe care atâta vreme a suplinit-o. Ura, motorul principal al universalului regisor, vinovat de această ruşinoasă înscenare, a fost satisfăcută potrivit principiului: «*Prefer un om rău unei coaliţii bune*», al aceluia care l-a impus pe dl. O.

Pe mine, linguşitoarea insistenţă cu care dl. O. mă solicita odinioară să-l introduc în tainele artei româneşti m'a lăsat tot atât de rece atunci, ca şi ameninţările impostorului de azi, care, după ce s'a folosit din plin de lucrările mele, lăudându-le la început, utilizându-le apoi fără a le mai cita, are intenţia să le critice acum. Dar după cum n'am lăsat nerelevată în 1927 clandestina sa utilizare a unora din lucrările mele [1]), fapt de care nu s'a disculpat încă, tot astfel nu voiu întârzia a răspunde şi criticelor d-lui O., punând în relief totala sa lipsă de comprehensiune a nouei discipline ce speculează acum, fără a fi adus însă niciun aport nou sau original.

Deocamdată bucură-se de reputaţia proverbială ce şi-a asigurat şi care, împerechiată cu trufia sa caracteristică, îi stă aşa de bine. Fericiţi cei cu duhul candidului domn Oprescu, căci a lor este încă împărăţia favorurilor!

AL. TZIGARA-SAMURCAŞ

---

[1]) A se confrunta: 1. Dictatura artistică Iorga & Comp., « Convorbiri Literare » din Sept.—Oct. 1927, pag. 205—230; 2. Răspuns d-lui N. Iorga, « Conv. Lit. », Aug. 1932, pag. 517—530; 3. Oportunismul ocult al d-lui Oprescu, « Conv. Lit. », Sept. 1933, pag. 809—816; toate rămase fără răspuns.

IDEI, FAPTE, OAMENI

T. MAIORESCU CĂTRE A. C. CUZA

A cincia conferinţă din ciclul de « confruntări » — inaugurate sub auspiciul « Convorbirilor Literare » — a fost consacrată lui Mihai Eminescu, poetul erou, în înţelesul dat de Carlyle acestui cuvânt. Cei doi vorbitori, d-nii Mircea Florian şi A. C. Cuza, au prezentat personalitatea marelui nostru scriitor în diferitele ei aspecte, referindu-se în cele din urmă şi la posibilităţile de înrâurire a operei eminescene asupra vremilor de azi.

In decursul expunerii sale, d-l A. C. Cuza, marele îndrumător naţional, a căutat să dea şi imaginea vie a *Junimei*, al cărei membru — şi distins devotat — a fost. Cu ocazia vorbirei sale despre aceasta, pentru a preciza cât mai mult caracterul societăţii Junimea, domnia-sa a citit o scurtă scrisoare, primită dela T. Maiorescu în 1890.

Din această scrisoare reiese două din caracteristicile lui T. Maiorescu:

Marele ataşament pentru revista, al căreia, unul din întemeietori fusese şi marele lui interes (care mergea până la a-l face şi corector tipografic) — ca şi a « direcţiei nouă » — faţă de orice lucrare purtând semnul celor chemaţi: adică, munca închinată unui scop ideal, în marginile adevărului. Fapt care a constituit tăria lui şi puterea de atracţie a Junimei faţă de elementele de valoare ale vremii de atunci şi ale timpului viitor.

Indată ce T. Maiorescu ia cunoştinţă de « buna notiţă biografică » pusă în fruntea ediţiei scrierilor lui I. Creangă, biografie scrisă de necunoscutul Gr. I. Alexandrescu, dar în care criticul Junimei vede — « mare lucru » — parcă e o bucată din Creangă! » — îşi exprimă fără înconjur această părere.

Şi este acesta un bun semn pentru cunoaşterea mai exactă a « olimpicului » Maiorescu! Căci uşor se vede cum nu-l răbda inima să ţină numai pentru el ceea ce găsia vrednic de luare aminte! Şi cât de repede se cunoaşte grija « olimpianului » — pentru acei la care descoperea în oarecare măsură darul celor aleşi: « E un tânăr? a studiat ceva, a mai scris, *ce face acolo?* ».

Şi, dacă cititorul acestor rânduri va fi luat în vreun fel cunoştinţă că acest T. Maiorescu, ajuns pe culmile gloriei, suferind de cord, găsia nu numai puterea, dar şi avântul anilor de tinereţe (ca altădată Iacob Negruzzi pentru Eminescu) ca să urce treptele mai multor etaje ale unei case din str. Regală, în Bucureşti, pentru a vedea « cum stă » poetul P. Cerna, despre care T. Maiorescu fusese înştiinţat că este suferind de piept, atunci va spune cu noi: frumoase vremuri, vrednici oameni!

Iar dacă va fi ascultat sau va fi auzit despre conferinţa d-lui A. C. Cuza — va înţelege de ce a vorbit cu atâta frumuseţe şi cu atâta evlavie despre acele

timpuri care au cunoscut asemenea oameni — şi care cu drept cuvânt îi sunt de neuitat!

Din acest punct de vedere trebue privită însemnătatea scrisorii ce se publică mai jos. Şi poate că este aci locul să spunem că ar trebui culese odată laolaltă toate mărturiile asemănătoare cu cele cuprinse în scrisoarea de faţă. Astfel, generaţiile ce vin vor putea cunoaşte cu deplinătate pe T. Maiorescu.

E. C.

Bucureşti 24 Sept./6 Oct. 1890.

Stimate Domnule Cuza,

Am dat Epigramele (din care găsesc douĕ deosebit de nimerite) la tipar, vor apărea în Conv. dela 1 Octomvrie şi mă voi îngriji să fie lipsite de greşeli tipografice.

Rogu-Vă, cine e acel Grig. I. Alexandrescu, de care e scrisă buna notiţă biografică în fruntea ediţiei scrierilor lui I. Creangă? Omul acesta s'a familiarizat aşa de bine cu felul minunatului nostru autor, încât şi biografia lui par'că e o bucată din Creangă — mare lucru! E un om tĕnĕr? a studiat ceva, a mai scris ceva, ce face încolo?

Salutări spiritualilor colaboratori ai « Erei noue » (cea mai bună foaie română), şi în prima linie D-voastră.

dela al D-v. devotat,
T. Maiorescu

CONTRACTUL PICTORULUI GRIGORESCU CU MĂNĂSTIREA AGAPIA

Opera de seamă prin care pictorul Grigorescu şi-a evidenţiat talentul şi prin care s'a făcut cunoscut la început, este zugrăvirea « bisericei celei mari » cu hramul « Sf. Voevozi » a Mânăstirii Agapia.

Prin această lucrare i s'a dat posibilitatea să se perfecţioneze în arta picturii la şcolile din Apus.

Zugrăvirea bisericii, după cum reiese din contractul ce se publică acum pentru întâia dată, a început în Aprilie 1858 şi s'a terminat cel mai târziu în toamna anului 1860. Toată pictura este opera lui Grigorescu, după cum ne arată contractul. Aşa la punctul al doilea se specifică: « icoanele din Catapeteazmă vor fi zugrăvite chiar de mâna mea şi le voi face cât se poate mai bine şi cu vopselele cele mai bune »; de asemenea « toate tablourile după pereţi în biserică, însemnate în listă [1]), vor fi zugrăvite de mâna mea silindu-mă a face fiecare istorie complectă după descrierea sf. scripturi şi cu cele mai bune boeli şi dacă Monastirea ar voi din tablourile sau sfinţii însemnaţi în listă a schimba şi a pune altele mi se va face cunoscut înainte de începerea lor şi eu voi fi dator a schimba aceea ce mi se va zice ».

[1]) Din nenorocire lista nu există ataşată la contract şi nici în dosarul respectiv, totuşi din cuprinsul contractului ea s'ar putea reconstitui.

Apoi contractul la punctul al cincilea glăsueşte « icoanele din Catapeteazmă eu sunt dator a le zugrăvi... iar cele patru împărăteşti le voi zugrăvi pe tablă de aramă care tablă mi se va da de Monastire ».

Numai ornamentaţia nu e opera lui Grigorescu căci la punctul al patrulea al contractului se spune: « mă îndatorez ca în spaţiurile ce rămân pe dinafară de tablouri a face ornamente potrivit poziţiilor, pentru care ornamente mă îndatorez a aduce în socoteala me cel mai bun zugrav ce am putea găsi în Principate ».

Pentru această lucrare Grigorescu a primit 2.000 de galbeni *tocmai* împărţiţi în şase câşturi care ne arată planul lucrării săvârşite şi întăreşte şi mai mult convingerea că întreaga zugrăvire a bisericii este numai opera minţii şi mâinilor lui Grigorescu, fiecare câşt de plată fiind hotărît după terminarea unei lucrări. Primul câşt l-a primit la încheierea contractului, al doilea după isprăvirea icoanelor din Catapeteazmă, deosebit de cele patru împărăteşti, al treilea după gătirea altarului, veşmântăria, proscomidia şi spucluitul pe jumătate al bisericii, al patrulea câşt după gătirea turnului, saricevilor şi până în cercul de mijloc, iar al cincilea după ce a gătit din cercul pomenit mai sus şi până în coloane, spucluitul tot şi ornamentele iarăşi peste tot, ultimul câşt la terminarea lucrării.

Terminarea a fost aranjată pe timp de un an şi şease luni, dar ea a durat mai mult timp.

Contractul se observă a fi scris de o mână străină şi numai iscălitura este originală a lui Grigorescu, scrisă cu litere cirilice. La sfârşitul contractului sunt însemnările lui Grigorescu de primirea câşturilor.

Contractul se publică după originalul din Arhivele Statului, studierea lui fiind importantă prin lumina ce aduce privitor la puţin cunoscuta activitate dela începutul carierei marelui nostru pictor.

MIHAI POPESCU

Contractul pe care pictorul N. Grigorescu îl încheie cu Sf. Mânăstire Agapia, pentru zugrăvirea pe din-lăuntru a bisericii celei mari.

1858 Aprilie 2.

Contract [1])

Prin care jos iscălitul mă îndatoresc către sf. Monastire Agapia a zugrăvi biserica cea mare pe din lăuntru şi toate icoanele din Catapeteazmă după lista alăturată iscălită de mine, sub condiţiile următoare:

1. Mă îndatorez ca pe pereţii din lăuntrul bisericii a da un oloiu din destul şi după acest oloiu de două ori şpaclu cu care se va înetezi ca icoană.

2. Icoanele din Catapeteazmă vor fi zugrăvite chiar cu mâna me şi le voi face cât se poate mai bine şi cu vopselile cele mai bune.

3. Toate tablourile după pereţi în biserică, însemnate în listă, vor fi zugrăvite tot de mâna me silindu-mă a face fiecare istorie complectă după descrierea sfintei scripturi şi cu cele mai bune boeli, şi dacă Monastirea ar voi din tablourile

---

[1]) Arhivele Statului, Bucureşti. Ministerul Instrucţiunii, Dos. Nr. 22, anul 859, Moldova.

sau sfinții însemnați în listă a schimba și a pune altele, m.
mai înainte de începerea lor, și eu voi fi dator a schimba a(

4. Inprejurul fiecărui tablou dupe păreți voi fi dator a j
trivit cu mărimea fiecărui, însă cu aurul cel mai bun, și tot
torez ca în spațiurile ce rămân pe dinafară de tablouri a fac
posițiilor, pentru care ornamente mă îndatorez a aduce în s(
bun zugrav ce am putea găsi în Principate.

5. Icoanele din catapeteazmă eu sunt dator a le zugrăvi tot
chi, după ce mai întâiu se vor curăți cu totul de boială veche, i
rătești le voi zugrăvi pe tablă de aramă, care tablă mi se va d(

6. Tot materialul trebuitor, facerea șchelelor, și ori ce cheltu
mă va privi pe mine, afară de scândurile, și lemnele pentru sc
da de la Monastire.

7. Monastirea îmi va da pentru mine și pentru zugravul
voi avea, trei odăi de șezut și o cămară sau beciu pentru ținut
alte lucruri ce voi avea, cum și masa pentru mine și încă trei

8. La trebuințe neapărate pentru cumpărarea boelilor sau
Monăstirea îmi va da trăsură ca să merg sau să trimit vre'un o
mi le cumpere cu banii miei.

9. Tot lucru mai sus arătat eu sunt dator a-l da gata cel mult î
luni socotindusă de când voi începe în lucru.

10. Pentru săvârșirea lucrului mai sus arătat cu toate cheltueli
tirea are a-mi plăti 2000 (adică două mii de galbeni tocma) în șa
la facerea contractelor trei sute galbeni, după isprăvirea icoane
teazmă deosebit de cele patru împărătești, patru sute galbeni, dup
rului, veșmântăria, proscomidia, și spucluitul pe jumătate a biseri
galbeni, după ce voi găti turnul, sânurile și până în cercul de mijl
de trei sute galbeni, după ce voi găti din acest cerc și până în col(
tot și ornamentele iarăși peste tot mi se va da iarăși un câșt de tr(
iar câștul ce rămâne de trei sute galbeni îl voi primi atunci când voi
aceste câșturi la primirea fiecărui sar (sic) *fi trecuți în dosul acest*

In aceste mărginindu-se alcătuirea pentru zugrăvitul bisericii și a
s'au făcut două asemenea, acesta din partea me l'am dat Monastire
ca la orice abatere din îndatoririle mele Monăstirea este slobodă a-mi
i putea întinde vre'o pretenție și ceia ce a-și fi luat mai mult peste
ula că merită, lucru ce a-și fi făcut sunt dator a înapoia.

(ss) Nicu Grigorescu. *1858 A*

300 ♯ Adică trei sute galbeni am primit câștul întâiu, după co
(ss) N. Grigorescu. *1858 Ap*

200 ♯ Adică două sute galbeni am primit din câștul al doilea de
lbeni.

59 ♯ Cinci zeci și nouă galbeni am primit tot din acest câșt, iar rest
voi primi când îmi va face trebuință.
(ss) N. Grigorescu. *1858 Noem*

[1]) Inexactitatea sumei rămase de primit, care se s. ărueşte şi
ntului următor de 50 de galbeni, este aidoma în contract.

40 # Am primit tot din câştul al doilea şi mai rămâne o sută nouă galbeni.
10 # Primiţi tot din acest câşt.

(ss) N. Grigorescu. 1859 Mart 17.

91 # Adică nouă zeci şi unu galbeni restul din câştul al doilea l'am primit.

(ss) N. Grigorescu. 1859 April 14.

200 # Adică două sute galbeni am primit din câştul al treilea.

1859 I. 5.

10 # Am primit tot din acest câşt.

(ss) N. Grigorescu.

200 # Adică două sute galbeni am primit restul din acest de mai sus câşt.

(ss) N. Grigorescu. 1859 J. 26.

150 # Adică o sută cinci zeci de galbeni am primit din câştul al patrulea

(ss) N. Grigorescu. 30 August 1859.

100 # Adică una sută galbeni am primit tot din acest câşt.

(ss) N. Grigorescu. 23 Octomvrie.

90 # Adică nouă zeci de galbeni am primit tot din acest de mai sus câşt.

(ss) N. Grigorescu. 2 Noemvrie.

Onor. Minister al Cultelor şi Instrucţiunii publice [1]
dela
Comitetul economic al Monastirii Agapia

Raport

Odată cu oficiile onor. Minister supt N. 4.304 şi 4.305 s'au primit şi suma de 250 galbeni (două sute cinci zeci galbeni) ce se mai cuvine dumisale pictorului Grigorescu den câştul al cincilea după alcătuirea ce are cu Mănăstirea pentru pictura bisericii mari, cari bani s'au şi slobozit în privire că deşi n'au săvârşit în tot lucrul ce trebuia să fie gata mai înainte de primirea câştului al cincilea, însă prea puţin lucru ce a mai rămas cu care au pus toată silinţa pentru ca să-l desăvârşească fără întârziere, aşa dar zlobozindu-i-se bani s'au primit adeverinţa pre care să şi trimite pe lângă aceasta onor. Minister.

(ss) Ef. Lefter, (ss) A. Cernescu, (ss) A. Mielescu.

N. 239

anul 1860, Maiu 7.

[1]) Arhivele Statului, Bucureşti, Minist. Instr., Dos. Nr. 720/1860, Moldova,

«CRITERION»

In iarna lui 1932 a apărut în chip de bolid pe cerul destul de aton al mişcării noastre culturale o nouă grupare realmente militantă. « Criterion », adunând la o laltă aproape totalitatea elementelor reprezentative ale tinerei generaţii, a parvenit în sezonul acela să revoluţioneze oarecum atmosfera noastră intelectuală. O formulă nouă de conferinţe, lansată cu brio, a cucerit interesul publicului şi a adus într'o discuţie stilată dar acerbă câteva din figurile proeminente ale epocei, idolatrizate de masse. Şi sala « Fundaţiei » a văzut adunându-se înaintea tinerilor vorbitori cea mai formidabilă masă de ascultători pe care băncile austere le suportaseră vreodată...

Dar succesul a trezit bineînţeles invidiii (nemărturisite) şi intrigi (transparente). Până la urmă, tânăra grupare de intelectuali a început să treacă în ochii autorităţilor drept un nucleu de comunişti şi, după ce o manifestaţie vag naţionalistă oprise una din conferinţele grupărei, « Criterion » a avut cinstea de a fi prima victimă a stărei de asediu instituită în urma incidentelor comuniste dela Căile Ferate.

După ce în primăvara trecută criterioniştii se retrăseseră într'un cort ce le adăpostea discuţiile intelectuale în cerc restrâns, în toamna din urmă activitatea grupării a reînceput, manifestată sub forma vastă a două cicluri paralele. Cu toată adeziunea publicului, ciclul de conferinţe cu audiţii muzicale dat de « Criterion » la sala Dalles sub titlul « *Marile momente ale muzicei* » s'a soldat cu un deficit financiar firesc. Dar ţinuta înaltă a ciclului organizat de d-l Drăghici a verificat din plin rosturile culturale ale « Criterionului ». Pe de altă parte, la Fundaţia Carol, ciclul « *Tendinţe* », deşi nu a stârnit mişcarea de masse din primul an a avut în schimb o preparaţie şi o seriozitate adesea mai reală.

Am spus toate acestea numai pentru a marca încă odată rostul evident cultural al grupării, rezultatele ei şi folosul, de ferment cultural, pe care putea să-l aibe şi pe care trebuia să-l accentueze printr'o organizare din ce în ce mai sistematică, mai pusă la punct, mai bine pregătită.

Tocmai de aceea ne întristează zvonurile de disoluţie ce înconjoară actuala inactivitate a grupării. Să fie greutatea materială de a subveni organizărilor când nu ai fonduri? Să fie oboseala aceea veşnică ce subminează orice elan şi taie aripile oricărei iniţiative de pe aci? Sau unitatea grupului, de ordine strict culturală, suferă depe urma multiplicităţii punctelor de vedere politice ale membrilor, ale căror diferenţieri de culoare s'au accentuat în ultimul timp?

Oricum ar fi, dispariţia « Criterionului » ar trebui regretată. Căci acolo era un real nucleu de activitate pur culturală, unul din rarile locuri unde tineretul actual se găsea grupat în jurul ideei de mai bine cultural al ţării, unul din rarele locuri în care gândul obiectiv prima şi pasiunea politicului tăcea. Şi dispariţia « Criterionului » ar însemna învingerea, încă odată, a culturalului de către politic şi economic. Ce e mai trist, de astă dată între cei tineri...

I. I. C.

MOARTEA LUI A. SPAIER

A trecut aproape neobservată la noi încetarea din vieaţă a gânditorului Albert Spaier. Originar din România, unde a publicat câtva timp sub numele de A. Spiru Bacău, gânditorul acesta se stabilise de mai multă vreme în Franţa,

ajungând până la urmă, profesor al Universităţii din Caën. De câţiva ani era în fruntea caetelor « Recherches philosophiques » pe care tot el, împreună cu mai mulţi gânditori francezi, le făcuse să apară.

Spaier s'a distins prin două lucrări, a căror apariţie a stârnit destul interes în lumea filosofică a Parisului. Prima era « La Pensée concrète. Essai sur le symbolisme intelectuel » prezentată ca teză de doctorat la Sorbona. Cea de a doua a fost prezentată tot la Sorbona în 1927, ca teză complimentară de doctorat şi poartă titlul: « La pensée et la Quantité. Essai sur la signification et la réalité des grandeurs ».

Cercetările lui Spaier pun într'o nouă lumină faptul gândirii. Ceea ce e interesant, în cazul său, e că îşi intemeiază studiile mai mult pe date ştiinţifice şi că ajunge totuşi la discutarea problemelor de filosofie pură din logică şi teoria cunoaşterii, de pildă, mai mult chiar, lasă să se vadă anumite consecinţe metafizice la care s'ar putea ancora. Apoi semnalarea concretului care rezidă în faptul gândirii este dintre cele mai preţioase.

Cu moartea lui Spaier filosofia contemporană pierde o gândire originală, dela care putea să mai aştepte în viitor contribuţii ştiinţifice de valoare.

C. N.

PREMIUL « VREMEA »

Intre atâtea premii literare care s'au acordat — şi se acordă încă — în ultimul timp, unul care nu e lipsit de interes e premiul acordat de revista « Vremea ». Premiul acesta a fost împărţit între d-nii Octav Suluţiu şi Paul P. Negulescu. Asupra romanului d-lui Suluţiu, mai ales, se vorbeşte mult bine. Ceea ce e interesant în cazul de faţă este faptul că, înainte de a fi un romancier, premiatul este un critic literar, unul din tinerii noştri critici literari cari făgăduesc, dacă nu prin altceva măcar prin faptul că urmăresc cu neostenită energie toată evoluţia fenomenului literar românesc de astăzi. O asemenea trudă, ajutată fiind de o inteligenţă vie şi ascuţită, nu poate să nu ducă într'o zi la ceva bun.

Fără să credem cu totul în seriozitatea afirmaţiei că un critic literar adevărat nu poate fi şi un creator şi fără să redescrim istoria cu Sainte-Beuve şi alţii, trebue să recunoaştem că, la noi în ţară cel puţin, criticii n'au reuşit să dea opere definitive. Căci dacă de pildă, asupra literaturii d-lui G. Ibrăileanu mai poate încăpea oarecare discuţie, în ceea ce-i priveşte pe d-nii Eugen Lovinescu şi Mihail Dragomirescu foarte mulţi sunt de acord că ar fi făcut bine să rămână simpli critici.

Bine înţeles că s'ar putea să nu fie vorba aci decât de o prejudecată şi încă de una naţională (românul e pancritic sau creator). Orice ar fi însă mărturisim că, pentru viitorul de critic, în care credem, al d-lui Octav Şuluţiu, am fi mult mai liniştiţi, fără să ştiu prea bine de ce, dacă romanul d-sale « Virginităţi » n'ar fi chiar atât de bun pe cât spune comisia care l-a premiat.

C. N.

UN « ONOMASTICON »

Muzeul Limbii Române din Cluj, de sub direcţia d-lui Profesor Sextil Puşcariu, pregăteşte o lucrare a cărei importanţă merită să fie semnalată cu laudă. Este vorba de un studiu vast asupra onomasticii poporului românesc,

adică de alcătuirea unui « Onomasticon », care să cuprindă întreg materialul de nume proprii româneşti.

Sursa principală de informaţie o alcătuesc foile de recensământ din anul 1930, din care s'au putut prelucra până acuma (adică în 7 luni de zile) cele referitoare la întreg judeţul Muscel, adică un stoc de 105 mape, cuprins în 6 lăzi.

Scopul urmărit de Muzeul Limbii Române este ca să se ajungă la cunoaşterea tuturor numirilor de botez şi de familie care se întrebuinţează de poporul românesc, ceea ce va fi de folos nu numai filologilor, ci şi etnografilor şi istoricilor, căci deseori numirile oamenilor constituesc o informaţie preţioasă în ceea ce priveşte mişcările mute ale populaţiilor dintr'un loc într'altul şi deci şi asupra curentelor culturale în sânul unei aceleiaşi arii dialectale, sau dela o arie la alta.

O singură obiecţie am ridica: numirile populare sunt cu mult mai complicate decât s'ar putea crede. Alături de numele legal, sătenii întrebuinţează, curent, un sistem sau chiar mai multe sisteme simultane de porecle. Aceste porecle, care tocmai sunt cele mai interesante documente de onomastică populară, nu apar însă în foile recensământului. Se vădeşte astfel, din nou, absoluta necesitate ca asemenea studii asupra vieţii populare, să fie întregite cu anchete directe la teren, adică cu monografii sociologice. Aceasta nu înseamnă însă câtuşi de puţin că munca Muzeului Limbii Române nu este una din cele mai curajoase şi corect ştiinţifice, din câte s'au făcut în ultima vreme la noi şi nu putem decât să regretăm faptul că mijloacele acestui Muzeu din Cluj sunt atât de ridicol de mici, încât prin aceasta se îndepărtează cu mult publicarea rezultatelor obţinute.

H. H. St.

MUZICA POPORALĂ ŞI MUZICA SAVANTĂ
Conferinţa d-lui Bela Bartok

Invitat luna trecută de « Societatea compozitorilor români » să facă o conferinţă despre *muzica poporală*, d-l Bela Bartok a concentrat atenţiunea publicului nostru asupra unei laturi de deosebită actualitate a problemei, tratând despre « *Posibilităţile de utilizare a muzicei poporale în muzica savantă* ». D-l Bela Bartok, fiu al Banatului românesc, este socotit între marii muziciani contemporani, atât ca creator, cât şi ca interpret pianist de subtilă calitate. De asemenea, cercetările sale de folklor muzical au tăiat brazde noui. A debutat, aci, cu publicaţii de muzică poporală românească: « *Cântece poporale româneşti din comitatul Bihor* », (Bucureşti, 1913, ediţia Academiei Române), şi « *Volks musik der Rumaenen von Maramureş* », München 1923, (în prefaţa datată din 1918, spune că are adunate 3500 melodii pop. româneşti, vocale şi instrumentale, în afară de cele 372 publicate în colecţia bihoreană, publicată de Academia Română).

Astfel, în întreita sa îndrituire, au impresionat enunţările sale luminoase, însoţite de exemplificări, făcând elogiul *muzicii poporale, prezentată ca izvor de întinerire a muzicei savante.*

In utilizarea temelor poporale rustice, ţărăneşti, compozitorii au patru posibilităţi: 1. întrebuinţarea directă a melodiei poporale, cu încadrările necesare; 2. prelucrarea ei, motivul rustic rămânând cu rolul evocativ al unui

motto; 3. inventarea unor melodii noui, în felul şi spiritul celor ţărăneşti; 4. în sfârşit, crearea unei muzici lipsite de orice aluzie la melodia poporală, fiind, totuşi, din substanţa acesteia, şi având toate caracteristicele ei.

In toate cazurile, se cere ca autorul să cunoască aevea esenţa muzicei poporale, să o trăiască ca ceva ce îi aparţine organic. Putinţa aceasta nu o pot avea toţi compozitorii. E greşit a se crede, că utilizarea temelor de origine rustică ar putea însemna lipsă de invenţie pentru compozitor. Esenţial este felul cum ştie să creeze viaţă nouă din elementele împrumutate, aşa cum Shakespeare şi Molière au creat opere neperitoare din subiecte împrumutate.

La exemplificări, d-l Bartok a citat şi 3 doine româneşti foarte caracteristice, din colecţia d-lui *C. Brăiloiu*, excelent înregistrate: din Fundul-Moldovei (Bucovina), Drăguş (Făgăraş) şi Căpriana (Basarabia).

CONSTANTIN NEDELCU

RAŢIUNE ŞI LUCIDITATE, SAU O CEARTĂ DE CUVINTE

D-l Petru Comarnescu, — căruia îi sunt recunoscător că îmi dă prilejul de a preciza câteva chestiuni esenţiale ale atitudinii acestei reviste, aduce în discuţie, între altele, într'un număr recent din « Vremea », o problemă care, *în ce priveşte atitudinea noastră în cadrul revistei*, nu-i decât o inutilă ceartă de cuvinte.

Am spus, în primul număr, că vremea de azi cere « o nouă luciditate ». Şi fiindcă mă refeream prin asta la realizarea anumitor teme junimiste în cultura noastră, d-l Comarnescu găseşte că, tocmai, termenul luciditate este exact opus raţiunii, — tema junimistă; că, deci, vorbind de luciditate, nu suntem junimişti, căci depărtându-ne de valorile înţelegerii raţionale ne apropiem de valorile unui soiu de înţelegeri în clar-obscru pe care d-sa o închide, respectiv, sub termenul luciditate.

In fond toată cearta asta porneşte deci dela faptul că d-l Comarnescu vrea să înţeleagă prin luciditate ceva, iar eu înţeleg cu totul altceva. E necesar să lămurim deci numai sensul în care întrebuinţăm cuvintele. Ele singure sunt în discuţie, iar nu fondul, adică junimismul nostru. Cu atât mai puţin voi răspunde aci la ceea ce mă priveşte personal în acelaşi articol.

Luciditate este deci pentru mine calitatea de a nu avea judecata întunecată de idei preconcepute, falşificată de metode şi scheme arbitrare. Este capacitatea de a vedea lucrurile aşa cum sunt în ele înşile, nu deformate dintr'un « anume » punct de vedere. De a putea să judeci clar asupra acestor lucruri. *Să judeci clar*, adică netulburat de nicio prejudecată. Iată ce însemna pentru mine în cazul de faţă luciditatea. Mă raportam deci mai ales la înţelesul etimologic al cuvântului. Şi, în acest fel, între raţiune şi luciditate nu este contradicţie, ci interdependenţă necesară.

Intrebuinţând termenul m'am şi gândit, de altfel, la acea revizuire şi erarhizare a valorilor, pe care o socoteam — în acelaşi articol — necesară. Cum s'ar putea face asta dacă n'ai fi lucid, adică n'ai judeca clar, neturburat de prejudecăţi asupra valorilor pe care le revizueşti.

Şi m'am mai gândit, vorbind de luciditate, la nevoia de a judeca clar atunci când adoptăm, bonjuristic, aspecte sau idei neconforme cu realităţile noastre,

de a judeca clar aceste forme și idei, adică neturburați de prejudecata valorii și importanței lor acolo de unde le luăm.

Se vede deci, că, pentru mine luciditate era luat în acest înțeles. Că acest înțeles este al cuvântului. Și că el nu contrazice — ba dimpotrivă — temele junimiste.

I. I. C.

O LĂMURIRE INTERESANTĂ

Ca răspuns la întrebarea noastră, din ultimul număr al revistei, relativă la Ruxandra Sturdza, citată de Abel Hermant în « la Revue de Paris », d-l Theodorian-Carada ne indică două lucrări ale d-sale în care se găsesc amănunte interesante despre fizionomia spirituală a acestei basarabence și despre rolul ce ea l-a jucat în elita societății de pe vremea aceea. In culegerea sa de studii istorice, bogat documentată, intitulată: « *Din frământările trecutului* » un întreg capitol este consacrat fiicei lui Scarlat Sturdza și sorei contelui rus Alexandru Sturdza — autorul « Considerațiilor asupra Doctrinei Bisericii ortodoxe » tipărite la Stuttgart în 1816 — care a fost domnișoară de onoare a țarinei Elisabeta Alexievna și mai târziu, pentru scurt timp, soția contelui Edling, Ministrul Marelui-Duce de Saxa-Weimar la Viena și apoi la Florența. Comentând memoriile acestei evlavioase și inteligente moldovence din Rusia, scrise în franțuzește și tipărite la Moscova în 1888, d-l Carada ne desvăluie o serie de date extrem de atrăgătoare, care ne îndreptățesc să dorim o traducere românească a spovedaniilor aceleia care a fost Egeria lui Capo d'Istria și care a inspirat Țarului Alexandru I un sentiment curat și desinteresat « care a rămas același, după cum spune chiar Ruxandra Sturdza, și după ce vârsta, judecata și pietatea i-au amorțit pasiunea ».

Din interesanta monografie a d-lui Carada despre « *Sofia Svetșin* », fiica lui Soimonov, secretarul particular al Impărătesei Caterina a II-a, și soția generalului Svetșin, Guvernator al Petersburgului, aflăm alte amănunte relative la acțiunea Ruxandrei Sturdza și a fratelui său în contra încercărilor de prozelitism catolic în aristocrația rusă, pe care autorul le analizează povestind vieața acestei prietene a familiei Sturdza. Tot în această carte ni se destăinuie admirația nețărmurită pe care contele Joseph de Maistre, celebrul autor al cunoscutelor « Soirées de St. Pétersbourg », o avea pentru frumoasa « coana Ruxandra Sturdzoaia » cum nu au încetat s'o numească boierimea și țărănimea din Basarabia, a cărui întâiu guvernator fusese tatăl său și unde, la moșiasa Manzâri, ea clădi o biserică, o școală și un spital. Fiica unică a lui Alexandru Sturdza și nepoata Ruxandrei, care nu avu copii, se căsători cu un nepot al Sofiei Svetșin, Principele Gagarin, astfel încât singurii urmași ai familiei Sturdza din Rusia, despre care Wiegel spunea în memoriile sale că era « ea singură o academie », sunt aceia din ramura Principilor ruși Gagarin-Sturdza.

S. T.-S.

CĂRŢI, REVISTE

O LUCRARE FOLOSITOARE CAUZEI NAŢIONALE

D-l George Moroianu, Rectorul Academiei de Inalte Studii Comerciale şi Industriale « Regele Carol II » din Cluj, a publicat de curând la Gamber din Paris o foarte documentată şi interesantă lucrare, ce se impune atât prin factura sa literară cât şi prin seriozitatea selecţionării şi analizei materialului studiat. Astăzi o carte scrisă în limba franceză tratând despre « *Les luttes des Roumains Transylvains pour la liberté et l'opinion européenne, — épisodes et souvenirs —* » este o unealtă de propagandă naţională nepreţuită, a cărei importanţă ca forţă de rezonanţă în forurile internaţionale competente trebue relevată. Căci nu este îndeajuns să răspundem ciclurilor de conferinţe revizioniste şi propagandei active şi dibace desfăşurată de duşmanii tratatului dela Trianon, în streinătate, numai prin întruniri de protestare sau prin articole de ziare româneşti: o serioasă şi eficace lămurire a opiniei publice străine nu este posibilă decât prin lucrări obiective, documentate, atrăgătoare cum este lucrarea d-lui Moroianu.

Cuprinzând nu numai istoricul mişcărilor de liberare naţională a ardelenilor, însoţit de textele protestelor şi de analiza faptelor pe care autorul îşi sprijine afirmaţiile sale, dar şi toate opiniile unor fruntaşi ai vieţii intelectuale şi politice europene despre soarta românilor din vechea Austro-Ungarie, precum şi rolul unora dintre aceştia cu atitudine hotărîtă pentru cauza noastră, cu mult înainte de marele războiu, (mă gândesc la Lord E. Fitzmaurice, al căruï interwiev acordat în 1894 autorului este extrem de interesant prin constatările ce le cuprinde dar mai ales prin concluziile sale, la istoricul James Bryce, W. Morphill, Seton Watson, Fitz Gerald, Wickham Steed, care a scris frumoasa prefaţă a acestei lucrări, pentru a vorbi numai de ecourile intereselor naţionale româneşti în Anglia) cartea de faţă aduce contribuţii noui problemelor de care se ocupă, autorul ei fiind legat prin acţiunea sa patriotică de marile evenimente pe care le povesteşte, adăogând episoade şi impresiuni interesante, pe de o parte iar pe de alta relaţiunile pe care le-a avut cu cei mai mari susţinători ai întregirii noastre naţionale şi cu aceia care, din Ardeal sau din Vechiul-Regat, au contribuit la marele act al unirii, dau lucrării de faţă farmecul descrierii faptelor trăite.

Prin documentarea sa obiectivă, prin talentul cu care reliefează tragicele încercări de emancipare ale românismului pe timpul stăpânitorilor de ieri, prin selecţionarea şi analiza manifestărilor opiniei europene relative la mişcările naţionale din Ardeal, d-l Moroianu contribuie, în domeniul literaturii istorice şi sociologice streine, cu un aport de o valoare intrinsecă necontestată, pe lângă marile servicii ce lucrarea sa le va aduce ţării noastre. Pentru aceasta trebue să-i fim recunoscători, nădăjduind că pilda sa va fi urmată de alţii pentru a inaugura o contrapropagandă românească pe baze indestructibile.

S. T.-S.

AL. LASCAROV MOLDOVANU: MAMINA
Roman

După ce ai călătorit prin locuri streine, unde ai admirat civilizaţia altor popoare, după ce ai întârziat prin capitalele mari, unde omul sub aparenţa unei mecanicizări a vieţii, duce o vieaţă subtilă, complexă până la decadenţă, simţi nevoia unui apus de soare din ţara ta, te cuprinde o nostalgie de copilăria ta petrecută în mediul primar al satului cu oameni simpli şi tăcuţi, şi te întorci mai cu drag din această lungă călătorie în casa ta dintr'un oraş de provincie românească, sau din coasta unei văi de sat.

Aşa îmi pare literatura d-lui Lascarov Moldovanu. In cărţile lui, aspiri aerul rece, înviorător al vârfului de munte, căci el îşi plasează întotdeauna literatura lui într'o lume ideală, de înaltă moralitate, unde miasmele noroiului omenesc, nu pot străbate. Dacă nu în toate romanele lui ne dă *specificul românesc*, cum năzueşte, pricina este tocmai această idealizare a vieţii rurale, care vieaţă străbătută de soare şi lumină interesează prin problematica sufletească superioară, decât prin cadrul rural.

Mamina este un roman care nu interesează atât prin specificul rural, pe care nu-l dă, ci prin caracterele simple, drepte, curate, ce ni le înfăţişează. Irina mai târziu Mam' Irina, Mamina se căsătoreşte dintr'o pornire naturală şi curată ca izvorul din munte cu Jan. Din această căsătorie au venit pe lume băieţi şi fete. Băieţii s'au făcut mari, au luptat în războiu, unul a murit, iar fetele au devenit la rândul lor mame cuminţi şi onorabile. Iată subiectul. Nicio acţiune de senzaţie, niciun eveniment rar, căutat, ingenios. E povestea unei familii cu toate bucuriile şi cu toate necazurile ei. Vieaţa Maminei şi Jan îmbrăţişează epoca dinainte şi după războiul cel mare. Conflictul este între Mamina şi Jan de o parte şi evenimentele externe, necazurile inerente unei vieţi omeneşti de altă parte. Iar aceste evenimente sunt cele cunoscute de toţi: naşteri, copii, momente de criză, războiul cu sacrificiul lui, moartea unei fete şi al băiatului, a lui Gri, etc. Nici cazuri de conştiinţă subtilă, nici adulter, nici remuşcare, nici expansiuni pasionale, nici sexualitatea romanelor moderne, nici călătorii în ţara misterelor, nimic din accesoriile unei povestiri exotice. Ba mai mult chiar: nimic mai banal ca povestire: căsătorie, copii, moarte. Cu toate astea romanul d-lui Lascarov Moldovanu emoţionează. Care sunt calităţile acestui roman? Prin ce emoţionează romanul d-lui Lascarov Moldovanu?

Evident nu prin subiect. Decât şi aci putem să facem o distincţie. Evenimentele comune, ca şi natura de altfel, nu sunt frumoase în stare naturală. Cine a admirat vreodată vreun bou, dar cine nu s'a oprit la boii lui Grigorescu? Cine nu s'ar speria de apariţia unui şearpe, dar cine nu citeşte cu plăcere Cântul II din Eneida, în care se povesteşte moartea lui Laocoon?

Prin urmare natura şi locurile comune capătă adevărata frumuseţe în artă. Decât şi aci trebue să intervie mâna unui poet, care să ridice valoarea lucrurilor din natură la înălţimea simbolică.

Poezia d-lui Lascarov Moldovanu este cântecul primar al vieţii instinctive. In romanul d-sale, instinctul propagării speţei se desvoltă într'o amplă ramificaţie. Decât d-sa tratează amorul nici ca romanticii în infinite deslănţuiri sentimentale, nici ca realiştii sau naturaliştii în actul sexual fizic, ci ca un clasic.

El iubeşte mai mult efectul amorului: copiii, familia. Amorul la el nu e scop ca în romanul modern, ci e un mijloc pentru a întări o familie. La el amorul e devenire. De aceea îi preţueşte roadele care sunt de natură sufletească: multiplicarea eului în copii, iubirea pentru copii, care te reprezintă.

« Ce? iubirea lor e una de obiceiu? Sărutări şi legături ale trupului, numai? Da — şi ei se iubesc cu sărutări şi cu împletiri ale trupului — dar *numai atât?* O! aceasta este ceea ce-i *mai puţin*... Peste acestea, este ceea ce-i mai mult. Peste toate cele văzute, ale trupului, stau, infinite şi duioase şi înalte şi curate — cele ale sufletului. Copiii lor, casa lor — vieaţa lor — toate cele mici, toate cele obişnuite — toate cele mari... Iubirea lor este ceva *peste iubire*, dincolo de ea. Ei s'au întregit unul pe altul, într'o desăvârşire totală — şi din ea, a ieşit şuvoiul de vieaţă vie. Ce minune — ce divină alcătuire — Dincolo de iubire... Tot, — şi totdeauna ».

Mamina e romanul unei familii în luptă cu greutăţile vieţii. Revenim la întrebarea noastră: prin ce emoţionează romanul d-lui Lascarov Moldovanu?

Prin simplitatea caracterelor şi prin poezia sufletelor lor.

Mamina este caracterul femenin cel mai simpatic din tot romanul. Cu o singură ţintă în vieaţă: familia, ea depune toată energia şi ultimul strop de putere pentru propăşirea familiei ei şi a bărbatului ei.

Inţelegătoare şi supusă lui Jan, o tovarăşe minunată în necazurile şi bucuriile vieţii, apare ca o floare rară de câmp ce îmbălsămează împrejurimile. Iar Jan este stejarul robust ce are rădăcinile înfipte adânc în pământ, înălţându-se drept şi trufaş către soare.

Este o familie, care se întemeiază pe *credinţă*, *nădejde* şi *iubire*. Mai ales pe iubire.

Decât autorul cu înclinare mai mult pentru nuvelă, ne arată eroii mai mult din profil. Nu-i putem îmbrăţişa în întregime, fiindcă nu-i reprezintă decât într'o singură poziţie. Această unică atitudine autorul o fortifică, o desvoltă, o amplifică, dar lipsind caracterele secundare ce subliniează şi vivifică caracterul principal personajul are simptome de anemie, de ofilire. E drept, autorul pentru a varia psihologia personajului l-a trecut prin focul războiului, unde cu o rară intuiţie şi cu precisiuni sufleteşti, eroii lui apar într'o nouă ipostază, pentrucă, în urma războiului, întocmai ca în marile epopei, se isprăveşte povestirea cu prăznuirea eroilor, ca un fel de triumf al vieţii. Cu toate astea, d-l Lascarov Moldovanu nu ne dă caractere masive, robuste, ci figuri graţioase, cu trăsături fine, de o rară moralitate, madone rustice departe de desfrâul şi patima oraşului. Evident, nu este un cusur.

Pădurea nu are în ea numai stejari viguroşi, ci are alături şi flori plăpânde, pline de miresme, care atrag firile delicate, sufletele rare ce găsesc aceeaşi mulţumire, fie contemplând o floare, fie admirând stejarul sfidător. Chestiunea e ca florile să trăiască din pământ şi chiar dacă în destinul lor implacabil vor trăi numai o vară, ele au răspuns din belşug menirii lor prin mirosul şi forma ce s'a degajat din vieaţa lor proprie.

Mamina este în literatura noastră o floare rară, în atâtea bălării, este o rază de soare blând într'o vreme de toamnă posomorîtă.

C. GEROTA

GR. TĂUŞAN: DINCOLO DE COTIDIAN

D-l Grigore Tăuşan, care de o vieaţă de om trăeşte în atmosfera cotidianului, dând un petec de cer albastru, sumbrelor probleme ale zilei, ce le are de obiceiu un ziar, cu opera de faţă, evadează dela « notele » d-sale semnate Petronius, — raze de soare într'o apă turbure — în esseuri, ce dovedesc şi competenţă şi talent. Esseurile sale, prin variaţia lor evidenţiază spiritul consumat în ale literaturii, un rafinament elegant, ce se înamorează şi de filosofia lui Bergson dar şi de arta lui Leonardo da Vinci.

Un epicureu literar care soarbe picăturile frumosului şi dintr'un apus de soare ca şi din filosofia lui Kant.

Nicăieri pedanteria dăscălească, morga doctorală, ci idei juste, cugetări dospite, nu subliniate ostentativ, ci furişate artistic, fără grimaze şi chiote. Un comentator priceput, înţelegător al operilor şi sufletului altora, le adună, le simte ideile generale, întocmai cum inginerul priceput dintr'o singură sondare face să ţâşnească petrolul din pământ.

Un clasic ca scriitor, echilibrat, ponderat, unde fondul şi forma se completează armonic, fără sentimentalism vaporos sau fondul rebarbativ.

Sunt în cartea d-sale, pagini frumoase despre Maiorescu, ca unul ce l-a cunoscut şi care mai păstrează mireasma superiorităţii lui Maiorescu, a acestei figuri olimpiane, ce a dominat o epocă.

Esseurile d-lui Tăuşan sunt flori mirositoare puse la drumuri lungi. Ele te înveselesc, te încântă şi te îndeamnă totodată să mergi până la capăt.

C. G.

RICARD AL III-LEA, DE SHAKESPEARE, LA TEATRUL NAŢIONAL

Revista Fundaţiilor Regale a tipărit şi împărţit abonaţilor săi pe Ricard al III-lea al marelui poet englez, redată într'o admirabilă limbă românească de d-l Ion Marin Sadoveanu. Opera lui Shakespeare este o faclă nestinsă în biblioteca cuiva. Căci s'o spunem drept şi e curios că din toate piesele lui Shakespeare cea mai populară a fost Ricard al III-lea. Cu cele mai multe defecte şi totuşi cea mai populară. Ceea ce atrage în această tragedie, a cărei acţiune e greoaie, neverosimilă, complicată, este figura acestui *geniu al răului*, a lui Ricard al III-lea.

Urît, cocoşat, schiop, iasma pământului ca fizic, se concentrează în sufletul lui în care sclipeşte cea mai izbitoare inteligenţă şi declară războiu omenirii întregi. N'ar putea să se facă stimat, temut, decât, când va întrece prin calităţile lui ce le are să devie cel dintâiu om în Anglia. Vrea să ajungă rege. Decât sunt atâţia înaintea lui. Ricard însă nu se lasă condus de evenimentele istorice, ci el le creează, le conduce. De aceea ucide pe toţi din calea lui. O voinţă neînfrântă, o inteligenţă diabolică, o conştiinţă înnecată în sânge, dar disimulată cu o artă extraordinară.

Şi Jago este o inteligenţă drăcească, dar el luptă pe un singur plan, are o singură ţintă: Othello. Ricard luptă pe planuri diferite, cu o inteligenţă multiplicată, cu nesecate izvoare de energie în urzirea conspiraţiilor lui. Un adânc cunoscător de oameni, ştie pe fiecare să-i folosească şi mai ales, el care în gândul lui ascuţit, ascuns, de o mare luciditate, n'are încredere în nimeni, prin inteligenţa lui, prin darul lui oratoric inspiră încrederea tuturor. Mai mult încă,

prin această admirabilă disimulare a gândurilor lui, prin afectarea celor mai înalte pasiuni, el cucereşte femeia cea mai frumoasă.

« Eu pot să înjunghiez victima cu surâsul pe buze; eu ştiu să afectez bucuria, când durerea îmi sfâşie inima; eu pot să vărs lacrimi la comandă şi să iau poza după împrejurări. Pot să fiu un orator ca Nestor şi să înşel mai bine ca Ulise şi ca un alt Sinon, pot să fac să cadă o nouă Troie ». In adevăr scena întâlnirii convoiului funebru al regelui Enric al VI-lea este celebră. Cadavrul lui Enric al VI-lea era urmat de soţia sa Lady Ana, care ştia că soţul ei a fost ucis de Ricard al III-lea. Primit de Ana cu cele mai insultătoare vorbe, pe care le merită orice asasin, Ricard întrebuinţează atâta joc de teatru, risipeşte atâtea lacrimi, simulează atâta sinceritate, încât imobilizează pe Ana, întocmai cum şarpele îşi hipnotizează victima şi din cea mai mare vrăjmaşă a lui, o convinge, în faţa cadavrului, că din iubire pentru ea a ucis şi-i cere mâna, care nu i se refuză. Este în această scenă atâta virtuozitate teatrală, că chiar mâna lui Shakespeare tremură, ca scena să nu pară neverosimilă.

Il convinge pe Clarence, fratele său, de atâta dragoste, încât, când asasinii vin să-l omoare, trimişi tot de el, Clarence moare încredinţat că Ricard este cel mai bun frate al lui, iar Eduard, care-l iertase, este cel mai rău.

« Eu fac răul şi sunt cel dintâiu care ţip. Eu pun în seama altora crimele ce le urzesc în umbră. Imprumut crimelor mele vorbe frumoase din cărţile sfinte şi am aerul unui sfânt, când în realitate lucrez ca un demon ».

Conştiinţa aceasta amorţită, anulată, desfiinţată, se redresează o singură dată: când visează victimele. El care spunea că « Conştiinţa este cuvânt întrebuinţat de fricoşi, inventat ca să se impuie celor curajoşi » sau că « braţul puternic este conştiinţa, sabia este legea », este sguduit din adâncuri de puterea conştiinţei. Atunci îşi pierde luciditatea perversă, nu mai este stăpân pe el.

Rolul lui Ricard a fost interpretat de d-l Ciprian. Regret că nu l-am văzut şi pe d-l Manolescu. Ciprian nu l-a înţeles complet pe Ricard. Ne-a dat un Ricard brutal, degenerat, când el este brutal în planurile lui, dar de o mare fineţă în raporturile lui cu lumea. Ricard al III-lea este geniul răului, dar şi geniul ipocriziei omeneşti. Dacă crima este pasiune brutală, uluitoare, ipocrizia este inteligenţă irizată în gesturi, vorbe, jurăminte.

Ricard al III-lea nu e un degenerat, ci este inteligenţa cea mai ascuţită pusă în serviciul pasiunii celei mai crude. Urăşti pe criminal, admiri inteligenţa. D-l Ciprian nu ne-a arătat nimic sau prea puţin din această genialitate demonică cât mai mult cruzimea animalică. De aceea jocul lui este dinamic, pe când aici este reflexiv, meditativ, static.

D-l Ciprian evoluează pe scenă ca să-şi arate că ştie să poarte cocoaşa şi că e schiop, dar nu subliniază cugetările lui Shakespeare. Nu mai vorbesc şi de câteva lipsuri în punerea în scenă a piesei, cum este apariţia umbrelor, unde este ceva grotesc, căci umbrele nu tropăesc şi alte incongruenţe. Caracterul principal al piesei Ricard a fost falsificat. De altfel e şi greu de realizat şi apoi temperamentul mai mult bonom decât insidios al d-lui Ciprian nu se poate identifica cu o fire din care bonomia a dispărut de mult.

Opera lui Shakespeare, care la Paris s'a jucat de peste 120 de ori, are în ea sufletul omenesc transpus într'un caracter diabolic de un părinte de geniu.

C. G.

BULETINUL COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE, *Anul XXVI. Fasc. 75. Ianuar-Mart 1933.*

Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice deși poartă data: Ianuar-Mart 1933, să se știe, a apărut în Martie 1934. Din punct de vedere tehnic se prezintă cu mult mai îngrijit decât numerile anterioare. Textul e cules cu litere frumoase și ilustrațiile sunt foarte bine răușite. Are următorul cuprins: N. Iorga, *La figuration des évangélistes dans l'art roumain et l'école chypriote-valaque*, p. 1; *Icoana românească (după niște conferințe)*, p. 5; *Două opere de artă românești din secolului al XVI-lea la Muntele Athos*, p. 27; *Fântâna lui Alexandru Vodă Mircea*, p. 32. Dr. G. Severeanu: *Moneta lui Vlad I-iu, Domn al Țerii-Românești dela 1395/96—1397 Decembre*, p. 33. Comunicări de Virgil Drăghiceanu, V. Brătulescu și Al. Bărcăcilă, p. 36. Cronică de Gh. Ungureanu, p. 45. Rezumat francez, p. 47. Erată, p. 48.

In ce privește cuprinsul, la p. 22, aflăm titlul: «*Folklor de icoane*» (VI) și observăm că acest cuvânt «*folklor*» se întrebuințează numai la producțiunile literare din popor, nu și la icoane. La p. 23 se reproduce în fotografie chivotul lui Neagoe Basarab, publicat mai nainte de noi subt titlul: *Un prețios chivot dela Neagoe Basarab Voevod 1512—1521 în Mânăstirea Dionisiu din Sfântul Munte Athos, 1933*, cu descrierea amănunțită a chivotului, reproducerea inscripției grecești și traducerea ei în românește. După aceea același chivot a fost reprodus de M. Beza, în *Revista Boabe de grâu*, 1933. Inaintea noastră pentru întâia oară a fost publicat și descris de N. P. Kondakov în «*Pamjatniki hristijanskago iskustva na Athone*» (adecă: Monumente de artă creștină în Athos), 1902, p. 214—215.

La p. 24 se dă în fotografie « *Steagul lui Vintilă Vodă* ». « Un steag de toată frumusețea, un minunat prapor de biserică » exclamă d-l N. Iorga și-l descrie amănunțit. Observăm însă că nu este un steag sau prapor de biserică, cum crede d-sa, ci o zavesă (cusătură). De fapt în biserica sfintei mânăstiri Cotlomuzul din Muntele Athos, marea Lavră a Țării-Românești, se păstrează două zavese, dăruite de Vintilă Vodă, Doamna lui Rada și fiul lor Drăghici Voevod, cari se pun la icoanele împărătești dela tâmplă sau la iconostase: una din ele înfățișează icoana Mântuitorului și a doua icoana prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu. Că este o zavesă și nu un prapor se vede chiar din fotografia cu chipul Mântuitorului, reprodusă de d-sa. Zavesele acestea poartă câte un șnur de mătase cu care se prind subt icoanele împărătești sau la iconostase. Subt icoanele de pe zavese se văd chipurile ctitorilor în poziție de rugă al lui Vlad Vintilă Vodă, al soției sale Doamna Rada și al fiului lor Drăghici Voevod. Pe steagurile sau praporele bisericești nu se zugrăvesc fețe mirenești, după canon, se reprezintă în genere: pe fața I-a Botezul Domnului sau Invierea, iar pe fața a doua hramul sfintei biserici. Hramul bisericii sfintei mânăstiri Cotlomuzul este Schimbarea la față a Domnului nostru Isus Cristos. Zavesele în niciun caz nu se pot confunda cu steagurile bisericești. Aceste zavese au fost studiate de mine la fața locului și pentru întâia oară publicate în facsimile fotografice în « *Noua Revistă Bisericească* » (Anul VII, Nr. 7-8, Octombre-Noembre 1925, p. 131—135) cu reproducerea inscripțiilor slovenești și traducerea lor în românește. Despre Vintilă Vodă mai adăogăm aci la cele scrise de noi în *Documente slavo-române*, că el a fost ucis la Craiova, pe malul Jiului, de către cumnatul său

Momce logofătul în ziua de 11 Iunie 1535. Din ziua de 10 Iunie 1535 este ultimul său document, dat ca Domn din Craiova; iar pe ziua de 13 Iunie 1535 avem primul document dat de Petru Vodă Paisie sau Radul Vodă Călugărul din Bucureşti (St. Nicolaescu, *Documente istorice cu privire la Radul Vodă dela Afumaţi sau Radul Vodă cel Viteaz*, 1522—1529. Bucureşti, 1909).

Despre domnia lui Vintilă Vodă şi tragicul său sfârşit ne vorbeşte în deosebi « *Letopiseţul Ţerii-Rumâneşti* », p. 25—26, publicat de noi cu noui şi bogate amănunte ce nu se găsesc în alte izvoare.

Mai departe, la p. 30, d-l N. Iorga spune că « Vlad Vintilă îşi făcea mănăstirea acolo, sus în Muscel ». Fireşte este o scăpare din vedere a d-lui N. Iorga, căci ctitoria lui Vlad Vintilă zisă din Menedic nu este în Muscel, ci în Buzău (cf. Marele Dicţionar geografic al României, p. 309).

ST. NICOLAESCU

« REALITATEA ROMÂNEASCĂ »

Recenzând revista noastră, « Vitrina literară » mă anunţă că mă va « limpezi pe o anumită chestie a mizeriei şi a poeziei ».

Ca să se vadă că — deşi sunt confuz — gândesc totuşi clar, merg eu, cu această explicaţie, înaintea limpezirei cu care mă ameninţă anonimul recenzent din « Vitrina ».

Despre ce era vorba în nota care l'a necăjit pe d-sa?

Cineva a lansat în chip de manifest chemarea către poeţi să se apropie de realităţile vieţii.

Foarte frumos.

Căutând însă acele realităţi, acel cineva găsea că *singura realitate dela noi e mizeria*. Şi cerea, deci, poeziei, să se ocupe exclusiv de mizerie. De care mizerie? Lesne de înţeles: de mizeria proletară.

Ceea ce ni s'a părut complet eronat, şi am spus-o — fie şi confuz.

Căci, întâi, poezia nu are a se limita la *o singură* realitate. Dacă « Vitrina literară » crede că nu e aşa, suntem dispuşi a lămuri şi punctul ăsta. Pentru moment însă, vom constata, în al doilea rând, că dacă e vorba să luăm nu *singura*, ci *cea mai importantă realitate* dela noi, apoi acea — să ni se ierte — nu e mizeria celor 500.000 de proletari ai noştri, ci soarta celor 14.000.000 de ţărani. Dacă e vorba aşa « *singura realitate e ţăranul român* ». Asta a spus-o Maiorescu şi e o vorbă a lui de care ne place să ne aducem aminte. Iar ţăranul are nevoie în primul rând de altceva decât de poeţi.

E clar, nu?

I. I. C.

« VITRINA LITERARĂ »

A reapărut această revistă pe care d-l Mircea Damian o făcuse să apară întâia dată acum patru ani. Şi credem că reapariţia ei este binevenită. « Vitrina literară » poate umple un gol, devenind un ferment constant, în lumea literară, de discuţie, de luare de atitudine, de critică şi revizuire. Cu crezul afirmat: neîncorporare la nicio bisericuţă, şcoală sau vârstă, poate fi un virus activ de creare a interesului publicului pentru literatură şi problemele sale.

Nu putem încă judeca întru cât aceste premize se verifică în realizări. La primul număr erau, de bună seamă unele scăderi, unele lucruri inutile, mai

ales unele slăbiciuni în paginaţie. Dar şi multe lucruri interesante, în special o atacare a problemelor direct, şi o predilecţie pentru latura concretă a lor care lămureşte că, de sigur, revista nu va pluti în nori. Şi, pentru rostul ce i-l vedem, e de sigur un mare bine.

I. I. C.

« GÂND ROMÂNESC »

Revista clujană pe care, sub auspiciile « Astrei » o face să apară un comitet ce se simte a fi tineresc, sub conducerea d-lui Ion Chinezu, a intrat în al doilea an de vieaţă. Şi numărul pe care îl aveam în faţă se prezintă tot atât de reconfortant ca şi cele pe cari le cunoşteam dinainte.

Gândul redactorilor e vădit, simplu şi frumos. Condee ardeleneşti din cele mai de vază şi din cele mai noui, se străduesc vânjos să creeze aci o mişcare culturală vie, actuală, informată, substanţială, care să pue în sfârşit o piatră de prim şi mare folos la clădirea acelei unităţi sufleteşti a neamului ce constitue marea datorie de azi a tuturor şi poate o adevărată faţă a unui nou ideal naţional.

Literatură lipsită de orice steril colorit regionalist, studii serioase, în special în nuanţă istorică, ades căutând să lumineze feţele intime ale acestei dorite uniuni sufleteşti, o cronică bogată, fac din această revistă pe care o ştim astfel, acolo, la Cluj, real focar de cultură vie românească, o rară mulţumire a sufletului, pentru care îi urăm, — şi ne urăm, — să se bucure de o vieaţă lungă.

I. I. C.

« F R I Z E »

Am primit întâiul număr al acestei reviste braşovene şi am regăsit cu bucurie în el caracterele cele mai bune pe cari dela o vreme le putem remarca revistelor din provincie, tot mai numeroase. Prospeţime, atitudine curagioasă, personală şi netă, tot mai accentuată desbărare de prejudecăţi şi clişee (cum ar fi adoptarea plină de laude a ultimei mode), un ton cu nimic regionalist sau « provincial », ci, dimpotrivă, pe picior de egalitate cu orice revistă de tineri bucureşteni. Ba uneori chiar o severitate faţă de producţia « Capitalei », care nu e totdeauna exagerată, de nu chiar ades binevenită ca să trezească verificarea anumitor perspective falşe.

Din acest prim număr al « Frizelor » braşovene vom desprinde « Terasa piticilor de piatră », versuri ce indică un poet (deşi nedesbărat de influenţe multiple), semnate Aurel Marin.

D-l Mihail Chirnoagă scrie, à la française « a fost *pentru* prima dată când... » sau « răspunsul a venit... *devorat* vădit... ». Dece? Tot d-sa scrie « *Ce* deosebire dela... până la... » fără să-şi dea seama că « *ce* » presupune că va fi vorba de *natura* (sau *calitatea*) deosebirei, ceea ce nu se mai împacă cu termenii « *dela la — până la* », care presupun o idee de *cantitate* a deosebirei (dacă poate fi vorba de aşa ceva), şi cer întrebuinţarea locuţiunei « *câtă deosebire* ». Deci sau zici: « câtă deosebire dela... până la », — ceea ce va fi logic, gramatical, dar nu româneşte, — sau « ce deosebire între... şi... » ceea ce va fi şi în spiritul limbei şi în al gramaticei...

Tot în « Frize » găsim o notă *(m. c.)* din care citez: (E vorba de o revistă dela Cernăuţi) « *Dumnezeu desfundă butoaele cu minunatul vin al sufletului, pentru mirările noastre mărunte şi pentru ochii noştri... Cărui zeu slujesc tinerii*

cernăuţeni, Zeu cu aurul coarnelor înfipt în zăpada luminii şi printre fluturii stelelor? ». La care voi observa, — pentru a arăta pe baza acestui text un tipic caz de « beţie de cuvinte », — că în loc de *mirările noastre mărunte* ar fi sunat tot aşa de frumos *mirările noastre cele mari*... Şi tot atât de *neobligatorii* ar fi fost amândouă expresiile. De asemeni, dacă « fluturii stelelor » e o metaforă cu sens, (şi într'o notiţă de *aprecieri*, fie chiar lirice, se cere totuşi un sens), « zăpada luminii » putea fi înlocuită cu orice altă metaforă pe bază de lumină... Iar în subsidiar e de observat că toată întrebarea retorică cu zeul e absolut inutilă, chiar şi pentru a dovedi entuziasmul semnatarului, entuziasm care, dacă era mai calm, era mai nobil... Dar consecinţa firească a beţiei de vorbe e obnubilarea judecăţii. Şi fiindcă ni se pare că e un lucru neîngăduit unor tineri, tocmai în clipa când vor să emită judecăţi, am scris toată această lungă notiţă...

I. I. C.

« POEZIA, BULETIN LUNAR DE POEZIE OLTEANĂ »

Titlul spune foarte just ceea ce este această nouă revistă craioveană. Cu pietate şi îndărătnicie, ea pare că-şi propune să cultive pe plaiurile oltene muza; muza pur şi simplu, cred, şi deaceea mi se pare nedreaptă cu revista însăşi modesta circumscriere « poezie olteană », când paginile nu trădează niciun steril regionalism.

Am vrea să nu fie numai o candelă aprinsă la un altar fără închinători, ci o faclă ridicată din mâna ultimului căzut, spre a fi trecută altora, cu pâlpâiri tot mai puternice.

In general atmosfera acestei poezii ne pare însă prea cuminte, strofele prea corect versificate, liber sau nu, prea melodios înstrunită lira, uneori prea vizibil semnul altor poeţi sub care e scrisă poema.. Unde am mai auzit: « *Ca o meduză moartă; nepereche* »? Dar « ... In aşteptare a 'nălţat cochete; Muiete 'n lună, svelte *minarete* »? Dar: « *Nu trezi din somn furtuna; Peste trestii trece luna, fluturându-ţi un salut, Impletit cu un sărut.* »? Respectiv, Ion Barbu, Topârceanu, Eminescu. Eclectism, nu?...

Ca un anticipat răspuns la rândurile acestea ale noastre, în pagina a patra, de cronică, şi la exclusiv a poeziei, d-l I. C. Manea se mira că unii debutanţi sunt acuzaţi că « se resimt de maniera cutărui maestru », când uneori « acuzatul n'a cetit nimic din opera a cărei influenţă i se impută ». Şi d-l C. I. M. crede că asta este « bilar pentru afirmaţia criticului acuzator ».

Nu. Căci maniera unui maestru pluteşte în atmosfera literară. Armonia lui face şcoală, temele lui sunt reluate în serie, şi, chiar fără să-l fi cetit, debutantul poate să sufere influenţa indirectă a acestor elemente străine. Ceea ce tot invederează o lipsă de originalitate, de sunet poetic, autentic şi personal un element reprobabil de inconştientă pastizare.

I. I. C.

« CITEŞTE-MĂ ».

Revista aceasta, cu titlul de o originalitate împrumutată, apare la Alexandria. Printre revistele din provincie (din ce în ce mai numeroase, ceea ce e îmbucurător) reprezintă o atitudine specială: S'ar putea numi o « invitaţie de cultivare ». Popularizare medicală, necroloage, reportagii despre activitatea

culturală locală, reproduceri de articole interesante din alte locuri, şi apoi, o jumătate din revistă, zece pagini, consacrate recenziei cărţilor apărute.

Din nefericire toate acestea nu sunt făcute totdeauna cu discernământ. In special recenziile sunt dominate de fetişismul literei tipărite. E ca şi cum, pentru d-l recenzent, tot ce e carte merită laudă. Ii place tot, dela « Focul » d-lui Dragomirescu la « Aurul Negru » al d-lui Cezar Petrescu, dela « Femeia de ciocolată » la « Vieţile Sfinţilor », dela « Fecioare la licitaţie » la « Calea Văcăreşti ». Toţi scriitorii apar pe un plan de valorificări perfect egale.

Şi, mărturisesc, în faţa acestui fenomen — pornit poate din bune intenţii, dar atât de fundamental fals — mă întreb dacă nu e mai folositor să nu-i dai omului nici-o părere literară, decât să-i dai o părere fără simţ critic...

I. I. C.

CONVORBIRI LITERARE

LXVII — 4

APRILIE 1934

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAŞ

APRILIE 1934

IANUARIE[1]

1.

— Şapte!.. Opt! continuă Bebe, implacabil şi sigur ca o maşină de calculat.

Incleştarea îmbrăţişării era sufocantă şi totuşi Liana ar fi vrut să nu se sfârşească niciodată. O dureau crâmpeele de gânduri care-i aminteau că trebue să se sfârşească îndată, că nu mai sunt decât câteva secunde. Clipele acestea numărate de bătaia gongului tainic şi de glasul micului frate i se păreau cele mai fericite din toată viaţa ei trecută şi viitoare... Când răsună a unsprezecea lovitură braţele ei se desprinseră singure de pe gâtul lui şi buzele se deslipiră şoptind imperceptibil:

— Destul...

— Douăsprezece! strigă Bebe deodată mai vesel, adăugând repede: La mulţi ani!

Se făcu lumină. Casa se umplu de urări, de ciocniri de pahare, de strigăte glumeţe şi de râsete. Remus îi ură s'o vază licenţiată în anul nou.

— Nu-ţi doresc să te măriţi încă! urmă dânsul. Ar fi păcat de o fată aşa de frumoasă să se mărite prea curând şi să devie proprietatea cine ştie cărui ursuz de bărbat!

Liana surâse şi se întoarse la Dandu care stătea cu paharul în mână.

— Să ai noroc mult şi să ţi se împlinească toate dorinţele! îi zise ea privindu-l în adâncul ochilor.

— Eu numai pe tine te doresc! murmură aviatorul înăbuşit.

Tinca îşi începu activitatea cu mare râvnă. D-na Rosmarin o urmărea cu atenţie, îi mai făcea câte un semn şi în acelaşi timp îndemna pe toată lumea să se servească lăudând mâncările cu o

---

[1]) Fragment din romanul, inedit, „Jar“.

modestie care spera complimente... Numai Mircea era din ce în ce mai nerăbdător, chiar observă, spre dezolarea Didinei, că serviciul e prea adormit şi, aşa n'are să se sfârşească masa nici până la ziuă.

— Ai răbdare, Mircea dragă! zise în cele din urmă d-na Rosmarin amărîtă că-i indispune mosafirii. N'ai frică, ajungeţi la timp la Gavrileşti!.. De ce să ne strici petrecerea?

Mircea bombăni ceva în farfurie, tăcu un răstimp, dar imediat după friptură reîncepu:

— Ei, gata, băieţi!.. Haidem să mergem că ne apucă aici dimineaţa!

— Nu se poate până nu ne aflăm norocul din biletele de plăcintă! interveni glumind Liana bucurând astfel pe maică-sa.

Liana de altfel se simţia atât de bine că nici n'ar mai fi plecat dacă ar fi rămas şi Dandu. Avea o teamă că acolo nu va mai putea fi aşa de aproape de el sau că se va întâmpla ceva încât are să se destrame farmecul care îi învăluia acuma toate într'o fericire de vis.

Biletele de plăcintă, oferite pe o tavă mică de argint, fură cetite de d-na Busuioc, sentimental şi poetic, stârnind râsetele reclamate de împrejurări. Liana ar fi dorit ceva cu multă iubire şi-i ieşeau tot lucruri triste, oricât le alegea. Când lui Mircea i se prooroci că-l paşte burlăcia eternă, Liana observă ca o consolare pentru ea:

— Toate ies de-a'ndoaselea... Ce păcat!.. Nu-i aşa, Dănduţule?

Surprins puţin de întrebare, locotenentul rîse, dar numai din gură, restul feţei rămânând perfect serioasă:

— Indiferent!.. Acestea's lucruri care...

Intre timp Tinca adusese o maşină de spirt şi bucăţele de plumb. Când văzu şi astea Mircea izbucni, ridicându-se dela masă:

— Ei, nu!.. Dacă ne-am lua după mama, ne apucă aici Boboteaza!

Totuşi mai trebui să stea căci mai ales fetele ţineau să-şi vază viitorul în plumbul topit. Ca să arate că a hotărît să plece chiar singur la nevoie, îşi luă paltonul şi privi îmbrăcat figurile ce se cristalizau din plumbul răsturnat în farfuria cu apă.

— Uite ce coroniţă frumoasă i-a dat Lianei! exclamă d-na Rosmarin, mişcată. Oare ce-o fi însemnând coroniţa?

— Ce să însemne coroniţa la o fată? zise d-na Gotcu. Cununie!

— Se duce, se duce fata! strigă maiorul Antonescu. O să jucăm curând la nuntă!

Liana ar fi vrut să se uite la Dandu, dar nu îndrăsnea de rușinea celorlalți. De altfel Mircea întrerupse conjecturile mai ample, declarând categoric:

— Dacă nu veniți, eu plec singur!..

— Lăsați-l, frate, că omul așa-i când e cu dragostea! făcu d-na Gotcu. Hai, duceți-vă, copii, cu toții, să scăpăm de voi, să ne încercăm și noi norocul! Cine-a pomenit revelion fără nițel joc de cărți?

Tinerii se urniră, zoriți necontenit de Mircea. Se îmbarcară într'un automobil, claie peste grămadă, toți câți erau. In câteva minute se aflară în Strada Frumoasă unde stătea Gavrilescu. Fură primiți cu urale sgomotoase. Angela, amețită puțin de șampanie, într'un elan de voie bună îi răsplăti pe toți cu câte o sărutare. Văzând că și pe Dandu îl îmbrățișează, Liana simți un ac în inimă.

Casa era plină de tineret. Trei lăutari cântau neobosiți în salon pentru dansatori. Gavrilescu își plimba jovialitatea dintr'o cameră în alta, fericit de fericirea fetelor lui.

Imbrățișă pe Mircea cu efuziune, iar pe Liana o sărută pe frunte, urându-i tot atâta noroc cât dorește odraslelor sale. In vreme ce îi mulțumea și-i transmitea salutările părinților, Angela veni vijelios și aruncându-se în brațele lui Dandu zise cu entuziasm:

— Hai să dansăm, Victoraș!.. Grozav îmi place să dansez cu tine! Tu ești cel mai bun dansator și te potrivești cu mine ca o mănușă!

Ofițerul avu o ușoară ezitare. Aruncă o privire Lianei ca o scuză că n'are ce face. Angela îl luă. Dispărură îmbrățișați.

— Tare-i sglobie și nebunatecă fata asta! observă Gavrilescu zâmbind încântat. Ce să-i faci? Așa e tinerețea!.. Să petreceți cât sunteți tinere, că pe urmă Dumnezeu știe ce-o să fie!

Câțiva băieți dădeau târcoale Lianei. Alese pe Remus. El era acum mai comod pentru ea. O revoltă înăbușită îi clocotea în suflet. Gestul Angelei i se părea o sfidare jignitoare. Regreta amar că a plecat de acasă unde a fost atât de fericită. Dacă i-ar fi spus lui, poate că și el ar fi preferat să rămâie acolo. Se gândea ce să facă? In orice caz i-ar fi insuportabil să petreacă în casa asta unde de cum a trecut pragul a trebuit să-și piarză toată mulțumirea sufletească. De nu s'ar fi jenat de invitații pe care abia i-a părăsit, s'ar fi întors acasă.

— Ai vreo nemulţumire? o întrebă Aleman observându-i schimbarea şi mai ales tăcerea.

— Nu, zâmbi Liana. Dar sunt cam obosită... Am alergat atâta azi...

Dansul următor veni Dandu, scăpat anevoie din braţele Angelei. Il examină ca şi când ar fi vrut să vază dacă a dansat cu plăcere cu cealaltă. Era puţin încălzit, cu respiraţia grăbită. După câţiva paşi, lipindu-se de el ca de un scut protector, murmură cu gura aproape de urechea lui:

— Dansează bine Angela?

Nu-i văzu figura, numai glasul i-l auzi, nepăsător:

— E... nu mă interesează acuma Angela...

Răspunsul i se păru dulce ca o declaraţie de amor. Işi gustă un răstimp satisfacţia, apoi reluă cu altă voce, de răsfăţ:

— Nu-mi place de loc aici, Dănduţule... Nu mi-e simpatică nici casa, nici...

— Atunci să ne ducem în altă parte... Vrei? zise el întorcând faţa spre ea cu o expresie plină de tandreţe învăluitoare.

— Da! şopti Liana bucuroasă ca şi când i-ar fi oferit o mare dovadă de dragoste. Dar să nu observe Gavrileştii, n'aşi vrea să-i ofensăm...

Fiind multă lume şi gălăgie, reuşiră lesne să se strecoare în vestibul, să se îmbrace repede şi să iasă afară, nevăzuţi decât de femeia care făcea serviciul de garderobieră. Dandu îi luă braţul. Ajunseră curând în Calea Victoriei şi porniră spre centru. Păşeau cu băgare de seamă pe lunecuşurile ce întrerupeau zăpada de pe trotoar. Nu vorbeau nimic. Liana îşi auzea bătăile inimii, deşi se simţea liniştită şi bucuroasă parc'ar fi plecat la patinaj. Un vânt aspru şuera cu variaţii ca un plâns prelung, învolbura praf de zăpadă îngheţată, îi împingea din spate grăbindu-i către ţinta necunoscută. Automobilele goneau cu muşterii gălăgioşi. La Calea Griviţei şoferii sgribuliţi pe maşinile în staţie îi salutară cu întrebări de claxon. Din restaurante răbufneau glasuri încâlcite cu melodii de beţie. Pietonii rari umblau gesticulând larg şi vorbind tare ca şi când s'ar fi certând. Un bătrân voios şi duhnind a băutură, pe trotoarul din faţa Ateneului, se opri, îi examină curios şi le strigă jovial:

— Poftă bună la dragoste, fraţilor, şi să vă fie cu noroc!

Liana vedea şi auzea toate şi totuşi avea impresia că pluteşte într'o lume străină, straniu de ispititoare. Cunoştea strada, casele, magazinele şi totuşi i se păreau necunoscute, ca nişte lucruri ireale

între care ea singură trăeşte real împreună cu omul de alături a cărei atingere îi comunică un simţământ de supremă vrajă.

Pe trotoarul Cafenelei Corso întoarseră capetele, întrezărind înlăuntru decolteuri de femei, figuri zâmbitoare şi lucioase, auzind sunetele muzicii filtrate prin geamurile luminoase. Nu se întreba unde merg, nici nu-i trecea măcar prin minte asemenea întrebare, parcă ar fi avut certitudinea inconştientă că vor ajunge unde trebue şi când trebue. Observă că în Piaţa Palatului traversează spre Strada Academiei, dar numai ca în vis, uitând imediat şi fără să recunoască aevea locurile. Curând cotiră pe Strada Regală şi apoi deodată simţi că s'au oprit. Era o casă mare, cu multe etaje, cu o poartă imensă de fier forjat ca intrarea unui templu. Auzi glasul lui Dandu, foarte moale şi parcă duios:

— Aici stau eu... La etajul al doilea... Vrei să ne urcăm?

Liana nu şovăi de loc. Işi simţea obrajii umezi de firele de zăpadă topite parcă ar plânge fără să-şi dea seama. Murmură abia perceptibil:

— Da...

Intră pe poartă, în gangul întunecos. Nu-şi simţea paşii. Era uşoară ca un fulg în vânt.

2.

Din greşeală şi din somn încuiaseră uşa holului spre scara subsolului; şi Tinca nu mai putea trece să deschidă Lianei care suna îndelung la marchiză. Trebui să se scoale din pat Rosmarin, deşteptat din prima toropeală.

— Ei vezi, asta nu-mi place mie, modernismele astea, bombăni bătrânul dându-i drumul prin întuneric. Fata să fie fată, nu să umble nopţile cine ştie unde şi să-mi vie acasă la ziuă...

— Aşa e noaptea revelionului, tată dragă, nu te enerva... N'am venit singură, m'au adus...

Vorbea atât de blând şi de drăguţ încât Rosmarin se muiă şi-i zise iertător:

— Apoi şi noi numai adineauri ne-am culcat, pe la 4, că coana Raluca greu se ridică dela cărţi, când pierde mai ales... Acuma nu ştiu cât o fi ceasul...

In aceiaşi clipă pendula din sufragerie începu să bată: şase.

— Ai, dute şi te odihneşte că trebue să fii frântă şi tu! urmă bătrânul cuprins deodată iar de somn şi trecând în dormitor.

— Noapte bună, tată dragă! zise Liana amintindu-şi ca prin vis că a văzut un cadran cu minutarele indicând trei fără zece când a pătruns la el.

In salon era călduţ cum îi plăcea ei. Intoarse comutatorul. In momentul când se aprinse lumina, afară se auzi o chemare întreită de claxon şi apoi demarajul unui automobil. Liana rămase pironită locului ascultând semnalul convenit cu el care aştepta în maşină. Ii trimise o sărutare duioasă apăsându-şi degetele pe buze sigură că în aceeaşi frântură de secundă face şi el acelaşi gest de emoţie.

Işi simţea întreaga fiinţă atât de răscolită încât voia să adoarmă cât mai curând, să prelungească cât mai mult moleşeala bucuriei continue care o stăpânea. In câteva minute se găsi în aşternutul alb şi imaculat şi apoi, înainte ca gândurile multiple ce se vâltorau în adâncimile tulburi ale conştiinţei sale să poată răzbi la suprafaţă, pleoapele i se închiseră singure...

Se deşteptă pe la amiază. Cea dintâi privire îi alunecă pe un mănunchiu bogat de trandafiri roşii, aşezat frumos şi binişor de maică-sa, ca să nu-i tulbure somnul, pe un taburel lângă patul ei. Se ridică, luă florile, le strânse la piept şi le sărută pe rând fără să simtă înţepăturile ghimpilor.

— Dela el!.. Dela el!.. Dragul meu! murmură dânsa năpădită brusc de toate amintirile nopţii.

Nu se desluşeau totuşi amănunte care, înşirate şi depănate să se închege şi să alcătuiască un eveniment. Era un cristal cu faţete infinite şi care toate împreună răspândeau o scânteie continuă. Poate mai târziu când timpul va şterge luciul sentimentelor va putea despica momentul ceea ce azi e o năvală unică, impetuoasă. Ici colo revedea acum numai ochii lui care implorau şi porunceau atât de stăruitor că inima ei tremura de o înduioşare fără margini. Şi pe urmă transformarea subită a înduioşării în extaz de abandonare şi prăbuşiri. Parcă aluneca vertiginos, fără posibilitate de oprire, printr'un vid nesfârşit, spre o lume nebănuită unde nu poate ajunge decât purificată şi destrămată de toate aderenţele trupeşti.

Acuma, revenindu-i în amintiri simţământul acela dulce şi ucigător, îşi dădea seama că l-a mai trăit subt altă formă şi cu alte efecte când a descifrat întâia oară la pian nocturna neterminată de Chopin. Dela primele măsuri succesiunea tonurilor dureroase a început să îi răscolească sufletul atât de intens că a trebuit să se

întrerupe simțind că vibrațiile sunetelor îi pulberizau încet, încet, inima, gata să-și piardă cunoștința. Și de câteori încerca să reia nocturna aceasta, prăbușirea interioară plină de vrajă reîncepea mai intens, ispitind-o totuși, necontenit.

Intinse mâna după oglinjoara ovală. Avusese vag credința că n'are să se mai recunoască, atât de mult își simția ea schimbată întreaga ființă. Văzu aceeași figură drăgălașă, parcă nimic nu s'ar fi întâmplat. Doar roșul de pe buze era șters, buzele însăși puțin supte și privirea ochilor mai fierbinte și mai mângăioasă.

— Cum înșeală și oglinda! își zise dânsa surâzându-și.

Observă pe sânul din partea inimii o pată vânătă ovală.

— Asta e gura lui! se gândi înfiorată de plăcere. Și dinții lui, și... A fost înainte de... sau nu, nu, după... Nu mai știu... E al meu! Numai al meu! Pentru totdeauna!

Siguranța aceasta definitivă o simțea ca o biruință uriașă pe care ar fi vrut mult să o trâmbițeze lumii întregi, ca să fie învidiată și astfel să-și sporească voluptatea satisfacției...

Se îmbrăcă. Petrecea obișnuit ceasuri în fața oglinzii. Acuma însă stătu mai mult. Voia să fie mai frumoasă, mai nouă și mai ademenitoare, să aibe o surpriză când va veni să o ia.

De mâncare n'avea poftă, iar la masă nu tăcu niciun minut. Fericirea ei cerea să se manifeste măcar în cuvinte în care să fie amestecat și el cât mai des. Trecu pe urmă în odaia bunicii continuând a-i povesti amănunte mincinoase despre cum a petrecut toată noaptea, cu o siguranță care o uimea pe ea însuși. In mai multe rânduri însă se întrerupse, exclamând cu sinceritate descătușată:

— A, matînă scumpă, de-ai ști cât sunt de fericită! Dacă ți-ași putea spune... A început și anul norocului meu, dragă matînă, așa-i.

Dandu veni pe la 4 să o ducă la patinaj. Era gata. Plecară imediat, ocolind Cișmigiul, să ajungă mai repede în Strada Regală.

Din când în când Liana îi șoptea ca un copil:

— Vrei!.. Vrei... Dănduțule?

Aviatorul râdea mulțumit.

LIVIU REBREANU

GLOSSE PENTRU OMUL NOU

Nu știu care este cea dintâi datorie a omului. Dar una din datoriile lui inevitabile este de a fi prezent, de a coincide cu viața. Trăirea aceasta în prezent, despre care s'a vorbit și s'a scris atât de mult, e în fond un lucru foarte simplu de înțeles; dar foarte greu de realizat. Căci a fi prezent nu înseamnă a trăi superstițiile prezentului, a te ține în pas cu *moda*. Moda este și ea o formă a istoriei; este istoria care se *consumă*, este viața care se realizează într'o formă oprită pe loc, la promovarea căreia au colaborat foarte multe cauze, pe care au alimentat-o foarte multe forțe — dar care acum se *realizează*, adică se consumă.

A trăi în prezent înseamnă a lua contact, direct și intim, cu forțele *nerealizate*, neformulate; a trăi istoria care se *face*, nu istoria care se *consumă*. De pildă, Revoluția rusă, astăzi, este realizarea unor forțe care au fost vii acum douăzeci sau treizeci de ani; când ideile și intuițiile nouei societăți au fost însămânțate. Intuiția *omului nou*, pe care au avut-o făuritorii Revoluției Rusești — aceea era istorie vie, istorie care se face. Formele societății rusești de astăzi sunt manifestări ale istoriei care se consumă. Ele ajung « modă », « tip », adică sunt cadre date, impuse dinafară individului, nu izvorîte din forțele neformulate ale sufletului colectiv.

Pentru oamenii care se străduiesc să realizeze într'adevăr acest prezent autentic, să coincidă cu istoria care se face; nevăzută, în jurul lor — nu încape îndoială că ceasul de față cere, cu toată puterea și cu toată urgența, un *om nou*. Un om descătușat de superstițiile laice — mult mai primejdioase decât superstițiile religioase, de care l-au liberat alte revoluții precedente. Un om care să privească în față realitățile, să nu mai fugă de viață, (să nu mai fugă de « compromisurile », necesare, ale vieții [1]) — mai ales).

---

[1]) Termenul acesta, de « compromisuri », trebue explicat. El înseamnă: justă apreciere, realism, obiectivism. Să nu se mai ceară un absolut acolo unde realitatea nu-l poate accepta; în dragoste, de pildă, în politică, în viața socială, etc.

Un om despre care se poate spune foarte puţine lucruri *acum*; care nu e formulat şi nu poate fi formulat; dar pe care îl presimţim, îl intuim, îl aşteptăm — tot aşa cum era presimţit « omul nou » al epocii lui Alexandru, sau omul nou al Creştinismului, al Renaşterii, al Revoluţiei Franceze.

Se poate spune despre el, precis, numai că *trebue* să vină, trebue să ia fiinţă. Altmintreli, istoria se năruie, omenirea se năruie. Intotdeauna, în preziua « omului nou », societăţile care nu voiau să se schimbe şi să-l realizeze, aveau impresia că s'a apropiat sfârşitul lumii, încetarea istoriei sau începutul decadenţii. Intotdeauna a existat un apocalips care prevestea omul nou; Socrate înainte de Alexandru, reviviscenţa profetică înainte de Hristos, Gioachinno da Fiore înainte de Renaştere, Rousseau înainte de Revoluţia Franceză, Dostoewski înainte de Revoluţia Rusă. In ultimii ani, aşteptarea Omului Nou s'a accentuat până la panică. Toate schimbările prevestite, toate răzbunările făgăduite, toate răsturnările, totul se aşteaptă dela această Mare Schimbare.

Ar fi interesant de urmărit prevestirile acestei schimbări, care, probabil, nu va fi nici ultima, nici cea mai bună. De pildă, valoarea nouă pe care o capătă Sexul, valenţele inedite care se acordă acestei funcţiuni neutre. Reformarea moralei sexuale e cel dintâi semn al unei aşteptări; aşteptarea vieţii noui, a vieţii purificate. Dealtfel, tendinţele moderne converg către o concepţie purificatoare a sexului; sexul ca mărturisire, sexul ca ispăşire. In noua morală sexuală frivolitatea dispare, făcând loc purităţii; voluptatea se întoarce înapoi, la energie naturală, mărturisire a vieţii, purificare a vieţii.

Greşit s'a interpretat primatul sexului în cultura şi civilizaţia modernă. Nu este vorba de o degenerare — ci de o regenerare; o întoarcere la viaţă. Numai că, după cum prea bine se ştie, « Viaţa » este un lucru greu de înţeles, deşi nu atât de greu de exprimat. Cea dintâi formă a vieţii accesibilă oamenilor este sexul. O dorinţă de maximalizare a vieţii se manifestă întotdeauna printr'un primat (neutru) al sexului. De aici întreg simbolismul sexual — care nu este decât o mărturisire a vieţii, a naşterii, a generării şi regenerării — atât de greşit înţeles de moderni.

*
* *

Acest om nou care se aşteaptă, această istorie care se face — oare de cine poate fi mai bine realizată? Cine poate experimenta

mai real, mai personal, nouile condiții de viață ale ceasului de față — care mai târziu se vor transforma în condiții sociale, riguroase, bine delimitate?

Răspunsul care poate fi dat acestei întrebări lămurește și mult desbătuta problemă: *spiritual* și *politic*, istorie vie și istorie realizată, acțiune și forță.

Cine trăiește mai autentic în *prezent?* Acela care e mânat de certitudinile lumii care se va face, și la ridicarea căreia colaborează cu gândul și fapta lui — sau acela care trăiește în ceas, clipă după clipă, consumat de toate forțele în joc, antrenat în toate acțiunile care au fost de mult însămânțate (și care, acum, nu fac altceva decât să rodească?).

Gândiți-vă la epocile istoriei când omul nou a fost intuit de câțiva, apoi realizat de cei mulți; când specia umană într'adevăr s'a schimbat, s'a modificat. Cine a *făcut* istoria? Cei care au experimentat-o spiritual, sau cei care au înțeles-o politic? Omul nou din epoca lui Alexandru se bizuia pe o concepție nouă de viață, pe o etică revoluționară. « El a îndemnat pe toți să privească lumea drept patrie, să socotească pe cei buni ca frați ai lor iar pe cei răi ca streini ». (« Soarta lui Alexandru » de Pseudo-Plutarch, I, 6). Dela « grec » și « barbar » — la « bun » și « rău ». A fost nevoie de această revoluție a valorilor spirituale, ca Europa să poată realiza politicește victoria lui Alexandru. Limba universală (acea *Koiné)*, legile universale, costumul universal — nu au fost cu putință înainte de revoluția aceasta spirituală: suprimarea binomului grec-barbar. Dar cine a înțeles și a experimentat această revoluție? Cine au realizat, cei dintâi, omul creat de Alexandru? Istoria e bogată în detalii asupra acestei probleme: numai oamenii spiritului, numai « filozofii », numai « oamenii umerilor goi » (oamenii turnului de fildeș, s'ar spune astăzi).

Intervenția în istorie a creștinismului activ nu mai e nevoie s'o discutăm. Cred că atunci s'a precizat pentru întâia oară în lume deosebirea dintre *acțiune* și *forță;* s'a demonstrat esența activă, dinamică, creatoare a spiritului. Spiritul care e una cu viața; spiritul creator de istorie.

Revoluția primilor misionari creștini, înlocuirea vechei economii « politice » printr'o economie spirituală (fapta — iubirii în locul faptei drepte; acțiunea intimă în locul acțiunii sociale, juridice) — au făcut-o oameni care credeau într'un « primat al spi-

ritualului », în credință, în mântuire. Istoria mare, istoria vie, au făcut-o întotdeauna astfel de oameni. Omul nou a fost întâi realizat de o elită, de o minoritate — și apoi a fost « consumat », imitat de cei mulți.

Renașterea a fost prevăzută nu în mediile umaniștilor, ci de către acel vizionar calabrez, Gioachinno da Fiore, care a predicat și el un om nou, Omul Iubirii, în locul creștinului Evului-Mediu (omul mijlociu). Lucrurile acestea au început acum a fi bine cunoscute. Inutil deci să mai stăruim asupra originilor celor două Revoluții politice, cea franceză și cea rusă.

Orice mare revoluție începe printr'un primat al spiritualului, oricât de paradoxală ar apărea afirmația aceasta. Altminteri, nu un Om Nou apare — ci cel mai vechiu om, deși cel mai atractiv, Barbarul.

MIRCEA ELIADE

CICLU
DIN
«DUH DE BASM»

TOAMNĂ

La casa albă unde știu că ești,
Când te caut toamna
Dintre îngeri lipsești.

Aștept în zadar întorsul norocului,
La casa unde știu cheia locului.
Toamna vopsită a ferecat poarta
La cămara în care
Mi-am închis soarta.

In țara sărutului duc vis încins,
Găsesc pomul în poartă
De toamnă aprins.

Moale beteală cade pe ramuri.
Frunze tânjesc la asprele geamuri,
Aerul rece pătează perdeaua,
Fotoliile toate și-au ros catifeaua.

Numai în vis aleasă-ai rămas,
In orice toamnă gând trist să las.

APARIȚIE

Te-aduce un vis treaz
Sufletul din ghivece,
Ceața plutește, și
Dimineața e rece.

Hai la bătrânul nuc.
Prin ramuri, cerul subțire se petrece.
Pe gura ta cum să-mi pun duhul
In astă dimineață rece?

Când cerul alburiu, pălind,
Chipu-ți vag ridică în ceață,
Treci în zări cu insula visului
Și apa în urmă îngheață.

REVELAȚIE

Ochii — cercuri căzute pe ape,
Lumini în care imaginea — încape:
Tu de departe, aburoasă făptură,
Cu ochii înăuntru, subțiată figură,
Apari fără pas,
Pe cer deschis,
Stea cu țepi moi, de vis.

Lângă nenoroc,
Lângă umbră și foc, vii,
Din apele albe te desprinzi,
Sclipiri aprinzi
In aceleași oglinzi,

Cercul cel alb, de argint, întuneci,
In mătasea viermelui te aduni și aluneci,
Faci să se-înalțe în creste de val
Sângele pal...

Dar se închid concentric
Cerul sferic,
In maree adună visul excentric,
Soarbe duhul cel mort, în valuri de negru...

Și iar trec mecanizat, în cercul cel negru.

C H I N

Cuarțul crengilor limpezi
Și vinele întoarse nostalgic...
Aerul își topea sticla
In chin de apă, nevralgic.

Era dimineață lucidă,
Cu muguri apoși, cu cer nud.
Durerea acută răcise
Alge subțiri de agud

Și anestezia totală
Cuprinse cerul de apă,
Limpid coagulând serul,
In țevi otrava să'ncapă.

B A L

Iată în noaptea leneșe, cum ard lumini de bal,
Landouri trag la scară feciori înmănușați
Și mantile prețioase pe umerii fardați,
Iși fâlfâe mătasea, urcând stelarul val.

Pe lustruri împletite, parfumuri tari și reci,
Infășură în aer ispite și dorinți.
Cochete foarte albe și-arată albii dinți.
Și te privesc deodată ochi calzi și buze reci.

Poți fi madonă tristă printre lumini de bal
Presimt interioară apropierea ta,
Pașii ce sub volane ascunși te vor purta.
Aș vrea să am alături fardat obrazul pal

Și iar s'aud la pieptu-mi cum fără glas suspini,
Atunci când fără voie devin sentimental.
Dar balul se oprește... In sala fără hal
Lacheii, toți pe gânduri, sting ultime lumini.

EMIL GULIAN

MOARTEA ANOTIMPURILOR

De multă vreme am devenit eroul unei vieţi stranii, căreia m'am supus întru totul, cu sufletul încărcat de emoţii. In ce mă priveşte n'am nicio legătură cauzală cu evenimentele; nici nu le bănuiam să se ivească măcar. M'am bucurat sincer la înfăţişarea lor proaspătă, iar dacă vin şi mi se amestecă de aproape în cursul vieţii, dacă mă scapă de griji şi îmi pricinuesc în schimb idei şi viziuni neobişnuite, nu mă socotesc în ochii mei mai puţin un oarecare. Sunt desigur un om oarecare, un om tânăr, un tânăr oarecare. Am credinţa că în cazul meu deosebit, orişice *confesie* nu şi-ar mai avea locul. De aceea mă feresc cât mai mult să nu cad în confesie, ci povestesc cât mai simplu şi nepersonal. Declar aceasta pentru a nu se bănui că întâmplările m'au găsit fără vocaţie pentru ele, dimpotrivă aveam poate gustul lor ca pe o maladie, de mult în sânge. Dar despre această vieaţă a mea aproape fără speranţă din ultimii ani aş vrea să nu pomenesc deloc. Acum, pe cât se pare, încep o vieaţă copleşită de speranţă.

*
* *

Mi-am dat seama că mă oprisem în mijlocul străzii, că învârteam braţele, că vorbeam singur şi mi-am acoperit faţa cu palmele. Un vârtej cald îmi încingea fruntea, m'am îngrozit de mine şi m'a cuprins ruşinea; aşi fi vrut să ajungă cât mai degrabă noaptea, să mă ascundă şi să dispar. Era ora trei după amiază. Incremenisem şi parcă ascultam cu o atenţie extraordinară nişte glasuri topite în preajmă. Treptat-treptat sgomotele se limpezeau, nu mă mai durea nimic, pluteam în aer. Pe măsură ce ieşiam deasupra ca dintr'o înecare, ochii se încăpăţânau să nu se deslipească de pe planul lucios al unei ferestre. Vedenia urmărită sosia însă prea repede şi cădea alături de privire, cu neputinţă de fixat. Nestabilitatea luminii pe transparenţa geamului făcea să-mi ies din fire.

Era un magazin de mobile. Trebuia neapărat să săvârșesc grabnic ceva, și cu cât mai multă însuflețire. Știu bine, neliniștea mea a fost dintru început ocrotită de trândăveală. Cu o voință organizată la îndemână aşi fi rezistat împotriva puterilor demonice cu mai mult succes. Nutrisem însă o iremediabilă neîncredere pentru faptă, pentru ea care mântuește atât de lesne! Acum aveam poftă de o faptă strașnică, dumnezeiască, în stare să mă schimbe din rădăcini. Fără să mai stau în cumpăna intrai în magazinul de mobile.

— Am nevoe de tot mobilierul unei garsoniere, spusei cu o voce tărăgănată, dulce, ca să inspir nu știu ce încredere și nepăsare. Cu toate astea găsii că mă primeau cu rea voință, cu dușmănie. Fără nicio îndoială, gândii, — le fac impresie rea, probabil din pricina crizei economice; nu sunt obișnuiți cu comenzi atât de categorice.

Dar ce aveau de afacе toate acestea? Intr'adevăr ce aveau de afacе?! Eram hotărît să nu țin socoteală de nimic, absolut de nimic; îmi scuturai umerii și începui să cercetez mobila aruncând priviri pofticioase încoace și încolo. Patronul mă urmărea cu fruntea strânsă.

— Domnule, mă adresai eu prietenește, direct, — am două camere, un antret și balconul!

Dealtminteri mințeam; locuința mea din str. Doamnei, etajul cinci, era o cameră neîncăpătoare, o singură cameră aproape sărăcăcioasă. Dar îmi trecu fulgerător prin cap, că după mijloacele mele puteam trăi mai confortabil și mai omenește, și că chiar în ziua aceea trebuia să caut un apartament de închiriat, pe care să-l mobilez cu mobila de aici. Ceea ce nu era greu ci îmi sta la îndemână ca lucrul cel mai simplu din lume. Preocupat de aceste intenții, căpătasem un aer visător și așteptam să vorbească patronul.

— Pentru dormitor vă trebue un pat, o măsuță de noapte și un șifonier, spuse negustorul cu voce searbădă.

— Nu-mi place patul, îl corectai nervos; prefer divanul, și anume vreau un divan și o sofa mică.

— Amândouă sunt pentru dormitor?

— Da, amândouă sunt pentru dormitor! Pentru camera unde am să lucrez, continuai cu febrilitate, îmi trebue deasemeni o sofa mică. Mă înfierbântasem fără rezervă. Numiam cu volup-

tate în glas fiecare obiect; îl atrăgeam și-l respingeam după cum îl socoteam părtaș la confortul meu. Scrupulele dela început dispăruseră cu totul; vorbeam volubil și ascultam cu atenție caldă orice explicație. La un moment dat simții totuși că ar putea să mă enerveze atâta discuție și zisei cu oarecare asprime:

— Domnule, să terminăm odată, căci sunt grăbit. Spune-mi te rog la cât se ridică întreaga sumă?».

Mă pofti lângă birou, pe un scaun și începu să facă socoteala, cercetând cataloagele. In vreme ce aduna diferite prețuri, ochii tuturor funcționarilor, se întorseseră spre mine. In același timp intră în magazin o domnișoară distinsă și foarte frumoasă, și mi se păru că și dânsa oprește ochii asupră-mi. Nu-i dădu-i nicio atenție deosebită. Negustorul îmi prezentă hârtia și o cercetai încet, cu migală, părând că reflectez adânc asupra ei. Și cu aceeași febrilitate în care mă scăldasem tot timpul cât stătusem în atelierul de mobile, băgai mâna în buzunar ca să-mi scot portmoneul. O scrisoare primită de dimineață dela o necunoscută, ieși odată cu portmoneul, și-mi căzu la picioare, pe covor. O lăsai să cadă în neștire, ca pe o hârtie fără importanță, și continuai discuția cu negustorul. Socotii în fugă un număr de hârtii albastre, reprezentând un sfert din prețul total și le pusei pe masă.

— Numele dumneavoastră? întrebă patronul magazinului de mobile și iarăși mă examină de sus până jos cu un fel de nerușinare.

— Mircea Ion Matiu, spusei cu poftă, limpede, măsurat, mă numesc Mircea Ion Matiu. Actualmente locuesc în strada Doamnei, Nr. 3, etaj 5. Apartamentul pe care vreau să-l mobilez se află însă în altă parte și am să vă dau adresa mâine, când o să aduc restul banilor. Negustorul părea foarte mulțumit, însemnă banii și însemnă numele și adresa surâzând. La rândul meu mulțumit, scăpat ca dintr'o istovitoare trudă, ridicai plicul rămas tot timpul sub ochii domnișoarei distinse și frumoase, și ieșii din magazin cu un simțământ rar, de triumf.

După câteva minute de mers prin înghesuială, încercai să examinez de aproape adevăratele motive ale cumpărării mobilelor. Judecata se risipea însă pe măsură ce dibuiam amănuntele, și rămânea în picioare până la urmă o persistentă impresie de absurd. Dar era o impresie stenică, viguroasă și mă îmbăr-

băta! Nu importă ce mi-ar fi putut trece prin cap: o poftă şi mai curioasă, de un gust şi mai neverosimil. Eram posesorul unei sume de bani, o sumă bunicică, o moştenire nebănuită; această sumă îmi îngăduia să trăesc liniştit un an sau doi, în hotarele unei alte vieţi decât cea de până acum. Şi-mi răsăreau pofte de risipă irezistibile, ca un apetit de după boală. E curios cum n'aveam totuşi ordine în dorinţe, mă lăsam dus ici şi colo de capricii momentane. Imi năzărea schema unor fapte extraordinare, datorită numai disponibilităţii băneşti, curând harta aceasta de acţiuni prodigioase se topea ca o halucinaţie, şi rămâneam ca la început, un sân de posibilităţi, gata să săvârşesc ori şi ce cu bucurie egală.

Frământam aceste lucruri tocmai când trecu pe lângă mine o femeie cu o talie mlădioasă, într'o haină de toamnă, cenuşie. Sgomotul paşilor îmi agita nervii, parfumul lăsat în urmă îmi ustura nările ca o otravă. Incepeam să am o răsuflare din ce în ce mai grea; mi se umezeau degetele şi tremurau buzele. Mersul femeii era un balans discret, cu şoldurile şi pulpele ei lungi mângăiate delicat sub mătăsuri. Ochii mi se lipiră un moment pe centură, o fâşie lată din aceeaşi stofă cu haina, care îi strângea mijlocul; marginea moale a centurii se frângea mai sus, mai jos, după unduirile şoldurilor. O aprindere sensuală mă moleşea şi mă oprii un moment în faţa unei vitrine ca să mă echilibrez. Nu ştiu prin ce mecanism ciudat se opri şi femeia la celălalt capăt al vitrinei, la o mică distanţă alături, pe bară. Ochii ei se lăsară fragezi şi copilăroşi o clipă asupră-mi. Intâmplarea mă nedumerea şi îmi da de gândit: recunoscui pe domnişoara frumoasă care intrase în magazin când vorbeam cu negustorul. Faptul parcă îmi da nişte drepturi mai vechi, parcă aveam de aface cu o cunoştinţă şi lăsai privirile în jos, ca să mă reculeg. O linişte temeinică mă cuprinse şi aşteptam calm nu ştiu ce desnodământ fericit. Dar nu ştiu ce pofte sau datorii de om se grăbeau în mine şi îmi pierdui în curând liniştea. Simţeam că am pentru femeia aceasta de alături, indiferentă, o menire de frate şi de protector. Spiritul se purificase, aprinderea sensuală de mai înainte se topise, lăsând doar o dâră de tristeţe şi ceva mă îmboldea ca să-i comunic şi ei bucuria mea de vieaţă oricât de particulară ar fi. Până să iau vreo hotărîre, ca un divertisment, ridicai capul şi mi se păru ziua, sub cerul toamnei, de aur şi imensă. N'ai nicio grijă!

şoptii eu parcă unui zeu care îmi supraveghea faptele, şi îmi cerea socoteală de ele. Nicio grijă, numai nu mă pisa astfel, căci n'ai să ajungi nicăieri dacă îmi baţi capul!

Şi aceeaşi neprididitӑ ispită pentru faptă, aceeaşi straşnică dorinţă îmi veni şi acum, ca mai adineauri, lângă vitrina magazinului de mobile.

— Domnişoară, zisei eu cu o voce simplă, ca şi când am fi continuat să vorbim, atunci să vă spun numele meu! O apă a libertăţii parcă sfărâma nişte diguri, o sinceritate extraordinară irumpea. Sunetele glasului atât de aproape, o impresionară, şi voi să întoarcă fruntea, pe care o smuci repede îndărăt.

— Cum vă este voia, domnişoară, fireşte, cum vă este voia! Dacă vă face plăcere să ne cunoaştem, bine, dacă nu, tot atât de bine!

Inţelegeam că nu părăsea vitrina, din pricina furiei, lovea cu pantoful în asfalt, foarte nervoasă.

— Cum vreţi, repetai eu cu o tărie caldă — dealtmintreli vă atrag atenţia că dacă nu ne cunoaştem acum o să ne cunoaştem mai târziu. Fraza aceasta avu un efect mai direct: întoarse capul frumos şi-l lăsă într'o poziţie oblică, în care putui să-i examinez pe îndelete liniile încremenite de silă.

— Ce vreţi, spusei eu umilit, cu tristeţe, aşa sunt oamenii; şi încă sunt mai grozavi decât atâta! Se întâmplă cu ei o mică bucurie, un lucru de nimica dacă ai sta să te gândeşti, şi pe urmă ajung de nerecunoscut. O singură nădejde te mai mângâie în asemenea împrejurări: că lumea e largă, că tot ai să scapi de ei odată, şi privirea lor dogorîtoare n'o să te mai plictisească. Oricum să nu te grăbeşti să-i învinovăţeşti. Căci sunt tot atât de puţini vinovaţi de nebunia lor, pe cât e vinovat pământul de udătura ploii, şi arborii de frunzele îngălbenite. Iar dacă vreţi un sfat mai de duh privitor la ei, e mai bine să vă intereseze, pe cât vă stă în putinţă şi cât mai de vreme. Căci dacă vă arătaţi curiozitatea pentru oameni, cât de simplă, cât de copilărească, dacă staţi din când în când cu ei de vorbă şi îi ascultaţi cu bunătate, oricâtă *vieaţă* aţi risipi pentru ei, nu va fi prea multă. In curând are să vie moartea care să-i desgolească, şi să-i arate neputincioşi şi vrednici de milă, aşa după cum sunt!

Fiindcă tăcea şi nu făcea nicio mişcare ci doar îşi freca buzele de panică, mă cuprinse iarăşi o milă nesfârşită şi vrusei să mă

apropii de ea şi s'o apuc de braţ. Gestul nu fu săvârşit, căci mai mult decât pe ori şi cine, eu eram acela pe care nu-l înţelegeam. Se părea că spiritul şi-a rupt măsurile, şi că de acum încolo va lua formele cele mai bizare, mai monstruoase. De femeie îmi era milă cu adevărat, mi se părea că se tângue alături, batjocorită. Dar în acelaşi timp mi se părea că toată lumea ştia despre ce e vorba, şi că nimeni nu se mai aştepta dela mine să fiu echilibrat şi sdravăn.

— Domnişoară, spusei eu, străduindu-mă să arăt prospeţime şi sănătate, faceţi, vă rog o judecată asupra mea, o singură judecată morală. Căci vedeţi, ambiţia mea din începuturi, a fost să mă dovedesc un om moral, din creştet până în tălpi, un om moral, cu desăvârşire moral. Acum a venit momentul să arăt că sunt or nu sunt un om moral, şi că sunt în stare să fiu un om fericit.

Femeia se liniştise; nu mai privea înfiorată, ci dimpotrivă, cu oarecare lumină. O părticică, o frântură din această lumină a ei, căzu asupră-mi şi mă limpezi. Faţa îi zâmbea, cu un zâmbet la locul lui pe buze, ca o aprobare. Muguri încolţeau aeve împrejur, casele înverzeau pe acoperişuri şi anulau toamna.

— Trebue să vă explic ce e cu mine! Altfel nu vă puteţi dumeri. Sunt venit de multă vreme în acest oraş, dar am rămas în el ca un străin. Mi-am dat silinţa să mă leg de el, să-mi fac aici o familie de prieteni. A fost în zadar. Am trăit zile grele şi urîte, de care n'am să pomenesc. Am fost ridicul căci totdeauna mi-am oferit generozitatea şi o oarecare frăgezime a sufletului! In sfârşit a trebuit să trăesc retras din alte multe pricini, despre care iarăşi n'am să amintesc. Mi s'a părut totdeauna că oamenii s'au îndoit, au pus la încercare puterile mele de vieaţă. Am suferit de asta mai mult decât de orice, căci am socotit-o ofensă şi nimicire morală. Dar astăzi am îndrăsneala oricărei vieţi, voiu dovedi oarecare genialitate în a fi mulţumit de mine şi a face să-mi strălucească tinereţea! Căci oamenii astfel sunt: până li se ia de pe cap o piedică, şi apoi încep să crească, cum creşte câmpul după ce i s'a dus zăpada!

Aici mă oprii cotropit de o neaşteptată jenă. Lucrurile erau, în clipa aceea cel puţin, la locul lor, normale, şi aproape de înţelegerea omenească. Profitam totuşi ca de un secret pe care nu-l ştia domnişoara, de o forţă care mă hrănea pe ascuns. Ceea ce

nu era frumos! Dacă aşi fi plecat şi aşi fi lăsat-o? Acest desfrâu al duhului mă ruşina. N'am fost obişnuit să profit de nimeni, cu atât mai puţin de o fată. Şedeam de o jumătate de ceas alături şi începuse să se ţească între noi o atmosferă de prietenie, de obligaţie ciudată. Parcă mă înţepenise un vis, mă deşteptasem şi zăream lângă mine o femeie demnă, având însă ceva impropriu, neverosimil. Sentimentul de penibil persista, începu să mă doară capul şi să ameţesc! Starea de malaise era însă cu atât mai absurdă, cu cât se părea că eu ţinusem să ajung aici şi-mi deschisesem spiritul. Intocmai ca ucenicul vrăjitor, nu mai ştiam ce este de făcut, mă năucise spaima, şi mă copleşea laşitatea. Femeia continua să tacă într'o atitudine perfectă, naturală. Lăsa să-i joace pe faţa limpede o fineţe extraordinară. Cât n'aşi fi dat s'o aud scoţând un cuvânt, un singur cuvânt, o vorbă cât de firavă. Să arate cum ar şti mai simplu că înţelege situaţia şi să facă o judecată asupra ei. Să spue că e vorba de o întrecere a puterilor sufleteşti şi că e în joc veaţa sau moartea unui om.

— Haide, pentru Dumnezeu, un cuvânt! Şi să mă ajute! Căci iniţiativele mele erau umilite, eu n'aveam dreptul să mai spun nimic, ar fi fost abuz de neiertat, o pervertire diabolică a omului! Totuşi o vorbă nu scotea şi mă lăsa să mă frământ neomeneşte, să fierb de panică. Era momentul de a lua o hotărîre, de a proceda în mod decis. O presimţire a virtuţilor mele părea a mă întrema; îmi zisei că întâmplarea aceasta să fi fost de o mie de ori mai gravă şi tot n'avea nicio importanţă, îmi sucii sprinten pasul şi pornii de lângă vitrină.

* * *

Mi-era foame, mă oprii în faţa unui restaurant; intrai. Mă aşeza-i pe o sofa la o masă, lângă fereastră. Chelnerul îmi aduse lista şi comandai mâncările care speram să-mi astâmpere mai curând foamea.

— Adu-mi jurnalele, adu-mi toate jurnalele de azi, spusei cu mâna tremurândă întinsă spre el.

— Dar sunt ocupate, nu pot să vă aduc toate jurnalele, răspunse chelnerul pe jumătate întors.

— Imi trebue toate jurnalele, nu înţelegi că am nevoe de toate jurnalele, spusei iarăşi răstit. Un domn dela o masă ve-

cină privea la mine prostește peste ochelari, uitând gura căscată. Imi veni să rup o bucată de pâine și să i-o arunc în bot ca unui obraznic. Intr'adevăr privirea aceea era de o obrăznicie nemai pomenită, de o destrăbălare infernală. Orice eram în stare să îndur, afară de mutra lui de imbecil.

— Hai, chelner, strigai de data aceasta mai nervos, încât se întoarseră mai multe capete spre mine, — chiamă te rog garderobiera să-mi ia paltonul și pălăria să și le ducă de aici. Mă mut la altă masă. Trecui numaidecât la altă masă, tot lângă fereastră, alunecând cu o răsuflare de ură, pe lângă bătrânul cu ochelari. Nu, nu, păreau că spun ochii mei ca o justificare. Vedeți, sunt un om pătimaș, cu exclusivitate pătimaș! Mă așezai cu temei pe sofa, cu gând să mă odihnesc îndelungat, într'atât oboseala îmi storsese vlaga. Ceasul din perete arăta patru și jumătate. Aveam timp pentru toate treburile, constatai mulțumit. Febrilitatea mă încingea iarăși cu o căldură umedă pe obraz, pe sub piele, Țineam capul strâns între palme, privind neclintit înainte, până dădui peste ochii foarte plăcuți ai unui tânăr. Ce întâmplare, ce întâmplare curioasă, zisei aeve pentru mine, ce frunte catifelată și ce privire senină! Era confortabil, o tihnă foarte blajină mă toropea; mă veciniciam să contemplu părul de miere în jurul tâmplei tânărului!

— Chelner, un picolo! Picolo veni și-i dădu-i bani să-mi cumpere toate jurnalele din ziua aceea.

— Pentru ce vă trebue toate jurnalele? mă întrebă chelnerul uimit.

— Până mâine trebue să-mi găsesc neapărat un apartament de închiriat, spusei eu solicitator, și treaba asta mă plictisește la culme. Chelnerul mă privi foarte atent, cu interes, câtăva vreme.

— Și ce fel de apartament voiți? Spuse după o pauză. Descrisei apartamentul de care aveam nevoe pentru mobila pe care o cumpărasem, și specificai că preferam o clădire modernă și în centru.

— Cu asta am să mă însărcinez eu, dacă îmi permiteți, zise chelnerul.

— Adevărat? Ai putea să-mi găsești un apartament după gustul meu, până mâine la prânz?

— Da! Știu undeva apartamente de închiriat, și socotesc că s'ar putea să vă placă.

— Bine. De acum încolo eu nu mă mai interesez, şi sper că nu mă laşi încurcat.

— N'aveţi nicio grijă! Absolut nicio grijă.

— Mâine la prânz am să viu să iau masa tot aici.

— Am să vă dau adresa apartamentului!

— Foarte bine. E procedeul cel mai bun!

Terminasem convorbirea cu chelnerul când băgai de seamă că bătrânul cu ochelari, întorsese scaunul spre masa mea şi mă privea drept în faţă. De data aceasta nimic nu mă mai enerva, dimpotrivă îmi stârnea un interes durabil. I-aşi fi şters chelia cu un burete, l-aşi fi ciupit de bărbie, i-aşi fi sdrobit ochelarii de masa de stuc, — numai din simpatie. Incremenise întrebător într'o poziţie de a aştepta din veşnicie un semn. Picolo veni cu ziarele de care nu mai aveam nevoe, şi le întinsei în stânga mea ca să vadă bătrânul întregul teanc.

Un băeţandru zdrenţăros, cu ochii umeziţi de răcoare, lipise nasul de geam, şi se sgâmboia din stradă. Mâna îi înverzise pe un carton la subţioară în care ţinea ziare. Nu-şi deslipea nasul de pe geam chiar când mă încruntai în ochii lui. Ba mai mult, începu să zâmbească, în voe, cu o graţie copilărească desăvârşită. Acest zâmbet era tocmai ce îmi trebuia şi mă impresionă direct din adânc. Ridicai degetul spre geam şi-i făcui semn că îl chem înăuntru! Băiatul veni fără să se grăbească, şi fără acea impetuozitate obraznică a vânzătorilor de ziare. Era în ţinuta lui o sfială delicată, care îl paraliza. In cartonul dela subţioară avea încă o foaie sau două, de după amiază, dar nu îndrăznea să le scoată. Aştepta să audă ce am să-i spun, cu un interes viu şi într'o atitudine perfectă. Liniştea lui durabilă şi un aer puţin banal mă intimidau; lăsai capul în jos, oarecum turburat. Dar emoţia care mă clătinase pe mine, pe el îl însufleţea şi-i îmbujora obrajii.

— Cum te chiamă? Il întrebai eu lăsând parcă la o parte o mie de lucruri şi urmărind ceva cu frenezie.

— Nani, răspunse el, şi constatai că nu mă înşelasem. Avea o voce blândă, proaspătă şi foarte caldă. Imediat mă simţii atras cu o putere irezistibilă, bolnăvicioasă către acest copil.

— Cum spui că te chiamă? Repetai răsfăţând cuvintele, ca să smulg de ale lui cât mai multe.

— Nani. Mi se spune și Nani-Nani, dar mai mult Nani. Nașa îmi spune Nani-Nani, ceilalți din familia Nașei îmi spun toți Nani-Nani.

— Dar ție cum îți place să ți se zică?

— Mie în niciun fel, e un nume urît ca o poreclă. Dar e mai bine să mă strige Nani, e mai scurt.

— Bun. Eu am să-ți spun « Nani » așa cum e mai bine. Dar să ști că numele tău nu e de loc urît, ci dimpotrivă este un nume frumos!

Nani zâmbi măgulit și măgulirea aceasta mergea de-a-dreptul în ființa lui și o răscolea. Urmă o tăcere cu ezitări, în care mi-am dat seama că mă aflam la « Terminus » în Calea Victoriei, și că se întorceau de acum spre noi capete foarte scandalizate. Mă sinchisiam însă mai puțin de capetele acestea cum mă sinchisiam de biografia unui rege al Indochinei. Vrui să prind pe băiat de mână și să-l atrag, în văzul tuturor. Când îmi căzură privirile pe palmele lui mă înfiorai; două potloage de carne, crestate din loc în loc cu fire de sânge decolorat. Unghiile îi erau murdare, sparte, înfipte în buricile buboase. Această ruină, și această decadență trupească numai cât ținea palma, până la încheieturi; printr'o mânecă largă a hainei de căpătat sau împrumutată se mișca brațul alb, fraged. Fără nicio îndoială îl mâncau păduchii; prin peticele acelea colcăia vermina.

— Uite ce este, Nani, spusei prietenește, neslăbindu-l o clipă din ochi ca să-i inspir încredere. Mi-am pus în gând să te iau în serviciul meu. Am nevoie de un băiat cum ești tu, la mine acasă. In meseria asta de vânzător poate nu ești atât de mulțumit, încât să nu te înduri s'o părăsești. Dacă intri cu dragă inimă în serviciul meu, am să te plătesc binișor și ai să fii îngrijit. O să ai alte haine, firește, curate și noi, și n'ai să mai umbli cu mâinile în halul acesta de speriat. Da, da, vorbesc în chip serios. Pentru ce nu-ți vine a crede?

Intr'adevăr, Nani avea aerul că nu-i vine să mă creadă. Își scoase pălăria și-și frecă fruntea. Apoi începu să râdă, lăsând să se vadă dinții tot atât de albi ca și albul ochilor. Simții că între mine și el era o prăpastie și el se oprea pe mal înspăimântat.

— Prin urmare ne-am înțeles! spusei cu vocea înfierbântată, cât mai aproape de sufletul lui.

— O să trebuiască să vorbesc cu mama! N'am să vă pot spune dintr'o dată da sau nu, zise Nani.

— Ai mamă? îl întrebai sincer mirat.

— Da, am!

— Cu ce se ocupă?

— Face serviciu cu ziua; muncește pe unde găsește; e și spălătoreasă.

— Unde stați cu locuința? Mai ai frați, surori? Tată ai?

— Locuim în Șoseaua Ștefan cel Mare, Fundătura Plaiului. Tată n'am; a murit de mult. Mai am o soră de optsprezece ani, care este croitoreasă; nici ea nu-și găsește de lucru totdeauna și stă acasă.

— Și cum locuiți? Cu chirie sau într'altfel?

— Cu chirie. Plătim patru sute de lei pe o cameră și o magazie, dar acum n'am mai plătit chiria și ne dă afară proprietăreasa.

— Cum să vă dea afară proprietăreasa? Tu nu câștigi din meseria asta și n'o ajuți?

— Nu câștig lucru mare! De abia îmi ajung să mănânc și să mă îmbrac! Acest « să mănânc și să mă îmbrac » putea fi o apariție stranie din formula curentă în gura băiatului, sau o stare de fapt, trădând prin aceasta o natură aleasă, mulțumită cu puțin.

— Dacă ai intra în serviciul meu, ai câștiga mai mult, fără îndoială mai mult, spusei eu apăsând asupra acestei idei, și-l privii în ochi, cu naturalețe!

— Bine, atunci intru în serviciu la dumneavoastră, spuse el râzând cu o bucurie timidă.

— Nu mai e nevoie să vorbești cu mama ta?

— Nu mai e nevoie, spuse dând repede din cap într'o parte și în alta.

— Atunci socoteala s'a făcut între noi! Ești din momentul acesta în serviciul meu!

— Bun, aprobă el, tremurând acum de o bucurie totală.

— Să chemăm chelnerul, să plătim masa și să plecăm. Ne ducem neapărat să cumpărăm haine și rufărie în întregime, căci nu poți să fii în serviciul meu în halul acesta!

— Doamne, cum o să fiu în serviciul dumneavostră în halul acesta? încheie Nani, triumfător.

CONSTANTIN FÂNTÂNERU

INTELECTUALITATE ŞI CULTURĂ

Să n'ai încredere în cel ce ştie ideile altuia clar, dacă n'a învăţat să le exprime pe ale lui clar. In cazul când nu e un prost, e un şarlatan.

Intr'o ţară analfabetă şi absentă, prea desăvârşit căsnită cu ronţăitul mărunt al unei cariere, victoria poate fi a lui oarecine. Ceea ce nu-ţi acordă dreptul să te uimeşti, dacă — alături de înverşunarea mulţimii de a evada din mizeriile vieţii — peste vraiştea culturii noastre, flutură, în locul superiorităţilor fixate, crucile unui falnic neant al gândirii.

A te izola într'un prestigiu,— ca într'un bronz ce nu-şi topeşte liniile în fiertura vremii, — înseamnă muncă grea. Cu conştiinţa prelungită până în perspectiva istoriei, trebue să pătrunzi timpuri, întâmplări şi suflete, pentru a-ţi contura chenarul unui destin grav în limitele căruia să se definească şi judecăţile şi faptele tale. Dar asta cere a te promova pe tine ca spiritualitate; a te potenţa pe un plan urcat; a-ţi organiza posibilităţile de construire sufletească, şi nicidecum, — ca să te pui în evidenţă, — să sugrumi ierarhii statornicite, verificate, acceptate; obştesc acceptate. Insingurat în cutia conştiinţei tale exilată la solitudini friguroase, să desprinzi, din inferiorităţile vieţii, făşii pe cari să le urci din vulgar la meridianul minţii tale. Să faci să devină glodul transparenţă şi pleava lumină; — şi totuşi: să rămână intelectul tău purificat, cum purificată, flacăra se înalţă — sul aerian de sclipiri orbitoare, — deşi rădăcina ei stă în cenuşe.

Insă, pentru asta, e nevoie să înveţi a înţelege. *A 'nţelege*, — nu a deprinde *să ştii*; belşug sufletesc, prin urmare, nu erudiţie stearpă.

Şi a înţelege vrasăzică a avea conştiinţa raporturilor posibile între întâmplări, între obiecte; indiferent de termenii statorniciţi în aceste raporturi. Să reţii *relaţia în sine*, iar nu relaţia *orientată înspre* termeni.

Şi asta vrasăzică inteligenţă; inteligenţa este facultatea înţelesului; descopere şi construeşte relaţii; este instrumentul relaţiei.

Şi, fiindcă veni vorba:

Realul se primeneşte; dar se primeneşte în sistemul său de relaţii, — evenimentul, particularul, amănuntul, *fluentul* (cum se zice) existând întru atât întrucât se încheotorează, se îmbucă, în această schemă de relaţii. Care — fără îndoială — şi ea se modifică şi, modificându-se, realizează determinări noui.

Şi dacă, cu existenţele gradate, corelate, strict ierarhizate, tăiate în planuri şi planurile în grupe de relaţii, — realul apare uneori desagregat, neorânduit, de vină mintea omului este: că nu se poate adecua la viu; nu se poate îndoi după articulaţiile mobile ale realului. Intelectul e vinovat că se înţepeneşte din când în când pe axele lui.

« *Universul şi-a uitat originea lui haotică, dar s'ar putea într'o zi să şi-o amintească* », — iată una din marile prejudecăţi cari smintesc felul viu, elastic, de a gândi. O astfel de afirmaţie înseamnă reducere la aproblematic; a accepta, fără control, o propoziţiune, asta înseamnă.

Că s'ar putea — vorba lui Kierkegaard, fiindcă a lui este — să-şi « amintească şi universul de originea lui haotică »? — dar nu o semnificaţie *obiectivă* trebue acordată acestei presupoziţii (cum s'a şi făcut de atâtea ori, dealtminteri), ci una pur *subiectivă*. Resfrângând cenuşiul sumbru al ţării sale, Kierkegaard a asvârlit peste sufletul epocii noastre pânza de alcool menită a moleşi osiile multor inteligenţe robust organizate. Nu pui mâna în foc: şi de aici poate rezulta o religiozitate, un misticism.

Dar să ne restrângem numai la presupoziţia de mai sus:

Chiar în cazul când empiria « s'ar putea » să devină haos, — *haosul nu înseamnă lipsă de sistem de relaţii*; *ci absenţă de legătură vie între empirie şi intelect*. Atâta tot.

Haosul nu e organizat *prin* şi *numai prin* forme, prin legi, prin esenţe; cât, mai ales, prin *ierarhia* statornicită între acestea. Fiindcă: dacă cele dintâi pot fi şi tipare ale minţii noastre aruncate în empirie pentru a o organiza (ca să ne referim la industria kantismului epistemologic), în schimb, ierarhia îşi are obârşia în empirie însăşi.

De unde reiese: (şi legătura constantă între realitate şi inteligenţă trebue precizată în felul următor) haoticul stă cu intelectul

în *raport de apariție*, nu de existență; alcătuind prezența a două fenomene *coordonate*, nu condiționate.

Ceea ce verifică premiza întîe : că de aspectul desordonat al realității respunzător trebue făcut intelectul însuși — care macină cu funcțiunile în gol; care nu mai e în stare a extrage cantitatea de real necesară bunei lui funcționări; care, — alături de empirie și în afara ei — lucrează în vid, combinând concepte, măruntind idei. Empiria își caută mai departe de treaba ei, de laboratorul ei în care se prepară ineditul, — iar intelectul se înărăvește în a se îndeletnici cu fabricația noțiunilor, devenind atelier de croitorie logică.

Pe scurt: *mintea omului îmbrăcată în sistemul de corelații al realității*; sau: *realitatea turnându-și ordinea în funcțiile inteligenței (deci minus subiectivismul kantian)* —aceasta înseamnă a te orienta în vălmășagul evenimentelor.

Și întru atâta înțelegi din ele.

Așa stând lucrurile: cât de inutil e « *sferto doctul* » (vorba lui Pârvan) care și-a căptușit creerul cu precepte consumate, cu principii prestabilite, axiome sacre, postulate inviolabile, dogme, reguli, imperative ori canoane austere și categorice, — cari, toate, părând certe în perfecțiunea lor obositoare, împrumută acestuia puterea statornică și exclusivă de a-și fixa superiorități indiscutabile! La drept vorbind, ele compun perversiunea intelectuală a insului mărunt. Ele alcătuesc sistemul de epitafe, de obsesii și de prejudecăți cari stânjenesc ascuțimea minții în misiunea ei de a lua legătură cu viul fluent care, — discret, evaziv, deghizat — se scurge nevăzut. Populat cu un șirag întreg de idei fixe, de norme și de stafii, intelectul se acopere cu un fel de coaje aspră intercalată între el și lume. *Un prejudiciu: e un solz cârpit pe retina inteligenței; cărțile: sunt cuiburi de prejudicii.*

Câți, atunci — întreabă-se oricine, — dintre oamenii de cultură, isbutesc să-și lepede crusta și să lase catifeaua sufletului, liberată, netocită, să sondeze în miezul evenimentelor, senzul și îmbucătura lor?

Un gând deslipit dintr'o carte este epitaful unei experiențe; deci: un chenar care stâlcește și desfigurează ineditul vieții. Nimic nu terorizează mai desăvârșit dreapta cumpănă a judecății decât conformismul tiranic al deprinderilor și obișnuințelor.

In afara cărora, *totuşi*, niciun svon din realul mişcător nu e cu putinţă.

O idee dintr'o carte e un tipar care falsifică...

Dar, totodată, şi un pretext pentru exerciţiul intelectual; pentru gimnastica dialectică; pentru îndemnul, impulsia, mai bine zis, constrângerea la reflexiune.

Deci: *dispreţuind definiţiile, dar nu însuşirea de a defini; enunţările, dar nu facultatea de a enunţa;* catalogările, etichetele, totalizările ori rezumatele, dar nu puterea de a cataloga, eticheta, totaliza ori rezuma, — *omul de cultură va înţelege din indiciile răsărite din fundul evenimentelor atâta cât substanţa lui intelectuală posedă din vitalitatea trebuitoare pentru a seziza, dar şi atâta cât « pre-formaţii » artificiale nu-l împiedică dela aceasta.*

De aceea, peste cele câte ştim şi din atâtea câte ştim, câţi, cât au învăţat să înţeleagă? — iată întrebarea.

Şi, la noi, sunt prea mulţi cei ce ştiu; şi prea neobservaţi cei ce pricep.

Dacă a pricepe însemnează inteligenţă, — a şti — obştesc recunoscut — însemnează memorie; şi a avea memorie însemnează a reţine *neschimbat* lucrul studiat.

Invăţătura este un conglomerat: de gânduri, de fraze, de imagini; de crâmpee de fraze, de fragmente de imagini; de noţiuni şi spărturi de noţiuni; de idei, de scheme şi schiţe de idei, — păstrate neschimbat. Dar aceasta nu este instrucţie, formare, *bildung*. Aci se poate pipăi şi deosebirea între intelectualitate şi cultură: condiţia celei dintâi e *exactitatea*, atributul celei de-a doua: *asimilarea*. Una înseamnă *creaţie*, alta: *om în lume*.

A reţine raportul statornic, constant, nevariat (nu invariabil) dintre două sau mai multe concepte, aceasta se cheamă *intelectualitate;* adică *deficienţă* faţă de viaţă. De aceia intelectualitatea se izolează totdeauna, pretutindeni, într'un orgoliu doctoral, pedant, agresiv de pedant. Iar când cunoştiinţele pier şi urmele se şterg, oamenii aceştia — cari au învăţat să ştie nu să înţeleagă şi cari s'au declasat din trufia lor, trec în categoria cea mare (de care geme ţara noastră azi) a « analfabeţilor cu diplome ». Fiindcă, într'adevăr, faţă de semnele tulburătoare ale întrebării în viaţă, faţă de lozincile şi adevărurile ei, aceştia sunt ostracizaţi în trista insulă a ignoranţei.

Să răstorni raporturile, să sfarmi conceptele, să violentezi ideile, să topeşti schemele, conţinut nou să dai formelor şi suflet rezumatelor, — în aceasta consistă funcţia firească, esenţială, a omului de cultură. Şi a sparge fixaţiile înseamnă trecere din epitafe în viaţă, din factice în real, din aparent în autentic.

Psihologia cea nouă, lansând principiul nebănuit de fertil al *structurii* (schemă reţinută neschimbat din datele realităţii) face pasibile de noui tălmăciri axiome a căror « evidenţă » părea până acum inviolabilă.

Structurile, contururi statornice alimentate de fluxul conştiinţei, se alcătuesc la fiecare individ deosebit, fiindcă deosebit activează la fiecare datele senzibilităţii, după ambianţe şi eredităţi deosebite. Structurile sunt dungi tăiate în substanţa sufletului omenesc; iar dungile acestea — alcătuind şi posibilităţi de mai uşoară funcţionare — alcătuesc şi determinantul stilului său interior de vieaţă spirituală. Săpate, scobite, scormonite, ele sunt scrintiri în uniformitatea nevinovată a minţii noastre; sunt — glumind — gropi prin care felul de a judeca al omului e nevoit să treacă. Ştiinţa oficială le numeşte pompos (adică: *tecnic)* « cadre aperceptive », cu rostul condamnabil de a ajusta (adică: *a schimonosi)* datele realităţii. S'a vorbit uneori — şi foarte potrivit — de « cocoaşe intelectuală », adică excrescenţă abnormă, a căreia noţiune, transpusă în profesie, a dat « specializarea ». Specializarea e un fel de metodă ciclopică de a pricepe realitatea, grupată şi selectată, pe un « punct de vedere » unic. Dacă nu e unic, nu mai eşti condamnat la privilegiul de « valoare promulgată » şi, deci, nici la salariu net în statul cultural.

Că adevărata cultură e tot ce ţi-a rămas după ce ai uitat totul, — e şi acesta un paradox mai mult aparent, dar a căruia logică se luminează de îndată ce scoborîm la înţelesul lui.

Dacă — după vorba veche, — atributul esenţial — constituent al vieţii e uitarea, (Prudhomme, se vede treaba, a slăvit « memoria » inutil de poetic) ne îndreptăţim să credem că prăbuşirea faimoaselor « cadre aperceptive » de obârşie livrescă şi înlocuirea lor cu altele, isvorîte din plenitudinea robustă a inteligenţei, — altele de o elegantă elasticitate, mulate pe viu — în aceasta rezidă adevărata cultură. Ceea ce este inert, mort, epitaf, carte,

titlu şi autor de carte — asta e treabă de intelectual, de om în lume. Creatorul? — acesta, răstoarnă fixităţile, topeşte statorniciile, ruinează noţiunile, şi clădeşte altele noui; ca să se ajute de ele ca de un instrument, vehicul, de comunicare, a gândului său nou, tânăr, plin de vitalitate, de putere de sugestie, ţâşnind din prezenţa pururea activă a realităţii.

Atâţia de mulţi sunt dintre cei dintâi, că pe drept cuvânt se căinea, pe vremi, un sorbonard că, dacă ar fi avut nenorocul să se nască în România, n'ar fi ajuns nici măcar asistent universitar. Crudă ironie!

Şi, — colac peste pupăză — toată lumea se întreabă: de ce nu se citeşte? De ce criza cărţii româneşti?

Dar, zăbovind niţel şi gândindu-te: un creer turmentat, efervescent, clintit de întrebările şi dramele lui interioare, ce să afle din cele ce se scriu? — Că Ortega J. Gasset a zis? că Husserl susţine? că mai ştiu eu cine ce mai face?

Când poate omul cunoaşte foarte lesne ce deslegări noui dau problemelor invulnerabilii pontifi ai cugetării din timpi şi ţinuturi, — şi s'o cunoască din cărţile lor, în înlănţuirea stringent — coerentă a demonstraţiei lor, — pentru ce, adică, şi-ar mai moleşi vrednicia să descifreze rezumatul scălciat, spălăcit, confuz al lui Oarecutare?

Şi de aceea, se consumă cu lăcomie cartea străină,— mucegăind, în schimb, în podul editurilor, cartea românească.

Că avem un număr statornicit de cititori? — şi acesta e adevărat. Dar aceştia, — de sigur mult mai mulţi decât bănuim — aceştia citesc, nu se încurcă. Şi ei ştiu din ce isvoare, din ce unghere, prin ce tăinuite filiaţii, idei (decretate la Bucureşti: revoluţionare) au devenit, aiurea, de o desăvârşită banalitate.

Şi când se rup peceţile parafate de pe valori travestite în pretenţii atât de categorice, — fără îndoială...

Un critic constata mai deunăzi că toţi — mai toţi — eseiştii cari zguduiseră (să zicem: scrântiseră) mai acum câţiva ani ideologia românească, au trecut la roman; scriu romane.

Nici că se putea în altfel. Epici prin excelenţă, aceştia, şi în esseurile lor, narau; povesteau o problemă, — o povesteau de

rău sau o povesteau de bine; prilej cu care, idei, fraze, imagini și competențe din Asfințit intrau în funcțiune.

Or, esențialitatea unui esseu constă în *determinarea obiectului*, mai întâiu; și a determina obiectul înseamnă a *fixa conceptul de bază*; apoi a scormoni acest concept, a-l lucra, până dai de legăturile lui virtuale îngrămădite în interior.

A sonda conceptul până în cheagul lui lăuntric; și, în urmă, *a preciza liniile pe cari se înșirue posibilitățile lui de realizare în judecăți*, — aceasta vasăzică lucrătura unui esseu.

Cu alte cuvinte:

A desface obiectul (sau a restrânge termenii problemei, cum se zice) *de relațiile lui de exterioritate; și a-l scruta oarecum lăuntric*, în relațiile lui de interioritate — acestea sunt cele două pârghii ale tecnicii esseului.

Și asta se chiamă încordare analitică; discriminare. Cealaltă e povestire; treabă de om mediocru.

Discriminarea pretinde antenele inteligenții vii, active; înlănțuire logică de fier, să strângă argumentele în chingi, obligându-le să se pricinuiască. Ceea ce — notăm — nu duce la schela măreață de noțiuni ridicate în piramidă (raționalism trufaș și steril, de o splendoare acum perimată); ci la aceea *arhitectonică integrare a nuanței într'o semnificație.*

Insă, pentru asta, trebue unealtă. Deprinși cu înșiruirea, alăturarea și orânduirea unor elemente livrești, adunate din puncte cardinale diferite, esseiștii — acum romancieri fără succes, — fiindcă și aci se cer însușiri, nu năravuri vechi — au fost, la noi, *povestitorii destinului unor probleme ale căror soroace de deslegare asfințiseră demult.*

Esseul este operațiune de adâncire, de sondaj, de *verticală*. Importantă e aci *tăetura*, adică liniaritatea pe care judecățile, formulate expresiv, se grupează; și valențele după care se grupează, — cu privire la un obiect.

Iar dacă demonstrația e distribuită strict în doze, în pachete și în silogisme cu eticheta expresiei frumoase, — asta e și o problemă de grad de înzestrare și de putere de cucerire. Nu, firește, fără însemnătate.

Să ne mai mire atunci, că polemica *ad hominem* — fel de a mârâi pe lucruri furate din cărți; enervări temperamentale; în-

cleştări de patimi; sau scrâşniri ale instinctului, sub forma lui neevoluată: ambiţia — abundă în tot ce se scrie? De nicăieri nu vezi sbaterea aceia înverşunată către tălmăcire.

Dela Hajdeu, Maiorescu şi Eminescu, cultura noastră a înregistrat slab, palid şi cu greu încercări de desbatere răsunătoare. Şi nici aceşti predecesori nu se bucurau de un orizont prea larg care să intre în resortul încăerării lor; cu excepţia fosforescentului Eminescu. Dar dacă, năzuinţa lor de a se clarifica, aparatură, piese şi tehnică a discuţiei se încadrau în nivelul obştesc al unei intelectualităţi vădit sumare, — în schimb, aceia credeau; şi credea şi veacul lor.

In nesincerea noastră expunere, suntem cei de astăzi prea mult pamfletari şi prea activăm într'un gen hibrid ca să isbutim să refacem echilibrul vreunei probleme româneşti şi să-l judecăm.

Involburarea de pasiuni pentru un pretext, — iar nu pornirea dela un enunţ, cumpănit în elementele lui definitorii — nu poate constitui o chezăşie că gândeşti frumos o teză certă.

Problema e o *finalitate în sine;* o cumpănire de date pe care conştiinţa umană, — intervenind — o orientează şi îi dă senz. Deci, *în funcţie de conştiinţă, orice problemă e o finalitate orientată;* şi dacă în sine, schemă statornică, în funcţie de om, are o variabilă: conştiinţa.

Aşa dar, prin permanenţa ei, problematica alcătueşte vadul pe care se realizează voinţa de cultură a unui popor; întrucât aceasta (voinţa) se lasă dirijată de mersul dialectic al angrenării datelor realului. Nestrămutată din real, problematica pune conştiinţa în poziţie de a înţelege; de a înţelege, — adică de a o resfrânge. Problema e un centru de determinare de poziţii intelectuale; şi punct statornic de precizare a metodelor după care se pot integra (aci) conţinuturile conştiinţei.

In concluzie: *problemele alcătuesc condiţiile de realizare ale destinului unei culturi.* Centre de virtualităţi de deslegare, ele coboară, din statornicia lor, în conştiinţa elitei intelectuale a unui popor.

Problemele româneşti, — cadre statornice de captare şi deslănţuire a eforturilor noastre de lămurire, — pe acestea le-am dori forfotind la noi. Ele ar indica — numai ele — asupra însuşirilor noastre; asupra puterii noastre de gândire.

In virtutea acestui criteriu după care apreciem şi justificăm activitatea fiecăruia, înţelegeţi de ce nu putem să nu zâmbim când vedem cum atâţia băeţi — altminteri, foarte buni dacă-i reduci la pretenţiile lor juste, — se împăunează genii şi şefi de generaţie la 20 de ani. Cu probleme echilibrate din alte date, ivite din alte realităţi, alte experienţe şi — fără îndoială — echilibre şi conţinuturi de conştiinţă altele, firesc este să nu stârnească puterea de gândire a nimănuia şi să se expună la o activitate solemn de inutilă. Că şi scuza cu posteritatea, e şi aceia o nerozie mare.

Noi suferim de convingerea că semnele tulburătoare de întrebare, lozincile şi adevărurile cresc din pământ, urmând aceluiaş secret după care se declanşează energiile telurice.

Şi aici, *la noi*, am vroi să-şi instaleze atelierul « generaţia critică ».

ILARIU DOBRIDOR

COLUMNA TRAIANĂ

Columna străveche a Impăratului Traian e din nou la ordinea zilei, atât la noi cât şi la Roma.

Inainte însă de a arăta cauzele revenirii ei în actualitate, să ne împrospătăm cunoştinţele asupra acestui popular şi straniu monument, căruia greu i se poate găsi calificativul cuvenit. Căci, după cum nu intră în categoria monumentelor de artă propriu zisă, tot astfel nu poate fi trecut nici în rândul celor exclusiv utilitare, ocupând un loc singuratec între amândouă. De fapt columna din Roma reprezintă istoria războaielor lui Traian împotriva Dacilor, cioplită în piatră în loc de a fi scrisă pe pergament. O carte de marmură, în care reliefurile ţin locul scrisului. Nu este o înşirare cronologică a evenimentelor ci o înfăptuire idealizată a acestora. Forma ei, inspirată din obeliscul egiptean, e rezultatul lipsei de spaţiu în care să se mai fi putut adăoga în Forul lui Traian o serie de reliefuri parietale, cari prin ajutorul columnei, deşi ocupă un aşa mic loc în planul pieţii, oferă totuşi o aşa de amplă desfăşurare sculpturală.

Prin coloana înălţată peste mormântul marelui împărat, s'a rezolvit problema îndoită a monumentului funerar al lui Traian şi al comemorării victoriilor lui. In vârful coloanei se afla statuia de bronz aurit a Impăratului.

Mormântul lui a fost pângărit şi golit, iar efigia din vârf a fost sfărâmată, în vremea când creştinii fanatici căutau să înlăture urmele trecutului păgân. Din fericire, coloana a scăpat neatinsă, deşi în veacul al 16-lea a slujit câtva timp drept clopotniţă mănăstirii Sf. Nicolae *ad Columpnam*, ce se ridicase pe vechiul for al lui Traian, clădirile ascunzând aproape din toate părţile monumentul roman. De abia pe la sfârşitul veacului al 16-lea, Papa Sixt al V-lea întări baza columnei, umplând golul în care se aflase mormântul Impăratului, iar în vârf se înalţă statuea în

bronz aurit a Sfântului Petru, care se vede şi azi. Coloana, din blocuri de marmură de paros, are cu baza ei 38 de metri înălţime şi reliefurile numără 2.500 figuri, constituind 124 de grupuri sau tablouri ale naraţiunii. După măsurătoarea veche a Romanilor, stâlpul singur, fără bază, avea o sută de picioare, de unde i se trăgea şi numele de « *columna centenaria* ». Inlăuntru e scobită şi pe scara interioară se poate ajunge până la vârf, lumina pătrunzând prin 43 mici deschideri. Din punct de vedere curat artistic, monumentul nu prezintă un interes deosebit, scopul lui fiind mai mult practic decât estetic.

Autorul columnei nu este cunoscut; lucrarea s'a atribuit pe nedrept, pare-se, arhitectului Apolodor din Damasc, căruia îi revine concepţia întregului for al lui Traian, precum şi podul dela Turnu-Severin. Scopul urmărit de sculptori era de a da o imagină plastică a luptelor lui Traian, pe care acesta le consemnase şi în memoriile sale, din nefericire pierdute, nerămânându-ne decât o singură frază citată de un gramatic. Prin marele număr al scenelor figurate, monumentul este cel mai limbut, cel mai vorbăreţ din clasicitate, fiind cu mult mai puţin interesant, din punct de vedere artistic, decât basoreliefurile măreţe ale altarului helenistic din Pergam. Cu intenţii mai practice decât Gigantomachia pergameică, columna e ferită de abstracţii, zeii apărând cu totul incidental, de câteva ori numai, şi o singură victorie încheie istorisirea primului războiu dacic, prin inscripţia ce o gravează pe un scut. In schimb Impăratul Traian e reprezentat de mai bine de 50 de ori, în diferite atitudini de comandant al armatei sau aducând sacrificii zeilor; figura lui iese în evidenţă, fiind mai mare ca a însoţitorilor săi. Lucrarea este cât se poate de amănunţită, căutând să redea fidel uniformele ca şi localităţile şi cetăţile romane sau dace, deşi în proporţii şi perspective adesea defectuoase. Judecând după gustul timpului şi după exemple mai vechi, putem admite că efectul columnei era sporit prin adaosul aurului şi al culorilor, cari au dispărut fără a fi lăsat vreo urmă.

Interpretarea reliefurilor a interesat de mult pe învăţaţii străini, cari au căutat să reconstruiască pe această cale istoria războaielor contra Dacilor. Unii dintre ei au încercat chiar să localizeze scenele luptelor reprezentate. Bazându-se pe lucrările anterioare, învăţatul Cichorius a identificat localităţile principale,

cercetând într'acest scop și regiunile corespunzătoare din țara noastră, iar Petersen s'a străduit să descoasă firul istoric al încâlcitelor reprezentări sculpturale. Profitând de aceste noui interpretări, arheologul Teohari Antonescu își propuse, prin cercetări amănunțite la fața locului, să identifice toate localitățile indicate pe reliefuri, fie romane sau dace. Cetățile acestora se disting perfect prin clădirile în lemn cu cerdace, pe când castrele romane sunt toate de piatră. Meritoasa lucrare a lui Antonescu, rămasă neterminată, a fost publicată în 1910, după moartea lui, cu o prefață elogioasă de Alexandru D. Xenopol. Lărgind cadrul cercetărilor și punând reliefurile columnei în legătură cu metopele dela Adam-Klisi, Antonescu dă o nouă interpretare desfășurării campaniilor lui Traian, asupra cărora ar fi prea lung să insistăm aci. Amintim numai că el, cel dintâiu, a cercetat din punctul nostru de vedere columna, punând în evidență importanța ei ca document relativ la străbunii Daci, despre care ne lipsesc orice alte reprezentări.

Căci artistul roman, deși preocupat în primul rând de isprăvile armatelor imperiale, ne înfățișează cu tot atâta sârguință și populația localnică a Dacilor, care pe noi ne interesează în deosebi.

Scenele cu reprezentările strămoșilor Daci sunt cele mai înălțătoare lecții de patriotism și ca atare ar trebui răspândite în toate universitățile și școlile noastre superioare. Dintre cele mai însemnate cităm, în primul rând, scena impunătoare în care marele rege Decebal preferă să-și ia vieața decât să cadă în mâna cuceritorilor. Sau, pe aceea a împărțirii ultimei rezerve de apă a Dacilor împresurați de Romani, cari numai prin asemenea mijloace au reușit să înfrângă pe mândrii și valoroșii apărători ai onoarei și țarinei lor. Toate aceste scene, înfățișând curajul și disprețul Dacilor în fața morții, constitue înalte pilde de bravură și de adevărată iubire de țară. Iar din reliefurile în cari ni se arată cum legionarii lui Traian îndeasă în desagii cailor vasele de aur din comorile Sarmisegetuzei, se dovedește bogăția tezaurelor ce au fost ridicate, spre a fi topite la Roma.

Identificarea persoanei impunătoare a strașnicului Rege al Dacilor pe coloană o datorim profesorului Emil Panaitescu, directorul Școalei românești din Roma, care în studiul său *Il ritratto di Decebalo* recunoaște în șapte locuri figura eroului, exceptând scena în care se expune capul tăiat al șefului dac.

După argumentarea colegului Panaitescu, trebue să admitem că portretul realist al lui Decebal este perfect asemănător, fiind lucrat după natură. Trăsăturile caracteristice ale înfăţişării lui Decebal se regăsesc la foarte numeroşi ţărani din zilele noastre, dovedind directa lor descendenţă din strămoşii băştinaşi, pe care Traian i-a învins, fără însă a-i fi putut stârpi cu desăvârşire.

Iată de ce, pentru noi, Românii, Columna lui Traian a fost din toate timpurile atracţia principală spre Maica Roma, cea bătrână. Şi nu numai pentru intelectuali, dar chiar şi pentru oamenii din popor, cum a fost, de pildă, Badea Cârţan, care nu pregeta a face pe jos drumul până acolo, dus numai de dorul dragului Impărat.

Revăzând coloana, nu ştiu pentru a câta oară, în Ianuarie trecut, m'am bucurat de nouile splendide perspective ce i s'au deschis prin degajarea clădirilor împrejmuitoare. Venind dinspre Coliseu, pe larga şi măreaţa nouă cale imperială, Coloana se zăreşte din depărtare, profilându-se între cele două cupole ale bisericelor ce o străjuesc, punând şi mai tare în evidenţă svelta ei siluetă. Clădirile cu mai multe caturi, ce o înconjurau din toate părţile în epoca Renaşterii, îngăduiau lui Michelangniolo şi lui Raffael să-i poată privi de-a-dreptul reliefurile, de care chiar acei doi mari maeştri ai cinquecentului erau, spre a noastră mirare, foarte încântaţi. Azi, din cauza izolării ei şi a estompării reliefurilor, acestea abia se mai pot distinge cu ochiul liber.

Contemplarea lor ne era altădată compensată prin mulagiile din muzeul Lateranului, pe care însă, spre a mea surprindere, nu le-am mai găsit la locul lor acum. Din caturile superioare, unde erau odinioară, au fost coborîte în pivniţă, unde am constatat că se lucra cu febrilitate la o nouă reproducere a lor, deastădată în betonul mai rezistent decât gipsul. Pare-se că ar fi rezervată reproducerea pentru centrul scărei în dublă spirală dela noul Muzeu al Vaticanului.

Cu prilejul copierei reliefurilor, din mai multe părţi s'a ivit gândul ca, profitând de lucrările în curs, să ne procurăm şi noi o reproducere a coloanei. Ocaziunea este de sigur bine venită şi merită toată atenţiunea. Iată de ce, după cum arătam la început, columna traiană este din nou intrată în preocupările noastre, dorindu-se reconstruirea ei în Capitala României. Propunerea a fost făcută de Mihail Kogălniceanu pentru prima oară. Ea a mai figurat şi în planul Muzeului Naţional al arhitecţilor Schmieden,

von Weltzien și Speer, executat — pe hârtie numai — în 1887. In fața monumentalei clădiri în stil clasic al Renașterii, destinată Muzeului, Academiei și Bibliotecii naționale române, ce urma să se ridice pe piața lui Mihai Viteazul, figura și Columna lui Traian. Printr'o misterioasă întâmplare, însă, au dispărut de mult dela Ministerul Instrucției numeroasele lăzi cu planurile arhitecților străini, din a căror lucrare nu s'a ales nimic, nerămânând nici concepția muzeului, nici planurile Coloanei.

In 1912 constatând interesul ce mulagiile metopelor dela Adam-Klissi stârniseră la Expoziția din Roma, pe lângă care eram Comisar al Guvernului român, am propus ca în schimbul reproducerii metopelor, ale căror negative existau, să obținem câteva din scenele principale ale Coloanei. Intr'acest scop m'am adresat și direcției Muzeului din St. Germain, unde, ca și la Londra, se mai află câte o copie în gips. Din scrisorile ce mai păstrez din partea lui Salomon Reinach, pe atunci Conservator al Muzeului francez, rezultă că se admisese schimbul, zădărnicit însă de unii prezumțioși. Dar chestiunea trebue rezolvată odată. Atunci ca și acum au fost și sunt încă destui convinși susținători ai aducerii mulagiilor care să servească studiului. Reliefurile s'ar putea desfășura pe un plan orizontal, grație noului procedeu de « déroulement », care suprimă convexitățile originalului. Astfel desfășurate, toate scenele ar reprezinta o fâșie neîntreruptă de 210 metri lungime, permițând comod studiul amănunțit al tuturor sculpturilor. Reliefurile, având în medie un metru lărgime, s'ar putea ușor suprapune, așa încât fâșia triplată n'ar mai avea decât 70 metri de desfășurare longitudinală. Ea s'ar putea amenaja într'una din sălile muzeului în construcție la șosea, prinzându-se în tencuială, pentru a nu fi prea proeminentă.

Pe cât de imperios necesară este o asemenea reproducere, pe atât de improprie ar fi, cred, reeditarea columnei în bronz, în marmoră sau beton armat, pe una din piețele Bucureștilor. Și care ar fi, de altfel, piața vrednică de o asemenea podoabă?

In mijlocul ruinelor cu un trecut atât de glorios, columna, sub aspectul ei veștejit de intemperiile vremeii și de impietățile trecătoare ale oamenilor, se înalță în cetatea eternă cu toată autoritatea vetustății, într'o atmosferă plină de gloria marelui Traian.

In Bucureştii noştri, lipsiţi de orice amintire a trecutului, columna ar fi într'adevăr un anacronism. Să ridicăm mai întâi efigiile marilor noştri Voievozi, a Domnitorului Cuza şi ale ultimilor noştri Regi şi numai după acea copiile monumentelor romane. Nu ne putem împodobi cu o reproducere, când ducem lipsa atâtor opere originale. E vreme să ieşim din faza ezitărilor artistice în care ne sbatem.

In Roma, Columna originală reprezintă un simbol. E înfăţişarea victoriei Romanilor împotriva Dacilor şi a supunerii acestora. Pe cât de naturală este înălţarea acestui trofeu acolo, nu tot atât îi văd locul în Capitala acelora cari, în afară de limba de origină romană, au totuşi şi cu Dacii legături ancestrale şi directe ce nu pot fi renegate. Să acordăm toată atenţia cuvenită splendidului document ce reprezintă coloana; să o expunem aci spre a putea fi de aproape studiată, punând în evidenţă nu numai trufia Romanilor dar şi extraordinara bravură a străbunilor noştri, tot atât de proprie să înalţe sufletele.

Originalul din Roma să rămâe ţinta pelerinagiilor noastre în Capitala străveche, ilustrată de atâtea amintiri glorioase ale antichităţii romane. Cunoscându-o prin studiul amănunţit al mulagiilor din ţară, columna ne va impresiona şi mai adânc la locul ei de baştină şi sub înfăţişarea ei de atâtea ori seculară.

Iar noi, în loc de a reproduce coloana în Bucureşti, să reconstituim celalt monument triumfal al Romanilor învingători, ridicat de ei pe chiar pământul Dobrogei noastre, anume trofeul dela Adam-Klissi. Inainte de a ne mândri cu un facsimile, să reparăm, pe cât se mai poate, barbaria comisă în zilele noastre faţă de monumentul dela Adam-Klissi, care este original şi unic în felul său, ca şi columna. Reîntregirea, la faţa locului, a trofeului dobrogean se impune din consideraţii patriotice locale şi artistice generale.

Concomitent să profităm de lucrările în curs de execuţie la Roma cât şi de curentul unanim favorabil din ţară, pentru ca să nu scăpăm, încă odată, ocazia prielnică de a îmbogăţi arhiva documentelor naţionale cu reproducerea columnei traiane. Ea ne procură cele mai importante mărturii ale glorioasei epoci de plămădire a poporului român.

AL. TZIGARA-SAMURCAŞ

CRONICI

FORME ŞI COLORI

Zodiac. Există un anotimp al artei? o parabolă secretă care să înscrie mersul creaţiei artistice sub mersul ideal al astrelor? Critica nu s'a pronunţat până acum asupra acestui capitol de astrologie a artei. Dar judecând după expoziţiile pe care le-am avut în jurul echinocţiului de primăvară, şi după gradul de realizare atins de artişti, aşi fi înclinat să cred că Martie e luna decisivă în calendarul artei şi că între zodia Peştilor şi a Berbecului ar trebui înscris punctul culminant în creaţia periodică a artiştilor noştri.

Pictura — «*Fiică legitimă a naturii*». Expoziţiile din luna aceasta au aşezat fireşte tot pictura pe primul plan între artele româneşti. Şi nu mai e nevoie, cred, de nicio explicaţie, — cu atât mai puţin de vreuna astrologică, — pentru a sublinia faptul că genul creaţiei plastice româneşti e genul colorilor, mai elocvente poate pentru ochiul şi spiritul nostru, decât linia masivă a sculpturii sau decât logica geometrică şi aeriană a arhitecturii. Nu va fi poate toată lumea de acord să aprecieze această înclinaţie către pictură, dar eu voiu aminti cuvintele lui Leonardo da Vinci, care — pictor, arhitect şi sculptor — punea totuşi în fruntea artelor pictura, pentrucă ea singură «legitimă fiică a naturii» ştie să considere «con filosofica e sottile speculazione tutte le qualità delle forme».

Un artist-cetăţean. Pictura, aşa dar. Şi pentrucă nu trebue uitat nimic, să încep cu ceea ce în expoziţiile recente, a fost mai vechiu şi mai aproape de începuturi. La noua Pinacotecă municipală, am avut în adevăr o expoziţie care ne întoarce cu aproape o sută de ani înapoi: Uleiurile, acuarelele, desenele şi litografiile, câte s'au putut găsi, ale lui *Ioan Negulici*, adunate şi prezentate prin grija sârguitoare a d-nei Lucia Dracopol. Ion Negulici face parte dintr'o serie de artişti din prima jumătate a secolului trecut, pe care îi cunoaştem prea puţin, deşi personalitatea lor nu e deloc lipsită de interes. Sunt artiştii-cetăţeni, diletanţii romantici, care, întorşi cu primii bonjourişti dela Paris, şi-au împărţit activitatea, în genere destul de scurtă, între agitaţia politică şi veleităţi artistice numai sporadic realizate. Unul din ei, Rosenthal, cu tot numele său străin, e apologetul înflăcărat

al României revoluționare dela 1848; și tablouri de ale lui, impetuos zugrăvite, desvălue la noi cele dintâi reflexe ale picturii lui Delacroix. Altul, și mai puțin cunoscut, deși talentul său e în adevăr excepțional, e craioveanul Barbu Iscovescu, care în desenele sale ne-a lăsat portretele aproape ale tuturor revoluționarilor dela 1848, dela noi și din țările vecine. Al treilea, e acest Negulici, ale cărui lucrări, inegale dar arătând un talent vioi și uneori chiar un surprinzător meșteșug, ne-au fost prezentate în expoziția recentă. Inclinația lui era portretistica; și descoperim în ea punctele lui de contact cu ceilalți artiști contemporani. In uleiuri de pildă, nu era departe de academismul fără mult relief al lui Lecca sau Tătărescu, deși în două trei bucăți mai mici — Portrete de femei — penelul său e mult mai viu și mai aproape de romantici, amintindu-l mai degrabă pe Rosenthal. In acuarele, nu e greu de făcut o apropiere cu portrete de ale lui Szathmáry, pline de grație dar și de o simplitate oarecum convențională. In desene și în litografii în sfârșit, e foarte înrudit cu Iscovescu, și artistul se găsește aci pe terenul care îi era poate cel mai la îndemână. Două trei bucăți, — printre care autoportretul și portretul mamei — sunt chiar file care merită a rămâne în istoria portretului românesc. Expoziția întreagă de altfel, oricât de modestă, a avut acest merit de a fi adus o completare acestui capitol încă prea puțin cunoscut, al portretisticei întâilor noștri artiști de școală apuseană.

O intrare în istorie. Dar iată-ne, — trecerea e destul de bruscă! — în aceeași istorie a artei noastre, o sută de ani mai târziu, la capitolul picturii academice a d-lui *Ștefan Popescu.* Expoziția sa retrospectivă de anul acesta, dela Fundația Dalles, e în adevăr sinteza îndelung pregătită cu care artistul ține a se prezenta în fața istoriei. După premiul național, după recunoașterea oficială, nici nu mai rămân alte porți de deschis unei cariere laborioase decât porțile istoriei. D-l Ștefan Popescu nu pare a dori să mai amâne această intrare triumfală, pe care pictura sa o anunța încă de acum treizeci de ani. In adevăr, nu avem poate un artist mai egal cu sine însuși și mai stăpân pe destinul artei sale decât d-l Ștefan Popescu. Pictura sa a însemnat dela început maximum de dexteritate, de realizare ușoară și de elocință, pentru cine în artă caută îndemânarea formei alături de un înțeles agreabil și ușor accesibil. Tablourile sale, unde natura însăși se constrânge grațios pentru a câștiga simetrie, ritm decorativ, pitoresc, sunt definiția însăși a picturii — « artă frumoasă », în fața căreia nu poate fi altă atitudine decât ori acceptare ori respingere principială. Căci e în artă un fel de prag de cristal inevitabil, față de care nu poți fi decât ori într'o parte ori în alta. E pragul gustului, care nu coincide cu istoria. D-l Ștefan Popescu are față de acest prag o poziție hotărîtă care îi înlesnește admirația unui public larg. Tablourile sale se fac ușor înțelese și măgulesc aspi-

rațiile estetice ale acestui public, căruia nu-i displace ca artistul, ființă singulară deobiceiu, să se găsească uneori de acord și cu gustul celor mulți. Satisfacția aceasta i-o oferă d-l Ştefan Popescu și expoziția sa de acum a fost tocmai ilustrarea în etape variate a unei cariere menținute constant în acest sens.

Pictura flamandă a d-lui M. Bunescu. In acelaşi timp, la Muzeul Simu, am avut expoziția mult mai restrânsă a d-lui *Marius Bunescu.* Cu simplitatea de gând dar şi cu patima pentru culoare care îi sunt atât de fireşti, d-l Bunescu ne-a înfățişat încă odată rezultatele viguroase ale muncii sale de un an. Priveliști meridionale dela Muntele Athos, sau priveliști bucureştene sub zăpadă, peisagiile artistului vorbesc și acum despre aceleaşi sensuale încântări ale ochiului pentru ceea ce e carnația și viața materială a lumii pe care o contemplă. D-l Bunescu, — am mai spus acest lucru și mi se pare potrivit să-l repet, — e ca un pictor flamand rătăcit în arta românească. Penelul său zugrăveşte lucrurile cu propria lor substanță și creiază imagini truculente și strălucitoare care fac să pălească lucrurile însile. De aceea și triumfă arta sa în naturi moarte, pe care artistul pare a le înfăptui, nu numai cu simțul ochiului său dar cu toată voluptatea pipăitului, gustului, odoratului, transformate în auxiliare prețioase ale viziunii picturale. In expoziția de acum, Peştii roșii, Piersicile, Gutuile, au domnit, ieşite din cămara fermecată de unde artistul va mai scoate încă multe alte bunătăți.

Întoarcere la Claude Monet. De la d-l Marius Bunescu la d-l *Lucian Grigorescu,* care şi-a avut expoziția sa în sala dela « Universul », e deadreptul trecerea dela un antipod al artei la celălalt. Lumea de colori și forme stă între amândoi. Dar tot ceea ce se precipită în aglomerări strălucitoare și în concentrări de materie la unul, se evaporează și devine străveziu și fluid la celălalt. D-l Lucian Grigorescu deșteptase acum câțiva ani mari speranțe, cu tablouri concentrat zugrăvite, în care lucrurile apăreau văzute mai mult linear și într'o culoare sobră, uneori tinzând spre cenuşiu. A urmat apoi dispariția lui din mişcarea obişnuită a artei noastre. Artistul se retrăsese la Cassis în Sudul Franței, unde altă existență avea să înceapă pentru el, consacrată în întregime studiului naturii și a propriilor sale forțe de creație. Şi iată, după o îndelungată absență, cea dintâi expoziție, cu lucrări trimise din ținutul însorit. E o transformare atât de adâncă și o revelație atât de surprinzătoare noua formă a picturii lui, încât nicio legătură nu mai putem face cu Lucian Grigorescu de acum şeapte — opt ani și cu concepția de artă către care înclina atunci. E o întoarcere deadreptul la Claude Monet, și încă la Claude Monet din perioada cea mai frenetică a impresionismului, când zugrăvea « Catedralele » sale imateriale, clădite numai din aglomerări de soare și din reflexe transparente. Peisagiile d-lui Lucian Grigorescu ne aduc imagini tot atât de diafane, în care totul

pare alcătuit numai din curgerea luminii, din vibrația culorilor și din pulberea jucătoare a unei atmosfere întrețesută în irizări solare. Impresionismul, așa dar, nu și-a pierdut toată forța de vraje coloristică și nici posibilitatea de a duce la creații noui. D-l Lucian Grigorescu face această demonstrație, care e destul de convingătoare. Expoziția de acum, în orice caz, chiar dacă nu va fi imaginea definitivă a artei sale, va rămâne totuși o etapă importantă în cariera acestui pictor, care se îndreaptă, fără îndoială, către mari realizări.

Arta feminină. Dar iată în acest ansamblu, în care niciunul dintre artiști nu pare a fi luat în glumă lumea pe care a încercat a o zugrăvi, nota mai puțin gravă însă nu lipsită de reflexie, pe care o aduce humorul artistic al unei femei. Expoziția de acuarele și desenuri a d-nei *Lucia Demetriade-Bălăcescu*, la Hasefer, a adăogat pagini noui scânteetoare la seria atâtor alte imagini cu care artista s'a făcut până acum apreciată. Nu e vorba de vreo transformare de viziune sau de manieră. Penelul sau creionul artistei, incisiv până la a deveni câteodată adevărat vârf de stilet, contureaza și acum lucrurile cu aceeași cruzime de observație și cu aceeași ironică intenție, pe care le găsim în toate lucrările artistei. Sunt numai obiecte noui, supuse necruțătorului ochiu al d-nei Demetriade-Bălăcescu. Și printre victimele din acest an ale atenției sale, trebue să-i numărăm și pe suprarealiști.

Arta femenină și-a avut însă în luna aceasta și o altă reprezentantă, în d-na *Maria Pană-Buescu*, care, într'o tehnică personală, a încercat a reînoi meșteșugul decăzut al icoanelor noastre tradiționale. Scopul practic urmărit de artistă n'a împuținat cu nimic valoarea acestei expoziții, în care meșteșugul gravurii s'a aliat cu un delicat simț al culorilor. D-na Pană-Buescu a isbutit a pune în evidență resurse noui, pe care vechia noastră artă le poate încă oferi celei moderne.

Dioscurii. Dar seria întreagă trebue să o încheiu cu expoziția de mare succes, pe care, la « Cartea Românească », ne-a dat-o tovărășia obișnuită a d-nei *Milița Pătrașcu* cu d-l *Marcel Iancu*. Cei doi artiști au ajuns a fi asociați aproape dioscuric, deși nu știu ce ar putea fi comun amândorura în expresia lor artistică. D-l Marcel Iancu rămâne și în pictură un arhitect, adică un artist care își construește imaginile după o logică abstractă și pur raționalistă, prin a cărei filieră sensibilitatea artistului trece, câștigând în subtilitate dar pierzând în căldură. D-na Milița Pătrașcu e dimpotrivă, tot ce poate fi mai viu și mai spontan în intuiția directă a materiei și în redarea sensibilă a imaginilor plastice. Prelucrarea intervine și în sculptura d-sale. Cuvântul ciudat al lui Leonardo despre sculptură, « arte mecanicissima », nu i se potrivește deloc. Dar prelucrarea aceasta, chiar când e de ordin intelectual, nu suprimă nimic din realitatea viziunii și din forța ei de a cap-

tiva sensibilitatea noastră. Sculpturile d-nei Milița Pătrașcu trăiesc și prin sensul expresiv al elementelor și, — dacă mă pot exprima astfel —, prin epiderma lor. Sunt realități sensibile, aproape în aceeași ordine cu propriul lor model. Dar arta își are ciudățenii pe care nu întotdeauna logica le poate explica. Și nu știu dacă, în înțelegerea perfectă dintre cei doi artiști, nu va fi contând poate în primul rând tocmai recunoașterea pe care fiecare o găsește a contrariului său în celălalt. Oricum, arta românească le e amândorura datoare, prin puterea activă a talentului lor și prin nivelul înalt al creațiilor pe care ni le dau.

AL. BUSUIOCEANU

CORCIREA OUĂLOR DE PAȘTI

In preajma Sfintelor sărbători am avut două expoziții de ouă încondeiate: una a Asociației de Educație menajeră, de sub președinția Doamnei Mareșal Averescu și direcția d-nei general Dobrescu, la Cartea Românească; alta la Șosea, a Școalelor de Arte și Meserii, organizată de Inspectorul general al acestor școli, Ion Sterian, de directorul general Ilie Purcariu, și d-l Trandafir. Inaugurările le-a prezidat însuși Ministrul Instrucțiunii, accentuând astfel importanța acestor manifestări școlărești.

In ambele expoziții, egal de interesante și de variate, se găseau în afară de ouă încondeiate și alte produse manuale, ca scoarțe, olărie, păpuși, flori artificiale, etc., de care însă nu ne vom ocupa aci, oricare ar fi valoarea lor. Deocamdată ne interesează numai practica încondeierii, care, ca orice datină străveche, merită să fie menținută și mai ales ferită de influențe nechibzuite, ce-i știrbesc înțelesul simbolic și-i răpesc farmecul, fără de care numai are niciun rost.

Cultul ouălor este foarte vechiu și explicabil prin germenul de vieață în stare latentă ce conține fiecare ou proaspăt. El servă ca simbol al perpetuării speciei, al premenirii și deci și al revenirii primăverei, când întreaga Natură se reînoiește. In legătură cu aceste tradiții păgâne, era firesc ca tot prin ouă să se simbolizeze și Invierea lui Isus Hristos. Acest obiceiu creștin, deși neprevăzut în cărțile sfinte, este lămurit însă printr'o sumă de legende, care circulă și la noi, toate fiind în legătură cu neîncrederea jidovilor în învierea Mântuitorului, sau cu alte miracole privitoare la răstignirea lui. Odată introduse, ouăle roșii de Paști au fost adoptate de toate popoarele creștine, deși azi tind să dispară din Occident, rămânând însă foarte populare în biserica ortodoxă și în strânsă legătură cu serbările Invierii Mântuitorului.

La toate popoarele pravoslavnice, ouăle încondeiate alcătuesc una din interesantele și nelipsitele manifestări ale artei populare

PATRIARHUL VENEȚIEI

Pe Calle dei Fabri, într'o magazie întunecată de grămezile de tot felul de vechituri adunate în trei generațiuni, tronează Signora Esther Vernici. Fațada de marmoră cenușie a prăvăliei și îngerul ce stă pe vârful ei, cu o cruce în brațe, spune oricui că magazia de vechituri a fost pe vremuri biserică. Cunoscătorii trecutului, știu că era biserica unei mănăstiri de franciscane, secularizată de francezi când au dărâmat vechea republică a dogilor. Azi o mulțime de biserici secularizate slujesc de magazii de fierărie, depozite de marfă, anticării și dela o vreme de săli de spectacol. Nu e frumos de loc. Și de câte ori mă opresc în Veneția, cu toată admirația mea pentru Napoleon, nu mă pot opri să-l judec că a distrus Republica Veneției și a îngăduit jefuirea atâtor așezăminte bisericești, ce făceau din cetatea lagunelor o a doua Romă.

Faptul că Signora Vernici a înfipt în rama uneia din ferestrele bisericii, un toc de abanos ce conține Thora, nu m'a mirat niciodată. Mai ales că eu cred că așa a trebuit să fie și în bisericile creștine din Ierusalim, în primul veac al creștinismului. M'a mirat însă florile, candela și lumânările aprinse pe o lespede de marmoră trandafirie, în care era săpată adânc o cruce și data de 18 Ianuarie 1461.

— Dumneata îngrijești de mormântul acesta, am întrebat-o.

— Și eu câteodată, în zilele — rare de tot — când nu vine nimeni să îngrijească de el.

— Dar cine vine de îngrijește acest mormânt anonim?

— Poporul din Veneția.

— Și pentru ce?

— Păi, fiindcă acesta este mormântul Patriarhului celui sfânt.

Convorbirea aceasta a avut loc, într'o epocă a anului când în Veneția nici nu se vede picior de străin. Atunci când prăvălia era pustie, căci localnicii nu se prea îmbulzesc în magaziile de anti-

luiaşi desen. E muncă acumulată în decurs de generaţii în această ornamentică specială. Fără să se adaoge vreo formă nouă, totuşi modelele se pot amplifica mereu printr'un nou fel de orânduire a izvoadelor vechi. In câmpurile în care e împărţită suprafaţa oului se desprind clar diferitele motive, indicate prin linii drepte, cercuri, spirale sau puncte, fiecare izvod având numirea sa proprie şi foarte semnificativă. In loc de a recurge deci la elemente străine de tradiţia încondeierii, să ne mulţumim cu bogăţia celor existente şi susceptibile de atâtea combinaţii noi. Mai ales că nu trebue pierdut din vedere că pe când în orice alte domenii inovaţiile sunt bine venite, ele nu sunt îngăduite la încondeierea ouălor de Paşti. Pentru motivul bine cuvântat, că ouăle încondeiate fac parte din ritualul serbării Invierii Domnului. Şi după cum nu pot fi schimbate nici rugăciunile, nici cântările şi celelalte uzanţe speciale de sărbătorile Paştilor, tot astfel nu pot fi modificate nici înfăţişările ouălor roşii, ce se ciocnesc cu acest prilej. Intrucât ouăle încondeiate mai fac parte din ceremonialul Paştilor, sau le păstrăm neschimbate, ca şi ritualul serbătorilor Invierii, sau le părăsim. Tradiţia lor trebue respectată însă, atât timp cât le mai păstrăm ca simbol al învierii, inovaţii de orice fel neputând fi îngăduite.

Fireşte că nu putem împiedica pe nimeni să fabrice ouă de lemn, de piatră sau din alte materiale, vopsindu-le cu orice fel de culoare şi cu desenuri din cele mai stranii, cum mi-a fost dat să văd la ultimele expoziţii: ouă aurite, argintate, tricolore, cu reliefuri sau îmbracate în mărgele; cu desenuri în peniţă sau cu pensula pe fondul natural alb sau verzui al ouălor de raţă. Pe un asemenea ou erau pictate rândunele, pe altele lebede, berze, iepuri, ciuperci, scene religioase sau chipurile oamenilor celebri, şi câte altele. Dela asemenea năzbutii nu pot fi opriţi semicultţii nepăsători de respectul tradiţiei. Dar şcolile?! Acestora cred că li se poate cere şi chiar impune să nu se depărteze de frumoasa tradiţie a încondeierilor strămoşeşti şi în legătură cu sfintele sărbători ale Invierii. Să reluăm bunele obiceiuri dela sate, unde bătrânele mai ştiu să încondeeze cu boeli vegetale şi după izvoade străvechi, aşa de frumos stilizate şi cu numiri semnificative. Că se pot executa şi în şcoli asemenea încondeieri tradiţionale şi frumoase ne-au dovedit numeroase exemplare expuse.

Pentru păstrarea acestei preţioase comori s'a alcătuit la Muzeul de artă naţională un album al încondeierilor, publicaţiile mai vechi fiind de mult epuizate [1]). Pentru completarea colecţiilor existente am rugat, prin conferinţa ţinută la Radio în 3 Aprilie a. c., să ni se trimită prin Prefecturi sau prin învăţători specimene

[1]) Citate în articolul meu: *Ouăle de Paşti*, publicat în « Convorbiri literare » din Aprilie 1907 şi reprodus în « Arta în România » pag. 136-154, unde se dau numirile isvoarelor şi mai multe reproduceri.

din întreaga ţară, fiecare exemplar fiind însoţit de numele izvodului şi al localităţii [1]). Ar fi de dorit ca autorităţile şcolare superioare să nu mai admită la viitoarele expoziţii decât produsele locale ale fiecărei şcoli, iar nu repetirea aceloraşi motive, sau inovaţii fantastice fără valoare. Iar din colecţiile expuse, câte un exemplar de fiecare specie să fie dăruit Muzeului de artă naţională, însoţit fiind de legendele particulare fiecărei regiuni sau fiecărui izvod.

Numai prin binevoitorul concurs al tuturor celor interesaţi, se vor mai putea salva la timp aceste interesante şi străvechi tezaure ale neamului, altfel ameninţate să piară ca atâtea altele.

AL. TZIGARA-SAMURCAŞ

FRESCA PROASPĂTULUI D. PROF. OPRESCU

Un vechiu prieten, artist de vază, îmi trimite, brăzdată de semne de exclamaţie şi de întrebare, una din ultimele vesele aşa zise cronici ale d-lui prof. G. Oprescu — care nu se desparte de prescurtatul calificativ cu care, iscălind la începutul şi la sfârşitul fiecărui articol, se mândreşte, tocmai pentrucă ştie că nu i se cuvine decât pe jumătate.

E vorba de « istoria negoţului românesc » a d-nei Cuţescu-Stork, pictură murală de curând inaugurată în aula Academiei de studii comerciale. « Această decoraţie care a umplut de admiraţie numerosul public care ocupa sala » dă d-lui prof. O. ocazie să ne desfăşoare adâncile sale cunoştinţe asupra genului de pictură care, pare-se, şi pe d-sa l-a « umplut de admiraţie ».

La celelalte dovezi de incapacitatea d-lui prof. O. în noua disciplină în care s'a aventurat, vom mai adăuga şi pe cele ce ne-au fost semnalate, spre a arăta cât de străin de tehnicele artistice a rămas profesorul dezertor dela franţuzeşte.

Vrând să ne arate că e vechiu cunoscător al carierii artistei, d-l prof. O. ne asigură că « se cunoşteau încercările în vederea descoperirei unor procedee, care să unească într'o decoraţie murală, soliditatea şi durabilitatea, cu strălucirea coloarei şi cu farmecul materiei abundente şi transparente ». Şi cu toate că d-l prof. O. cunoştea « *farmecul* » acestor multiple calităţi ale « *materiei abundente* », totuşi se crede obligat să mai adauge că « istoria » de faţă « constitue unul din acele momente în existenţa unui artist labo-

[1]) La apelul meu n'au răspuns deocamdată decât d-na Alex. Enăchescu, directoarea Şcoalei « *Tudosca Doamna* » şi d-na Flor directoarea Şcoalei profesionale din Tulcea, trimiţând Muzeului o serie de admirabil încondeiate ouă, cu legendele lor. Li se mulţumeşte şi pe această cale pentru interesul cu care cultivă frumoasele datini strămoşeşti.

rios când, oprindu-se o clipă ca să se odihnească și să răsufle, și privind înapoi..., el poate considera că și-a făcut datoria »! « Farmecul materiei abundente » îi este atât de scump, încât îndată revine, asigurându-ne că « impresia că artista își (sic) posedă în chip magistral meșteșugul nu este mai puțin satisfăcătoare decât alte mulțumiri pe cari ni le procură această operă ». Discreția și rușinea-i din născare împiedecă pe d-l prof. O., ca pe coana Veta, să ne destăinuiască și nouă multiplele mulțumiri ce i-au procurat zisa operă. Păcat!

Dar, nevrând să tachinăm pudoarea sa naturală, ne mulțumim a fi citat câteva din floricelele de stil așa de odoriferante ale dezertorului dascăl dela franțuzește, trecând la expunerea temeinicelor sale cunoștințe în tehnica picturii *al fresco*, sau *în verde*, cum se zice pe românește, domnule fost dascăl de franțuzește!

Pentru a nu fi suspectați de a denatura afirmările d-lui prof. O., vom continua cu citarea de sine elocventă a savantelor expuneri ale proaspătului tehnician în arta picturală. D-sa ne asigură că autoarea vrând « să dea impresia unei picturi care să se poată așeza (sic) prin aspectul ei între frescă și uleiu, a avut buna inspirație să se oprească la tehnica, care se servește, ca mediu, de ceară (l'encoustique) (recte: encaustique) și a obținut tot ceea ce a dorit ». Păcat, iarăși, că, din discreție, nu ni se spune ce s'a obținut!

Continuând, d-l prof. O. ne descrie, în fine, cum se prezintă istoria negoțului: « Tonurile sunt gingașe și fine (sic!) cu puritatea celor în frescă, însă mai vii, mai ardente (sic), mai strălucitoare, mai încărcate de materie (iar!) și de un aspect catifelat, pe care niciodată nu-l pot produce colorile dizolvate în apă ». Păcat, iarăși, că savantul prof. dezertor dela limba franceză nu ne dă ceva explicații mai « *ardente* » asupra « strălucirii și catifelării » care, să ne fie iertat că îndrăznim să afirmăm, nu sunt proprii nici encausticei și nici zugrăvirii în verde sau *al fresco*. Prin urmare în zadar d-l prof. O. caută să impresioneze pe cetitorii săi cu « Renașterea, vechea artă decorativă bucovineană, Puvis de Chavannes, ce admirabile fondamente (?) pentru o construcție solidă și originală, care este a d-nei Cuțescu-Storck ».

Nu ne preocupăm de compoziția istoriei comerțului, și lăsăm d-lui prof. O. neturburate « preferințele pentru pescarul care i se pare figura cea mai reușită, monumentală și veridică (?), pentru cariatida purtătoare de struguri, pentru grupul țărancelor », pe care le salută « cu satisfacția cea mai completă ».

Interesându-ne numai de tehnică, găsim absolut inutile pompoasele comparații cu « Benozzo Gozzoli — Voroneț — Puvis de Chavannes » cu care pictura de față nu are nimic comun. Așa zisa frescă dela Academia de comerț, ca compoziție decorativă nu este, din punct de vedere tehnic, decât o simplă pictură cu uleiu, aplicată de-a-dreptul pe peretele bine uscat, ca să nu absoarbă coloarea.

Nu are deci nimic comun cu adevărata pictură *al fresco*, ce se aplică pe tencuiala încă umedă — în verde — şi nici cu encaustica, în care se întrebuinţează coloare încă fierbinte, ca să nu se solidifice ceara în care e topită vopseaua. In cazul de faţă, pentru a se obţinea pe lângă strălucirea coloarei în uleiu şi unele tonuri mate, nelucioase, vopselile de uleiu s'au diluat cu terebentin în care s'a topit ceară, fără ca pentru aceasta pictura dela Academie să se poată numi encaustică propriu zisă. Suprafeţile mate alternează de altfel cu altele ce păstrează luciul neplăcut al vopselii de ulei prea grasă. Iată la ce se reduce secretul — aşa de puţin secret — al tehnicei aplicată în aula Academiei. Logomahia cu care se luptă d-l prof. O. n'are alt scop decât să-i ascundă incompetenţa, ameţind cu vorbe deşerte pe cetitor.

Amănuntele tehnice ale picturei *al fresco* le poate afla d-l O. — specialist în franţuzeşte numai — din excelenta carte a colegului Costin Petrescu « L'art de la fresque », Paris, 1931, ale cărei merite le-am arătat în darea de seamă din « Convorbiri Literare » din Martie 1933. Iar practica adevăratei fresce, ca la Voroneţ, o poate învăţa proaspătul prof. O. din lucrările ce colegul C. Petrescu execută acum la Ateneu, sau din acelea desăvârşite ale d-nei Olga Greceanu dela Sinod. Căci greşelile comise în articolul semnalat sunt compromiţătoare pentru oricine semnează ca profesor, fie chiar ajuns fără respectarea legii, cum e cazul d-lui Oprescu.

*
* *

Dar toate dovezile incapacităţii d-lui prof. O. pot rămânea fără sancţiuni? La falsurile dela Muzeu se adaugă acum şi doveditele lipse de cunoştinţe elementare, pe care d-sa caută să le mascheze prin îngrămădire de cuvinte goale şi de nume mari, ce nu au raport cu subiectul în chestie.

Contra învăţătorilor, cari dau dovezi de incapacitate în specialitatea lor, se iau măsuri severe; contra unui pretins profesor universitar însă nu! De ce?

Rectorul Universităţii şi Ministrul Instrucţiunii ce zic de un asemenea coleg, care compromite bunul renume al înaltei instituţii ai cărei protectori legali sunt?

AL. TZIGARA-SAMURCAŞ

CULEGERI DE FOLKLOR:

« ANUARUL ARHIVEI DE FOLKLOR » şi « CULEGĂTORUL »

Problema unei organizări sistematice a culegerii datelor referitoare la viaţa populară, trebue să-şi afle neîntârziat soluţiunea. Este aproape o jumătate de veac de când la noi în ţară se strânge

un asemenea material, care a ajuns să se acumuleze, copleşitor pentru cine vrea să-l cuprindă într'o singură privire.

E neînchipuit de mare numărul revistelor, ziarelor şi broşurilor mici în care se găseşte publicat folklor. Cules uneori foarte bine, de cele mai multe ori de diletanţi nepricepuţi, folklorul constitue o rubrică inevitabilă pentru orişice periodic cultural care se respectă. Culeg învăţătorii, culeg elevii de şcoală, preoţii, fiecare cum se pricepe, cu simţ critic sau fără, corect, sau substituindu-se ei înşişi cântăreţilor populari!

Dacă acest sistem de informare a fost cândva necesar, astăzi a sosit însă timpul ca metodele să se schimbe: culegerea folklorului îşi are pretenţiile sale. Textele culese de cineva care nu e în stare să noteze fonetic, textele cântate culese fără de melodia care le întovărăşeşte, sau fără de seria de informaţii necesar înţelegerii fenomenului, sunt inutile. Poate chiar primejdioase, pentrucă ele permanentizează vremile eroice şi patriarhale ale folklorului românesc, când, neştiind nimic, chiar şi informaţia incomplectă era binevenită. Astăzi toată sforţarea noastră trebue să tindă, cu riscul supărării multora, la scoaterea din uz a metodelor incorecte, nedemne de o ştiinţă ajunsă la un grad oarecare de maturitate.

In al doilea rând, materialul acesta strâns, ca să poată fi mânuit şi înţeles, trebue să fie prelucrat: organizarea lui sistematică, ordonarea lui într'o Arhivă oarecare, se impune. Organizarea ştiinţifică a unei arhive presupune însă analiza prealabilă a materialului. La noi o asemenea încercare de analiză clasificatoare a materialului nu s'a făcut. Nu avem decât vagi şi slabe încercări de sistematizare şi prezentare cartografică a temelor, şi fără de aceasta nu se poate ajunge la o înţelegere desăvârşită.

Şi aci avem în faţa noastră o deprindere veche şi greşită care nu mai cadrează cu timpurile. In vremea patriarhală a folklorului român, fiecare din culegătorii improvizaţi se simţea şi teoretician: ceea ce îl preocupa pe fiecare, era să găsească « originile » tuturor lucrurilor în parte. Ar fi de făcut o interesantă analiză asupra acestor analize, care toate se învârtesc în jurul a câtorva teme date, cum este de pildă aceea a romanităţii, tracismului, dacismului, slavismului instituţiilor noastre populare. Cu ajutorul metodei bine cunoscute a filologiei, care în mâna nepricepuţilor poate fi înlocuită cu darul calamburului, cu ajutorul paralelelor de sensuri aparente, se construiau vaste sau mărunte teorii, care tindeau să aducă dovezi în plus la o teză generală asupra originii românilor. S'a născut astfel o atmosferă de legendă populară în jurul folklorului nostru, astfel că un folklorist de astăzi ar putea să facă la rândul lui studii de folklor asupra genezii legendelor, din operile folkloriştilor însăşi.

Toate aceste rele se pot tămădui numai printr'o sistematizare a muncii. Dovada este că şi până acum materialul cel bun de

folklor este acela strâns de către instituții permanente: publicațiile vechi ale Academiei stau mărturie.

Iată de ce nu poate fi salutată decât cu bucurie plină de nădejde, apariția din ce în ce mai puternică a « Muzeelor » și a « Arhivelor » de folklor, etnografie și sociologie rurală.

Academia română a pus astfel la cale o *Arhivă de folklor* sub conducerea foarte pricepută și foarte corectă a folkloristului Mușlea, din Cluj, « Arhivă de folklor » care a tipărit până acum două volume, în care putem găsi un alt spirit decât cel greșit de până acum. Nu e locul să intrăm în analiza studiilor propriu zise, care se pot afla acolo. Insă tendința generală a acestei arhive merită să fie relevată: este o tendință de sistematizare a muncii și de punere la îndemâna cercetătorilor izolați a unor cadre permanente de lucru. Materialul trimes acestei arhive nu se aruncă, în ordine de inventar, în dosare pe care nu le mai cotrobăie nimeni, ci sunt analizate și clasate servind apoi la alcătuirea unor studii sistematice și de repartizare pe arii geografice. Ba însăși strângerea de material se referă la grupe de fenomene, cum de pildă studiul d-lui Mușlea despre țara Oașului, foarte serios și foarte sever lucrat, sau studiul basarabeanului Ștefănucă, tânăr și harnic folklorist sociolog.

Asemeni încercările de cronologizare a baladelor populare a d-lui P. Caraman, sunt un început bun care trebuește neapărat continuat. Lămuririle ce se pot astfel căpăta sunt cu totul neașteptate. Este o lume nouă, deschisă în fața folkloristului, pe căi nebătute și pline de farmec.

Adăogăm meritul d-lui Mușlea de a fi alcătuit un repertoriu bibliografic al lucrărilor de folklor apărute.

In aceeași direcție de desvoltare a folklorului, se așează și *Culegătorul* muzeului de etnografie din Cluj, de sub direcția d-lui Vuia. Este aci aceeași străduință de a pune la îndemâna cercetătorilor un cadru general de organizare a informațiilor răzlețe. Spre deosebire însă de « Arhiva de folklor », « Culegătorul » are anume defecte: seamănă prea mult cu un jurnal intim al muzeului, dacă putem spune așa. Nu ni se înfățișează rezultatele ultime ale cercetătorilor, ci însăși operația de prelucrare a fișelor, oprită la calea jumătate.

Organizație mai tânără decât Academia, Muzeul etnografic din Cluj se grăbește poate prea mult cu publicarea materialului său. Afară numai dacă nu-are de gând, prin « Culegătorul » său, să facă numai o operă de îndemnare a unei culegeri propriu zise. S'ar putea să fie așa, dacă ținem seama de faptul publicării unui fel de « poștă a redacției » în care întâlnim numele numeroșilor colaboratori ai revistei. E foarte bună și această muncă, însă socotim că totuși culegerea nesistematică, improvizată, făcută de elemente care nu sunt pregătite suficient, trebuește acuma nu încurajată,

ci stăvilită: altfel riscăm să avem și de aci înainte material stâlcit, în loc de material bun.

Compare cineva valoarea materialului din « Arhiva de folklor » față de cel din « Culegătorul », și va înțelege de îndată ce voim să spunem: în « Arhiva » sunt lucrări definitive, în « Culegătorul » sunt teze de seminar ale unor debutanți cel mult promițători.

Dar să nu fim prea pretențioși: începutul de seriozitate făcut de aceste două reviste este vădit și rodnic. Și dacă adăogăm la ele « Arhiva pentru Știința și reforma Socială » — pe care să fim îngăduiți a o pune în frunte — putem trage nădejdea unor vremi în care vor fi dispărut complect anarhia de metode și desorganizarea totală a cercetării vieții populare, care au fost până acuma.

HENRI H. STAHL

CE INSEAMNĂ A INVĂȚA FILOSOFIE

— Încercare de tîlcuire filosofică —

Man kann keine Philosophie lernen, wohl aber philosophieren lernen. *KANT Nachlass* ed. Academiei din Berlin, vol. XVI, p. 67.

Philosophieren lässt sich aber nur durch Übung und selbsteigenen Gebrauch der Vernunft lernen. *KANT Logik* Einleitung III, ed. Cassirer, p. 344.

Discuțiile privitoare la filosofie ca materie de învățământ și la organizarea unui învățământ filosofic în genere, — discuții reactualizate la noi, în ultimele luni, — presupun de oobiceiu deslegată problema: dacă și în ce fel se poate învăța filosofie. Deslegarea aceasta constă în credința că învățarea filosofiei, ca orice lucru elementar, este o chestiune dela sine înțeleasă și ca atare nu mai are nevoie să fie discutată: se învață filosofie cum se învață oricare altă disciplină științifică: matematica, fizica, geografia, istoria, etc. Și totuși se întâmplă că, tot așa de obișnuit, cele mai multe din neorânduelile omenești pornesc din înțelegerea pripită și netemeinică, și ca atare greșită, tocmai a lucrurilor « elemantare » și prin aceasta « dela sine înțelese ». Și nu e de mirare. Căci pentru cine și-a dat odată seama de mirajul înșelător la care e supusă mintea omenească în fața lucrurilor « elementare », nu e de loc exagerată afirmația că nimic nu e mai greu de înțeles decât tocmai ceeace ni se pare *dela sine* înțeles. Cu învățarea filosofiei lucrurile nu stau altfel. Căci, după cum vom vedea, filosofia nu este o știință pe care s'o poți învăța ascultând-o și înțelegând-o dela altul pe calea vorbirei, ci o îndeletnicire pe care trebue s'o deprinzi săvârșind-o tu însuți cu fapta. Dar înainte de a păși la întemeierea tezei noastre, e nevoie să cercetăm în

câteva ochiri faptul ca atare al învățării însăși. Cu alte cuvinte, înainte de a vedea ce înseamnează: a învăța filosofie, să căutăm a înțelege ce înseamnează *a învăța* pur și simplu.

Ființa omenească se găsește dintru începutul rânduelii ei pe lume și în fiecare clipă a ființării ei, la o *răspântie* de unde pleacă toate drumurile pe care firea i-le ține în față și unde se înfurcesc toate putințele volniciei omenești. Răspântia e încurcătura în care omul se găsește într'una și ne-voit, ori de câte ori vrea să *înceapă* un lucru; e nevoia dela început, nevoia primordială și obârșie a tuturor nevoilor. Rânduiala omului pe lume stă în aceea că a fost lăsat să umble slobod pe drumurile firii, rătăcind sau nimerindu-și calea, dar pornind întotdeauna din mijlocul unei răspântii.

Nevoit să se descurge, în fiecare clipă, din răscrucea putințelor înspre drumul, unul singur, ales din și prin hotărîre proprie, omul are, tot așa de des, *nevoie de îndrumare*. Căci întâia lipsă nu este *lucrul* care ne lipsește ci *calea* care să ne ducă la el. Deaceea neavut nu se chiamă cel care n'are un lucru ci numai cel care *n'are cum* să-l agonisească (ceea ce vrea să spună mai mult decât că *nu știe cum*). Iată cum nevoia de îndrumare isvorăște nemijlocit din situația nevoelnică de răspântie, în care omul a fost lăsat să se sbată ori de câte ori vrea să înceapă ceva. Dar descoperind obârșia firească a îndrumării în nevoia răspântiei ca situație de început, n'am înțeles încă cum e cu putință această îndrumare: cum se face că, la răscruce de drumuri fiind, omul nu rămâne pironit locului ci poate fi îndrumat pe unul din ele. Temeiul acesta al îndrumării nu poate fi găsit decât în firea de ființă cuvântătoare și socială a omului. In adevăr, în vorbirea cu sine însuși în gândul propriu și în propria-și tovărășie, omul se îndrumează *singur* cu ajutorul propriului său gând rostitor; iar în vorbirea cu altul, el își rostește fapta cu ajutorul gândului îndrumător al semenului. Indrumarea de către altul e însă cu putință numai pe temeiul faptului că omul e în stare să se îndrumeze singur. El poate fi îndrumat de altul numai în măsura în care isbutește să prefacă, însușindu-și-l, gândul îndrumător al altuia în gând rostitor propriu. Nu putem urmări mai adânc această țesătură lăuntrică a îndrumării ci pășim mai departe în cercetarea ei, căutând a stabili chipurile în care poate fi îndrumat omul.

Intr'o nevoie care, prin firea ei, nu-i, cum am văzut, decât o răspântie de început, omul se poate purta în mai multe feluri, îndrumând tot în atâtea chipuri prin ținuta lui, pe altul sau pe sine însuși. Stând și privind, el se poate *văicări* de starea de lucruri, poate *cicăli* pe vinovații ei, sau, resemnat, poate *nădăjdui orbește* în schimbarea dela sine a lucrurilor, încredințat că « tot răul e spre bine ». Dar mai este și un al doilea fel de îndrumări: acela prin care cineva, umblând și făcând, așa dar lucrând spre

bine, *îndeamnă*, *învață* sau *deprinde* pe altcineva să-și găsească drumul care să-l scoată din încurcătura începutului [1]).

Ce însemnează însă îndemn, învățătură și deprindere? Indemn pe cineva să *facă*, dacă știe cum și e în stare; îl învăț să *știe* și îl deprind să *poată* face. A deprinde însă pe cineva să facă un lucru însemnează de fapt a-l pune să se deprindă el singur a-l face. Și după cum omul nu poate fi îndrumat de altul dacă nu e în stare să se îndrumeze singur, tot așa nu poate urma îndemnurilor și învățăturilor altuia dacă nu poate deprinde el însuși căile lor. Intrucât școala ca așezământ de îndrumare îndrumează mai puțin prin îndemn [2]), ci mai mult prin învățătură și deprindere, vom stărui, și așa destul de puțin, numai asupra acestora.

Deosebirea dintre învățare și deprindere stă în aceea că omul *învață să știe* și *deprinde să facă.* Cu alte cuvinte: *științele se învață*, iar *îndeletnicirile se deprind.* A învăța însemnează a-ți însuși gândurile altuia privitoare la o seamă de lucruri; pe când deprinderea este însușirea putinței de a face un lucru sau, altfel spus, însușirea unei îndeletniciri. Invățătura se capătă gândind; deprinderea se câștigă făptuind. Una îmbogățește știința omului; cealaltă volnicia lui. Dar și însușirea gândurilor și însușirea îndeletnicirilor se agonisesc cu adevărat numai pe calea *sforțării proprii ;* firește: nu o sforțare întâmplătoare și răsleață ci una continuă și organizată pe care cu toții o numim *muncă.*

Cum se petrece acum învățarea ca însușire a unei științe spre deosebire de deprindere ca însușire a unei îndeletniciri? Cea din urmă înseamnă, cum spuneam, însușirea volniciei de a face tot ce ține de o anume îndeletnicire și se câștigă pe calea faptei proprii. Nu se poate deprinde nimeni stând și privind, ci numai făcând, adică săvârșind el însuși munca îndeletnicirii de care e vorba. Orice deprindere însemnează deci o *nouă descoperire*, și anume pentru cel care se deprinde, a îndeletnicirii deprinse. Nu tot așa stau lucrurile cu învățarea. Cineva poate învăța ceva a. î. își poate însuși un gând, stând și privind, adică aflându-l prin vorbă, fără să-l mai descopere el, încă odată, pentru sine. Luând în chipul acesta numai «cunoștință» de el, dânsul își poate închipui că-l și *știe* în adevăr. E o învățare «pe de rost» sau «pe din afară», care nu duce la adevărata știință ci numai la una închipuită. Adevărata învățătură înseamnă nu a afla sau a auzi de un lucru, ci, iarăși, *o nouă descoperire* a lui, prinzându-l în isvoarele și legăturile lui firești și integrându-l în sine însuși prin așezarea lui în

---

[1]) Acesta e dealtfel și adevăratul tâlc al zicătoarei noastre: «Omul, cât trăește, învață» în care nu e vorba de mulțimea nesfârșită a cunoștințelor pe care omul nu le poate istovi toată viața, ci de faptul elementar dar nu mai puțin fundamental că omul, având neîntreruptă nevoie de îndrumare, învață la fiecare pas ceva nou.

[2]) Îndemnul cu vorba e numit uneori *sfat*, alteori *poruncă*, iar îndemnul cu fapta se chiamă *pildă.*

ritmul creşterii proprii. Un lucru nu poate fi învăţat cu adevărat dacă n'a fost descoperit şi prins încă odată, pentru cel care învaţă, din nou şi dela început; şi nu poate fi ştiut în adevăr decât atunci când e stăpânit cu gândul în aşa fel încât poate fi coborît oricând în faptă. Adevărata învăţătură însemnează, într'un cuvânt cuprinzător, împărtăşirea din firea celor învăţate printr'o sforţare de gândire proprie. Inţelegând firea învăţăturii adevărate, *Eminescu* scria în ziarul « Timpul » din 6 August 1878: « Civilizaţia omenească *se începe* oarecum *din nou* şi *din fundament* cu orice generaţie nouă, care, dacă nu e silită a repeta anevoioasele cercetări făcute de părinţi, totuşi trebue să-şi câştige prin *propria* memorie şi judecată cunoştinţele lor» [1]).

Cuprinzând învăţarea şi deprinderea în faptul elementar şi primordial al îndrumării, şi aşezându-le prin aceasta în câmpul lor firesc de cercetare, am încercat să le înţelegem firea proprie fiecăreia. Nu e locul să ducem mai departe cercetarea asupra *învăţării* ca fapt de sine stătător [2]); economia problemei noastre: învăţarea *filosofiei*, cere să ne abatem pe o cărare lăturalnică, mai îngustă şi mai anevoioasă decât drumul pe care am venit până acum. Căci după ce am văzut ce trebue să înţelegem prin a învăţa, urmează să cercetăm acum: ce însemnează a învăţa filosofie?

*

Dacă deci omul învaţă să ştie şi deprinde să facă sau, cu alte cuvinte, dacă ştiinţele se învaţă, iar îndeletnicirile se deprind, se ridică în chip firesc întrebarea: *este filosofia o ştiinţă care să poată fi învăţată sau o îndeletni cire care trebue deprinsă ?*

Filosofia a fost dela începutul descoperirii ei de către Greci, a rămas până astăzi şi nu va conteni să fie întruchiparea celor mai îndrăsneţe ambiţii de cunoaştere ale omului. A năzuit, fără modestie, să devină un fel de « iarbă a fiarelor » bună pentru deslegarea tuturor tainelor care înconjoară fiinţarea omului pe lume cu o atmosferă de nesfârşit şi nepătruns. A vrut să destăinue şi să ştie totul, ţintind să ajungă ştiinţa atotcuprinzătoare a întregului alcătuit de lucrurile acestei lumi, privite în fiinţa, rânduiala şi rostul fiinţării lor. Numai că această cuprindere a Intregului alcătuit de tot ce este şi în care se găseşte omul însuşi, s'a dovedit, după atâtea şi atâtea încercări, a fi omeneşte cu neputinţă. Toată strădania de ştiinţă a-Tot-cuprinzătoare de până acum, n'a putut duce la înjghebarea unei singure filosofii, cum avem totuşi o singură matematică, fizică, geografie, etc. ci la tot atâtea filosofii câţi filosofi au fost. Nu putem intra în cercetarea mai adâncă a temeiurilor acestei stări de lucruri în filosofie, — ele

---

[1]) *Articole politice*, ed. Murăraşu, pag. 165. Sublinierile sunt ale noastre.

[2]) Cadrul unei asemenea cercetări a fost schiţat în linii principale de articolul *Şcoala ca tovărăşie de muncă* din *Cuvîntul* dela 11 Oct. 1933.

sunt a se căuta în însăși rânduiala firii omenești înlăuntrul rânduelii celei mari a lumii, — ci ne mulțumim a constata starea de fapt. Nu există o știință a filosofiei ca sistem de cunoștințe științific probate și adeverite, ci mai multe filosofii personal gândite și trăite de făuritorii lor. Năzuind spre cuprinderea științifică a Intregului, filosofia n'a isbutit a fi pe deplin decât *calea* pe care omul, stăpînit de *dorul* de a cuprinde Totul, pășește la nesfârșit spre această a-Tot-cuprindere,

Filosofiile, ca științe personale, pot fi desigur învățate, ca orice sistem de cunoștințe logic închegat. Dar aceasta nu însemnează de fapt a învăța filosofi*e*, ci filosofi*a* altuia. Ceeace e cu totul altceva. Căci a învăța filosofia altuia e tot una cu a vorbi despre lucruri în gând străin, iar nu în gândul propriu. De fapt filosofie nu se poate învăța dela nimeni, fără numai dela lucrurile însăși în propria noastră cercetare. A învăța filosofie nu poate însemna așa dar decât a învăța filosofia proprie. Numai că această filosofie nu se învață ci se *face* filosofând în gândul propriu asupra lucrurilor în întregul lor. Iată dece filosofia, ca drum al omului în spre firea Intregului a-Tot-ce-este, nu e o știință gata făcută pe care să ți-o însușești învățând-o, ci una care se face filosofând, de către fiecare filosof în parte, din nou și pentru fiecare alta; o îndeletnicire pe care n'o poți învăța văzând-o la alții, ci pe care trebue s'o deprinzi săvârșind-o tu însuți. A învăța pe cineva filosofie e prin urmare tot una cu a-l deprinde să filosofeze el însuși, în înțelesul că știința filosofiei nu poate fi învățată, dar poate fi deprinsă îndeletnicirea filosofării.

E aceeași deosebire pe care o făcea *Kant* în însemnările sale, publicate postum, între *das philosophische Erkenntnis* ca filosofare proprie și *cognitio philosophiae* ca învățare a filosofiei altuia.

Das philosophische Erkenntnis, scria el, ist ein habitus rationes rerum cognoscendi und wird meditando, examinando und perscrutando acquirirt; *es besteht mehr in der Methode seine Vernunft zu gebrauchen*, als in der Auffüllung des Gedächtnisses mit vielen schon ausgeführten Sätzen. Die cognitio philosophiae aber ist die Kenntnis desjenigen, was in den Schriften der Weltweisen von den Gründen der Dinge vorgetragen worden. Diese Art der Weltweisheit hat in dem Gedächtnisse ihren Sitz...[1]). Fără deprinderea filosofării, filosofia nu poate fi învățată, după Kant, decât dela altul, ca « cunoștință istorică » (cognitio ex datis), cum numește el în altă parte [2]) această cunoștință aflată pe calea învățăturii spre deosebire de « cunoștința rațională » (Vernunfterkenntnis)

---

1) *Nachlass*, ed. Academiei din Berlin, vol. XVI, p. 52—53.

2) *Kritik der reinen Vernunft*, ed. I, p. 836 urm. și ed. II, p. 864 urm.; trad. rom. de Traian Brăileanu, Casa Școalelor, 1930, p. 644 urm. Asemenea în *Logik*, ed. Cassirer, p. 341.

care, fiind cognitio ex principiis, se câştigă *obiectiv* pe calea *raţiunii*, iar *subiectiv* prin *propria* raţiune. Se învaţă, prin urmare, cultural-« istoric » filosofia *altuia* şi se face, filosofând « subiectiv »-« raţional », cea proprie, dacă are cineva deprinderea filosofării. Ce înseamnă, mai departe, a deprinde pe cineva cu îndeletnicirea de a filosofa?

Dacă deci filosofia ca îndeletnicire de a filosofa, nu-i decât drumul omului către prinderea firii lucrurilor în întregul lor, a deprinde pe cineva să filosofeze însemnează a-l *îndruma* de fapt pe calea la capătul căreia stă cuprinderea Intregului înlăuntrul căruia fiinţează şi se mişcă omul, iar mai departe şi în legătură cu această a-Tot-cuprindere, a-l îndruma pe însăşi calea rânduelii sale de om înăuntrul Intregului din care face parte: întregirea sa ca fiinţă dornică şi volnică de întregire. Dacă cuprinderea Intregului va fi o pricină sau, dimpotrivă, o urmare a întregirii omului; dacă, cu alte cuvinte, întregirea omului va fi o faptă a lui sau a altcuiva, după cum îşi va mântui singur sau cu ajutorul altcuiva drumul rânduelii sale pe lume; dacă deci mântuirea omului, înţeleasă ca întregire a lui, se va datori sforţării propriei sale volnicii sau, dimpotrivă, legăturii lui cu o Putere care, depăşind Tot-ce-este, rânduește totuşi tot ce e să fie, — e greu de ştiut; poate chiar cu neputinţă, atâta vreme cât ne găsim încă *în drum spre* această mântuire. Filosofică sau religioasă, ea se găseşte oricum la sfârşitul drumului pe care omul a fost rânduit să păşească, cu gândul şi fapta, în lumea Intregului a Tot-ce-este. Această întregire a omului ca împlinire firească a rânduelii lui pe lume: mântuirea, nu este, pe de altă parte, fără nicio legătură cu chipul în care omul isbuteşte să-şi îndeplinească *rostul* în lume. Deaceea filosofia este ţinuta şi calea pe care omul, cercetător şi făptuitor, îndeplinindu-şi rostul în lume şi împlinindu-şi rânduiala pe lume, îşi întregeşte fiinţa prin împărtăşirea din firea Intregului a Tot-ce-este, înţeles în fiinţa, rânduiala şi rostul fiinţării lui. Aşa fiind, a deprinde pe cineva cu îndeletnicirea filosofiei însemnează a-l îndruma pe calea rânduelii sale de om pe lume, ridicându-l, prin aceasta, pe o treaptă mai înaltă de omenie, făcându-l *mai om. Problema învăţării filosofiei, pusă şi deslegată ea însăşi filosofic, se confundă în realitate cu problema îndrumării omului în lume şi vieaţă.*

Şi cum lumea şi vieaţa omului nu se desfăşoară nicăeri şi niciodată la fel, ci întotdeauna şi pretutindeni istoric-deosebit, după neamuri şi vremi, îndrumarea se face - ea însăşi oricând şi oriunde, deosebit, de către oamenii şi în legătură cu nevoile timpului şi locului. Deaceea a învăţa pe cineva filosofie însemnează a-l îndruma pe calea soartei istorice a vremii şi neamului de oameni în care trăeşte; a-l îndrepta pe calea potrivită firii *lui* de om şi a-l feri să rătăcească pe căi străine de firea lui şi a întregului istoric al neamului de oameni în care a fost rânduit

să ființeze pe lume. Căci « universalitatea » și « perenitatea » filosofiei nu se întind orizontal peste toate locurile și vremurile, ci se înalță vertical din neamuri și epoci.

Dar problema învățării filosofiei mai are o față care se cere cercetată. In adevăr, după ce am privit chipul cum se petrec lucrurile din punctul de vedere al celui care-și însușește, prin învățare sau deprindere, filosofia, urmează să adăogăm un cuvânt și privitor la cel *dela care* filosofia e învățată sau deprinsă.

Omul poate învăța o știință sau deprinde o îndeletnicire descoperindu-le *singur*, prin cercetare și încercare proprie; dar învață și deprinde și *dela altul.* Invățăcelul învață filosofia cultural-istoric dela un învățător care-i el însuși un filosof sau cel puțin un *învățat* în ale filosofiei. Dimpotrivă ucenicul deprinde îndeletnicirea filosofării numai dela unul care filosofează el însuși, adică dela un filosof. Profesorul de filosofie nu face, în cazul acesta, decât să *înlesnească* elevului apropierea de filosofi care *ei* sunt adevărații *maeștri.* El nu face decât să îndrepteze ucenicul către adevăratul îndrumător în filosofie: filosoful însuși.

Numai cât, în contactul cu filosofii, unii, cei mai mulți, le *învață* « sistemele » filosofice și ajung *învățați*, iar alții, foarte puțini, le deprind meșteșugul și devin ei înșiși filosofi. Unde stă temeiul acestei deosebiri? Filosofia ca ținută caracteristică pentru firea de *ființă vorbitoare*, și prin aceasta: cercetătoare și știutoare a omului *(ζῷον λόγον ἔχον)*, nu-i ceva întâmplător ci aparține *ca putință* în chip necesar firii omenești. Aceasta nu înseamnează însă că orice om e în stare să filosofeze sau să devină, prin « cultivare », un filosof. Căci ceeace sălășluește ca *putință* în *firea* omenească, nu trece deopotrivă în *puterea* fiecărei *ființe* omenești. Intrucât rânduiala firii omenești se deosebește prin urmare dela un om la altul, numai unii oameni, — și aceștia sunt foarte puțini, — vin pe lume cu rânduiala și soarta de filosofi.

Ca volnicie specifică filosofului, filosofia nu este o însușire oarecare ci o *ἀρετή:* adică tocmai *destoinicia* în *virtutea* căreia cineva sau ceva este *în chip desăvârșit* ceeace este: în cazul de față un filosof. Și întrucât orice volnicie înălțată la puterea de *ἀρετή*, nu sălășluește nicăieri unde sălășluește, cum spune *Platon*, *οὔτε φύσει οὔτε διδακτὸν, ἄλλα θείᾳ μοίρᾳ*[1]): « nici prin firea lucrurilor, nici prin învățătură, ci prin *rânduiala zeilor* », iată de ce nu poate deveni filosof decât cel care, dintru începutul ursirii lui, a fost rânduit pentru aceasta. Filosofia, ca orice destoinicie specifică (ausgezeichnete Tüchtigkeit: *ἀρετή*), nu e așa dar o « calitate » pe care s'o poți agonisi, când și cum vrei, ci *o rânduială și o soartă pe lume.*

Dar dacă școala ca așezământ de învățare și deprindere *dela altul* însă prin sforțare de gândire și muncă *proprie*, nu poate face pe unii decât să *știe* filosofie, iar pe cei înzestrați cu duhul filosofic

---

[1]) Menon, 99e6.

să-i ajute a-şi împlini rânduiala cu care au venit pe lume, ea poate înrădăcina însă, pe calea deprinderii, în sufletul fiecăruia duhul *ţinutei filosofice* care să-l facă a ţine seamă în faptele şi purtările lui de om, că nu trăeşte singur ci înlăuntrul unui *întreg social şi istoric*, într'o πόλις care-i pretinde o purtare în adevăr *politicoasă*, fireşte în înţelesul acesta filosofic al politeţei din care trebue să-şi tragă întemeierea şi îndreptăţirea orice formă de bună cuviinţă; iar ca *cercetător*, să-l facă a înţelege lucrurile în perspectiva largă şi cuprinzătoare a întregului lor. Este sarcina pe cât de grea pe atât de frumoasă a învăţământului în general dar cu deosebire a celui filosofic, ca prin sporirea priceperii, înfrumuseţarea sufletului şi întărirea puterii de om în stare să ducă, la capăt, întctdeauna hotărît şi stăruitor, cu chibzuinţă şi demnitate, săvârşirea oricărui lucru vrednic de el, — să facă din fiinţa omenească în plină creştere *omul* care se arată *întreg* în toată ţinuta lui de gând şi faptă şi pe tot drumul rânduelii sale de fiinţă dornică şi volnică de întregire prin în veac neîmplinitul dor după cuprinderea Intregului a Tot-ce-este.

*

Iată înfăţişată pe scurt problema: dacă şi în ce fel se poate învăţa filosofie. Ne mai rămâne să scoatem din rezultatele cercetării noastre, încheierile privitoare la organizarea unui învăţământ filosofic în genere şi în deosebi în şcoala secundară [1]).

Intrucât temelia oricărei adevărate învăţări şi deprinderi este *sforţarea proprie*, învăţământul filosofiei trebue să înlesnească elevilor exerciţiul propriilor lor posibilităţi de filosofare. Pentru aceasta ei cată să fie puşi în atingere nemijlocită cu întrebările filosofice, a căror cercetare şi deslegare se cuvine s'o întreprindă, sub conducerea profesorului, ei înşişi. Două sunt căile pe care se poate deprinde îndeletnicirea filosofiei: 1. cercetările proprii şi 2. interpretările din marii filosofi.

In şcoala secundară, unde nu se poate urmări mai mult decât însuşirea îndeletnicirii de a filosofa, elevii pot întreprinde în două feluri *cercetări proprii. a)* Sub conducerea dascălului, în discuţia cu caracter de *convorbire* firească, în care elevii iau contact, prin sforţare de gândire proprie, cu toate feţele unei anumite probleme filosofice precise, şi care nu trebue confundată cu aparenta metodă activă a întrebărilor şi răspunsurilor mai dinainte ticluite. Lecţia începută şi întreprinsă prin convorbire, se va încheia cu un rezumat limpede în care profesorul va sintetiza şi va întregi cercetarea. *b)* In acelaş scop trebue folosită *metoda « compunerilor »*, care să nu fie însă expuneri de lucruri abstracte învăţate pe din-

---

[1]) Cercetarea de faţă a fost întocmită cu prilejul *Congresului de Filosofie* din Februarie 1934, unde aveà să se desbată problema *învăţămîntului filosofic în şcoala secundară;* încheierile ei pot fi adaptate însă şi învăţământului universitar, dacă se ţine seamă de scopul deosebit urmărit de acesta.

afară, ci mici cercetări de fapte concrete, în care elevul să încerce a filosofa de sine stătător. Bibliografia, această sabie cu două tăiușuri a tehnicii științifice, firește că n'are ce căuta să încurce munca de ucenici a elevilor.

O a doua metodă de predare a filosofiei spuneam că sunt *interpretările din marii filosofi* și în deosebi din marii întemeietori *Platon* și *Aristoteles*, cari trebue înfățișați ca nepieritoare pilde de cercetători filosofici. Se înțelege că nu ne gândim la interpretările obișnuite în manualele sau studiile de istoria filosofiei, ci la o tâlcuire care, mărginindu-se la un câmp restrâns și precis de fapte, nu se oprește la o comentare abstractă a « ideilor », ci, depășindu-le, isbutește să pătrundă din nou până la însăși faptele, reconstituind și reeditând oarecum cercetarea originară.

In ce privește *manualele de învățământ*, ele pot fi alcătuite în acelaș spirit. Să nu mai fie, anume, *tratate* în felul manualelor de știință, ci *antologii* cu texte alese din marii gânditori, orânduite sistematic și legate între ele prin scurte introduceri și încheieri, care să fie mai mult indicații pentru profesori decât explicații pentru elevi. Ambiția de a scrie « tratate », « introduceri » și în genere manuale de filosofie este frumoasă și face cinste celui care o nutrește, dar nu e mai puțin adevărat că ea e prea grea pentru un *profesor* de filosofie. Munca aceasta ar trebui lăsată, fără îndoială, filosofilor înșiși, care, dacă n'o fac totuși, înseamnează că n'o socotesc prea rodnică. Dar chiar dacă ar fi făcute de filosofi, aceste manuale încă ar avea cusurul că n'ar mai fi manuale de filosofie pur și simplu, ci de filosofia autorilor lor. Așa încât cele mai bune manuale de filosofie rămân tot antologiile în care punctul de vedere sistematic se îmbină cu cel istoric

Dar mijloacele de predare a filosofiei, chemate să înlesnească deprinderea îndeletnicirii de-a filosofa, merită să alcătuiască ele singure obiectul unei cercetări aparte care, pe temeiul celei de față, să lămurească ce înseamnă a *studia* propriu zis filosofia, pentru a putea fi învățată în înțelesul stabilit mai sus.

DUMITRU CRISTIAN AMZĂR